

Appendicis

CLASSIS IV.

SERMONES DE DIVERSIS.



SERMO CCXXXII (a).

De sancta Trinitate (b).

1. De Trinitate periculosa disputatio. Hoc scimus de Deo, quod eum nesciamus. Audio, fratres, quod quidam inter se disputant, quomodo Pater et Filius et Spiritus sanctus et tres sunt, et unum sunt. Videtis ex quæstione, quam periculosa sit disputatio. Lutum et vas fictile de Creatore disputat; et ad naturæ suæ rationem non potest pervenire: et curioso quærit scire de mysterio Trinitatis, quod Angeli in cælo scire non possunt. Quid enim dicunt Angeli in cælo? *Quis est iste rex gloriæ? Dominus virtutum ipse est rex gloriæ* (Psal. xxiii, 10). Similiter in Isaia dicitur, *Quis est iste qui ascendit de Edom, candida vestimenta ejus* (Isai. lxiii, 1)? Vide quid dicunt: pulchritudinem prædicant, et de natura tacent. Ergo et nos simpliciter dicamus, Vis scire naturam Dei? vis scire quid sit Deus? Hoc scito, quod nescias: nec in hoc contristeris quia nescias; quia et Angeli nescierunt, et omnes similiter creaturæ.

2. Hac scientia philosophos et Gentiles superamus. Sed dicit aliquis: Quomodo ergo credo quod nescio? quomodo christianus sum, qui nescio quomodo sum christianus? Dicam simpliciter, antequam aliqua de Scripturis proferam. O christiane, qui tibi videris nihil scire, si scias hoc ipsum, quod nescias; nonne magis plus videris a cæteris scire? Gentilis homo videt lapidem, et Deum putat; philosophi vident cælum, et Deum putant; alii vident solem, et Deum putant: tu vero vide quantam super istos habeas scientiam, qui dicis, Deus lapis esse non potest, sol Deus esse non potest; quia alterius imperio currit. Vides quia in eo quod dicis nihil te scire, magis nosti? Gentiles autem in eo quod se dicunt scire, nesciunt; quia falsa sunt quæ noverunt. Simulque considera quod voceris fidelis, non rationalis. Denique accepto Baptismo hoc dicimus: Fidelis factus est, sive factus sum. Credo quod nescio, et propterea scio, quia me scio nescire quod nescio.

3. *Damnabitur, non ignarus naturæ Dei, sed temerarius assertor.* Sed dicit aliquis: Hoc non est exponere, sed expositionem fugere. Et nos sciebamus scire quod nesciebamus: tu nos dicebas scire quod ignoramus. Nonne meum est pie ignorantiam confiteri, quam temere mihi scientiam vindicare? In die iudicii non damnor, quia dicam, Nescivi naturam Creatoris mei: si autem aliquid temere dixero, temeritas pœnam habet, ignorantia veniam promeretur. Dicamus aliquid de Scripturis, rationem non sequentes, sed auctoritatem Domini Salvatoris. Christus dicit, ascensus in cælum, ad Apostolos loquens, quibus prædicat ut magister et Dominus: nemo sic novit de natura sua dicere, quomodo ipse qui Deus est; nobis autem sufficiat scire de Trinitate quod Dominus exponere dignatus est: quid ergo dicit ad Apostolos? *Ite et baptizate omnes gentes in nomine Patris et Filii et*

Spiritus sancti (Matth. xxviii, 19). Tria nomina audio, et unum dicitur nomen. Non enim dixit, In nominibus; sed, In nomine. Tria nomina dicit, et quomodo unum ponit, In nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti? Nomen Patris et Filii et Spiritus sancti unum est: sed Trinitas est nomen quod dicitur in nomine Patris Dei, in nomine Filii Dei, in nomine Spiritus sancti Dei, Pater et Filius et Spiritus sanctus unum nomen est divinitatis.

4. *Quæ de Trinitate cognitio Christiano sufficiat. Judæus et Sabellianus. Personæ proprietatibus, non natura distinguuntur.* Sed requiris a me quomodo uno nomine tres appellantur. Nescio; et libere me nescire profiteor, quod Christus noluit indicare. Hoc solum scio, quia in hoc christianus sum, quia unum Deum in Trinitate confiteor. Si autem dixero unam personam esse Patris et Filii et Spiritus sancti, Sabellianus appellabor, et incipio non esse Christianus, sed Judæus: quia et Judæus unum Deum dicit; et quia Patrem nescit et Filium et Spiritum sanctum, propterea mysterium non tenet Trinitatis. Ergo si sic dicimus unum Deum, ut Patrem et Filium et Spiritum sanctum excludamus a mysterio Trinitatis, Judæi efficitur. Ergo libere dico non ex me, sed ex sententia Salvatoris, scandalum esse quod in animo nascitur auditoris, quomodo tres unum sint, quomodo Pater et Filius et Spiritus sanctus non dividantur in divinitate; sed in personarum qualitate. Quandocumque personas appello, rogo vos ne me putetis personas hominum dicere: ego personas in Patre et Filio et Spiritu sancto non dico quasi personas hominum. Patris personam dico, quia pater est; et Filii, quia filius est; et Spiritus sancti, quia Spiritus sanctus est. Non est Pater filius, nec Filius pater, nec Spiritus sanctus pater aut filius. Dividuntur enim proprietatibus; sed natura sociantur. Videte, hoc ipsum scandalum Philippus quondam apostolus sustinebat, quando dixit ad ipsum Dominum: *Domine, ostende nobis Patrem.* Cui respondens Dominus ait: *Philippe, tanto tempore vobiscum sum, et ignarus Patrem? Qui me videt, videt et Patrem* (Joan. xiv, 8, 9). Quid? ipse pater est, ipse filius? Hoc impium est dicere: sed hoc dicit, In eo quod Filium vides, intellige Patrem: non enim potest appellari filius, nisi habuerit patrem. Quando dicitur pater, non dicitur, nisi habuerit filium.

5. *Qualis Christiani æmulatio esse debeat.* Multa sunt quæ dici possunt: sed sufficiat fidelibus pauca de mysterio Trinitatis audisse. Rogo vos, hoc magis inter nos certamen sit, quomodo adversarium superemus, quomodo jejunemus, quomodo peccata nostra plangamus, quomodo pro tanto scelere satisfaciamus, quomodo elemosynis insistamus, quomodo cogitatio nostra non nos captivos in libidinem trahat, quomodo patientiam contra omnem injuriam habeamus, quomodo fratri injuriam facienti non resistamus, sed vincamus eum in humilitate, quam a Christo didicimus, *qui cum pateretur, non comminabatur* (1 Petr. ii, 23). Si quando venerit cogitatio, et proposuerit quid est Deus, et quæ est ratio Trinitatis; nobis sufficiat credere quia est, et non temere rationem quærere Trinitatis: sed timere et orare Dominum semper debemus, et ei soli scientiam nostram in hac parte exhibeamus, ut diebus ei ac noctibus laudes canamus, cui sit gloria in sæcula sæculorum. Amen.

(a) Alias, de Tempore 189.

(b) In Appendice nunc primum collocatur. Dubius Lovanensibus, Verlino autem et Vindingo falsus videbatur. In Remigiano Ms. nomen præfert Hieronymi. Sed ab Irsius alio distat quam plurimum: minimum vero aut forte nihil dissidet ab ingenio Vigilii Tapsitani, cujus auctoritas esse observavimus sermonem hujus Appendicis 113, qui in prædicto Ms. et in ante editis sermoni huic proxime conjunctus est.

SERMO CCXXXIII (a).

De Fide catholica, 1 (b).

1. Credimus in unum Deum, Patrem et Filium et Spiritum sanctum, visibilibus et invisibilibus factorem, per quem creata sunt omnia in celo et in terra. Hunc unum Deum, et hanc unam esse divini nominis Trinitatem: Patrem non esse filium, sed habere filium qui pater non sit: Filium non esse patrem, sed Filium Dei esse natum¹: sanctum quoque Paraclætum esse, qui nec pater sit ipse, nec filius, sed a patre filioque² procedat. Est ergo ingenitus Pater, genitus Filius; non genitus Paraclætus, sed a patre et filio procedens. Pater est cujus vox hæc est audita de cælis: *Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui* (Matth. xvii, 5). Hic Filius est qui ait: *Ego a Patre exivi, et veni in hunc mundum* (Joan. xvi, 28). Paraclætus est ipse de quo Filius ait: *Nisi abiero ad Patrem, Paraclætus non veniet ad vos* (Ibid., 7). Hanc esse Trinitatem personis distinctam³, inconfundentem: præter illam nullam divinam esse naturam vel angeli, vel spiritus, vel virtutis alicujus, quæ Deus esse credatur. Hunc igitur Filium Dei Deum, natum a patre, et esse principium, patremque illum sanctificasse in utero Mariæ virginis⁴, atque ex ea verum hominem sine viri semine generatum: id est, suscepisse Dominum nostrum Jesum Christum non imaginarium corpus, aut forma sola compositum, sed solidum. Atque hunc esurisse, et sitisse, et doluisse, et flevisse, et omnia corporis exercitia sensisse⁵. Postremo crucifixum, mortuum et sepultum, tertia die resurrexisset, conversatum postmodum cum discipulis, quibus sanctum Paraclætum misit dum ad cælos ascendisset: hunc filium hominis nunc vocari. Resurrectionem veram humanæ credimus carnis. Animam hominis non divinam esse substantiam vel Dei partem; sed creaturam divina voluntate prolapsam⁶.

2. Si quis ergo dixerit atque crediderit, a Deo omnipotente mundum hunc factum non fuisse atque ejus omnia instrumenta, anathema sit. Si quis dixerit atque crediderit Deum Patrem eundem Filium esse vel Paraclætum, anathema sit. Si quis dixerit atque crediderit Deum Filium eundem esse Patrem vel Pa-

¹ In Romano canonum codice, sed *filium de ejus natura*.

² Canonum codex hic non habet, *filioque*; nec paulo post, et *filio*.

³ Quædam hic desunt, supplenda ex Romano canonum codice, qui addit, *substantiam unam, virtutem, potestatem, majestatem indivisibilem*.

⁴ Romanus canonum codex, *natum a Patre ante omnino principium, sanctificasse utrum Mariæ virginis*.

⁵ In eodem codice, *corporis exitia sensisset*.

⁶ Legendum ut in Romano canonum codice, *divina voluntate factam, non de cælo lapsam*.

(a) Alias, de Tempore 129.

(b) In appendice nunc primum collocatur. In Lovaniensium editione dubius est, Verlini autem et Vindingi censura supposititium. Exceptis anathematismis posterioribus quatuordecim, qui ex Confessione fidei catholice Damasi ad Paulinum Antiochenum huius accesserunt, nihil est aliud quam libellus fidei, qui in codice canonum Ecclesie Romanæ, cap. 40, sic inscribitur, « Libellus Augustini de Fide catholica contra omnes hæreses: » qui etiam Toletani concilii 1, anni 400, Actis insertus reperitur cum nonnulla in anathematismis varietate. Nomine Augustini citat Magister Sententiarum 3, dist. 21, ex ipso forte Romano canonum codice. Quippe in manuscriptis hunc libellum inter Augustini Sermones et opuscula nusquam existere vidimus, Augustinum certe nobis minus sapientem hi loquendi modi: num. 1, « hanc unam esse divini nominis Trinitatem; » ibid., « non imaginarium corpus, aut forma sola compositum; » ibid., « et omnia corporis exercitia, » sive ut Rom. codex « exitia sensisse; » et num. 2, « mundum hunc factum non fuisse atque ejus omnia instrumenta: » tandem vox Paraclætus passim posita pro, Spiritus sanctus. Estius in 3 sent. dist. 21, paragr. 3, editum suspicatur a scriptore in Nestorianos propenso, quorum videlicet errori accinctorum possent sententia quædam, præsertim anathematismis quintus. De num. 3 vide Damasi Confessionem fidei ad Paulinum Antiochenum missam.

raclætum, anathema sit. Sit quis dixerit atque crediderit Paraclætum spiritum esse Patrem vel Filium, anathema sit. Si quis dixerit atque crediderit hunc unum Jesum Christum a Filio Dei assumptum non fuisse, anathema sit. Si quis dixerit atque crediderit Filium Dei Deum passum fuisse, anathema sit. Si quis dixerit atque crediderit hominem Jesum Christum hominem impassibilem fuisse, anathema sit. Si quis dixerit atque crediderit alterum Deum esse præter Legem, alterum Evangeliorum, anathema sit. Si quis dixerit atque crediderit ab altero Deo mundum fuisse factum, quam ab illo de quo scriptum est, *In principio fecit Deus cælum et terram* (Gen. 1, 1), qui solus verus Deus est, anathema sit. Si quis dixerit atque crediderit corpora humana non resurrectura post mortem, anathema sit. Si quis dixerit atque crediderit animam humanam Dei portionem vel Dei esse substantiam, anathema sit. Si quis aliquas Scripturas præter eas quas catholica Ecclesia recepit, vel in auctoritate habendas esse crediderit, vel fuerit veneratus, anathema sit.

3. Si quis non dixerit, semper Patrem, semper Filium, et semper Spiritum sanctum esse, anathema sit. Si quis non dixerit Filium natum esse de Patre, id est, de substantia paterna, anathema sit. Si quis non dixerit Verbum Dei Filium Dei esse, et Deum Patrem ejus, et omnia posse, et omnia nosse, et Patri æqualem, anathema sit. Si quis dixerit quod in carne constitutus Filius Dei cum esset in terra, in cælis cum Patre non erat, anathema sit. Si quis dixerit, quod in passione crucis dolorem sentiebat Filius Dei Deus, et non caro cum anima, quam induerat et formam servi sibi acceperat, sicut ait Scriptura (Philipp. ii, 7), anathema sit. Si quis non dixerit, quod in carne quam assumpsit, sedet in dextera Patris, in qua venturus est judicare vivos et mortuos, anathema sit. Si quis non dixerit Spiritum sanctum de Patre esse vere ac proprie, sicut Filium de divina substantia et Deum verum, anathema sit. Si quis dixerit Spiritum sanctum facturam, aut per Filium factum, anathema sit. Si quis non dixerit, omnia per Filium et Spiritum sanctum Patrem fecisse, id est, visibilia et invisibilia, anathema sit. Si quis non dixerit Patris et Filii et Spiritus sancti unam divinitatem, parem majestatem, potentiam, unam gloriam, dominationem, unum regnum atque unam voluntatem, anathema sit. Si quis tres personas non dixerit veras, Patris et Filii et Spiritus sancti, æquales, semper viventes, omnia continentes visibilia et invisibilia, omnia potentes, omnia judicantes, omnia vivificantes, omnia facientes, omnia quæ salvanda sunt salvantes, anathema sit. Si quis non dixerit adorandum Spiritum sanctum ab omni creatura, sicut Filium et Patrem, anathema sit. Si quis de Patre et Filio bene senserit, de Spiritu autem sancto non recte habuerit, hæreticus est. Quod omnes hæretici de Filio Dei et Spiritu sancto male sentientes, in perfidia Judæorum et Gentilium inveniuntur. Quod si quis patiatur Deum Patrem et Deum Filium et Deum Spiritum sanctum deos dici, et non Deum, propter divinitatem et potentiam unam, quam credimus esse et scimus Patris et Filii et Spiritus sancti, anathema sit. Si quis subtrahens aut Filium, aut Spiritum sanctum, ita solum existimet esse Deum Patrem dici, aut credi unum Deum, anathema sit.

SERMO CCXXXIV (a).

De Fide catholica, II (b).

1. Christi natiuitates duæ. Duæ substantiæ.—In prim-

(a) Alias, de Tempore 6.

(b) In Appendice nunc primum collocatur. Habebant Lovanienses dubium, Verlini autem et Vindingi supposititium. Complectitur excerpta duo: unum ex Fausti Regiensis opusculo, cui titulus, « De ratione fidei ad objecta quædam » responso; » alterum ex Vigillii Tapensis libro de Trinitate 6. Opusculum Fausti, quod Nivelliano prelo inter veterum aliquot Gallie Theologorum scripta excusum est faci-

ripio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus eripio Verbum. (Joan. 1. 1). Qui in principio erat, intra se concludit omne principium. Ex matre vero initium sumpsit, sicut legitimus per Isaiam. *Ecce virgo in utero accipiet, et pariet filium, et vocabitur nomen ejus Emmanuel, quod est interpretatum, Nobiscum Deus* (Isai. vii, 14; *Math.* 1, 23), id est, latens in humana fragilitate majestas: sicut in Joanne evangelista legitimus, *Et Verbum caro factum est, et habitavit in nobis* (Joan. 1, 14): in nobis, id est, in fragilitate corporis nostri. Item de Mariæ virginis generatione: *Et porta erat clausa, et non est aperta* (Ezech. xliv, 1). Tanquam si interrogaretur, cur aperta non esset, adjecit: *Quia Dominus transiit per eam* (Ibid., 2). *Porta clausa*, id est, signaculum pudoris, immaculatæ carnis integritas. Non enim est violata partu, quæ magis est sanctificata conceptu. Item de Christi gemina Dei hominisque substantia, *Et erunt, inquit, duo in carne una* (Gen. 11, 24), id est, Deus et homo unus Christus. Quod Apostolus de Christo et Ecclesia, id est, Christi corpore præcepit intelligi: sicut ait, *Et erunt duo in carne una: ego autem dico in Christo et in Ecclesia* (Ephes. 5, 32). Quod aperte exposuit ad Romanos, *Patres nostri, ex quibus Christus secundum carnem.* Carnem asseruit hominis; consequenter asserit proprietatem Dei, dicens, *Qui est super omnia Deus benedictus in sæcula* (Rom. 1x, 5). Tam perfecta Filii eminentia declaratur, ut dici de Patre majora non possint. Nam si initium haberet, non esset super omnia, sed inter omnia, quæ pro conditione facturæ intra initium continentur. Sed Christus qui æqualis est Patri, nulla temporis, nulla ætatis lege concluditur. Evidenter et ad Philippenses Apostolus duas Christi navitates et duas substantias prædicat, dicens, *Qui cum in forma Dei esset, formam servi accepit* (Philipp. 11, 6, 7). Quibus regulis plena sunt volumina Novi et Veteris Testamenti. Similiter et Job prædicat eximius propheta, *Et in carne me videbo Deum* (Job 1x, 26): quod de illo tempore prophetavit, quando Christi deitas habitu nostræ carnis induta est.

2. *Christus quædam loquitur et agit ut homo, quædam ut Deus.* Quia ergo, ut præfati sumus, *Verbum caro factum est*, et duos esse constat hominem et Deum in carne una; modo homo loquitur Patri, modo Deus; modo visibilis ex matre, modo invisibilis ex Patre. Da verba hominis. Ipse in Evangelio dicit, *Filius hominis non habet ubi caput suum reclinet* (Luc. 1x, 58). Ostendat hic pauper Filius hominis divitias suas in gloria divinitatis: *Omnia, inquit, quæ Pater habet mea sunt* (Joan. xvi, 15). Dum dicit, *Omnia*, nihil hic reliquit quod minus haberet a Patre. *Omnia*, id est, unius deitatis potentiam, substantiam, majestatem. Quis eum minorem dicere non contremiscat, qui se Patri generaliter et per omnia veridicus testis exæquat: sicut de eo evangelista pronuntiat, *Ideo volabant eum Judæi interficere, quia Patrem suum dicebat Deum, æqualem se faciens Deo* (Id. v, 18); et ad Philippenses, *Non rapinam arbitratus est, esse se æqualem Deo* (Philipp. 11, 6); id est, æqualitatem divinitatis, quam rebellis angelus assumere voluit per rapinam, Christus possedit per naturam?

3. *Quasi homo Christus minor Patre, quasi Deus æqualis Patri.* Cum ergo credas ei cum se in hominis substantia dicit minorem, crede ei cum se in divinitatis substantia profitetur æqualem. Loquatur Filius hominis: *Pater, inquit, major me est* (Joan. xiv, 28). Loquatur Filius Dei: *Ego et Pater unum sumus* (Id. x, 30).

siis anno 1586, incipit hunc in modum: « Quid respondendum est his qui legentes in Evangelio, *Pater major me est*, ita intelligunt, Filium in divinitate minorem esse et blasphemant? Resp. Secundum auctoritatem omnium Scripturarum, duæ sunt navitates in Christo, una ex Patre, initium neaciens; quia legitimus (et continuo sequuntur quæ hic habes), *in principio erat*, etc. De num. 1 vide Eusebii homil. 1 de Symbolo; de num. 6 et 7, habes apud Vigilium Tapa., lib. 6 de Trinitate; de num. 7, vide eundem et Faust. in epist. ad Gregorium.

Quasi homo esurit; quasi Deus quinque millia esurientium quinque panibus obsequio creaturæ suæ exsatiat. Quasi homo in cruce pendet; quasi Deus in paradisu de cruce latronem gestis per omnem mundum loquentibus introducit, dicens, *Amen dico tibi, hodie mecum eris in paradiso* (Luc. xxiii, 43). Quo tempore corpus Domini in tumulo fuit, anima in inferno, divinitas in paradiso, et in celo, et ubique, intra se omnia supereminenti suæ majestatis immensitate complexens. Secundum hominem minor dicitur, quando comprehenditur, flagellatur, crucifigitur, moritur, sepelitur; secundum Deum per virtutem resurrectionis in cœlestia sublimatur. Quasi homo suscepta morte; quasi Deus super mortem. Secundum hanc regulam modo pauper est, modo dives; modo minor, modo æqualis; modo dominus, modo servus. Tunc ergo minor credatur Patre, quando Angelorum Conditor paulo minus ab Angelis minoratur, sicut in octavo psalmo legitimus, *Minorasti eum paulo minus ab Angelis* (Psal. viii, 6). Tunc ergo Patre minor dicatur, quando servi formam suscepisse præscribitur (Philipp. 11, 7), quando etiam matre junior invenitur, quando ipse de se in vicesimo primo psalmo dicit, *Foderunt manus meas et pedes meos; dinumeraverunt omnia ossa mea* (Psal. xxi, 17, 18). Quod ergo minor Patre secundum carnem et secundum hominem nuncupetur, innumeris Scripturarum testimoniis declaratur.

4. *Christi divinitas.* De ejus divinitate ita ad Titum Apostolus dicit: *Apparuit gratia Dei Salvatoris nostri; et iterum, Espectantes beatam spem, et adventum gloriæ magni Dei et Salvatoris nostri Jesu Christi* (Tit. 11, 14, 15). Immane piaculum est, ut per infidelis hominis blasphemias minor esse dicatur, quem magnum Deum ipsa Veritas profitetur. Nam et Thomas apostolus in Evangelio Joannis, ubi post resurrectionem corpus hominis crucifixi per clavorum signa cognovit, Deum qui intra hominem latebat, apostolica et evangelica auctoritate confessus est, ita dicens: *Dominus meus et Deus meus* (Joan. xx, 28). Si fides adsit, aperta est ratio qua Christus nunc minor, nunc æqualis Patri sacris voluminibus asseratur: sicut ipse de se dicit, *Ego primus et novissimus* (Apoc. 1, 8). Indubitanter agnosce quod priorem non potest habere qui primus est. Item, *Ego sum a et ω*. Et sicut a littera nulla præcedit, ita et Filium Dei nulli secundum constat esse, quia Deus est.

5. *Quid respondendum iis qui Spiritum sanctum creaturam dicunt.* Quid respondebimus eis qui Spiritum sanctum aut minorem dunt, aut, quod sceleratius est, ministerialem magis quam Deum abrupta impietate pronuntiant? Quomodo creatura dicitur, qui Domini creator ex Maria comprobatur, sicut legitimus: *Conceptus de Spiritu sancto, natus ex Maria virgine* (Luc. 1, 35)? Christus enim non de substantia Spiritus sancti, sed de potentia; nec generatione, sed jussione et benedictione conceptus est. Et sicut a Patre, ita etiam a Spiritu sancto ad redemptionem nostræ malitiæ destinatus est, ipso de se per Isaiam loquente, *Misit me Pater et Spiritus ejus* (Isai. xlviii, 16). Si Spiritus sanctus minor creditur, quomodo se Filius sicut a Patre, ita etiam a Spiritu sancto missum esse testatur? Spiritus sanctus ipse locutus est in Apostolo, ipse efferbuit in Prophetis, dicente beato apostolo Petro in Epistola sua: *Non, inquit, ex hominibus ulata est propheta, sed Spiritu sancto inspirati locuti sunt sancti Dei homines* (II Petr. 1, 21). Et Salvator in Matthæo ita ait ad discipulos suos: *Non vos estis qui loquimini, sed Spiritus sanctus* (Math. x, 20). Similiter et David plenus Spiritu sancto, quis per eum loqueretur, manifesta voce pronuntiat, dicens: *Audiam quid loquatur in me Dominus Deus* (Psal. lxxxiv, 9).

6. *Fides catholica, quam qui profitetur, beatitudinem adipiscitur.* Hæc est, inquam, via lucis, cuius confessione aperitur ostium salutis. Itaque qui in hanc professionem ingreditur, beatitudinem ejus adipiscuntur. Beatitudo ei qui confitetur Deum Patrem et Filium et

Spiritus sanctum. Beatitudo ei qui confitetur solum Deum Patrem et Filium et Spiritum sanctum. Beatitudo ei qui confitetur unum omnipotentem Deum Patrem et Filium et Spiritum sanctum. Beatitudo ei qui confitetur unum summum Deum Patrem et Filium et sanctum Spiritum. Beatitudo ei qui confitetur unum Deum bonum Patrem et Filium et sanctum Spiritum sempiternum esse. Beatitudo ei qui confitetur indivisam esse substantiam Patris et Filii et sancti Spiritus. Beatitudo ei qui nihil addiderit vel minuerit in confessione unitate naturæ deitatis Patris et Filii et sancti Spiritus. Beatitudo ei qui confitetur omnia bona facta fuisse a Patre et Filio et sancto Spiritu. Beatitudo ei qui confitetur unam æqualitatem in sempiterna plenitudine deitatis esse Patris et Filii et sancti Spiritus. Beatitudo ei qui secundum singula nomina Trinitatis, id est, Patris et Filii et sancti Spiritus, proprias tantum personas distinctas esse confitetur.

7. **Maledictiones omnium male credentium.** Unde oportuit nos ostendere eis, quos edent viæ suæ fructus, et maledictiones omnium male credentium; sicut scriptum est, *Maledictus omnis qui non obaudierit verba libri hujus, ut faciat ea in corde suo* (Deut. xxvii, 26). Maledictus qui Patris et Filii et sancti Spiritus unam sempiternam substantiam esse non confitetur. Maledictus qui secundum tres personas tres divisas substantias in his esse confitetur. Maledictus qui tria principia in hac eorum unitate sempiterna deitatis esse confitetur. Maledictus qui solum verum Deum Patrem, et unicum verum Deum Filium, et unicum verum Deum sanctum Spiritum non confitetur. Maledictus qui unicum nomen in deitate Trinitatis esse non confitetur. Maledictus qui indivisam deitatem Patris et Filii et sancti Spiritus non confitetur. Maledictus qui propter tria nomina personarum tres deos aut tres dominos aut tres spiritus confitetur. Maledictus qui secundum singulas personas trina nomina tantum distincta Patris et Filii et sancti Spiritus non confitetur. Maledictus qui unam personam eorum esse confitetur. Maledictus qui quem Patrem dicit, hunc eundem et Filium esse designat. Maledictus qui Patrem natum, aut incarnatum, aut passum esse confitetur. Maledictus qui inenarrabiliter Filium et vere natum de substantia Patris esse non confitetur. Maledictus qui hanc nativitatem factam vel creatam vel conditam esse confitetur. Maledictus qui verum Filium Dei ex voluntate tantum dicit esse, et non potius de nativitate. Maledictus qui dicit, Erat tempus quando non erat Filius. Maledictus qui hanc nativitatem ex nullis exstantibus non confitetur, quod Græci *ἐξ οὐκ ὄντων* appellant. Maledictus qui divinitatem Filii Dei dicit initium habere de tempore, ortum ex nihilo, nomen quasi adoptionis ex altero. Maledictus qui unum de uno, Filium de Patre generatum non confitetur. Maledictus qui impassibiliter Filium natum de Patre non confitetur. Maledictus qui dicit, Fuit aliquando Pater sine Filio. Maledictus qui non confitetur ante omne principium vel initium semper fuisse Filium cum Patre. Maledictus qui immortalem deitatem Filii Dei non confitetur. Maledictus qui de sempiterno Filio dicit, Non erat antequam de Maria nasceretur. Maledictus qui unitam deitatem Patris et Filii et sancti Spiritus, ex charitate concordie tantum esse proficitur, et non magis per hanc ipsam unitam divinitatem. Maledictus qui unitam deitatem in tres has personas esse non confitetur. Maledictus qui adversus vigorem et censuram divinæ Scripturæ, hunc Deum verum Spiritum paraclitum, aut filium Patris¹, vel certe facturam usurpat debere confiteri. Maledictus qui Filium Dei Deum verum et hominem verum de Maria virgine nuper natum pro nostra salute non confitetur. Maledictus qui Filium Dei hominem tantummodo solitariam vel purum tantummodo confitetur. Maledictus qui Deum Dei Filium sempiternum de as-

sumptione hominis nuper hoc principium habere assignat. Maledictus qui deitatem ejus passam esse confitetur. Maledictus qui incomparabilem deitatem Trinitatis proprie ad hominis lineamenta esse confitetur, dum scriptum inveniamus: quia non sit illi similis quisquam Deus in cælo sursum et in terra deorsum (III Reg. viii, 23).

SERMO CCXXXV (a).

De Fide catholica, in (b).

1. **Deus unus non solitarius.** Spiritus sanctus a Patre et Filio. Filius a Patre natura, non voluntate, genitus. Credimus in unum Deum, Patrem omnipotentem, et unigenitum Filium ejus Jesum Christum, Deum et Dominum salvatorem nostrum, et Spiritum sanctum Deum¹. Non tres deos, sed Patrem et Filium et Spiritum sanctum unum Deum colimus et confitemur. Non sic unum Deum quasi solitariam; nec eum denique qui ipse sibi pater sit, ipse et filius; sed Patrem verum, qui genuit Filium verum, id est, Deum de Deo, lumen de lumine, Deum verum de Deo vero, omnipotentem de omnipotente, vitam ex vita, perfectum ex perfecto, totum a toto, plenum a pleno; non creatum, sed genitum; non ex nihilo, sed ex Patre; unius substantiæ cum Patre, quod græce dicitur *ὁμοούσιον*. Spiritum vero sanctum Deum non ingentium neque genitum, non creatum neque factum: sed de Patre procedentem et Filio, Patris et Filii Spiritum, semper in Patre et Filio, Patri et Filio coeternum, et coæqualem, et cooperatorem confitemur et veneramur. Ideoque in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti unum confitemur Deum: quia Deus nomen est potestatis, non proprietatis. Proprium nomen est Patri pater, et proprium nomen est Filio filius, et proprium nomen est Spiritui sancto spiritus sanctus. Hanc Trinitatem unum Deum credimus: quia ex uno Patre quod est, unius cum Patre naturæ est², uniusque substantiæ, et unius potestatis. Pater Filium genuit, non voluntate, non necessitate, sed natura.

2. **Christi duæ naturæ.** Filius ultimo tempore, per quem omnia facta sunt, quæ in cælis et quæ in terra, visibilia et invisibilia, ad nos salvandos et ad implendas Scripturas venit a Patre, qui nunquam desinit esse cum Patre, quem credimus conceptum de Spiritu sancto, et natum de virgine Maria; Verbum carnem factum, non demutatam, sed Deum permanentem; hominem natum non putative, sed vere; non aereum, sed corporeum; non phantasticum, sed carneum; ossa, sanguinem, sensum et animam habentem: hoc est, perfectum hominem, verum hominem, et verum Deum intelligimus; ut verum Deum, verum hominem fuisse nullo modo ambigamus. Nou

¹ Er. Lugd. et Ven. sic habent hunc locum: *Et in unigenitum Filium ejus Jesum Christum, Deum et Dominum salvatorem, et in spiritum sanctum Deum.* M.

² Editi: *Et unum esse Deum Patrem, et ex uno Patre Filium qui est unius cum Patre naturæ.* Codices manuscriptorum seculi sumus.

(a) Olim, de Tempore 125; et post, in Appendice 47.

(b) Ipsum fere est symbolum, quod in Hieronymi Operum tomo 9 cernitur Damaso inscriptum; re autem vera confirmatum est ex libello Fidei, qui cap. 59 Codicis canonum Ecclesiæ Romanæ continetur. Hunc autem libellum doctissimus Quesnellus probat, neque Athanasii esse, cujus etiam operibus insertus fuerat; neque Vigilii Tapsensis, cui tribui volebat Chiffletius; neque tandem Gregorii Nazianzeni, apud quem idem libellus est Tractatus sive Oratio ordine 50; sed Gregorii Boticii potius Liberitani episcopi: quod huic nempe tribuenda videatur Oratio apud Gregorium Nazianzenum 49, ab Augustino in epist. 148 citata; quam Orationem 49 liquet ejusdem esse auctoris, cujus est prædicta Oratio 50, cum altera alterius explicatio sit ab auctore sua dicta vindicante conscripta. Perro hic « Filioque, » ubi de Spiritu sancti processu agitur, additamentum est, nec legitur in libello Fidei codicis Romani.

¹ Apud Vigilium, Patrem aut Filium vel certe, etc.

enim amisit quod erat, sed cepit esse quod non erat; ut perfectus sit in suis, et verus sit in nostris. Nam qui Deus erat, homo factus est; et qui homo natus est, operatur ut Deus; et qui operatur ut Deus, ut homo moritur; et qui ut homo moritur, surgit ut Deus: qui devicto mortis imperio, cum ea carne qua natus et passus et mortuus fuerat, resurrexit, ascendit ad Patrem, sedetque ad dexteram ejus in gloria, quam semper habuit, habetque. In ejus morte et sanguine credimus nos emundatos, et ab eo resuscitandos die novissima in hac carne in qua nunc vivimus, et quam habemus, consecuturos nos aut vitam æternam pro præmio boni meriti, aut pœnas pro peccatis æterni supplicii. Hæc retinete, huic fidei animas vestras subjugate, a Christo Domino præntia consecuturi regni cælorum. Amen.

SERMO CCXXXVI (a).

De Fide catholica, IV (b).

1. *Arianorum conatus. Auctoris pro Ecclesia preces. Fides patrum.* Multa quidem et frequenter ausi sunt Ariani hæretici adversus servos Dei, qui fidem rectam et catholicam custodiunt, per adulterinam doctrinam asserere, et orthodoxos persequi tentaverunt. In tantum autem nunc exsurrexerunt contra fidem, ita ut multos ex vobis polluerint, et aures vestras commoverint, ut animas laniarent. Sceleratæ autem hæresis suæ perfidiam tegunt: sed non diutius hæc illis facere permissum est. Est enim gubernator Ecclesiarum suarum Dominus, qui pro omnibus nobis mortem sustinuit. Et ideo indeficiens nobis est oratio, dilectissimi fratres: primo, ut sancta Domini et catholica Ecclesia dissensionibus omnibus et hære-ibus carens, unitatem spiritus in vinculo charitatis ubique conservet, quam per fidem rectam et vitam immaculatam tenere, amplecti, servare, custodire omnibus invocantibus Dominum est quidem justum, præcipue tamen episcopis, qui Ecclesiis præsent; secundo, ut Ecclesiæ regula sanctæque patrum traditio atque judicia in perpetuum firma solidæque permaneant. Est autem Patrum nostrorum fides hæc.

2. *De Patre, de Filio, de Spiritu sancto.* Credimus in Deum Patrem omnipotentem, cunctorum visibilibus et invisibilibus conditorem. Credimus et in Dominum nostrum Jesum Christum, per quem creata sunt omnia, verum Deum, unigenitum, verum Dei Filium, non factum aut adoptivum; sed genitum, unius cum Patre substantiæ, quod Græci dicunt *ὁμοούσιος*; atque ita per omnia æqualem Deo Patri, ut nec tempore, nec gradu, nec potestate esse possit inferior: tantumque esse confitemur illum qui est genitus, quantus est ille qui genuit. Non autem quia dicimus genitum a Patre Filium, divinæ et ineffabili generationi aliquid tempus adscribimus. Sed nec Patrem dicimus aliquando cœpisse, nec Filium. Non enim possumus aliter confiteri æternum Patrem, nisi confiteamur etiam et Filium cœternum. Ex Filio Pater dicitur: et qui semper Pater fuit, semper Filium habuit. Credimus et in Spiritum sanctum, Deum verum ex Patre procedentem, æqualem per omnia Patri et Filio, natura, voluntate, potestate, æternitate, substantia.

3. *Natura unum sunt, sed proprietatibus distinguuntur.* Nec est prorsus aliquis in Trinitate gradus, nihil quod inferius superiusque dici possit. Ideo tota deitas sua perfectione æqualis est; ut, exceptis vocabulis quæ proprietatem personarum indicant, quidquid de una persona dicitur, de tribus dignissime possit in-

telligi. Atque ut confutantes Arium, unam eandemque dicimus Trinitatis esse substantiam, et unum in tribus personis latemur Deum: ita impietatem Sabellii declinantes, tres personas expressas sui proprietate distinguimus: non ipsum sibi Patrem, ipsum Filium, ipsum Spiritum sanctum esse dicentes; sed aliam Patris, aliam Filii, aliam Spiritus sancti esse personam. Non enim nomina tantummodo, sed etiam nominum proprietates, id est, personas confitemur. Nec Pater Filii aut Spiritus sancti personam aliquando excludit; nec rursus Filius aut Spiritus sanctus Patris nomen personamque recipit: sed Pater semper pater, Filius semper filius, Spiritus sanctus semper spiritus sanctus. Itaque substantia unum sunt; personis ac nominibus distinguuntur.

4. *De Incarnationis mysterio. Error quorundam: Photini et Apollinaris: aliorum.* Ipsum autem Dei Filium, qui absque initio æternitatem cum Patre et Spiritu sancto possidet, dicimus in fine sæculorum perfectum naturæ nostræ hominem suscepisse ex Maria semper virgine, et Verbum carnem esse factum; sed assumendo hominem, non permutando deitatem. Nec, ut quidam sceleratissime opinantur, Spiritum sanctum dicimus, fuisse pro semine, sed potentem et virtute creatoris operatum. Sic autem confitemur in Christo unam Filii esse personam, ut dicamus duas perfectas atque integras esse substantias, deitatis scilicet et humanitatis, quæ ex anima constat et corpore. Atque ut condemnamus Photinum, qui solum et nudum hominem confitemur in Christo; ita anathematizamus Apollinarem et ejus similes, qui dicunt Dei Filium minus aliquid de humana suscepisse natura, et vel in carne, vel in anima, vel in sensu assumptum hominem huius, propter quos assumptus est, fuisse dissimilem, quem absque sola peccati macula (quæ naturalis non est) nobis confitemur fuisse conformem. Illorum quoque similiter execramur blasphemiam, qui novo sensu asserere conantur, a tempore susceptæ carnis, omnia quæ erant divinitatis, in hominem demigrasse; et rursus quæ humanitatis erant, in Deum esse transfusa: ut, quod nulla unquam hæresis ausa est dicere, videatur hac confusione utraq; exinanita esse substantia, et deitatis scilicet et humanitatis; et amisso proprio statu, in aliud esse mutata: ut qui tam Deum perfectum in Filio quam hominem confitemur, nec Deum vere, nec hominem tenere credamur¹.

5. *Christus passus est vere, sed secundum hominem. Resurrectionis fides. Præmia iustorum, et iniustorum supplicia diversa.* Nos autem ita dicimus susceptum a Dei Filio passibile nostrum, ut Deus tamen impassibilis permaneret. Passus est etenim Dei Filius non putative, sed vere, omnia quæ Scriptura testatur, id est, esuriam, sitim, lassitudinem, dolorem, mortem, et cætera hujusmodi: sed secundum illud passus est quod pati poterat; id est, non secundum illam substantiam quæ assumpsit, sed secundum illam quæ assumpta est. Ipse enim Dei Filius secundum deitatem suam impassibilis est ut Pater, invisibilis ut Pater, inconvertibilis ut Pater, incorruptibilis ut Pater. Et quamvis proprie persona Filii, id est, Dei Verbum suscepit passibilem hominem, ita tamen ejus inhabitatio secundum suam substantiam deitas Verbi nihil passa est, ut tota Trinitas, quam impassibilem esse necesse est confiteri. Mortuus est ergo Dei Filius eadem natura carnis, in qua natus et passus est, in qua etiam resurrexit. Non enim exinanita est humanitatis substantia, sed glorificata in æternum cum deitate mansura. Venturus est ad iudicium vivorum et mortuorum, ut et justos remuneret, et puniat peccatores. Resurrectionem carnis ita credimus, ut dicamus nos

(a) Alias, de Tempore 191.

(b) In Appendice nunc primum collocatur. Dubium reliquerunt Lovanienses: rejecerunt Verlinus et Vindigus. Quippe nihil aliud est quam fidei professio a Pelagio directa ad apostolicam sedem, et in Operum Hieronymi tomo 9 contenta: quæ hic exordio præfixo ac mutata conclusione formam sermonis accepit.

¹ Ita Ms. At editi, *temere credamus*. Pelagius autem apud Hieronymum: *Qui tam Deum imperfectum in Filio quam hominem confitemur, ut nec Deum vere nec hominem tenere credamur*.

in eadem in qua nunc sumus, veritate membrorum esse reparandos; qualesque semel post resurrectionem fuerimus effecti, in perpetuum permansuros. Unam esse vitam sanctorum omnium, sed præmia pro labore diversa; et e contrario pro modo delictorum, peccatorum quoque esse supplicia. Baptisma unum tenemus, quod iisdem Sacramenti verbis in infantibus, quibus etiam in majoribus dicimus esse celebrandum. Hominem, si post Baptismum lapsus fuerit, primo per reconciliationem, deinde per penitentiam credimus posse salvari.

6. *Errores de animarum substantia et origine; de præceptis Dei. Manichæorum et Cataphrygum de nuptiis: aliorum de Christo: Joviniani de meritis: Manetis et Joviniani de libero arbitrio.* Novum et Vetus Testamentum recipimus in illo librorum numero, quem sanctæ Ecclesiæ catholicæ tradidit auctoritas. Animas a Deo dari credimus, quas ab ipso factas dicimus; anathematizantes eos qui animam, quasi partem Dei, divinæ dicunt esse substantiæ. Eorum quoque condemnamus errorem, qui eas ante peccasse, vel in cælo conversas esse dicunt, quam in corpora mitterentur. Exsecramur etiam blasphemiam eorum qui dicunt, impossibile aliquid homini a Deo esse præceptum; et mandata Dei non a singulis, sed ab omnibus in commune posse servari: vel qui primas nuptias cum Manichæo, vel secundas cum Cataphrygis dominant. Anathematizamus etiam illos qui Dei Filium necessitate carnis mentium esse dicunt, et eum propter assumptum hominem non omnia facere potuisse quæ voluit. Joviniani quoque damnamus errorem, qui dicit nullam in futuro meritum esse distantiam; nosque eas ibi habituros esse virtutes, quas hic habere neglexerimus. Liberum sic confitemur arbitrium, ut dicamus nos Dei semper indigere auxilio; et tam illos errare, qui cum Manichæo dicunt, hominem peccatum vitare non posse, quam illos qui cum Joviniano asserunt hominem non posse peccare: uterque enim tollit arbitrii libertatem. Nos vero dicimus hominem semper et peccare, et non peccare posse, ut nos liberi confitemur esse arbitrii. Hæc est fides, dilectissimi fratres, quam in catholica didicimus Ecclesia, quamque semper tenuimus et tenemus, quam credimus et a vestra Bonitate deinceps posse teneri.

SERMO CCXXXVII (a).

De symbolo, 1: ac de deitate et omnipotentia Patris (b).

1. *Omnipotentia Dei evincitur. Ex operum magnitudine.* Ostendimus, fratres dilectissimi, ut vestra certe Dilectio recordatur, Deum in quem vos credere promissistis et creditis, verum esse Deum, ita etiam verum Patrem, hunc vero eundem etiam omnipotentem. Hic enim Symboli ordo esse monstratur. Nam licet hoc ipso quo verus Deus probatur, sine dubio omnipotens intelligatur, tamen magis hoc fidei proficit, sicut Scripturis sanctis omnipotentia ejus asseritur. Maxima enim credentibus oritur confidentia, cum agnoscunt illum omnia posse quem credunt. Omnipotentem ergo Dominum ac Deum nostrum ipsa imprimis ejus opera testantur, qui fecit hunc mundum totum de nihilo, et totam, quæ magna est, pulchritudinem, tanquam speciosas rerum formas, ex nulla materia existente composuit. De ipso enim dicit Scriptura divina, *In principio fecit Deus cælum et terram* (Gen. 1, 1); et rursus, *Quoniam ipsius est mare, et ipse fecit illud* (Psal. xciv, 5). Quis ergo neget omnipotentem esse, quem tam clara cognoscit operatum?

2. *Ex facilitate qua facta sunt. Ex creatione rerum*

(a) Alias, de Tempore 192.

(b) In Appendice nunc primum collocatur. Dubius erat Jovianensibus, falsus Verlino et Vindingo. Idem auctor hujus ac duorum subsequentium. Cum autem in exordio dicit Jan: se ostendisse Deum in quem credimus esse verum Deum, non superiorem tractatum, ut putarunt Verlinus et Vindingus, sed alium quendam notat nobis incomperum.

invisibilium. Sed multo magis eum esse omnipotentem fatebitur, cum hæc ipsa quam facile sit operatus agnoverit. Propheta loquitur in Psalmo, *Ipsæ dixit, et facta sunt; ipse mandavit, et creata sunt* (Psal. xxxii, 9). Absque ullo labore, absque difficultate aliqua verbo res condidit: quidquid ratio humana miratur, non labore Deus, sed jussione reformavit. Imperio ejus exstiterunt omnia, quæ ante non fuerant: cum ex nihilo tanta procedunt, omnipotentem loquuntur auctorem. Neque vero a Deo ista sola creata sunt quæ videmus; sed majores potentia divinæ divitiis invisibilia illius opera testantur: siquidem ab ipso creatæ sunt omnes angelicæ Potestates; quæ quamvis non videantur a nobis, tamen, ut in Scripturis divinis agnoscimus, Deo militant, et ipsi serviunt Throni, Dominationes ac Virtutes omnes, et spiritualis substantiæ Potestates. *Qui facit Angelos suos spiritus, et ministros suos ignem urentem* (Psal. ciii, 4). Unde angelicum tanti regis exercitum propheta describens, *Milia, inquit, nullum ministrabant ei, et decies millies centena¹ militia assistebant ei* (Dan. vii, 10).

3. *Ex mundi gubernatione. Ex ejusdem dissolutione. Ex hominum suscitatione.* Certe si breviter agnovistis ex creatione ista visibilium et invisibilium omnipotentiam Dei; nunc etiam eandem ejus virtutem ex administratione cognoscite. Cum enim toto sub Noe peccato mundo diluvium inducit, cum Sodomam et Gomorrhham pluvia ignis exurit, cum populo suo de Ægyptiorum servitute liberato siccam in mari præbet viam, quid aliud quam se omnipotentem testatur; et se ipsum esse qui mare fecit, qui illud etiam siccat ex ea parte qua voluit? Cum vero ipsum populum per quadraginta annos in solitudine cælesti cibo aluit, id est, manna; nonne ineffabilem virtutem suæ divinitatis asseruit; ut ostenderet quia non in solo pane vivit homo, sed in omni verbo quod procedit de ore Dei (Deut. viii, 3). Et ut innumeras virtutes Dei pauca commemorando præsteream, ostendit etiam tunc omnipotentiam suam Deus, cum Filium suum, quem secundum hominem mori voluit pro salute nostra, solutis inferni legibus a mortuis suscitavit: ut in Christo ostenderet se esse, a quo mortales homines sunt creati, qui etiam immortalem fecit ex mortuo. Ad ipsius omnipotentia virtutem pertinet, ut istum mundum, quem aliquando fecit ex nihilo, in fine sæculorum dissolvat. Unde propheta, *Cælum, inquit, plicabitur revolutum ut liber, et omnia sidera cadent ut folia de vite, et sicut folia cadunt de ficu* (Isai. xxxiv, 4); et Salvator in Evangelio, *Quia cælum et terra transibunt, verba autem mea non transibunt* (Matth. xxiv, 35). Eadem quoque omnipotentia omnes homines qui sunt mortui, quique morientur in finem, ad diem judicii suscitabit, ut propheta dicit, *Reddet unicuique juxta opera sua* (Psal. lxi, 13): et alios quidem in cælorum regno consortio copulabit Angelorum, alios vero in gehennæ supplicio diabolo junget.

4. *Fides tanti Dei incutere debet timorem.* In hunc credentes Deum, dilectissimi fratres, omnipotentem, justum, severum, et his tantum benignum, qui hic severitatem ejus timendo peccata vitaverunt: in hunc, inquam, credentes Deum, cum omni timore et tremore, ut ait Apostolus, *vestram salutem operamini* (Philipp. ii, 12); et ab omni peccato, et ab omnibus criminibus et vitis recedentes, ad sola opera justitiæ festinate; ambulantes, sicut Salvator ait, *in luce, dum habetis lucem, ne tenebræ vos comprehendant* (Joan. xii, 35). Cavete a malorum consortiis atque colloquiis, et ad sola Dei verba audienda fidelium præparetur auditus, et ad res sanctas solas loquendas lectorum lingua moveatur, ut auditum bonum et sermonem bonum bona opera subsequantur. Quod Dominus noster Jesus Christus in nobis secundum bonæ voluntatis studium perficere dignetur: cui est honor et gloria cum Patre et Spiritu sancto in sæcula sæculorum. Amen.

¹ M. p. m., dena.

SERMO CCXXXVIII (a).

De Symbolo, n : seu de Domino Jesu Christo, quod absque initio sit cum Patre secundum deitatem, qui secundum hominem nobis a certo initio natus est ex Virgine (b).

1. In Christo persona una, duæ naturæ. Huc usque, fratres dilectissimi, de Deo Patre, in quem creditis, locuti sumus; et quod ipse sit verus Deus, quod verus pater, quod omnipotens, divinarum Scripturarum auctoritate monstratur: nunc vero juxta ordinem Symboli transimus ad Filium. Postquam diximus in Symbolo, Credo in Deum Patrem omnipotentem; sequitur, Et in Jesum Christum Filium ejus, qui natus est de Spiritu sancto ex Maria virgine. Hic jam sollicitus auditor attendat, ut sciat unam Filii Dei eandemque personam, juxta suscepti hominis veritatem. Hic enim quod dicimus, credere nos in Christum Filium Dei, qui natus est ex Maria virgine; non eo modo dicimus, ut in hominem tantum verum nos fidem habere fateamur, sed in Deum verum qui suscepti hominem verum. Unus enim et idem est Dominus noster Jesus Christus, qui et Verbum Dei est, et sine initio genitus ex Patre, et homo verus in fine sæculorum natus ex Virgine.

2. Hanc fidem Apollinaris et Arius impugnant. Gemina enim in hoc loco hæresis contrariis nos nititur impugnare sententiis: inde Apollinaris, hinc Arius. Arius sic in Christo hominem perfectum suscipit (c), ut Deum illum negot esse perfectum: dum ipsum Dei Verbum principio temporum conatur includere, et eum non creatorem, sed creaturam fatetur. Apollinaris vero ita Dei Filium e contrario perfectum credit esse Deum, ut ei verum hominem timeat copulare; dum metuit ne suscipientis dignitatem suscepti hominis obfuscat infruitas. Nos autem Catholici contra utrumque divinarum Scripturarum auctoritate muniti, adversus Arium veram et perfectam Verbi divinitatem; adversus Apollinarem perfectam hominis in Christo defendimus veritatem. Itaque sicut contra Arium superiori tractatu perfectionem deitatis asseruimus, ita nunc contra Apollinarem perfectum hominem comprobamus.

3. Christus probatur verus homo contra Apollinarem. Qui Christus ex semine factus dicatur. Lucidissima pro nobis est Apostoli auctoritas dicentis, *Misit Deus Filium suum factum ex muliere* (Galat. iv. 4). In primis dicendo, *factum*, distinguit humanam a Verbi divinitate substantiam. Factum enim vel creatum Dei Verbum dici omnino non potest, per quod omnia facta sunt, sicut beatus Joannes ait, *Omnia per ipsum facta sunt, et sine ipso factum est nihil* (Joan. 1, 3). *Misit* inquit, *Deus Filium suum factum ex muliere*. Cum ergo dicit, *factum*, ostendit non sic de divinitate tractare. Cum autem addidit, *ex muliere*, substantiam veri hominis expressit: ut hæc sit natura facti hominis, quæ fuit ipsius unde factus est; id est, ut ea credatur esse natura Christi, qui factus est ex Virgine, quæ fuit natura Virginis, ex qua Christus formatus et natus est. Inde est quod alibi apostolus de Dei Filio dicit, *Qui factus est ei ex semine David secundum carnem* (Rom. 1, 3). Nam etsi non intercessit semen hominis in conceptione Virginis; tamen quia ex ea carne Christus formatus est, quæ constat ex semine, dicitur *factus ex semine*. Quemadmodum ergo secundum divinitatem una est Patris et Filii natura; ita etiam juxta humanitatem eadem est matris et filii, id

(a) Alias, de Tempore 193.

(b) In Appendice nunc primum collocatur. Dubitarunt Lovanienses, repudiarunt Verlinus et Vindingus. Initio præcedentem sermonem indicare auctor videtur, in quo tamen id non reperitur quod hic postea commemorat, « contra Arium superiori tractatu perfectionem deitatis in Christo asseruimus. » Confer Appendicis serm. 118 et 236.

(c) Aliter loquitur Augustinus in libro de Hæresibus, ubi non solum de Ariano testatur, cap. 49, « quod Christum sine anima solam carnem suscepisse arbitrantur; » sed et cap. 55 declarat cum his Apollinaristas ea opinione consentire; quippe qui dicant, inquit, « sicut Ariani Deum Christum carnem sine anima suscepisse. »

PATROL. XXXIX.

est. Mariæ Christique natura. Ex utraque substantia et divinitatis et humanitatis unus atque idem est Dei Filius Dominus noster Jesus Christus, ut Deus verus, ita etiam homo verus: attestante Apostolo atque dicente, *Ex quibus Christus secundum carnem, qui est super omnia Deus benedictus in sæcula* (Rom. ix, 5); et alibi, *Unus est enim Deus, unus est mediator Dei et hominum, homo Christus Jesus* (1 Tim. ii, 5).

4. In Christo non mutatur Deus in hominem, sed homo Deo sociatur. Et hoc et omnia quæ egit, pro nobis. Unum ergo atque eundem Dominum nostrum Jesum Christum cum ex aliis, tum ex his apostolicis sententiis, et Deum verum et hominem comprobamus. Qui cum æqualem impassibilitatem et immortalitatem cum Patre possideat; propter nostram tamen salutem, passibilem atque mortalem suscepit hominem: non ut permutaretur in humanitatem divinitas, sed ut divinitati sociaretur humanitas. Secundum ergo hujus hominis veritatem, Dei Filius ad redemptionem nostram natus est ex Virgine et Spiritu sancto. Sic enim ad Mariam in Evangelio angelus loquitur: *Spiritus sanctus superveniet in te, et virtus Altissimi obumbrabit tibi: et propterea quod nascetur ex te Sanctum, vocabitur Filius Dei* (Luc. 1, 35). Quam mirabilem nativitatem olim Isaias propheta prædixit: *Ipse*, inquit, *Dominus dabit vobis signum. Ecce virgo in utero accipiet, et pariet filium, et vocabitur nomen ejus Emmanuel* (Isai. vii, 14), quod interpretatur ab evangelista, *Nobiscum Deus* (Matth. 1, 23). Nam hoc quoque ex effectu rerum Dominus noster Jesus Christus nomen acceptat: qui assumpto naturæ nostræ homine nobiscum esse dignatus est; qui pro nobis fecit omnia: qui pro nobis passus est omnia, esuriam, sitim, lassitudinem, fletum, dolorem, ad extremum etiam mortem; qui a Pontio Pilato præside flagellatus atque crucifixus, et mortuus est ac sepultus. Condemnatus est enim justus pro injustis, et pœnam quæ peccatoribus debebatur, sine peccato ipse suscepit; ut illorum pro quibus punitus est, et pœnam auferret, et peccata deleteret. Mortuus est morte brevi ac temporali; ne nos mortem subiremus æternam.

5. Christi quoque resurrectio pro nobis. Sed usque ad hanc rerum seriem in Christo naturæ humanæ infirmitas intelligitur. Nam qui fuit passibilis usque ad mortem, incorruptionis gloriam ex tempore mortis accepit: siquidem hoc jam in carne Christi pretium, quod juxta David prophetiam, caro exanimis et usque ad tertium diem sepulta, tamen incorrupta permansit. Sic enim ex persona Christi legitur in Psalmo dicentis ad Patrem: *Quoniam non derelinques in inferno animam meam, nec dabis sanctum tuum videre corruptionem* (Psal. xv, 10). Unde et beatus Petrus: *Jesum*, inquit, *Nazarenum virum approbatum a Deo in vobis in virtutibus, et prodigiis, et signis, quæ per illum fecit Deus in medio vestri, sicut vos scitis; hunc definito consilio et præsentia Dei traditum in manus iniquorum affigentes interemisistis: quem Deus suscitavit solutus doloribus inferni, juxta quod impossibile erat teneri illum ab illo* (Act. ii, 22-24). Mortuus est Jesus Christus pro nobis: sed pro nobis etiam die tertia resurrexit. Nam si mors quoque ejus pro nobis facta est, quanto magis ejus vita pro nobis est? Qui post resurrectionem accepta a Patre omnium potestate, discipulos consolatur, et dicit, *Ecce data est mihi omnis potestas in cælo et in terra* (Matth. xxviii, 18); et alibi, *Euntes*, inquit, *in mundum universum, prædicare Evangelium omni creaturæ: qui crediderit et baptizatus fuerit, salvus erit; qui vero non crediderit, condemnabitur* (Marc. xvi, 15, 16). Post hæc per quadraginta dies inter discipulos esse dignatus est, et immortalis mortalium tamen non est aspernatus habere consortium: utique ad docendo Apostolos fide et veritate completeret, quæ ad nos illorum quoque testimonio pervenirent.

6. Judicium extremum. Confirmatis vero discipulis elevatus est in cælum, et tam de peccatis quam etiam de morte ad Patrem victor ascendit: quod manifeste

¹ Sic rm. Ms. At editi, et ipsius mortis imperium accepit.

in Evangelio legimus, *Et Dominus quidem Jesus postquam locutus est eis, ascendit in cælum, et sedet a dextris Dei* (Marc. xvi, 19). Quo sermone non humana in Deo membra significantur; sed honor quo Christum Pater suscepit, exprimitur. Unde illum descensurum esse credimus ad vivorum mortuorumque iudicium, non jam in infirmitate quam habuit¹, sed in sublimitate quam possidet. Qui enim in infirmitate venit ut redimeret, in potestate venturus est ut iudicaret. Sic enim legimus in Actibus Apostolorum: *Cumque intuerentur in cælum euntem illum, ecce duo viri steterunt juxta illos in vestibus albis; qui et dixerunt: Viri Galilæi, quid hic statis aspicientes in cælum? hic Jesus qui assumptus est a vobis in cælum, sic veniet quemadmodum vidistis eum euntem in cælum* (Act. i, 10, 11). Ad hunc ergo adventum Domini nostri Jesu Christi parati simus, fratres dilectissimi, et timeamus ne ille nos non tales inveniat, quales voluit invenire: qui omnia pro nobis est passus, ut nos inveniret tales, quibus non supplicia inferret, sed præmia redderet sempiterna. Ad que vos Dominus ac Deus gratia sua adjutos dignetur adducere; cui est gloria in sæcula sæculorum. Amen.

SERMO CCXXXIX (a).

De Symbolo, in: seu de Spiritu sancto, quod ejusdem sit substantiæ atque deitatis, cujus est Pater et Filius (b).

1. *Spiritus sanctus probatur esse Deus, testimonia Christi, Petri, et Pauli.* Ordinem Symboli, fratres dilectissimi, in quo totius fidei nostræ sacramenta consistunt, nos adjuvante Deo perseveramus absolvere. Et, quod bene vos meminisse arbitror, quid de Patre Deo, quid etiam de Filio atque Deo sentire debemus, quantum instructioni vestræ, ut puto, opus est, sufficienter ostendimus: nunc restat ut etiam de sancti Spiritus deitate dicamus. Ille enim est ordo Symboli, ut post Patris Filiique personam sancti Spiritus confessio subsequatur. Tunc enim prodest in Patrem et Filium credidisse, cum etiam Spiritum sanctum eadem fidei veneratione credideris. Hanc si quidem sanctæ fidei normam ipse Dominus noster Jesus Christus instruxit, et nemo nisi impius de ea fidei catholice regula dubitat, quam ille dictavit cui fides ipsa debetur. Ipse ergo Dominus noster Jesus Christus, cum jam glorificatus resurrexit a mortuis, in cælum ascensus ad Patrem, hæc sacramenta fidei discipulis, id est, Apostolis dereliquit. Ait enim: *Euntes baptizate omnes gentes in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti, docentes eos servare omnia quæcumque mandavi vobis* (Math. xxviii, 19, 20). Rerum ipsarum dicta effectus, ut trinum in una deitate personarum potentiam credamus: et quemadmodum Pater, in cujus nomine baptizamur, Deus est; ita etiam Spiritus sanctus, in cujus nomine baptizamur, Deus est. De quo certe beatus Petrus apostolus absolutissime pronuntiavit, dicens ad Ananiam, *Cur tentavit satanas cor tuum, mentiri te Spiritui sancto?* et paulo post, *Non es mentitus homini, sed Deo* (Act. v, 3, 4). Apertissime quæ Spiritum sanctum dixerat, hunc postea Deum nominavit. Et beatus apostolus Paulus: *Nemo potest dicere, Dominus Jesus, nisi in Spiritu sancto. Divisiones gratiarum sunt, idem autem Spiritus; et divisiones ministracionum sunt, idem vero Dominus; et divisiones operationum sunt, idem vero Deus qui operatur omnia in omnibus* (I Cor. xii, 5-6). Hic quoque quam evidenter Væs electionis, quem Spiritum sanctum nominaverat, eundem esse Deum dixit ac Dominum, operantem ex propria potestate quod vult.

2. *Non est Filio minor, cujus offensa tam gravis. Qui et a Patre procedit.* Ille est Spiritus sanctus, in quem peccare usque adeo sacrilegum est, ut nec hic, nec in futuro iudicio remittatur. Sic enim ipse Dominus noster Jesus Christus in Evangelio loquitur: *Qui-*

cumque dixerit verbum contra Filium hominis, remittetur illi; qui autem dixerit contra Spiritum sanctum, non remittetur illi neque in hoc sæculo, neque in futuro (Math. xii, 32). Hic est Spiritus sanctus, quem Dominus noster ascensus ad Patrem discipulis suis reppromittit, dicens: *Cum autem venerit Paracletus, quem ego mittam vobis a Patre spiritum veritatis, qui a Patre meo procedit, ipse testimonium perhibebit de me: de quo superius ait, Paracletus autem Spiritus sanctus, quem mittet Pater in nomine meo, ipse vos docebit omnia* (Joan. xv, 26; xiv, 26). Ipse ergo Spiritus sanctus, quem mittit Pater in nomine meo, qui ex Patre procedit, ostenditur unius cum Patre et Filio esse substantiæ.

3. *Cujus ob adventum expedit Christi discessus.* Et diligenter attendite, quod ad discipulos suos rursus idem Dominus ait: *Expedit vobis ut ego vadam: nam si non abiero, Paracletus non veniet ad vos; si autem abiero, mittam eum ad vos* (Id. xvi, 7). Hoc quod dicitur, *mittam*, non minore, quod absit, indicat Spiritum sanctum; sed simpliciter absque adulatione unitatem atque concordiam indicat voluntatis. Attendite autem quod dixit, *Expedit vobis ut ego vadam: nam si non abiero, Paracletus non veniet ad vos*. Quomodo expedit discipulis ut ab illis Christus ascendat ad Patrem, si minor est ille qui pro Christo ad discipulos est mittendus? Sed expedit discipulis ut ab eis Christus ascendat, quia æqualis est Patri et Filio Spiritus sanctus, qui ad discipulos venturus esse promittitur. Quod autem *Paracletus* dicitur Spiritus sanctus, proprietas operationis ejus exprimitur. Paracletus enim græcum verbum est, quod latine dicitur Consolator. Et bene ipse pro Christo ad discipulos mittitur, ut eos consoletur inter omnes tribulationes, quas Christi erant confessione passuri. His ergo, fratres dilectissimi, divinarum Scripturarum testimoniis instructi, Spiritum sanctum esse æqualem Patri et Filio, tota fidei perfectione fateamur. Quia enim Deum Patrem, Deum Filium, Deum Spiritum sanctum in Scripturis divinis legimus; quemadmodum non possumus de Patris et Filii, ita nec de sancti Spiritus deitate dubitare.

4. *In Trinitate tria nomina, tres personæ, deitas una.* Absit autem et longe a christianis mentibus polluta gentilis erroris impietas, ut trium in una deitate personarum confessione tres deos videamur fateri. Absit hoc, inquam, et procul a piorum mentibus excludatur. Et nos enim juxta sanctæ, ut ostendimus, Scripturæ auctoritatem, nominum tantummodo ac personarum distinctionem in Trinitate facimus; deitatem vero unam indivisibilem confluemur: ipsa est in Patre, ipsa in Filio, ipsa in Spiritu sancto una et perfecta divinitas. Non ergo tres deos dicimus, qui unam divinitatem fateremur. Non enim oblitii sumus divinam Scripturam dicentem, *Audi, Israel; Dominus Deus tuus, Deus unus est* (Deut. vi, 4); et rursus, *Dominus Deus hic est in cælo sursum, et in terra deorsum, et non est alius nisi ipse* (Id. iv, 39). Non, inquam, oblitii sumus unum Deum esse, quem utique Scriptura testante cognovimus. Sed inter duos errores et maximos hæreticos ad fidei veritatem dirigimur, ut nec cum Gentilibus numerum in deitate faciamus, nec cum Judæis mysterium in Trinitate negemus: sed existere Patrem, existere Filium, existere Spiritum sanctum in personarum proprietate credentes, unitatem deitatis in Trinitate veneremur; id est, ut tres personas, Patris scilicet et Filii et Spiritus sancti, unum esse dicamus Deum: cui est honor et gloria in sæcula sæculorum. Amen.

SERMO CCXL (a).

De Symbolo iv, (b).

1. *Quid quisque apostolus de Symbolo composuit.*

(a) Alias, inter Vignerianos 1, in parte prima supplementi.

(b) In Appendice nunc primum collocatur. Lovanienses dubium, Verlius et Vindingus supposititium habuerunt. Item concionator expositionem symboli superioribus sermonibus susceptam proseguitur et absolvit.

(b) In Appendice nunc primum collocatur. Symboli auctores Apostolos sic tacit, ut suam cuique sententiam assignet concionator pro nutu. Neque has distribuendæ sententiæ censuit ipse cum sermone subsequentis scriptore, nisi

Remissionis peccatorum septem. Decimo die post ascensionem, discipulis præ timore Judæorum congregatis, Dominus promissum Paracletum misit; quo veniente ut candens ferrum inflammato, omniumque linguarum peritia repleti, Symbolum composuerunt. Petrus dixit, Credo in Deum Patrem omnipotentem. Ubi dicit Patrem, intelligitur Filius, intelligitur et Spiritus: utriusque etenim harum trium personarum substantia inseparabilis. Omnipotentem dicit, quia cum ei nihil sit impossibile, malum non potest; quia si posset, omnipotens non esset. Creatorem cœli et terræ: per Patrem omnia significat. Andreas dixit, Et in Jesum Christum Filium ejus. Jesus nomen proprium interpretatur Salvator; Christus appellativum, hebraice dicitur Unctus; ungi enim Prophætæ et reges solent. Unicum Dominum nostrum. Unicum dicit secundum naturam: Adam et Eva etiam Dei filii sunt, sed adoptivi. Jacobus dixit, Qui conceptus est de Spiritu sancto: non quod Spiritus pater ejus fuerit; sed quod per administrationem Spiritus sancti, et eo cooperante in fide Mariæ conceptus est. Natus ex Maria virgine; quæ virgo concepit, et virgo peperit, virgoque permansit. Joannes dixit, Passus sub Pontio Pilato: hoc dicit, ne in alium Christum credamus, nisi in illum, qui in tempore Pilati passus est; nam multi, sicut ait, antichristi falso dicent, Ego sum Christus (*Matth.* xxiv, 24). Crucifixus, mortuus, et sepultus, secundum carnem: ad hoc natus est ut crucifigeretur, ad hoc crucifixus ut moreretur, ad hoc mortuus ut resurgeret, ad hoc resurrexit ut nos justificaret. Thomas dixit, Descendit ad inferna: id est, in anima comitante divinitatem, corpore vero in sepulcro quiescente. Tertia die resurrexit a mortuis; ut nobis exemplum et fidem resurrectionis ostenderet. Jacobus dixit, Ascendit ad cœlos: in ipsa carne, in qua natus est et passus, in ipsa resurrexit et victor cœlos ascendit. Sedet ad dexteram Dei Patris omnipotentis. Dextera Patris prosperitatem vite nostræ; sinistra autem significat penam inferni. Philippus dixit, Inde venturus est Judicare vivos et mortuos: in quo ascendit corpore, venturus est ad iudicium, justos a peccatoribus separabit. Bartholomæus dixit, Credo in Spiritum sanctum, a quo Pater et Filius in suo opere, vel in catholica fide separari nullo modo possunt. Matthæus dixit, Sanctam Ecclesiam catholicam: catholicam, id est, universalem, in qua tantum peccata remittuntur, quæ omnium hæreticorum pravitate repulsa, ab ortu solis usque ad occasum diffunditur. Sanctorum communionem: quia dona sancti Spiritus licet in hac vita diversa sint in singulis, in æternitate tamen erunt communia in universis; ut quod quisque sanctorum minus habuit in se, hoc in aliena virtute participet. Simon dixit, Remissionem peccatorum. Septem sunt remissiones peccatorum: prima Baptismi, secunda pœnitentiæ, tertia divinæ pietatis, quarta venia per indulgentiam inimicorum, quinta per veram charitatem, sexta per eleemosynam, septima per prædicationem qua errantes convertuntur. Thaddæus dixit, Carnis resurrectionem: id est, in ipsa carne in qua vivimus, resurgemus; non sexum, sed fragilitatem nutantes. Tunc sancti qui nunc habent singulas stolas, id est, præmium vite, tunc binas accipient, id est, corporis et animæ præmium; peccatores vero duplicem penam accipient, ut quæ in hac vita corpus simul et anima promeruerunt, pariter in illa percipiant. Matthias dixit, Vitam æternam; quam nullis finis terminabit, nullum vitium fœdabit, ægritudo nulla contristabit.

2. *Firmiter tenenda fides Apostolorum.* Apostoli itaque sancti Spiritus igne tanquam aurum examinati, et hæcenus se tenuisse indignati, fiducialiter exierunt evangelizare, sicut Dominus præceperat, omni creaturæ (*Marc.* xvi, 15), errantes ad vitam revocare,

in Thoma, Thaddæo et Matthia. Docet Christum hebraice dici unctum: et in cæteris demum minime respondet Augustino.

credentes baptizare. Nos autem, fratres charissimi, fidem et Evangelium Apostolorum per successores eorum nobis traditum, fideliter, firmiterque teneamus: pactum etiam, quod cum Domino in Baptismate fecimus, inviolatum custodiamus; aut si peccando cadimus, pœnitendo cito surgere studeamus: ut securi expectemus adventum Christi secundum, his qui bona egerunt, plus quam in cor hominis possit ascendere, desiderabilem; illis vero qui mala egerunt, formidabilem nimis atque terribilem.

SERMO CCXLI (a).

De Symbolo, v (b).

1. *Symbolum fidei est comprehensio. Quare sic dictum. Quid ex illo apostolus quisque composuit.* Symbolum quod vobis tradituri sumus, fratres charissimi, comprehensio est fidei nostræ atque perfectio, simplex, breve, plenum; ut simplicitas consulat audientium rusticitati, brevis memoria, plenitudo doctrinæ. Quod enim græce Symbolum dicitur, latine Collatio nominatur. Collatio ideo, quia collata in unum catholicæ legis fides Symboli colligitur brevitate, cujus textum vobis modo, Deo annuente, dicemus. Petrus dixit, Credo in Deum Patrem omnipotentem. Joannes dixit, Creatorem cœli et terræ. Jacobus dixit, Credo et in Jesum Christum Filium ejus unicum Dominum nostrum. Andreas dixit, Qui conceptus est de Spiritu sancto, natus ex Maria virgine. Philippus ait, Passus sub Pontio Pilato, crucifixus, mortuus et sepultus. Thomas ait, Descendit ad inferna, tertia die resurrexit a mortuis. Bartholomæus dixit, Ascendit ad cœlos, sedet ad dexteram Dei Patris omnipotentis. Matthæus dixit, Inde venturus judicare vivos et mortuos. Jacobus Alphæi, Credo et in Spiritum sanctum, sanctam Ecclesiam catholicam. Simon Zelotes, Sanctorum communionem, remissionem peccatorum. Judas Jacobi, Carnis resurrectionem. Matthias complevit, Vitam æternam. Amen.

2. *Verba Symboli, cœlestia sunt Domini sacramenta quæ gratiam in nobis servant incorruptam.* Audite ergo, fratres charissimi, Redeemptoris nostri vocem per prophetam dicentem: *Vente, filii, audite me; timorem Domini docebo vos (Psal. xxxiii, 12).* Filios vocat, quos in gremio Ecclesiæ collocat. Nec enim potest mater vocari, nisi filios procreaverit. Ergo, charissimi, ad perenne præmium vos invitari cognoscite, qui fideliter cum Dei adjutorio lavacrum aquæ vitalis accepistis; vel qui expetiitis ut cum ad sacrum fontem vel veram pœnitentiam perveneritis, per Spiritum sanctum salutarem et cœlestis vos unda perfundat. Ideo, charissimi, hujus mysterii sacramentum sic, ut fide concepimus, et corde credimus, perfectis vocibus declaremus. Credo in Deum Patrem omnipotentem, et reliqua sicut supra. Ergo, dilectissimi, hæc verba non humana, sed Domini sunt cœlestia sacramenta, quæ in vestris cordibus ipsius misericordia præstante resideant, ut gratiam Domini incorruptam et immaculatam usque ad finem percipiatis. Repetimus adhuc, charissimi, Symbolum; ut cum mysterio conveniat Trinitatis.

3. *Personarum distincta proprietas, una majestas. Mariæ virginitatem fides attingit, non sermo.* Credo in Deum. Credendum nobis est, fratres charissimi, in Deum Patrem, ita et in Jesum Christum Filium ejus. Pater sine Filio credi non potest: quia licet distincta sit in eis personarum proprietas, tamen una est et indiscreta majestas. Sicut totum ergo potuit semper Pater, ita totum potest semper Filius. Qui conceptus

(a) Olim, de Tempore 113; et post, in Appendice 43.

(b) Incerti auctoris, qui symbolum hic, « ut cum myste-
rio, » ait, « conveniat Trinitatis, » tertium usque repetit. Quia in re consentientem habet subsequentis sermonis scripturam; sed nequaquam Augustinum, qui suo scripto sermone 214, de Symbolo, religione impediatur, quominus Symbolum ipsum vel semel litteris mandaret. Symboli sententiæ non eadem hic semper, imo paucae iisdem Apostolis tribuuntur, quibus in superiore sermone.

est de Spiritu sancto, natus ex Maria virgine. Sacramentum hic suscepti corporis demonstratur; ut quæ ante sæcula Pater genuit, in fine jam sæculi Maria virgo, Spiritu sancto inspirante, conceperit. Et ideo de ipsa Domini Matre angelus Gabriel dicit: *Spiritus sanctus superveniet in te, et virtus Altissimi obumbrabit tibi* (Luc. 1, 35). Ad excipiendum enim Dominicæ majestatis adventum, necesse fuit ut humanæ infirmitati divinum adesset auxilium. Sancta enim Maria ut virgo peperit, ita virgo concepit. Qualiter hæc aut quomodo salva virginali integritate perfecta sint, credere magis quam enarrare possumus. Fidei in his plurimum licet, sermoni parum. Passus ergo sub Pontio Pilato, crucifixus, mortuus et sepultus. Descendit ad inferna, tertia die resurrexit a mortuis. Ascendit ad cælos; sedet ad dexteram Dei Patris. Sedere ad dexteram Patris dicitur, non ut dicatur major, sed ut ostendatur æqualis. Hæc omnia testimonia sunt Dominicæ passionis, ut Dominum Jesum Christum sicut vere passum, et vere mortuum, sic vere resurrexisse et triumphasse credamus. In quo nobis Christus Dominus reliquit exemplum, ut sicut eum non dubitamus natum et mortuum, et resurrexisse et vivere: ita nos quoque sicut natos et mortuos esse novimus, sic post mortem resurrecturos, et in æternum esse victorios noscamus. Sequitur, *Inde venturus est judicare vivos et mortuos.*

4. *Sola Ecclesia catholica sancta est.* Credo et in Spiritum sanctum: utique ut æqualis credulitas Dei Patris et Filii et Spiritus sancti æqualem ostenderet potestatem. Credo sanctam Ecclesiam catholicam. Bene Symbolum Ecclesiam catholicam nominavit et sanctam, quia multæ ecclesiæ hæreticorum sunt; sed quæ non est catholica, nec sancta dici potest. Sequitur, *Sanctorum communionem.* Credentes ergo sanctam Ecclesiam catholicam, sanctorum habentes communionem, quia ubi est fides sancta, ibi est et sancta communio, credere vos quoque in corpore resurrectionem et remissionem peccatorum oportet. Omne sacramentum Baptismi in hoc constat, ut resurrectionem corporum et remissionem peccatorum nobis a Deo præstanda credamus. Superest ut cujus audistis passionem, audistis ascensionem, audistis iudicium, quotidie expectetis adventum.

SERMO CCXLII (a).

De Symbolo, vi: ad Competentes (b).

1. *Symbolum breve est et diffusum.* Quæso vos, fratres charissimi, ut nobis reserantibus expositionem Symboli attentius audiat. Quæ doctrina Symboli virtus est sacramenti, illuminatio animæ, plenitudo credentium; in eo quod docetur aut discitur et unitas Trinitatis, et Trinitas distincta personis, et opulenta Creatoris, et redemptio passionis. Hoc nexus infidelitatis absolvitur, hoc vitæ janua panditur, hoc gloria confessionis ostenditur. Symbolum, dilectissimi, breve est verbis, sed magnum est sacramentis: parvum ostendens imminutione latitudinis, sed totum continens compendio brevitas. Exiguum est, ut memoriam non obruat; sed diffusum, ut intelligentiam supercedat: confirmans omnes perfectione credendi, desiderio confitendi, fiducia resurgendi. Digne ergo

(a) Alias, de Tempore 131.

(b) In Appendice nunc primum collocatur. In Lovanensium editione dubius, Verlini autem et Vindingi sententia falsus est. Non sapit Augustinum, nisi in conclusione, quæ ex sermone 212 desumpta est. In cæteris convenit Jerunquæ cum Eusebianis de Symbolo sermonibus 1 et 2, auctore forsitan Fausto conscriptis. Confer censuram sermonis præcedentis. Cæterum is ipse sermo olim in Ecclesia Gallicana legebatur Competentibus in traditione Symboli, ut liquet ex vetustissimo Missali Gallicano quod Thomasius edidit, ex quo et noster Edmundus Martene illum suo de antiquis Ecclesiæ ritibus libro primo, pag. 96, inseruit; cum prius idem, pag. 83, observasset, in Ecclesia Gallicana, ante receptum in ea ordinem Romanum usitatum fuisse, ut later tradendum Competentibus Symbolum, illud ter re-
peteretur.

et attentiores et frequentiores, et pro ratione temporis ipsius puriores ad audiendum Symbolum conveniatis. Quidquid præfiguratum est in Patriarchis, quidquid nuntiatum est in Scripturis, quidquid prædictum est in Prophetis vel de Deo ingenito, vel ex Deo Dei unigenito, vel de Spiritu sancto, quavis latenter ostensum sit, vel de suscipiendi hominis sacramento, vel de morte Domini resurrectionisque mysterio; totum hoc breviter, juxta oraculum propheticum, Symbolum in se continet constituendum. Tenendo ergo, fratres charissimi, collationem fidei et gratiam, professionis mysterium memoriæ commendatum, jam ad istius Symboli professionis sacramentum textumque veniamus, quod in hunc modum incipit.

2. *Judicia sua credi a nobis vult Deus, non discuti.* Credo in Deum Patrem omnipotentem, creatorem cæli et terræ. Et in Jesum Christum Filium ejus unicum, Dominum nostrum: qui conceptus est de Spiritu sancto, natus ex Maria virgine, passus sub Pontio Pilato, crucifixus, mortuus, et sepultus. Descendit ad inferna, tertia die resurrexit a mortuis. Ascendit ad cælos, sedet ad dexteram Dei Patris omnipotentis: inde venturus judicare vivos et mortuos. Credo in Spiritum sanctum, sanctam Ecclesiam catholicam, sanctorum communionem, remissionem peccatorum, hujus carnis resurrectionem, vitam æternam. Amen. Repetendus est nobis, dilectissimi, sermo Symboli hujus, qualiter ea quæ dicimus, vestris sensibus melius inseramus. Credo in Deum Patrem omnipotentem, creatorem cæli et terræ. Tertia igitur vice repetitur; ut ad reliqua capienda fidei cursu pervenire possimus. Et quia lex fidei nostræ in Trinitate consistit; ut ipse numerus repetitionis cum signo veniat Trinitatis, tertia vice ordo Symboli recensendus est. In primis, dilectissimi, qualis sermo sit, in capite Symboli diligenter advertite, et quali principio inchoetur, sollicitius pertractate. Ergo in primo habet, Credo. Vide quod Dominus noster non nos jubet discutere divina judicia, sed credere: nec rationem requirere, sed fidem simpliciter et immobiliter exhibere. In Deum Patrem. Advertite, quod cum Dei Patris nomen in confessione conjungit, ostendit quod non ante Deus esse cœperit, et postea pater; sed sine ullo initio et Deus semper et pater est. Quia ergo semper fuit pater, semper habuit filium cui pater est. Omnipotentem vero ideo dicit, quia omnipotens est, eique nihil impossibile est qui cœlum, terram, mare, homines, atque omnia animalia et reptilia non aliquo operis actu, sed solo verbi creavit imperio. Et ideo non nobis veniat in cogitationem quomodo hoc aut illud potuit fieri, qui omnipotentem præcipimus confiteri. Creatorem cæli et terræ. Hoc ait quod superior dixi, quia omnia sola verbi potestate perfecit.

3. *Pilati cur fiat mentio.* Credo et in Jesum Christum Filium ejus. Advertite, quod quomodo in Patrem, sic et in Filium credendum sit. Et quia cum Patre æqualis est majestate, tantum ipsi quantum et Patri honoris nos debere novimus, et servitutis obsequium. Jesum Christum. Jesus Salvator interpretatur, Christus vero a chrismate dicitur: quia sicut antiqui reges a sacerdotibus oleo sacro perfundebantur, sic Dominus noster Jesus Christus Spiritus sancti infusione repletus est. Qui conceptus est de Spiritu sancto. Non poterat aliunde quam de Deo concipere, quæ Deum meruit procreare. Natus ex Maria virgine. Non potuit non talem habere conceptum, quæ virgo erat permansura post partum. Passus est sub Pontio Pilato. Iste Pilatus judex erat in illo tempore, ab imperatore positus in Judæa, sub quo Dominus passus est: cujus mentio ad temporis significationem, non ad personæ illius pertinet dignitatem. Crucifixus et sepultus. Crucem illam in qua ille crucifixus est in corpore, nos gestamus in fronte. Sepultus est. Sicut in veritate natus, ita in veritate mortuus et sepultus. Tertia die resurrexit. Tridua sepulture mora evidenter ostendit quod dum corpus in sepulcro jacuit, anima illa de infernis triumphavit. Ascendit ad cælos: id est, con-

dilectionem naturæ nostræ, quam de homine matre natus assumpsit, super cœlos in dexteram Dei Patris collocavit. Inde venturus iudicare vivos et mortuos. In ipso corpore venturus est ad iudicium, in quo ascendit ad cœlum. Christianos iudicat et Paganos, justos et peccatores, fideles et impios.

4. *Trinitatis confessio necessaria.* Credo et in Spiritum sanctum. Advertite quod sicut in Patrem, ita et in Filium et in Spiritum sanctum sit credendum. Nam qui vel in unam de Trinitate personam non crediderit, in dubio illi credidisse non proderit. Sanctam Ecclesiam catholicam. Sciendum est quod Ecclesiam credere, non tamen in Ecclesiam credere debeamus: quia Ecclesia non est Deus; sed domus Dei est. Catholicam dicit toto orbe diffusam; quia diversorum hæreticorum ecclesiæ ideò catholicæ non dicuntur, quia per loca atque per suas quasque provincias continentur: hæc vero a solis ortu usque ad occasum unius fidei splendore diffunditur. Sanctorum communionem: id est, cum illis sanctis qui in hac quam suscepimus fide defuncti sunt, societate et spei communionem teneamur. Remissionem peccatorum. Oportet enim ut post remissionem quæ nobis præstatur munere Redemptoris in Baptismo, plenæ credulitatis teneamus affectum. Carnis huius resurrectionem. Carnem quam in hac vita sub mortali conditione portamus, resurrecturam esse immortalem, ac rationem reddituram pro animæ consortio credamus. Vitam æternam. Absque ulla dubitatione fatemur, nos vitam æternam consecuturos, si hæc quæ vobis exponimus sacramenta fideliter teneatis, ac bonis actibus conservetis.

5. *Conclusio.* Hunc brevem sermonem de universo Symbolo vobis debitum reddidi, etc. (a).

SERMO CCXLIII (b).

De Symbolo, vii (c).

1. *Ipse qui Deus, ipse pater noster.* Oportet attendere, fratres charissimi, quanta Dei pietas sit erga humanum genus. Omnipotens Deus creator et conditor Angelorum et hominum, omnis creaturæ visibilis et invisibilis, Patrem se voluit vocari ab homine, et pro filiis habere quos fecit ex limo terræ. Si ergo credis Deo, dæmonem relinque; si Deum sequi volueris, quidquid Deo non placeat devitare procura. Gaude et exsulta, quia unum eundemque Deum habes et patrem; ipsum cole, ipsum dilige, ipsum fac voluntatem. Nihil de idolorum cultu vel superstitionibus Paganorum cogites: quia Deus est omnipotens, qui omnia quæ tibi promittit, potens est reddere.

2. *Mariæ virginitas ante et post partum unde creditur.* Et in Jesum Christum Filium ejus unicum Dominum nostrum. Nisi enim eundem Dei Filium, eundemque Christum filium hominis tota mente absque ulla hæsitacione credideris atque confitearis, nec Patrem tibi proderit confiteri. Crede ergo Filium Dei unigenitum ab ingenito Deo Patre, vitam a vita, verum Deum de Deo vero, coeternum et coessentialem, omnipotentem et coæqualem per omnia Patri; et ad æterna cum eo et cum omnibus sanctis ejus gaudia mereberis pervenire. Qui conceptus est de Spiritu sancto, natus ex Maria virgine. Cum Spiritum sanctum ministratorem tante nativitatibus audieris, nullatenus dubites virginem potuisse concipere. Cur non credis eum in utero incorruptæ Virginis potuisse figurare, quem credere debes hominem fecisse de limo terræ? Nec dubites Mariam virginem mansisse post partum, quia qualiter hoc factum sit, non humanus sermo

neque sensus potest comprehendere: quoniam Deus Pater voluit Filium suum coæqualem sibi per omnia in nulloque dissimilem, humanam pro hominibus suscipere carnem; ut omnibus sibi credentibus ejusque obsequentibus voluntati æternam vitam largiretur et gloriam; ut hominem ad imaginem Dei factum, et per invidiam deceptum diaboli, atque a regno expulsus æterno, per unicum Filium suum carnem assumendo et humanam naturam suscipiendo erueret a diabolo, et regno restitueret æterno.

3. *Quidquid infirmitatis in Christo, propter nos; quidquid gloriæ est, propriæ potestatis.* Qui passus est sub Pontio Pilato, crucifixus, mortuus, et sepultus. Qui propter te humanæ carnis accepit corruptionem, ipse pro tua redemptione et salute in humanitate quam accepit, crucis pertulit passionem: quia passio illius nostra est vita, mors illius est liberatio nostra. Tertia die resurrexit a mortuis. Si te tridua Domini sepultura conturbat, resurrectioni gloriosa confirmet. Quidquid enim infirmitatis audis in Christo, nostræ hoc necessitatis, nostræ redemptionis est causa; quidquid gloriæ, ejus est propriæ potestatis. Qui ideo mortuus est, ut nos revivisceret; ideo resurrexit, ut nos ad vitam resuscitaret æternam. Ascendit ad cœlum, sedet ad dexteram Dei Patris omnipotentis. Si tibi magnum et pretiosum videtur, quod pro te Filius Dei pendit in cruce, illudque sublime quod ascendit in cœlum; illud te multo magis stupere oportet, quod pro te mortuus est et sepultus; quia ad hoc descendit, ut ea quæ humanæ displicent infirmitati pro tua salute sufferret, et te ad æternam et ad cœlestem gloriam secum perduceret. Inde venturus est iudicare vivos et mortuos. Ipse qui ab iniquis et impiis iudicatus est ad mortem, ipse omnes bonos et justos iudicaturus est ad gloriam, omnesque inapios detrusurus ad poenam.

4. *Resurrectionis fides ad salutem necessaria.* Et in Spiritum sanctum. Sicut credidisti Deum Patrem omnipotentem, et Filium ejus unigenitum, pari fide et veneratione crede Spiritum sanctum unum Deum esse, Patri filioque coæqualem in omnibus, in nulloque dissimilem. Sanctam Ecclesiam catholicam, sanctorum communionem, remissionem peccatorum. In qua omnis qui renatus fuerit ex aqua et Spiritu sancto, æternam omnium percipiet indulgentiam peccatorum; extra quam omnes iniqui et impii ad supplicia deputantur æterna. Carnis resurrectionem et vitam æternam. Quod in Christi gloriosa resurrectione audisti completum, hoc in te omnino in futuro iudicio crede esse complendum; ut carnis tuæ resurrectio te repararet in æternum. Nisi enim credideris, reparandum te esse post mortem, ad præmium vitæ æternæ pervenire non poteris: si autem credideris, æternis gaudiis insereris; per Christum Dominum nostrum viventem et regnantem cum Patre et Spiritu sancto nunc et semper, et in omnes æternitates sæculorum sæculi. Amen.

SERMO CCXLIV (a).

De Symboli fide et bonis moribus (b).

1. *Beata Virgo absque macula peccati perditur.* Rogo et admoneo vos, fratres charissimi, ut quicumque vult salvus esse, fidem rectam ac catholicam discat, firmiter teneat, inviolatamque conservet. Ita ergo oportet unicuique observare, ut credat Patrem, credat Filium, credat Spiritum sanctum. Deus Pater, Deus Filius, Deus et Spiritus sanctus; sed tamen non tres dii, sed unus Deus. Qualis Pater, talis Filius, talis et Spiritus sanctus. Attamen credat unusquisque fidelis quod Filius æqualis est Patri secundum divinitatem, et minor est Patre secundum humanitatem

(a) Conclusio est sermonis 212 inter Augustinianos.

(b) Alias, de Tempore 125.

(c) In Appendice nunc primum collocatur. Erat apud Lovanienses dubius, apud Verlinum autem et Vindingum falsus. Initio quidem plures alloquitur concionator, utens isthæc appellatione, quæ in spuris sermonibus solemnibus et consuetæ est, « fratres charissimi: » deinceps vero ad unum quempiam in singulari verba dirigit; nec Augustinum in Symbolo explicando imitatur.

(a) Alias, de Tempore 193.

(b) In Appendice nunc primum collocatur. Dubitare etiam de isto libello per Lovanienses; spurium haberi voluerunt: Verlinum et Vindingum. Cesarium revera sapit, non Augustinum.

carnis, quam de nostro assumpsit; Spiritus vero sanctus ab utroque procedens. Credite ergo, charissimi, in Deum Patrem omnipotentem, credite et in Jesum Christum Filium ejus unicum Dominum nostrum. Credite enim conceptum esse de Spiritu sancto, et natum ex Maria virgine, quæ virgo ante partum, et virgo post partum semper fuit, et absque contagione vel macula peccati perduravit. Credite cum pro nostris peccatis passum sub Pontio Pilato, credite crucifixum, credite mortuum et sepultum; credite eum ad inferna descendisse, diabolum obligasse, et animas sanctorum, quæ sub custodia detinebantur, liberasse, secumque ad cœlestem patriam perduxisse. Credite eum tertia die a mortuis resurrexisse, et nobis exemplum resurrectionis ostendisse. Credite enim in cœlis cum carne, quam de nostro assumpsit, ascendisse. Credite quod in dextera sedet Patris: credite quod venturus sit judicare vivos et mortuos. Credite in Spiritum sanctum, credite sanctam Ecclesiam catholicam, credite Sanctorum communionem, credite carnis resurrectionem, credite remissionem peccatorum, credite et vitam æternam.

2. *Humilitas multorum est fucata. Quid Christus pro nobis egit.* Igitur si quis vult discipulus Christi esse, mandata sua custodiat, humilitatem discat, ut ipse ait: *Discite a me quia mitis sum et humilis corde* (Matth. xi. 29). Deum corde roget; quia multi sunt qui foris videntur se humiliare, intus autem pleni sunt tumore superbiæ: Christus pro nobis humiliavit se, formam servi accepit, obediens Patri usque ad mortem, mortem autem crucis (Philipp. ii. 7, 8). Pro nobis, fratres, ut peccata nostra deleret, carnem humanam assumpsit, natus est ex Virgine, positus in præsepio, paupis involutus, a Judæis reprobatus, ab ipsis persecutus, comprehensus, et flagellatus, sputis sordidatus, spinis coronatus, clavibus confixus, lancea perforatus, cruci appensus, aceto cum felle potatus, et inter iniquos reputatus. Et hæc omnia, fratres charissimi, sustinuit, ut nos de faucibus inferni liberaret. Ergo, fratres charissimi, dum tanta et talia Dominus pro nobis sustinuit, si ad eum volumus pervenire, vestigia ejus debemus sequi, et exempla sanctorum imitari. Dominus in Evangelio dicit, *Si quis vult post me venire, abneget semetipsum, et tollat crucem suam, et sequatur me* (Luc. ix. 23); et alibi dicit, *Vade, vende omnia quæ habes, et da pauperibus; et veni, sequere me* (Matth. xix. 21). Sancti martyres, fratres charissimi, Christi vestigia secuti sunt, et calicem passionis, quem ipse bibit, biberunt. Petrus apostolus pro nomine Christi crucifixus est, Paulus decollatus, Stephanus lapidatus, et reliqui quam plures pro nomine ipsius sic passi sunt.

3. *Quid vicissim agere debemus.* Ergo, fratres, crucifigite et mortificate membra vestra quæ sunt super terram; ut possitis placere illi qui vos creavit. Qui fuit superbus, sit humilis; qui fuit incredulus, sit fidelis; qui fuit luxuriosus, sit castus; qui fuit latro, sit idoneus; qui fuit ebriosus, sit sobrius; qui fuit somnolentus, sit vigil; qui fuit avarus, sit largus; qui fuit bilinguis, sit bomilocus; qui fuit detractor aut invidiosus, sit purus et benignus; qui aliquando ad ecclesiam tarde veniebat, modo frequentius ad eam currat. Eleemosynarum copia unusquisque se redimat; quia *sicut aqua exstinguit ignem, ita eleemosyna peccatum* (Eccli. iii. 33). Decimas annis singulis de omni fructu quod colligitis Ecclesiis et pauperibus erogate. Jejunium amate, voracitatem et crapulam vini devitate. Esurientes pascite, sitientes potate, nudos vestite, et qui positi sunt in carcere requirite. Infirmos visitate, hospites in domos vestras colligite, et pedes eorum lavate, linteo extergite, ore exosculamini, et lecta ipsorum præparate. Nullus homicidium faciat, non furtum, non adulterium, non perjurium, non falsum testimonium dicat. Honoret patrem et matrem, ut sit longævus super terram. Diligat Deum plus quam se, amet proximum sicut semetipsum. Quicumque de his supradictis commisit, cito emendet; confessionem

donet, veram poenitentiam agat, et remittentur ei peccata sua. Si hæc quæ suggesti, fratres, implere volueritis, remissionem peccatorum promerebimini, et vitam æternam consequemini; præstante Domino nostro Jesu Christo, qui vivit et regnat in sæcula sæculorum. Amen.

SERMO CCXLV (a).

De mysterio Trinitatis et incarnationis, 1 (b).

1. *Tres personæ Trinitatis unum sunt.* Legimus sanctum Moysen populo Dei præcepta dantem, ubi dixit, *Audi, Israel; Dominus Deus tuus, Deus unus est* (Deut. vi. 4). Non potest esse major, non potest esse minor, non potest numerari, dicente David propheta, *Magnus Dominus noster, et magna virtus ejus, et sapientie ejus non est numerus* (Psal. cxlvi. 5). Optime nostis ista, fratres charissimi, qui corde fortiter tenetis catholicam veritatem: audite tamen breviter quod, adjuvante Domino, proposui explanandum. Deus unus est Pater, Deus unus est Filius, Deus unus est Spiritus sanctus; non tres dii, sed unus est Deus: tres in vocabulis, unus in deitate substantiæ.

2. *Ad solum tamen Christum pertinet caro. Illustratur exemplis, animæ, solis et citharæ.* Sed dicit illi hæreticus: Ergo si unum sunt, omnes sunt incarnationi. Non. Ad solum Christum pertinet caro. Nempe aliud est anima, aliud est ratio: et tamen in anima est ratio, et una est anima. Sed aliud anima agit, aliud ratio: anima vivit, ratio sapit; et ad animam pertinet vita, et ad rationem pertinet sapientia. Et cum unum sint, anima sola suscipit vitam, ratio sola suscipit sapientiam: et tamen nec anima sine ratione, nec ratio sine anima. Sic et Pater et Filius, licet unum sint et unus Deus sit, ad Christum solum pertinet caro: sicut ad solam rationem pertinet sapientia, licet non recedat ab anima. Ecce iterum aliud. In sole calor et splendor in uno radio sunt: sed calor exsiccatur, splendor illuminatur; aliud suscipit calor, aliud splendor. Et licet calor et splendor ab invicem non queant separari, suscipit splendor illuminationem, non fervorem; suscipit calor fervorem, non illuminationem. Aliud simul, aliud singulare agunt; et tamen ab invicem non separantur. Sic et Filius suscepit carnem; et non deseruit Patrem, nec se divisit a Patre. Suscepit, inquam, Filius carnem in proprietate: sed tamen et Pater et Spiritus sanctus non defuit majestate. In divinitate æqualitas, in carne sola Filii proprietates: non autem ab eo Patris aut Spiritus sancti recessit aliquando divinitas. Cum ergo una sit deitas, una sit divinitas, impletur quidem carnem Christi et Pater et Spiritus sanctus; sed majestate, non susceptione. Vis scire quia cum eo fuit et Pater? *Non sum, inquit Dominus Christus, solus; sed Pater mecum est* (Joan. xvi. 32). Audi et de Spiritu sancto, quia cum eo erat: evangelista refert quia *Jesus plenus Spiritu sancto regressus est ab Jordane* (Luc. iv. 1). Ecce quomodo solus Jesus Christus suscepit carnem; et tamen et Pater et Spiritus sanctus non defuit majestate. Si cælum et terram implet

(a) Alias, de Tempore 3.

(b) In Appendice nunc primum collocatur. Dubius erat Lovaniensibus, falsus Verlino et Vindingo. In Corbeiensi codice sic incipit: « Exhortatur nos Dominus noster pariter et admonet dicens, *Audi, Israel; Dominus Deus tuus, Deus unus est.* Deus hic non potest aestimari, non potest numerari, non potest numerari, dicente propheta David, *Magnus Dominus,* » etc. Præterea multo prolixior sermo est: nam post verba, « ligni interpositione sociavit, » subsequitur eodem stilo disputatio in eos qui dicunt non posse fieri ut Christus de sancta Maria nasceretur; asserentes, « cum sint immundi, quod pars illa corporis fuerit turpis, » etc. Deinde concionator eos aggreditur, « qui dicunt quia sancta Maria habuerit filios ex Joseph post partum. » Ubi inter alia disputando dicit, « Maria sancta, lætæ reticæ, mater esse potuit, mulier esse non potuit. » Quod in Augustini doctrina non bene quadrat. Apostolo dicenti, Galat. 4, *Misit Deus Filium suum factum ex muliere.* Præterius alia, quæ hic observare est ab Augustino aliena.

Pater, implet et Spiritus sanctus: carnem Christi deserere non potuerunt, quando in divinitatis unitate manserunt. Adhuc citharam respice. Ut musicum melos sonis dulcibus reddat, tria pariter adesse videntur, ars, manus et chorda: et tamen unus sonus auditur; arsdicitur, manus tangit, resonat chorda. Tria pariter operantur; sed sola chorda personat quod auditur: nec ars nec manus sonum reddunt, sed ea cum chorda pariter operantur. Sic nec Pater nec Spiritus sanctus susceperunt carnem; et tamen cum Filio pariter operantur. Sonum sola chorda excutit; carnem solus Christus suscepit. Operatio in tribus constat: sed quomodo ad solam pertinet chordam soni redditio, sic pertinet ad solum Christum carnem humanam susceptio.

3. *Judæus evincitur, Virginem potuisse parere.* E contra Judæus, Contra naturam, inquit, parere virgo non potuit: et detestandus Manichæus, Si caro erat, virgo esse non potuit; si virgo peperit, phantasma fuit. Utrisque respondendum est. Profero de historia Veteris Testamenti necessarium exemplum contra Judæum, quod modo sonuit in auribus nostris manifestissimam veritatem. Dominus Moysi sancto precepit, de singulis tribus virgas afferri. Allatæ sunt duodecim virgæ, inter quas etiam una erat quæ Aaron fuerat sacerdotis: positæ sunt a sancto Moyse in tabernaculo testimonii. Virga autem Aaron post alterum diem invenitur subito produxisse flores et frondes, et peperisse nuces (*Num. xvii, 6-8*). Delectat hoc mysterium cum Charitate vestra contra perfidiam Judaicam commiscere, ubi maxime figura intervenit sacramenti. Virga ecce protulit quod ante non habuit, non radicata plantatione, non defossa sarculo, non animata succo, non fecundata seminario: et tamen cum illic deessent universa jura naturæ, protulit virga quod nec semine suggeri potuit, nec radice. Virga ergo potuit contra naturam nuces educere: virgo non potuit contra naturæ jura Dei Filium generare? Dicat igitur mihi Judæus incredulus, quemadmodum arida virga floruit et fronduit et nuces protulit; et ego dicam illi quemadmodum virgo conceperit et peperit. Sed profecto Judæus nec conceptum poterit virgæ explicare, nec virginis partum. Veniat ad ecclesiam, exponatur illi; ut agnoscat verum ordinem officii naturalis. Virgo peregit tempora pariendi: virga autem non habuit tempora germinandi. (Virgo habuit tempora pariendi; virga autem alio die quod natura non habuit protulit.) Illa enim decursis novem mensibus peperit; virga alia die quod natura non habuit germinavit. Virginem, dicit Judæus, parere natura non patitur. Deus enim qui in Numeris mirabile signum ostendit contra naturam, ut asina loqueretur (*Id. xxii, 28*), ipse mirabilis facere voluit, ut Christus de virgine nasceretur.

4. *Virginis partus contra Manichæum similitudine monstratur.* Audiat et versutus ille Manichæus aliud sacramentum. Solis radius specular penetrat, et soliditatem ejus insensibili subtilitate pertrahit: et talis videtur intrinsecus, qualis exstat extrinsecus. Itaque, fratres, nec cum ingreditur violat, nec cum egreditur dissipat; quia ad ingressum et egressum ejus specular integrum perseverat. Specular ergo non rumpit radius solis: integritatem Virginis ingressus aut egressus vitare potuit deitatis? Sed quid ulterius immoror?

5. *Virga Aaron Deiparam figuravit, et nuces ex ea ortæ Salvatorem nostrum.* Audiat Christianus quod non vult audire Judæus aut Manichæus; ut hic proficiat in fide redemptus, ille aut ille deficiat induratus. Virga illa, unde agebamus, Aaron virgo Maria fuit, quæ nobis Christum verum sacerdotem concepit et peperit, de quo modo David cecinit, *Tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech*: superiori utaque versu jam dixerat, *Virgam virtutis tuæ emittet Dominus ex Sion* (*Psal. cix, 4, 2*). Et Isaias propheta apertius Mariam sanctam designat, dicens: *Exiet virga de radice Jesse, et flos de radice ejus ascendet, et requiescet super eam spiritus Domini, spiritus sapientiæ et intellectus* (*Isai. xi, 1, 2*). Quod ergo hæc virga

nuces produxit, Imago Domini corporis fuit. Nux enim trinam habet in suo corpore substantiam: minorem, corium, testam et nucleum. In corio caro, in testa ossa, in nucleo interior anima comparatur. In corio nux carnem significat Salvatoris, quæ habuit in se asperitatem vel amaritudinem passionis. In nucleo interioram declarat dulcedinem deitatis, quæ tribuit pastum, et luminis subministrat officium. In testa, lignum interserens crucis, quod non discrevit id quod foris et intus fuit, sed quæ terrena et cælestia fuerunt mediatoris ligni interpositione sociavit, dicente beato Apostolo, *Quia ipse per sanguinem crucis suæ pacificavit omnia quæ in cælis sunt, et quæ in terris* (*Coloss. i, 20*): qui vivit cum Patre in unitate Spiritus sancti Deus in sæcula sæculorum. Amen.

SERMO CCXLVI (a).

De mysterio Trinitatis et Incarnationis, II (b).

1. *Obijciunt Ariani de Sapientia dictum, Dominus creavit me, etc. Respondetur primo, id de sapientia Salomoni data posse intelligi: secundo, duas esse in Christo naturas, unitas quidem, sed non confusas.* Accipimus, fratres, verba Domini dicentis ad discipulos suos, *Non turbetur cor vestrum* (*Joan. xiv, 1*), etc. (c). Quis non sic diligit Christum, ut et suam naturam jam immortalem grateletur in Christo, atque id se speret futurum esse per Christum? Obijciunt nobis Ariani, creaturam Dei Filium asserentes: Quid est quod Salomon ad hoc ex persona Christi consentit et dicit, *« Dominus creavit me in principio viarum suarum in opera sua; ante sæculum fundavit me initio priusquam terram faceret, priusquam prodirent fontes aquarum, priusquam montes stabiliarentur: ante omnes autem colles genuit me »* (*Prov. viii, 22-25*)? Adversus quos ita respondemus: Multi quidem doctissimi viri, hoc ex persona illius sapientie dictum asserunt, quam Salomon ad iudicandum regendumque populum acceperat. Sed quia vos animo pertinaci hoc a nobis ex Christi persona dictum exigitis, non reluctamur, neque renitimur; sed ipsius veritatis auxilio roborati, ubicumque duxeritis sequimur. Primo quidem, ut superius diximus, licet unam personam in Christo credamus; duas tamen substantias, id est, naturas esse fatemur, divinitatis scilicet et humanitatis, assumpticis et assumptæ, creatricis et creatæ: quæ tamen substantiæ non sunt confusæ, sed unitæ, atque in una eademque persona inseparabiles, et in sua semper proprietate manentes. Quapropter unicuique substantiæ propria utique aptanda sunt, id est, imitantes humanitati, quæ creata est; signa vero vel mirabilia divinitati, quæ creavit. In tantum enim hæc duæ naturæ sibimet unitæ sunt atque conjunctæ, ut idem atque idem Christus Deus et homo aliquando res aut agat aut loquatur humanas, aliquando vero divinas: sicut est illud quod dormit in navi, et imperat ventis et mari; aut quod esurierit, et quod quinque millia hominum de quinque panibus et duobus piscibus saturaverit; postremo, quod moritur, et quod Lazarum quatrduanum auctoritate divina jubcat a mortuis revocari.

2. *Ratione humanæ naturæ se creatum dicit. Ratione autem divinæ ante omnem creaturam.* Ex quo mirari non debes, si Christus de humanitate sua dixerit, *Dominus creavit me initio viarum suarum in opera sua*: quia subsequens dictum, quid divinitati conveniebat, priori præmissio ostendit dicens, *« Ante sæculum fundavit me initio priusquam terram faceret, et priusquam abyssos faceret, priusquam prodirent fontes aquarum, priusquam montes stabiliarentur: ante omnes autem colles genuit me. »* Hoc est dicere, Licet creaverit me Deus, ut initium viarum at-

(a) Olim, de verbis Domini 58; et post, in Appendixe 8.

(b) Prior pars est Augustini Tractatus 78 in Joannis Evangelium. Posterior ab istis verbis, *« Obijciunt nobis Ariani, »* est incerti auctoris.

(c) Hic ommissa sunt, quæ jam habes in Tractu 78 in Joannem.

que operum ejus per Evangelium demonstrarem; sed *ante sæculum*, id est, ante initium, antequam cælum, vel terra, vel tempora fierent, *genuit me*: hoc est, ut sine tempore, et sine initio se a Patre genitum demonstraret. Nam ut totum breviter comprehendam, Christus Filius Dei, Deus et homo, secundum divinitatem ante tempora, sine initio, inenarrabiliter a Patre genitus est, sicut Isaias dicit, *Generationem ejus quis enarrabit (Isai. LIII, 8)*? Novissimo autem tempore secundum humanitatem creatus est. Adveniens enim divinitas in uterum virginis Mariæ; auctoritate illa qua in paradiso Adam de limo formavit, carnem sibi ex substantia ipsius Mariæ fabricavit: quam pro salute nostra suscipiens, et sibi coadunans natus est Deus et homo. Quam generationem Matthæus enarrat dicens, *Christi autem generatio sic erat (Matth. I, 18)*, etc.

3. *Rogant, Genitus est dum erat, aut dum non erat? Declaratur quod semper Patri coexistit, et quatenus a Patre distinguatur.* Item solent adversum nos hujusmodi venenatum componere syllogismum, dicentes: Si cœternum Patri creditis Filium, dicite, quæsumus, dum esset genitus est, an dum non esset? Si dum esset, duo ergo ingeniiti ante fuerunt, et postmodum unus alterum generavit: aut si, ut ratio vera permittit, dum non esset genitus est; erit utique Patre posterior. Ad quam rem nobis non aliud agendum est, nisi ut tam grandi hæreticorum malitiæ exemplis apostolicis resistamus, quibus facile sapientia secularis eliditur. Dum ergo nobis memorata superius objecerint, dicimus: Nos sicut solum Patrem semper, et sine initio ingentum novimus; ita Filium semper et sine initio ex Patre genitum confitemur. Nec alia aliqua causa est quæ divisionem faciat personarum, nisi quod hic ingentus est, et ille genitus, id est, hic Pater est et ille Filius: quia Pater semper pater est, nunquam filius; quia, ut diximus, non est genitus, sed ipse genuit: et Filius semper filius est, nunquam pater; quia non genuit, sed genitus est.

4. *Id per splendoris exemplum illustratur.* Qua de re non alius quam Apostolus ipse in medio provocandus est, qui prævidens Eunomii et Arii malitiam, exemplis rerum visibilium, invisibilem, et inenarrabilem, et incomprehensibilem rem, in quantum potuit vel res ipsa permisit, explanare conatus est. Quid enim scribens ad Hebræos de Filio dicit? *Qui est, inquit, splendor gloriæ, et figura substantiæ ejus (Hebr. I, 3)*. Videmus ergo quid causæ est quod Filium splendorem nominavit. Splendorem enim, nisi fallor, non dicimus nisi aut solis, aut lunæ, aut cujuslibet certii luminis. Quid ergo est? Numquid tam insani sumus, ut Apostolum patem inæstimabilem illam divinitatis speciem soli aut igni assimilasse? Absit: sed ut exemplo illo intelligamus, quia sicut splendor ex substantia solis nascitur, ita et Filium ex substantia Patris genitum. Sic et non est sol aut ignis prior splendore suo, licet ex illo nascatur; sed ex quo sol aut ignis processit, simul et cum eo splendor ejus apparuit; nec dici potest splendor sole vel igne posterior; cum tamen, ut dixi, ex ipso nascatur. Si ergo in creaturis aliquid invenitur, quod et nascatur, et posterior non sit a genitore suo; cur hoc, hæretice, a Creatore fieri posse desperes? Accipe etiam hujus rei aliam similitudinem. Sicut splendor ex sole natus replet orbem terrarum; et tamen a genitore suo non absconditur aliquando, nec recedit: ita Filius ex Patre genitus ubique dum sit, in Patre semper permanet. Et sicut substantialiter splendor in sole est, et sol in splendore; ita substantialiter Pater in Filio, et Filius in Patre est. Et sicut soli et splendori una substantia dum sit, non tamen est una persona; quia nec solem splendorem esse, nec splendorem dicimus solem; quia scimus quod sol genuit splendorem, splendor vero natus ex sole est: ita et Pater et Filius, cum sint unus essentia, non tamen sunt unius personæ, sicut jam superius ad plenum memoravimus. Et sicut sol per splendorem et calefacit, et illuminat, et siccit, et solvit, et excaudat, et denigrat, et omnia quæ ei

a Deo juncta sunt operatur: ita et Patrem per unigenitum Filium suum omnia legimus fuisse operatum.

5. *Reponunt creatum esse, non genitum. Si ita esset, foret servus, nec colendus esset. Christi corporis adoratio.* Creatum inquit esse Filium a Patre, non genitum. Ad quod breviter respondendum est: si creatus est, utique et servus; quia omne quod creatum est, necesse est ut Creatori deserviat: et si servus est Filius, quomodo in forma Dei constitutus formam servi accepit (*Philipp. II, 7*)? Servus enim servi formam accipere non potest. Item dicunt non natura esse Dei Filium, sed creatum. Adversus hujusmodi quæstiones solito respondendum est: quia si natura Deus non est Filius, sed creatura; nec colendus est omnino, nec ut Deus adorandus, dicente Apostolo, *Et coluerunt et servierunt creaturæ potius quam Creatori, qui est benedictus in sæcula (Rom. I, 25)*; et ad Galatas, *Sed tunc ignorantes Deum, his qui natura non sunt dii, serviebatis (Galat. IV, 8)*. Sed illi ad hæc replicabunt et dicent: Quid, quod carnem ejus, quam creaturam esse non negas, simul cum divinitate adoras, atque ei non minus quam divinitati deservis? Ego Dominicam carnem, imo perfectam in Christo humanitatem, propterea adoro, quod a divinitate suscepta, atque deitati unita est: ut non alium atque alium, sed unum eundemque Deum et hominem Dei Filium esse confitear. Denique si hominem separaveris a Deo¹, ut Photinus, vel Paulus Samosatenus; illi ego nunquam credo, nec servio. Velut si quis nostrum aut purpuram, aut diadema regale jacens inveniat, numquid ea conabitur adorare? Cum vero ea rex fuerit indutus, periculum mortis incurrit, si ea simul cum rege qui adorare contempserit: ita etiam in Christo Domino humanitatem non solam aut nudam, sed divinitati suæ unitam, unum Dei Filium, Deum verum, et hominem verum si quis adorare contempserit, æternæ mortis poenam patietur.

SERMO CCXLVII (a).

Quare natus et passus sit Christus (b).

1. *Sapientia potuit per potentiam hominem ad se reducere. Maluit id præstare suaviter. Hæc illi hominis assumendi causa. Nec tamen ideo imminuitur.* Corruptum peccatis originalibus et actualibus mundum mundi Conditor secreto et mirabili consilio per mysterium Verbi incarnati, ejusdem mundi lapsium voluit reparare, qui eo verbo quo potuit de nihilo cuncta creare, potuit quæ perdita fuerant reformare. Ipse namque dixit, et facta sunt; ipse mandavit, et creata sunt (*Psal. xxxii, 9*). Hanc ejus potentiam non credimus minoratam, non credimus immutatam, apud quem non est transmutatio nec vicissitudinis obumbratio (*Jacobi I, 17*), quo minus esset potens et sapiens in reformando, quam fuerat in plasmando. Omnipotentis quippe figuli manus, cujus universæ viæ misericordia et veritas (*Psal. xxiv, 10*), quæ lutum de terra levatum rationalis naturæ dignitate sublimaverat, sic voluit ruinam vasis fragilis reformare, ut nec peccatum hominis dimitteret impunitum, quia justus est; nec insanabile, quia misericors est. Si tantum justus esset, cujus sapientia attingit a fine usque ad finem fortiter, et disponit omnia suaviter (*Sap. viii, 1*); potuit sua fortitudine adversus seductorem generis humani contendere, et ovem perditam ad gregem reductam suo dominio restituere. Sed hoc modo videretur eminentiam tantum suæ ostendisse virtutis, non medicinalem misericordiam impendisse redemptis: nec appareret quanta charitate Creator creaturam diligebat, a qua se diligendum esse multiplici beneficio expetebat; quatenus miser homo, præcedente gratia, obtineret etiam per me-

¹ Hic addunt aliquot Mss., ut *vestrorum quædam, ut Photinus*, etc.

(a) Olim, de Sanctis 19; et post, in Appendice 75.

(b) In Germanensi veteri codice existit inter Serronnes Ivonis Carutensis, cujus etiam nomine pridem vulgatus est.

ritum, quod ei male merito rependebatur indebitum. Quod ergo Dei sapientia potuit facere sapienter et fortiter, voluit facere suaviter, uniens sibi infirmitatem carnis nostræ, quam primo in se sanaret; et per hanc quasi medicinale confectionem generi humano sanitatem restitueret: non quod non potuerit aliter fieri, quantum ad peritiam et potentiam Medici; sed quia non potuit commodius antidotum procurari, quantum ad complexionem ægroti. *Quod enim infirmum est Dei, fortius est hominibus: et quod stultum est Dei, sapientius est hominibus* (1 Cor. 1, 25). Hæc causa nobis specialis esse videtur, cur Dei Filius hominem induere voluerit, et inter homines conversari, ut mortalitatem quam a nobis accepit, moriendo superaret, et naturam nostram supra primæ originis dignitatem reparatam secum ad immortalitatem revocaret; ut eo sequeretur humilitas grægis, quo præcessit celsitudo pastoris. Sic radius solis humorem quem ad se trahit exsiccat; ipse tamen virtutem sui calor et splendoris nec minorat, nec immutat. Sic ignis materiam quam assumit, in se convertit; naturam vero suam ideo nec mutat, nec minuit. Multo fortius ille ignis, de quo dicitur, *Deus noster ignis consumens est* (Deut. 10, 24), mortalitatem et passibilitatem nostram in se assumpsit et absumpsit; et inde gratia sanitatis totum corpus resumpsit. Mirabile et incomparabile genus medicinæ, propter quam medicus voluit ægrotare, et ægrotos, quibus salutis remedium procurabat, sua decrevit infirmitate sanare.

2. *Nec sibi quidquam addidit. Nil enim nostri indiget.* In hoc apparet quam incomparabili charitate nos dilexerit; quia in eo quod desertores suos quæsivit, semen Abrahæ apprehendit, errantes reduxit, saucios curavit; nihil sibi addidit, non est inde factus altior, non est factus inde beator. Tota hæc dispensatio nostræ utilitati consuluit, nostræ saluti militavit; divinæ potentia: nil contulit. Nam et cum essemus vasa contumeliæ, omnipotentis figuli manum effugere non potuimus: utelatur vasis iræ prout volebat ad manifestationem suæ gloriæ; sic enim dictum est Pharaoni, *In hoc ipsum excitavi te, ut ostendam in te virtutem meam, et ammittitur nomen meum in universa terra* (Exod. 10, 19). Nonne et demones, cum a Domino ejicerentur de corporibus obsessis, Dominum glorificabant, quando dicebant, *Quid nobis et tibi, Jesu Fili Dei vivi? quid venisti ante tempus torquere nos* (Matth. 9, 29)? Constat ergo ex his et hujusmodi aliis, quia divina virtus nostra reparatione non eguit; sed tamen ea bonitate qua nos condidit, eadem nos reformare voluit: et ad hoc medicamentum non quam forte potuit, sed quam lenius completionis ægrotantis competere perspexit, apposuit.

3. *Analogia Christi cum perito medico.* Solent quippe medicinæ periti ægritudines, quas curandas suscipiunt, aliquando curare per contraria, aliquando per similia. Hoc fecit Dominus noster Jesus Christus, sua paupertate nos ditans, sua humilitate nos sublevans, sua infirmitate nos sanans, sua morte nos vivificans. Sic ratione medicinæ sicca humidis, humida siccis, calida frigidis opponuntur: et minus fortia contraria a fortioribus contrariis supervenientibus superantur. Simili ratione similia similibus apponuntur, cum secundum quantitatem vulnerum vel tumorum commensuratur longitudo vel latitudo epithematum. Sic scorpionis carnes oleo cœtæ percussionibus medentur scorpionum; sic theriaca de serpentis carne confecta morsibus serpentinis occurrit, et potiones veneno infectas in potu sumpta expellit. Ad hanc similitudinem Medicus noster mortem carnis nostræ de serpente venientem carnis suæ morte sanavit, et ad immortalitatis suæ speciem in tempore restitutionis complendam reformavit. Ubi diligentius attendendum est, quod mors quæ per lignum venit, per lignum superata est. Et ipsa ligni forma longitudini et latitudini et altitudini humani corporis configurata est: quo sicut totum corpus motum est, ut manus ad ventum extenderentur; ita corpus per omnia membra

sua in cruce distenderetur, et totum quod reatu paterni delicti contractum fuerat, hujus emplastri relaxatione consolidaretur. Sed huic medicamento per similia composito, admixtum est etiam medicamentum factum per oppositum. Nam hic sanavit obedientia, quod ibi corruperat inobedientia: et quod ibi contaminaverat gulæ oblectamentum, hic reformat crucis tormentum.

4. *Figura crucis mystica.* Continetur in hac crucis figura altius sacramentum: quod quanto est altius, tanto est attendendum diligentius. Intelligitur namque in latitudine crucis dilectio proximi, quæ non tantum usque ad amicos, sed etiam extendenda est usque ad diligendos inimicos. Intelligitur quoque in ejusdem longitudine longa et perseverans laborum et persecutionum sustinentia, quam patienter ferre debet ad patriam suspirans nostra peregrinatio, tam pro dilectione proximorum quam pro exhibitione omnium bonorum operum. Figuratur simili ratione in altitudine ejus eminentia spei, penetrans usque ad interiora velaminis; ubi visione pacis perfruuntur, qui hic a civibus Babylonie multipliciter exercentur, donec in libertatem gloriæ filiorum Dei a servitute corruptionis hujus liberentur. Significavit hanc charitatis latitudinem Dominus Jesus in cruce caput ad orientem sulrigens, pedes ad occidentem submittens, manus ad aquilonem et austrum extendens; ut adimpleret quod de se ante passionem suam prædixerat, *Cum exaltatus fuero a terra, id est, cum crucifixus fuero, omnia traham ad me ipsum* (Joan. 12, 32), id est, convocabo ad me totum mundum. Hoc sacramento crucis sanctus Elias us Sunamitis filium os ori, manus suas manibus ejus applicans orando suscitavit, et vivum matri restituit (IV Reg. 4, 34). Ejusdem virtute sacramenti Moyses in deserto bis silicem virga percussit; et sitienti populo aquam de petra produxit (Num. 20, 11). Bina quippe percussio duorum signorum figurate intelligitur in cruce facta compactio. Bis ergo petra percuitur, cum Christus, de quo dicit Apostolus, *Petra autem erat Christus* (1 Cor. 10, 4), in duobus lignis crucis extensus lancea perforatur. De hac petra aqua profluxit, cum sanguis redemptionis et aqua baptismatis, quibus in novum hominem transformamur, de latere Christi manavit.

5. *Præsertim profunditas. De reparationis nostræ mysterio. Deus in damnando homine justus, in redimendo misericors. Injustus fuit, si impenitentem reparasset.* Præterea inter has crucis dimensiones solenter attendenda est crucis profunditas: quia profundum est mysterium crucis, in quo multorum, qui sapientes dicebantur, ingenia defecerunt; quod hoc ausi sunt reprehendere quod non potuerunt humana ratione comprehendere: videlicet cur Verbum Deo Patri cœternum, omnia continens, omnia implens, in assumpto homine totum se concluderit; et tamen totum mundum regere, complere et continere non desierit: non satis considerantes quod valet in minori, multo magis posse valere in majori; cum vox una et tota de ore loquentis prodeat, et tota ad multorum hominum aures perveniat. Qui de hac quæstione scrupulosius disputant, et tanquam clauso ostio ad parietem palpant, audiant primum dicentem Apostolum, *O homo, tu quis es qui respondeas Deo* (Rom. 9, 20)? Deinde mitescant, et cum pietate pulsant, ut aperiant eis: et intelligent justum fuisse Conditorem in condemnando, et misericordem in redimendo; nec potuisse sanari siue misericordia, quod juste condemnaverat Omnipotentis justitia. Hinc consequenter advertent, cur usque ad captivum hominis paupertatem et crucis ignominiam se humiliaverit divina omnipotentia, quæ in paradiso reum hominem justa condemnaverat sententia. Cum enim de perpetrata a Domino argueretur inobedientia, non se humiliter, ut culpa exigebat, accusavit; sed auctorem superbe accusavit dicens, *Mulier quam dedisti mihi, dedit mihi de fructu, et comedi* (Gen. 3, 12). Hæc dicendo se putavit excusatum, et Creatorem mulieris conditorem.

que ad peccandum virum traxerat, inculpatum¹. Qui si humiliter se accusasset, et in auctorem suum culpam non retorsisset, a paradiso non exsulasset. Erat autem contra divinam iustitiam, si reum impoenitentem in pristinum peccatum restituere, et non usque ad dignum poenitentiae fructum qua vellet ratione compelleret. Divina itaque sententia morti est adjudicatus, et cum tota posteritate, quæ de lumbis ejus erat processura, ejectus est de paradiso, et ærumnoso condemnatus exsilio. Et quia sine poenitentia in statum suum redire non poterat, movendus et admonendus erat ad poenitentiam; ut reformaret voluntaria et subjecta humilitas, quod corruerat male erecta iniquitas. Non enim conveniens erat ut invitatus traheretur ad poenitentiam, qui spontaneus corruerat in poenam; ne itidem ingratus existeret suæ reformationi, sicut ingratus existerat primæ conditioni.

6. *Qualiter ad hanc eum gratiam præparavit.* Provisum est igitur tale medicamentum, quale conveniebat ægrotis: quod duritiam tumoris sic emolliret, ut mollefactus sponte mortiferum virus effunderet, dicente Psalmista, *Effundite coram illo corda vestra (Psal. Lxi, 9)*: id est, per confessionem ejicite de conscientiis vestris omnia immunda. Quod quamdiu tardavit facere mundus, tamdiu remansit immundus. Ut ergo hoc fieret, misit Medicus noster præcones et testes suos ante se, legislatores et Prophetas, qui corda auditorum ad poenitentiam præpararent, et ei in tempore gratiæ testimonium perhiberent. Venit ipse Medicus in tempore plenitudinis, publice prædicavit causam adventus sui, factus doctor medicinæ, dicens, *Poenitentiam agite; appropinquavit enim regnum cælorum (Math. iii, 2)*; et item, *Qui crediderit, et baptizatus fuerit, salvus erit (Marc. xvi, 16)*. Hoc consilium medicinæ acceperunt multi, contempserunt multi; contemptoribus placuit adhuc magis sibilus serpentis perimentis, quam persuasio Medici redimentis: filius vero adoptionis audivit, et obaudivit voci promittentis, qui in paradiso non obediatur præcepto mortem comminantis. Expleta dispensatione doctrinæ suæ, et cæcitate in Israel ex parte perdurante, tandem exhibuit se medicum, et fecit de se ipso medicamentum; exhibuit se sacerdotem, et fecit se ipsum sacrificium: ut completeret ad quod venerat, et probaret quanta dilectione dilexerat eos, pro quibus corpus suum in ara crucis offerebat. Unde et in Evangelio suo ante prædixerat, *Majorem charitatem nemo habet, quam ut animam suam ponat quis pro amicis suis (Joan. xv, 13)*. Hinc est quod Apostolus dicit, *Commendat charitatem suam Deus in nobis; quia cum inimici essemus, reconciliavit nos sibi per mortem Filii sui (Rom. v, 8)*. Et quia naturale est ut homines diligentes se diligant, hac humilitate et charitate humiliata est et liquefacta duritia mundi; ut agnosceret beneficium suæ reparationis, quæ non agnoverat excellentiam suæ conditionis. Unde Psalmista, *Nemo cum in honore esset, non intellexit: comparatus est jumentis insipientibus, et similis factus est illis (Psal. Lxviii, 13)*. Postquam vero ad se reversus est, et per dilectionem redimentis et eruditionem admonentis cognovit de quanta corruisset gloria, et in quanta versaretur miseria, expertus est quod magna indigeret misericordia: et impletum est quod dicit Psalmista, *Multiplicatae sunt infirmitates eorum, postea acceleraverunt (Psal. xv, 4)*.

7. *Crucis usus ac virtus.* Prædicata est exinde virtus crucis per universum mundum, quæ partibus suis per quatuor mundi partes est extensa, et totum mundum sua malaxatione complexata. Nec jam potuit mundus ex toto esse ingratus, qui tanta fuerat charitate sanatus. Crucifixus non ter a morte surrexit, cælos ascendit, crucem nobis in memoriam suæ passionis reliquit, crucem reliquit ad sanitatem. Hoc signo dæmones fugantur, hoc antidoto sanitates perliciuntur. Hoc si-

gnum præsidium est amicis, obstaculum inimicis. Illius crucis mysterio rudes catechizantur, eodem mysterio fons regenerationis consecratur, ejusdem crucis signo per manus impositionem baptizati dona gratiarum accipiunt. Cum ejusdem crucis caractere basilicæ dedicantur, altaria consecrantur, altaris Sacramenta cum interpositione dominicorum verborum conficiuntur; sacerdotes et levitæ per hoc idem ad sacros ordines promoventur. Et universaliter omnia ecclesiastica sacramenta in ejus virtute perliciuntur. Qui hoc mare magnum et spatiosum, in quo sunt reptilia quorum non est numerus (*Psal. ciii, 25*), absque naufragio transire desiderat, crucem sequatur, crucem teneat, et eam non deserat, donec ad optatum salutis portum perveniat. Hæc cursum nostrum dirigit, hæc ad agonem nos instruit, hæc in luctamine adjuvat, hæc ad victoriam provehit, hæc ad coronam pervehit, hæc maleficia destruit, et omnia dæmonum machinamenta ad nihilum redigit; et quod faciebat in terris corporalis Christi præsentia, hoc facit cum fidei invocatione nominis Christi victoriosæ crucis insignita memoria. Longum est per singula virtutem crucis exponere. Qui vero in angaria Christi crucea portat, poterit plura de ejus virtute experimenta cognoscere, quam possit sermo retexere, vel humana cogitatio comprehendere.

SERMO CCXLVIII (a).

De sepultura Domini (b).

1. *Sepulcrum Domini quasi vulva. Inde gloriosior quam de matre nascitur.* Videamus, fratres, de Domini corpore, posteaquam de cruce deponitur, quid geratur. Accipit illud Joseph ab Arimathia, vir justus, sicut ait evangelista, et in novo suo sepelivit monumento, in quo nondum quisquam positus fuerat (*Joan. xix, 38-42*). Beatum ergo corpus Domini nostri Jesu Christi, quod cum nascitur ex utero virginis gignitur; cum recedit justis tumulo commendatur. Beatum plane corpus quod virginitas peperit, et justitia custodivit. Custodivit enim illud Joseph tumulus incorruptum, sicut servavit illud Mariæ uterus illibatam. Sicut enim pollutione ibi non tangitur, sic mortis corruptione non leditur. Ubique beato corpori defertur sanctitas, ubique virginitas. Novus illud venter concepit, novus tumulus conclusit. Dominica ergo est virgo vulva, et virgo est sepultura. Quin potius ipsam sepulturam vulvam dixerim: est enim similitudo non parva. Sicut enim Dominus de matris vulva, vivus exivit; ita et de Joseph sepultura vivus surrexit. Et sicut de utero tunc ad prædicandum natus est; ita et nunc ad evangelizandum renatus est de sepulcro: nisi quod gloriosior est ista, quam illa nativitas. Illa enim corpus mortale genuit; hæc edidit immortalate. Post illam nativitatem ad inferos descenditur, post hanc remeatur ad cælos. Religiosior est plane ista, quam illa nativitas. Illa enim totius mundi Dominum novem mensibus in utero clausum tenuit: hæc autem triduo tantum tumuli gremio custodivit. Illa cunctorum spem tardius protulit; hæc omnium salutem citius suscitavit.

2. *Analogia Joseph cum Domini matre.* Fortasse quis dicat de priori Dominicæ nativitatis prædicatione, in qua prædicavimus non minorem esse gloriam quod tumulus Joseph suscitaverit Dominum, quam quod eum sanctæ Mariæ uterus procreavit: Quæ comparatio ventris et tumuli, cum ex intimis visceribus illa ediderit filium; hic autem solummodo locum præstitit sepulturæ? At ego dico non minorem Joseph af-

(a) Alias, de Tempore 133.

(b) In Appendice nunc primum collocatur. Dubium relinquunt Lovanienses. At Verlius et Vindingus centonem esse observant, compositum ex parte postrema sermonis apud Ambrosium 52, de Cruce, et ex integro sermone apud eundem 53, de Sepulcro Domini. Qui sermones duo Maximi etiam nomine vulgati sunt: Ambrosii vero, cui in Theodoricensi Ms. tribuuntur, sententias ex Commentariis in Lucam nonnullas habent. De num. 3 vid. Ambrosium in Lucæ cap. 23; de num. 5, eundem in Lucæ cap. 24.

¹ Er. Ven. Lov., sic habent hunc locum: *Hæc dicendo se peccatum excusatum, et sic creatorem mulieris conditorumque ad peccandum virum traxerat in culpam.* M.

factum fuisse, quam Mariæ: siquidem illa utero Dominum, hic corde concepit; illa Salvatori membrorum suorum secretum præstitit, hic secretum sui cordis non negavit¹; illa Dominum pannis involvit cum natus est, hic linteis cum recessit; illa perunxit beatum corpus oleo, hic aromatibus honoravit. Conveniunt ergo sibi obsequia, convenit et affectus; inde necesse est etiam meritum convenire: nisi quod Mariam ad obsequium angelus admonuit, Joseph autem iustitia sola persuasit. Igitur Joseph in suo sepulcro posuit Dominum.

3. *Joseph magis in monumento cordis Dominum collocat. Sepulcrum Christi spirituale.* Legimus in propheta, *Sepulcrum patens est guttur eorum* (Psal. v, 11). Si ergo sepulcrum patens est guttur hominum, vide ne forte secundum hanc similitudinem Dominum Joseph non tam in terrena posuerit sepultura, quam in monumento sui cordis collocaverit, et custodiendum illum suscepit, non tam memoria fragili mortuorum², quam memoria sancta virtutum. Hæc enim virtutum fidelis est memoria, quæ intra se continens Christum, hædi eum hæreticorum corruptione non patitur. De qua memoria in sacramentis³ Dominus dicit, *Quotiescumque hoc feceritis, in memoriam mei facietis, donec veniam* (I Cor. xi, 26). Quotiescumque enim Christum loquimur, toties eum sanctiori⁴ memoriam commendamus. Sepulcrum ergo patens guttur hominum recte plane dicitur propheta. Sepulcrum enim Christi patens est evangelistarum beatum guttur, per quod illud æterno litterarum thesauro condiderunt. Patens autem sepulcrum ideo dicitur, quia qui vult ad Christi pervenire mysterium, non ingreditur ad illud, nisi per evangelicæ Scripturæ secretum. In litterarum enim secreto⁵, quasi quodam novo vasculo commendatus est Dominus: quisquis igitur illum videre desiderat, ibi et passionis ejus sacramentum inveniet, et resurrectionis gloriam recognoscet. Patens ergo guttur sanctorum est. Unde Apostolus ad Corinthios ait, *Os nostrum patet ad vos, o Corinthii* (II Cor. vi, 14); invitans eos ut per predicationis suæ apertam januam ingrediantur Christi secreta mysteria. In hac igitur pectoris memoria collocatur Dominus a Joseph, ut in justitiæ sede requiescat, et habeat Filius hominis ubi caput reclinet.

4. *Cur alibi in tumulo condatur Dominus.* Videamus igitur quare Salvator in aliena sepultura ponatur, ac suam non habeat sepulturam. Ideo in aliena sepultura ponitur, quia pro aliorum moriebatur salute. Mors enim ista non illi accidit, sed nobis proficit: mors ista non illi illata est, sed nobis delata. Ut quid ergo ei propria sepultura, qui in se mortem propriam non habebat? Ut quid illi tumulus in ferris, cujus sedes manebat in cælis? Ut quid illi sepultura, qui tridui tantum temporis spatio non tam in sepulcro mortuus jacebat, quam veluti in lecto conquievit? Ipsa enim temporis brevitatis declarat potius somnum fuisse, quam mortem. Sepulcrum autem mortis est habitaculum. Necessarium ergo non erat mortis habitaculum Christo, qui vitæ est; nec opus habebat semper vivens habitaculo defunctorum. Recte autem hanc vitam nos in nostro sepulcro condimus; ut vivificet mortem nostram, ut cum ipso a mortuis resurgamus.

5. *Maria Magdalene prophetat nesciens.* Unde et illa Maria Magdalene, quæ Dominum inter cæteros defunctos in sepulcro requirebat, arguitur, et dicitur illi: Quid quæris viventem cum mortuis? Hoc est, Quid quæris in tumulo, quem adorare debes in cælo? qui quæris apud inferos, quem redisse jam constat ad superos? Quem illa adhuc non intelligens nec cognoscens, respondit illi: *Domine, si tu sustulisti eum,*

dico tibi ubi posuisti eum, et ego eum tollam (Joan. xx, 15). Estimabat enim eum, sicut dicit Scriptura, hortulanum esse. Sancta ergo et simplex femina Christum requirit a Christo, ac devotione mentis prophætatur, et nescit. Ait enim Domino de semetipso, *Si tu sustulisti eum, dico tibi*. Recte interrogat. *Si tu sustulisti eum*: ipse enim tulit corpus suum, qui illud protulit de sepulcro; ipse tulit corpus, qui illud jacens et dormiens sua aspiratione collegit; ipse tulit corpus suum, qui illud divinitatis virtute gestans portavit ad cælos. Atque ideo mulier sapienter interrogat et requirit, *Si tu sustulisti eum, dico tibi ubi posuisti eum*: hoc est, Si illud auferens de sepulcro ad paradysum transtulisti. Audierat enim illum dicentem latroni, *Hodie mecum eris in paradiso* (Luc. xxiii, 43). Aut certe si de inferno in Patris dextera collocasti, sicut ait Apostolus: *Quæ sursum sunt quærite, ubi Christus est in dextera Dei sedens* (Coloss. iii, 1). Beatus ergo qui ita quærit Christum Dominum, ut credat eum et in paradiso constitutum, et in cælestibus collocatum. Nam qui eum in inferno requirit aut in tumulo, dicitur ei: Quid quæris viventem cum mortuis?

SERMO CCXLIX (a).

De extremo Judicio, 1 (b).

1. *Sacerdos ne quærat placita prædicare. Medicorum more se gerat.* Rogo vos, fratres charissimi, et cum grandi humilitate admoneo, ut mihi nullus ex vobis succenseat, aut forte incongruum me superfluumque judicet, quare vobis tam frequenter tremendum et utiliter expavescendum diem iudicii insinuare contendo. Si quis enim est cui forte in hac parte displiceam, consideret periculum meum, et audiat Dominum per Prophetam sacerdoti terribiliter comminantem, *Si non annuntiaveris iniquam iniquitatem tuam, sanguinem ejus de manu tua requiram* (Ezech. iii, 18); et iterum, *Clama, inquit, ne cesses: quasi tuba exalta vocem tuam, et annuntia populo meo scelera eorum* (Isai. lviii, 1). Sed forte aliquis dicit: Quare nobis tam dura assidue prædicantur? Quia melius est hic parvam amaritudinem sustinere, et postea ad æternam dulcedinem pervenire; quam hic habere falsum gaudium, et illic sustinere sine fine supplicium. Audite, fratres, non me; sed Dominum in Evangelio dicentem, *Beati qui lugent, quoniam ipsi consolabuntur* (Matth. v, 5); et, *Væ vobis qui ridetis nunc, quia lugebitis et flebitis* (Luc. vi, 25). Et hoc attendite, fratres, quia omnes carnales medici, quoties ad eos qui in corpore agrotare videntur, veniunt, omnia quæ eis delectabilia esse videbantur abscindunt, et quod dulce est ad integrum interdicit. Aliquoties etiam frigidum¹ accipere non permittunt; interdum et amarissimas potiones bibere cogunt, et asperrimis ferramentis eorum vulnera frequenter incidunt. Hoc ergo quod pro salute corporum carnales medici faciunt, pro animarum salute spirituales medici exercere contendent.

2. *De sua populorumque salute rationem redditurus.* Hæc ego cogitans, fratres charissimi, et tam pro mea quam pro vestra salute rationem me redditurum esse ante tribunal æterni Judicis non ignorans, eligo aspera quidem, sed salubria vobis medicamenta ingerere: ut vobiscum postea in Angelorum consortio perpetua merear incolumitate gaudere. Et hæc quidem non ideo suggero, quod vos admonitiones nostras senserim non libenter accipere: sed quia me necesse est et pro vestra et pro mea salute frequentius prædicare, stu-

¹ Juxta Er. Lugd. Ven., *frigidam*. M.

(a) Alias, de Tempore 87.

(b) In Appendice nunc primum collocatur. Lovaniensibus dubius erat, spurius Verlino et Vindingo. Non est Augustini, sed Cæsarii fetus nobis indubitatus. Nec alius a Cæsario intelligendus videtur Sedati episcopi nomine, quo hic sermo in veteri Lectionario Ottoburano inscribitur. De num. 1 vid. Cæsarii homil. 15 et 26, et supra, Appendicis serm. 174, n. 1; infra, 257, n. 4: de num. 2, serm. 10, n. 5; et 28, n. 4: de num. 3, supra, serm. 140, n. 4; de num. 6, infra, serm. 260, n. 2; et supra 173, n. 3; et infra, 252, n. 3.

¹ In B.: *illa Salvatori membrorum suorum præstitit, hic secretum sui cordis non negavit*. Er. Lugd. et Ven. secuti sumus. M.

² *Ass, cæmentorum*.

³ *Ass., sacris illis*.

⁴ *Ass., sacris oris*.

⁵ *Ass., sancturum*. Ambrosius, *sacratio*.

deo vestros animos et ad timendum iudicium, et ad desiderandum præmium excitare; ut exceptoria sancti pectoris vestri ad recondendam spiritualem vindictam, sicut semper fecistis, auxiliante Domino fideliter præparetis. Quoties vobis durum aliquid prædicamus, non hoc ideo dicimus, quod a vobis tale aliquid fieri suspicemur: sed ideo iterum illa quæ non facitis denuntiamus, ut illa in quibus forte præventi fueritis, sanare possimus. Solet enim fieri, ut dum majora timentur, minorâ celerius caveantur. Quomodo enim theriaca bibitur, ne corporibus possint prævalere venena; hoc austerâ prædicatione geritur, unde animarum præparentur antidota.

3. *Beneficiorum Dei memoria munimen est contra peccata.* Certum est, fratres charissimi, quod si semper beneficia Dei nostri, quæ nobis nullis præcedentibus meritis nostris collata sunt, assidue cogitamus; peccata nostra nobis aut non dominantur, aut si forte subreperint, cito per poenitentiam corriguntur. Quis enim vel mente concipere, non dicam verbis possit exponere, quanta circa nos sint Dei nostri beneficia? Fecit enim nos, cum non essemus; reparavit nos postea, cum perissemus. Mortem suscepit, pretiosus nos æternæ mortis eripuit, cælorum nobis etiam præmia promisit. Hæc omnia, fratres dilectissimi, pio et benigno animo cogitantes, quantum possumus, cum ipsius adjutorio beneficium suis vicem rependere festinemus. Non reddamus mala pro bonis; sed quantum possumus, voluntati illius obtemperare fideliter studeamus, totis viribus innitentes, ut præcepta ipsius magis nobis pariant de sequacitate remedium, quam de transgressione iudicium.

4. *Quæ de his ratio in iudicii die repetenda. Crucem peccator imponit Christo prima graviorem.* Nam quid faciemus, charissimi, in illo metuendo iudicii die, cum, tremante mundo Dominus, præcinentibus Angelorum buccinis, in illo majestatis suæ throno circumdatus cælestis militiæ luce consederit; ibique de terræ gremio et antiquo pulvere suscitato humano genere, astante testimonio conscientiæ singulorum, positus in conspectu peccatorum poenis justorumque præmiis, rationem vitæ cœperit postulare, et plus jam justus quam miseris, severitate iudicis contemptæ misericordiæ reos cœperit accusare, et dicere: Ego te, o homo, de limo manibus meis feci, ego terrenis artibus infudi spiritum, ego tibi imaginem nostram similitudinemque conferre dignatus sum, ego te inter paradisi delicias collocavi; tu vitalia mandata contemnens, deceptorem sequi quam Deum maluisti? Cum expulsus de paradiso jure peccati mortis vinculis tenereris, virginalem uterum sine dispendio virginitatis parientem introivi; in præsepio expositus et pannis obvolutus jacui, infantiam contumelias humanosque dolores, quibus tibi similis fierem, ad hoc scilicet ut te mihi similem facerem, pertuli; irridendum palmas et sputa suscepi, acetum cum felle bibi: flagellis cæsus, vepribus coronatus, cruci affixus, vulnere perforessus, ut tu eripereris morti, animam in tormentis dimisi. En clavorum vestigia, quibus affixus pependi: en perforessus vulneribus latus. Suscepi dolores tuos, ut tibi gloriam darem: suscepi mortem tuam, ut in æternum viveres. Conditus jacui in sepulcro, ut tu regnares in cælo. Cur quod pro te pertuli perdidisti? cur, ingratus, redemptionis tuæ munera remisisti? Non te ego de morte mea quero; redde mihi vitam tuam, pro qua meam dedi. Redde mihi vitam tuam, quam vulneribus peccatorum indesinenter occidis. Cur habitaculum, quod mihi in te sacraveram, luxuriæ sordibus polluisti? cur corpus meum illecebrarum turpitudine maculasti? Cur me graviore criminum tuorum cruce, quam illa in qua quondam pependeram, afflixisti? Gravior enim apud me peccatorum tuorum crux est, in qua invitus pendeo, quam illa in qua tui miseris mortem tuam occisurus ascendi. Cum essem impassibilis, pro te pati dignatus sum: sed tu despexisti in homine Deum, in infirmo salutem, in

viam reditum, in iudicio veniam, in cruce vitam, in supplicis medicinam. Et quia post omnia mala tua ad medicamenta poenitentiae confugere noluisti, ab auditu malo non mereberis liberari.

5. *Damnatorum supplicium. Poenitentia, dum hic sumus obeunda.* Qui tunc erit stridor dentium, cum sanctorum multitudinem ad dexteram regis et ad gloriam segregata, peccati populus in profunda tartari sine ulla miserationis ac veniæ spe demersus, excludi se tenebris suis a beata sanctorum luce viderit, et in profundo sinum sine fine descendens, urgente os suam puteo, æterna supplicia et perpetuam mortem non moriturus aspexerit? Frustra autem a paupere, quem in hac vita despexit, misericordiam postulabit: frustra extremum Lazari digitum, quo ardens refrigeretur, ardentibus labiis rogabit apponi. Quam vellet miser, cum pauperum gloriam viderit, duris quondam paupertatis subjacuisse laboribus, et in illa vita quæ cum vita morerentur mala portasse; ne ad illa æterna mereretur supplicia pervenire! Ut ergo hæc tam dura et tam terribilia ante illud tribunal æterni Iudicis audire non mereamur, dum adhuc licet, et cum Dei adjutorio in potestate nostra est, consideremus conscientias nostras: et si aliqua crimina vel peccata capitalia, necdum elemosynis et orationibus purgata, nobis adhuc dominari cognoscimus, portum poenitentiae, devictis peccatorum fluctibus, Christo juvante festinemus intrare; et si quid in navicula animæ nostræ multis tempestatibus peccatorum, aut per superbiam fractum, aut per avaritiam ruptum, aut per luxuriam resolutum esse cognoscimus, componere vel reparare bonis operibus festinemus. Studeamus jugiter vitiorum exhaustire sentinam. Non enim nocent peccata præterita, si non placent præsentia. Sicut enim nulli justorum sufficit iustitia sua, si non perseveraverit usque in finem: ita nulli peccatorum nocere poterit iniquitas sua, si antequam de corpore isto discedat, ad elemosynarum remedia vel ad poenitentiae medicamenta confugerit.

6. *Nec ulli procrastinanda. Religionis habitus.* Sed quia quando vel qua hora de hoc sæculo rapiemur, scire non possumus; sine ulla dilatione vel mora de sinistra fugere festinemus ad dexteram. Non sanitati, non ætati credendum est. Non in remedii salutis suæ semper tardandum est, qui vitæ suæ semper incertus est: quia qui nos securus fecit dicendo, *Peccator in qua die conversus fuerit, omnes iniquitates illius oblivioni traduntur* (Ezech. xviii, 21 et 22); ipse nos etiam cautos esse voluit dicens, *Nolite tardare converti ad Dominum, nec differatis de die in diem* (Eccli. v, 8). Si forte quando generaliter omnes ad poenitentiam provocamus, aliquis intra se cogitet dicens, Ego juvenis homo uxorem habens, quomodo possum aut capillos minguere, aut habitum religionis assumere? nec nos hoc dicimus, fratres charissimi, non hoc prædicamus, ut juvenes qui conjugia habere videntur, habitum magis quam mores habeant commutare. Quid enim homini uxorem habenti nocet, si mores perditos voluerit ad opera bona vel honesta convertere, si peccatorum suorum vulnera elemosynis, jejuniis et orationibus ad sanitatem pristinam studeat revocare? Vera enim conversio siue vestimentorum commutatione sufficit sibi: vestimenta vero religiosa sine bonis operibus non solum remedium habere non poterunt, sed etiam justum Dei iudicium sustinebunt. Convertamur ergo ad meliora, dum in nostra sunt potestate remedia: hic exstinguamus mortem moriendo peccatis, hic vitam vitæ meritis acquiramus; præstante Domino nostro Jesu Christo, cui est honor et imperium cum Patre et Spiritu sancto in sæcula sæculorum. Amen.

¹ Forte legendum, ut infra. serm. 300, n. 2, *Nam in remedium salutis suæ semper tardus est, qui, etc.*; sive ut illic habet Ms. l.: *In remedium salutis suæ non sit semper tardus, qui de vita sua, etc.*

SERMO CCL (a).

De iudicio extremo, n (b).

1. *Vitæ depravatæ studia. Parabolæ zizaniorum explicatio.* Recogitemus, fratres charissimi, cuncta mala quæ fecimus; ut ininis æterni Iudicis perterriti, ad ultimum saltem studeamus bona facere. Unde Dominus in Evangelio dicit: *Non omnis qui dicit mihi, Domine, Domine, intrabit in regnum cælorum; sed qui facit voluntatem Patris mei qui est in cælis, ipse intrabit in regnum cælorum* (Matth. vii, 21). Hoc etiam, fratres charissimi, cogitare debemus, quia in illa die reddet Deus unicuique secundum opera, sua, bonis bona, malis mala: bonos mittet in vitam æternam, malos in ignem æternum. Væ illi homini, qui cum diabolo mansionem habebit. Pensemus quod istud regnum finem habet; regnum Dei finem non habet. Ista vita laboriosa, caduca et fragilis, plena scandalis, invidiosa, quid aliud querit nisi inanducare, bibere, inebriari, luxuriari, detractiones facere? Certe ubi volumus permanere, illuc debemus festinare. Fratres, nos peregrini sumus in hoc mundo; convertamur ad Dominum qui fecit nos. Fratres, audistis quod Dominus vindicare veniet, et peccatores mittet in ignem æternum, sicut in Psalmo dicit: *Exsurgat Deus, et dissipentur inimici ejus* (Psal. lxxvii, 2). Quid autem suis dicturus sit in die illa, audiamus: *Venite, benedicti Patris mei* (Matth. xxv, 34). Et justi regnabunt sine fine cum Christo, sicut dicit, *Et justii erunt, et exsultent in conspectu Dei* (Psal. lxxvii, 4); et, *Domine, nonne bonum semen seminasti in agro tuo? unde ergo mixtum est zizania? Et ait illis, Inimicus homo hoc fecit: primum colligit zizania, et alligat per fasciculos ad comburendum. Messis hæc est genus humanum in consummatione sæculi ad iudicium congregandum; zizania, peccatores; inimicus homo, diabolus qui superseminavit peccata; messorum sunt Angeli, qui eligunt justos a peccatoribus. Ligat fasciculos, hoc est, rapaces cum rapacibus, adulteros cum adulteris, fornicatores cum fornicatoribus, homicidas cum homicidis, avaros cum avaris, iracundos cum iracundis, falsos testes cum falsis testibus, fures cum furibus, derisores cum derisoribus, similes cum similibus. Hi sunt fasciculi ad comburendum. Triticum autem congregat in horreum meum* (Matth. xiii, 27-30), id est, mittite justos in paradysum.

2. *Ad pœnitentiam et bona opera exhortatio. Confessio et pœnitentia a sacerdotibus imposita. Eleemosynæ de rapina.* Fratres, expavesce et timere debemus de tam brevi satietate, de tam longa fame; de tam longis tenebris, de tam brevi luce. Dum tempus habemus, convertamur ad Dominum qui fecit nos; ut non mereamur introire in illas tenebras, sed in lucem: quia omnis homo cuius opera facit, ejus filius est. Si opera Dei facimus, filii Dei sumus. Quod modo peccamus, cito emendare debemus, et non addere peccata peccatis. Unde Psalmista: *Appone iniquitatem super iniquitatem eorum, et non intrent in justitiam tuam* (Psal. lxxviii, 28). Confessionem queramus puro corde, et pœnitentiam donatam a sacerdotibus perficiamus. Nolite iram recondere in cordibus vestris; quia quando iram portamus, nec oblatio nec oratio a Deo recipitur. Date eleemosynam, recipite peregrinos in domibus vestris, pedes eorum lavate, et lectos ipsorum præparate: dolentes consolamini. Nolite despiciere peregrinos; quia ipsi peregrini estis. Non circumvenias fratrem tuum in negotio; quia Deus iudex est. Pauperes et viduas et orphanos nolite opprimere. Nolite de rapinis pauperum eleemosynas facere: tristatur qui perdit, gaudet qui acquirit; lucratur pecuniam, et perdit animam; at-

tendit quid acquirit, et non attendit quid perdit. Fratres, cum Domini adjutorio, dum tempus habemus, laboremus, quatenus a malis simus poenitentes aut per jejunium, aut per eleemosynas, aut per vigiliis, aut per orationes, aut per charitatem: ut mereamur pervenire ad regna cœlestia, ubi est satietas sine fame, ubi est lux sine tenebris, juvenus sine senectute, requies sine labore, gaudium sine fine. Ipse qui nos creavit, nos adjuvet, ut ad cœlestia regna mereamur pervenire, per Christum Dominum nostrum. Amen.

SERMO CCLII (a).

De iudicio extremo, m (b).

O fratres charissimi, quam timendus est nobis dies ille, in quo Dominus noster Jesus Christus ac redemptor omnium proposuit venire cum flamma ignis, qui inflammabit adversarios suos, et eos qui faciunt iniquitatem! In illa die *plangent super se omnes tribus terræ, et videbunt Filium hominis venientem in nubibus cœli cum virtute magna, et majestate excelsa* (Matth. xxiv, 30); et commovebuntur autem cum omnes fines terræ, et peccatores peribunt, et cœlum plicabitur, et mare siccabitur, et montes sicut cera ardebunt (Psal. xcvi, 5), et terra ardebit usque ad inferos. *Sol convertetur in tenebras, et luna non dabit lumen suum, et stellæ cadent de cœlo in terram, et Virtutes cœlorum commovebuntur. Tunc apparebit signum Filii hominis in cœlo, quod est crux Christi, in cuius lumine tenebrabitur totus mundus. Tunc sancti volabunt obviam Christo in aera, et sic semper cum Domino erunt; peccatores autem confundentur et peribunt. Et tunc fiet iudicium. Et tunc veniet Dominus noster Jesus Christus, et mittet Angelos suos a quatuor angulis terræ, et congregabunt electos ejus a summo cœlorum usque ad terminos eorum* (Matth. xxiv, 29-31). Et tunc separabit Dominus sanctos suos de inter peccatores, et mittet eos in mansiones cœlestes; peccatores autem in caminum ignis ardentis, qui præparatus est diabolo et angelis ejus; ibi erit fletus et stridor dentium. Væ illis hominibus qui habebunt mansionem cum diabolo. Et ascendet fumus tormentorum in sæcula sæculorum (Apoc. xiv, 11). Quorum vermes non moriuntur, et ignis non exstinguetur (Isai. lxxvi, 24). In qua nulla vox nisi gemitus; ubi nulla requies nisi ignis; ubi nullum refrigerium nisi flamma; ubi lux nunquam videbitur nisi tenebræ, et non venient unquam in memoriam apud Deum. Quorum cibus cruciatus, et mansio eorum cum diabolo est, ubi nulla visitatio nisi tenebræ. O homo qui desideras regnum Dei possidere, quod male fecisti, dum potes, emenda; dum tempus habes, clama ad omnipotentem Deum; dum datur spatium, luge; dum licentia est, pœnite; festina, dum potes; plange, dum adhuc anima tua versatur in corpore; dum adhuc visis, remedium tibi acquirere priusquam te profundus absorbeat laqueus penarum, priusquam te infernus rapiat, ubi nulla datur indulgentia, ubi nullus est ad confessionem recursus, nullus est ad veniam regressus: de qua pœna nos pius Dominus eripere dignetur, qui cum Patre et Spiritu sancto vivit et regnat in sæcula sæculorum. Amen.

SERMO CCLII (c).

Admonitio ut non solum lingua, sed et moribus et operibus laudetur Deus; quia quale est quod cogitatur in corde, tale est quod procedit in opere: et de purgatoriis pœnis et inferni puteo (d).

1. *Hic jugiter bene agendum, ne male egisse frustra*

(a) Alias, de sanctis 40.

(b) In Appendice nunc primum collocatur. Dubius Lovaniensis, Verliuo autem et Vindingi spurius erat. Pars est sermonis apud Ambrosium 33, de futuro iudicio, feria 2 post Dominicam 1 Quadragesimæ. Inter sermones ad fratres in eremo locum etiam occupavit, ordine sexagesimum tertium. Eiusdem esse auctoris videtur, cuius superior. Vide superiorem sermonem, n. 1.

(c) Alias, 16 ex Homilibus 30.

(d) In Appendice nunc primum collocatur. Dubium inter Augustinianos reliquerunt Lovanienses: renovari voluit

(a) Alias, de sanctis 39.

(b) In Appendice nunc primum collocatur. In Lovaniensium editione ambiguus, Verliui vero et Vindingi sententia oppositio est. Dicendi modus videtur stili Cesariani sinu for esse quam Augustiniani. De num. 1 vide subsequentem sermonem.

quandoque premitent. Resurrectio et glorificatio Domini nostri Jesu Christi, fratres charissimi, ostendit nobis vitam quam accepturi sumus, cum venerit retribuere digna dignis, etc. (a). Et si est adhuc genitus, tentatio, tribulatio; spera transitoria omnia, et illum venturum diem in quo sine defectu laudabimus. Interim, donec veniat ille dies, in quo conjuncti Angelis Deum sine ulla fatigatione et sine ullo sine laudare mereamur, ut ad illud ineffabile gaudium venire possimus, quantum possumus, bonis operibus studeamus insistere; et quotidie conscientias nostras intus aspicientes, si aliquid in stola animæ nostræ aut per negligentiam dissutum, aut per luxuriam sordidatum, aut per iracundiam combustum, aut per invidiam consci-sum, aut per avaritiam tenebrosam esse cognoscimus, dum adhuc in potestate nostra est, cum Dei adjutorio festinemus vulnerata curare, reparare perditam, et ad candorem justitiæ ea quæ obscurata fuerint revocare: ne forte si bonis operibus nudi, et vitiorum pannis sordentibus involuti, ante tribunal æterni Judicis venerimus, illa ad nos terribilis sententia dirigatur, *Discedite a me, maledicti, in ignem æternum, qui paratus est diabolo et angelis ejus* (Matth. xxv, 41). Et ideo, quantum possumus, fructus justitiæ studeamus afferre, timentes illud quod Dominus dixit, *Omnis arbor quæ non facit fructum bonum, excidetur et in ignem mittetur* (Id. iii, 10). Hæc sententia evidenter ostendit quod non solum malum fecisse, sed etiam bonum non egisse damnabile erit. Et ideo ista quæ diximus, attentis cordibus jugiter cogitemus; ne nos tarde pœniteat sub conspectu ignis æterni, qui interrogabit medullas, ossa et cogitationes nostras. Quantum tunc unusquisque punitendus optabit, ne unquam mulierem alienam concupisset, ne unquam corporis sui vestem, ne unquam Baptismi holosericam maculasset, ne unquam preterisset consilia et monita sacerdotum. Nam si sacerdotibus grande periculum est, aliena peccata non arguere; quanto periculosius erit propria noluisse corrigere: atque ea non solum non emendasse, verum etiam defendisse, et defendendo accumulasse?

2. *Pœna æternæ.* Et ideo expiatura erit illic inextinguibilis concrematio, quidquid hic medicabilis satisfactio, quidquid hic salutifera dissimulaverit sanare conversio. Ardens enim inferni puteus aperitur; descensus erit, ascensus non erit. Illic fidei veste nudati, et capitaliter mortui, in perpetuum demergentur, ejiciendi in tenebras exteriores, ubi non visitabit æternus, in tenebras exteriores infelicitur inclusi, infelicitus includendi. De hoc puteo propheta orat atque commemorat, *Neque absorbeat me profundum; neque urgeat super me puteus os suum* (Psal. lxxvii, 16). Ideo autem dixit, *Neque urgeat super me puteus os suum*; quia cum sine pœnitentiæ remedio infelices peccatores exceperit, claudetur sursum, aperietur deorsum, ac dilatabitur in profundum. Nullum spiramen, nullus liber anhelitus, claustris desuper urgentibus relinquetur. Detrudentur illuc, valedicentes rerum nature. Ultra nescientur a Deo, qui Deum scire noluertat, morituri vitæ et mortu sine fine victuri. Felices qui nunc bene viventes facultatibus

verlinus et Vindingus, tametsi non malum. Posterior pars, quæ reperitur etiam in Eusebii Homil. 3, in Epiphaniam, ad Casarium pertinet; prior ad Augustinum ex enarr. in Psal. 148, ipsiusmet Casarii, credimus, cura et studio decerpta. Hujus quippe ingenium relet titulus sermonis parti utrique respondeans. Et vero de Casario memoriæ proditum est, virum apud ostolicum prædicandi verbi Dei munus non modo per se, quoad licuit, implevisse, sed insuper instituisse ut Ambrosii, Augustini, siveque ipsius homiliæ a presbyteris et diaconibus in Ecclesia legerentur: quin etiam comparatas diversi argumenti orationes multis intra et extra Gallias provinciis suppeditasse. De num. 1 vide enarr. in Psal. 148, nn. 1 et 2; et supra serm. 29, n. 4, et serm. 116: vid. præterea Casarii homil. 27.

¹ Mss., mortui.

(a) Hic omnia repete ex enarr. in Psal. 148, nn. 1 et 2.

vel corpori suo necessariis contenti, et de suo largi, in se casti, in alios non cruenti, ab hujus puti profundi flamma nocte se redimunt. Hæc pœna illos manebit, qui amisso et non reparato per pœnitentiam Baptismo, in æternum peribunt: ad quos dicitur, *Pœna autem comburet igni inextinguibili* (Matth. iii, 12).

3. *Purgatoriæ pœnæ. Illarum duratio et materia.* Illi vero qui temporalibus pœnis digna gesserunt, de quibus Apostolus dicit, *Si cujus opus arserit, detrimentum patietur; ipse autem salvus erit, sic tamen quasi per ignem* (1 Cor. iii, 15): per fluvium igneum, de quo propheticus sermo commemorat, *Et fluvius igneus currebat ante eum*; per fluvium igneum et vada ferventibus globis horrenda transibunt. Quanta fuerit peccati materia, tanta et pertranseundi mora. Quantum exegerit culpa, tantum sibi ex homine vindicabit quædam flammæ ratio: abilis disciplina (a). Et quantum stulta iniquitas gesserit, tantum sapiens pœna deserviet. Et quia sermo divinus quodam loco aeneæ ollæ animam peccatricem comparans dicit, *Pone ollam super prunas vacuam, donec concalescat es ejus, et omne stannum ejus defuat* (Ezech. xxiv, 11); illic sermones otiosi et cogitationes iniquæ vel sordidæ, illic multitudo levium peccatorum, quæ puritatem nobilis naturæ infecerant, exsudabunt; illic stannum vel plumbum diversorum subreptium delictorum, quæ divinæ imaginem obscuraverunt, consumerunt: quæ omnia hic ab anima separari per elemosynas et lacrymas compendiosa transactione potuissent. Ecce scire habet ab homine rationem, qui se ipsum pro homine dedit, et confixus clavis legis morti se junxit. Quæ cum ita sint, dilectissimi, intelligamus quia effugere intoleranda supplicia et incendia æterna non poterunt, nisi qui prius in se ignem carnalis concupiscentiæ ac multo modè cupiditatis exstinxerint. Et ideo, fratres charissimi, convertamur nos ad meliora, dum in nostra sunt potestate remedia. Curramus dum lucem habemus, nec præterentia salutis tempora negligamus. Illic exstinguamus mortem moriendo peccatis, hic vitam vitæ meritis comparemus.

SERMO CCLIII (b).

De Confessione peccatorum, et quia hoc desiderat diabolus ut peccata nostra minime confiteantur, rei ante tribunal æterni Judicis appareamus; Deus e contrario vult ut mala nostra humiliter confiteamur in hoc sæculo, ut ab eis liberari mereamur in futuro (c).

1. *Confessionis præceptum. Cur Deus hoc jussisset. Diaboli conatus ne impleamus.* In omnibus Scripturis divinis, fratres dilectissimi, utiliter ac salubriter admonemur, ut peccata nostra debeamus jugiter et humiliter non solum Deo, sed etiam sanctis et Deum timentibus confiteri. Sic enim per Jacobum apostolum nos admonet Spiritus sanctus, dicens: *Confitemini alterutrum peccata vestra, et orate pro invicem, ut salvemini* (Jacobi v, 16): et Psalmista, *Confitemini Domine quoniam bonus* (Psal. cxvii, 1); et iterum, *Dixi, pronuntiabo adversum me injustitias meas Domino; et tu remisisti impietatem cordis mei* (Psal. xxxi, 5). Quomodo enim nobis peccatorum vulnera nunquam desesse possunt; sic et confessionis medicamenta desesse non debent (d). Non enim ideo vult Deus, ut confitea-

¹ Codices Mss., congruentes.

² Apud Eusebium, et confixus clavis legem mortis fixit.

(a) Hinc vocatur ignis arhiter, supra serm. 15, n. 4, in fine.

(b) Alias, 12 ex Homiliis 30.

(c) In Appendice nunc primum collocatur. Lovaniensibus aminguis est, falsus Verlino et Vindingo. Admonent Lovanienses, videri quibusdam priorem partem esse Eradii, seu Erachi; posteriorem, Augustini. Stylus ab exordio ad finem usque plane Casarianus. Doctrina autem Jerumque Augustiniana, ex sermonibus ipsius in Psalmos collecta. De num. 2 vide Augustini enarr. in Psal. 91, n. 3; de num. 3, vide serm. 68, n. 4, serm. 57, n. 6; de num. 5, Augustini enarr. in Psal. 31, n. 16, et enarr. in Psal. 140, nn. 10 et 11.

(d) Ita Casarius exprimit necessitatem elemosynæ, infra serm. 27, n. 4.

mur peccata nostra, quod ea ipse scire non possit: sed quia diabolus hoc desiderat, ut inveniat quod nobis ante tribunal Iudicis æterni objiciat; ideo vult ut magis defendere, quam accusare peccata nostra velimus. E contrario autem Deus noster, quia pius est et misericors, vult ut ea confitemur in hoc sæculo, ne pro illis confundamur, postmodum in futuro. Si enim nos confitemur, ille parcat; si nos agnoscimus, ille ignoscit. Primo homini non est dictum, Confitere peccatum; quia non fecerat quod fateretur: sed dictum est ei ut non peccaret (*Gen. ii, 17*). Non obtemperavit, peccavit. Nati sumus mortales ex vinculo peccati; propagata est miseria nostra per successionem fragilitatis humanæ; et dicitur nobis, Fatemini peccata. Serpens autem ille quomodo tunc insiitit, ut non servaret homo quod illi dictum est, ne peccaret (*Id. iii, 1*): sic nunc insiat, ut non servet homo quod ei dictum est, Confitere peccatum. Quomodo enim tunc fecit, ut caderet qui stabat; sic nunc agit, ne surgat qui cecidit. Itaque adversus incantationes ejus et insidias, quibus nunc impedire vult reditum nostrum, suscipiamus præcepta saluberrima adversus eum, qui impedire vult nobis confessionem peccati; quia scit non nos posse aliter redire, qui per superbiam lapsi sumus. Dux nobis ipse fuit ad superbiam: modo ad humilitatem ducem Christum sequamur.

2. *Peccatum regebat mathematici in stellas: Manichæi in gentem tenebrarum: multi in diabolium.* Dicit homini serpens ille per mathematicos et Manichæos, ne confiteatur homo peccatum. Per mathematicos sic loquitur: Numquid homo peccat? Stellæ sic sunt positæ, necesse est ut faciat homo peccatum. Dicit ergo per mathematicos quia stella facit ut homo peccet: nam ipse non peccat. Sic blasphemias convertit in Deum. Creator enim stellarum Deus est: et dum non vult homo se accusare in eo quod fecit, Deum accusat a quo factus est homo. Item per quosdam Manichæos ita suggerit: Non tu peccas, gens tenebrarum peccat; tu non habes peccatum. Dicit hæc animæ, et erigit eam in superbiam, ut putet quia non peccat. Non est hoc tollere, sed geminare peccatum. Item multi sic confessionem peccati fugiunt, ut ipsam satanam accusent; se nihil mali fecisse dicant. Et cum castigantur aliqui, et dicitur eis, Quare hoc fecistis? respondent, Quia diabolus hoc fecit. Non est enim unde plus gaudeat diabolus, nisi quando homo dicit quod ipse fecerit ut peccaret. Quando enim dicit, Diabolus hoc fecit, non se accusat: et dum peccata sua dissimulat confiteri, indulgentiam non meretur accipere. Respondet ergo et dicit, Diabolus hoc fecit: quasi revera traxerit eum diabolus, aut violentiam fecerit. Suadere enim et sollicitare potest; cogere omnino non potest.

3. *Diabolus suadet, non cogit ad peccandum. Liberum est homini consentire.* Et ideo cum per Dei adiutorium in potestate tua sit, utrum consentias diabolo; quare non magis Deo, quam ipsi obtemperare deliberas? Si enim solus diabolus daret consilium, et Deus taceret; haberes quod excusare posses. Cum vero Christus tibi et conscientia tua contradicat, et per Scripturas divinas audias in ecclesia quod non debeas facere malum; quare eligis mortem, et deseris vitam; et magis vis sequi diabolum ad luxuriam, quam obtemperare Christo qui te invitat ad vitam æternam? Rogo ergo vos, fratres charissimi, quare satanas seducit ad peccandum, cum Deus posuerit homini in potestate non consentire satanæ? Est enim a dextris quodam modo præcipiens Deus. a sinistris seducens satanas, homo in medio constitutus. Cor suum quid inclinat ad diabolum? Quare non potius erigat ad Deum? Non enim diabolus cogendo, sed suadendo nocet; nec extorquet a nobis consensum, sed petit. Nos diabolum non adjuvemus; et vincimus. Dat quidem ille consilium: sed, Deo auxiliante, nostrum est vel eligere, vel repudiare quod suggerit.

4. *Excusationes in peccatis. Non ea tollunt, sed ipso-*

1. *ms. rom., Diabolo non consentimus.*

rum medicinam. Attendite et aliud. Quando dicit homo quod seductus est a satana, quando dicit se seductum, confitetur ex parte: sed tamen negat se fecisse, et dicit, Ego nihil feci, diabolus fecit. Conatus est dicere illud Adam: ipse enim excusare se voluit de muliere; mulier excusare se voluit de serpente: Dominus autem Deus, qui liberum arbitrium dedit homini, et eum præcepto suo adversus serpentis venena firmaverat, non audivit istas excusationes: quia et mulier propterea data erat, ut doceretur a viro, non ut doceret virum; et sic erat constituta voluntas amborum, sic erat fabricatum liberum arbitrium, ut si nollet consentire serpenti, discederet serpens in sua falsitate confusus, et remaneret homo in Domino creatore firmatus. Ipsa sunt mala verba quæ diximus: quia modo serpens vult suadere excusationes peccatorum. Tunc fecit quod accuset; modo autem vult facere quod excuset. Deus confitenti tanquam in apertum sinum indulgentiam paratus erat dare; excusas, claudis sinum, includis peccatum, excludis indulgentiam peccati. Ecce quid fecisti: non ut tolleretur peccatum, ut dixi jamdudum; sed ut intercluderetur medicina peccati. Sanare te habebat Deus per indulgentiam, si fatereris: quæris per quem excuset; sed non quærit ille quem pro te puniat.

5. *Confessio initium sanitatis.* Dic ergo devoto corde quod dixi paulo ante, *Ego dixi, Domine, miserere mei.* Quare addidit, *Ego dixi?* Propter Manichæos, qui dicunt, Non tu peccas. Clama, *Ego dixi, Domine, miserere mei: sana animam meam, quoniam peccavi tibi* (*Psal. xl, 5*). Sanat te Deus; confitere tantum vulnus tuum. Jaces sub manibus medici, patienter implora auxilium. Fovet, urit, secat, æquanimitè tolera; tantum noli attendere, nisi ut saneris. Sanaberis autem, si ostendas te medico: non quia ille non videt, si tu te abscondas; sed ipsa confessio initium sanitatis est.

6. *Corripientis sævitia lenis. — Emendabit me justus in misericordia, et arguet me; oleum autem peccatoris non impinguet caput meum* (*Psal. cxi, 5*). Quid hoc est? Melius est mihi ut quando videt justus peccatum meum, emendet me, non mihi parcat, dicat quia peccavi, sæviat in peccatum meum, ut me liberet a peccato. Videtur acerbè clamare: sed intus lenis est in misericordia. Ideo dixit, *Emendabit me justus in misericordia, et arguet me.* Quando ergo arguit, et quando clamat, et quando justus sævit, miseretur: et totum illud de misericordia paterna est, non de sævitia inimici. Magis autem quando non vult te mori sub peccato, magis amat, quia secat. Non vult enim putredine peccati cætera membra tua contabescere. Ferrum profert: sed noli timere, noli pallescere; medicus est. Ferrum non contra te fertur, sed contra vulnus tuum. Ergo sic ait: *Emendabit me justus in misericordia, et arguet me; oleum autem peccatoris non impinguet caput meum.*

7. *Adulantis blandimentum, oleum peccatoris.* Quid est autem oleum peccatoris, nisi blandimentum adulantis? Si quis aliquem vehementer objurget, videtur sævire in peccatum ejus: et libere ei dicat mala quæ commisit; et ille si imitatur fortasse objurgatorem suum, simul cum illo irascitur peccato suo. Quare dictum est, *Irascimini et nolite peccare; quæ dicitis in cordibus vestris, et in cubilibus vestris compungimini* (*Psal. iv, 5*). Ergo dicat ille vera: forte corrigitur. Alius vero veniat ad eum, et assentietur et dicat, Imo laudabiliter fecisti: *quoniam laudatur peccator in desideriis animæ suæ, et qui iniqua gerit, benedicitur* (*Psal. x, 3, sec. Hebr.*); diffluit, letus vocatur. Avarus est; et dicitur de eo quia servat rem suam. Vindicat se de inimico, cum dictum sit, Dimitte ut dimittat tibi (*Luc. vi, 37*); et fortis vocatur. Sic considera cætera, quemadmodum assentatores, id est, adulatores habent verba fallacia, habeant nomina laudis: ipsa est unctio peccatoris. Nos autem audiamus prophetam dicentem, *Populus meus, qui vos felices dicunt, in errorem vos mittunt, et conturbant semitas pedum vestrorum*

(*Isai. III, 12*). Ergo si dicatur ab aliquo libere peccatum alicujus, et ab alio palpetur; si videat aliquis tertius et interroget quid sit factum, nonne ita solet respondere: Ille dixit ei vera, et non blanditus est? Quid ille alter? quid fecit? Unxit ei caput, et discessit. Nos vero, fratres, si vere spirituales medici sumus, et de animarum vestrarum remedio attentius cogitemus, non debemus palpare quemquam, nec nos nec vos. Confiteamur peccata nostra, non excusemus: tu fecisti, tu reus es; tu confitere, tibi ignoscitur. Si autem dicis, Non ego feci; ubicumque verba¹ excusare volueris, peccatum tuum manet in te, peccati reus es: et non illius peccati tantum quod fecisti, sed hujus etiam superbie, quod confiteri noluisti. De quo peccato nos Dominus liberare dignetur: qui cum Patre et Spiritu sancto vivit et regnat in sæcula sæculorum. Amen.

SERMO CCLIV (a).

De Confessione peccatorum, et Pœnitentia (b).

1. *Confessionis necessitas. Quam utilis sit et quibus.* Hortatur nos sapiens sancta Scriptura ad medicamenta fugere confessionis, non quod Deus indigeat confessione nostra, cui omnia præstio sunt quæ cogitamus, loquimur aut agimus: sed nos aliter salvi fieri non possumus, nisi confiteamur pœnitentes, quod inique gessimus negligentibus. Qui se ipsum accusat in peccatis suis, hunc diabolus non habet iterum accusare in die judicii: si tamen confitens pœnitendo diluit quæ fecit, nec iterum renovat quæ egit. *Confitemini*, dicit Jacobus apostolus, *alterutrum peccata vestra, et orate pro invicem ut salvemini* (*Jacobi v, 16*). Item beatus Apostolus: *Ore autem confessio fit ad salutem* (*Rom. x, 10*). Sed et Salomon de confessione peccatorum dixit: *Qui abscondit scelera sua, non dirigetur: qui autem confessus fuerit, et reliquerit ea, misericordiam consequetur* (*Prov. xxviii, 13*). Magnum est salutis medicamentum non iterare quæ impie gessimus, nec priorum cicatrices vulnere resauciare. Sicut autem dicit Joannes evangelista, *Si confiteamur peccata nostra, fidelis est Deus et justus, ut remittat nobis peccata nostra, et emundet nos ab omni iniquitate* (*I Joan. I, 9*). Similiter et Psalmista ait: *Dixi, Confitebor adversum me iniquitatem meam Domino; et tu remisisti impietatem peccati mei* (*Psal. xxxi, 5*).

2. *Dannatorum pœnitentia infructuosa. Tormentum duplex. Duplex sit pœnitentis fletus. Fructus dignus pœnitentiæ.* Vivens confiteatur peccator quæ fecit; quia non est fructuosa confessio apud inferos, nec pœnitentia ad salutem proficiens. Ecce nunc tempus salutis, ecce nunc tempus acceptabile Deo (*II Cor. vi, 2*). Tempus est nunc remissionis pœnitentibus; sed tempus erit post mortem vindictæ negligentibus confiteri scelera sua. Omnes enim impii anarum habent in tormentis pœnitentiam: sed non proficit eis pœnitentia ad remissionem, sed conscientia torquet eos ad augmentum pœnarum quas patiuntur. Potuerunt enim sibi per confessionem præcavere tormentorum immunitatem, et neglexerunt: ita sicut foris flammis, ita intus conscientia propria torquentur. Quomodo potest medicus vulnus sanare, quod ægrotus ostendere erubescit? Deus confessionem nostram desiderat, ut justam habeat ignoscendi causam. Qui peccata sua occultat, et erubescit salubriter confiteri, Deum quem testem habet, iterum habebit eum ultorem. Optime se judicet homo in hac vita, ne judicetur a Deo damnatione perpetua. Duplicem habere debet fletum in pœnitentia omnis peccator: sive quia per negligentiam bonum non fecit, seu quia per audaciam malum perpetravit. Quod enim oportuit non gessit, et quod non oportuit egit. Confessio justificat, confessio veniam peccatis donat:

¹ Ita Ms. gr., a secunda manu, sed antiqua, *qualicumque verbo*.

(a) Alias, de Tempore 66.

(b) In Ap; edicte nunc primum collocatur. Dubium habebat Iovanienses. Observant Verlinus et Vindingus conflatum esse ex capite 12 et 13 Alcuii de Virtutibus et vitiis.

omnis spes venire in confessione consistit. Confessio opus est misericordiae, salutis ægroti, unicum est viribus nostris medicamentum cum pœnitentia. Cujus ipse Salvator in Evangelio virtutem ostendit, dicens, *Pœnitentiam agite, appropinquavit enim regnum caelorum* (*Matth. iv, 17*) et Joannes Baptista: *Facite fructus dignos pœnitentiæ* (*Luc. III, 8*). Fructus dignus est pœnitentiæ, transacta flere peccata, et eadem iterum non agere: sicut Scriptura ait, *Ne adjicias peccatum super peccatum* (*Eccli. v, 5*). *Lavamini*, dicit Dominus per Isaiam prophetam, *et mundi estote* (*Isai. I, 16*). Lavatur itaque et mundus est, qui et præterita plangit et iterum non admittit. Lavatur et non est mundus, qui plangit quod gessit, nec deserit; et post lacrymas hæc quæ severat repetit. De his qui post lacrymas ad delicta revertuntur priora, beatus Petrus terribiliter ait: *Fili, peccasti*, dicitur in Scriptura sancta, *ne adjicias iterum: sed de pristinis deprecare ut remittantur tibi* (*Eccli. xxi, 1*).

3. *Pœnitentia vera non annis, sed cordis contritione censetur.* Pœnitentia vera non annorum numero censetur, sed amaritudine animi. Unde beatus Petrus mox a Domino indulgentiam recepit, quia amarissime flevit trinæ negationis culpam (*Matth. xxvi, 75*). Pœnitentia quamvis sit exigui temporis, si iniqua cordis amaritudine agitur, non despicitur apud judicem justum Deum, qui cordis secreta considerat. Non enim longitudinem temporis tantum requirit Deus, quantum affectum sinceritatis pœnitentis pensat. Qui enim in Christo tota mente confidit, etiam si multis moriatur peccatis, fide sua vivet in æternum: sicut ipse Dominus in Evangelio dicit, *Ego sum resurrectio et vita: qui credit in me, etiam si mortuus fuerit, vivet; et omnis qui vivit et credit in me, non morietur in æternum* (*Joan. xi, 25, 26*). De mortæ animæ dixit, quæ propter peccatorum ægritudinem eveniet illi. Deus in natura misericors est, paratus est salvare per misericordiam, quos non invenit salvare per justitiam: qui vult omnes homines salvos fieri, et neminem perire (*I Tim. II, 4*); qui per prophetam ait, *In quacumque die conversus fuerit peccator, vita vivet et non morietur* (*Ezech. xviii, 21*). Quamvis quisque sit peccator et impius, si ad pœnitentiam convertitur, consequi se posse veniam per Dei misericordiam non dubitet. In hoc sæculo pœnitentiam facientibus Dei misericordia subvenit: in futuro autem pœnitentia non proficit, sed rationem nostrorum operum reddituri sumus. In hac vita tantum pœnitentiæ patet libertas; post mortem vero nulla correctionis est licentia.

SERMO CCLV (a).

De Pœnitentia (b).

Criminum concitii a communionem se subtrahunt. Præstaret ut ea dignos se exhiberent. Per citam scilicet pœnitentiam et laboriosam. Quid de pœnitente in extremis sentiendum.

Sæpe advertimus, dilectissimi fratres, nonnullos ex vobis communionem ecclesiasticam declinare; et hoc intelligo fieri ex conscientia gravium atque ingentium peccatorum. Unde admoneo vos, dilectissimi, quod pravum est hoc insalubri consilio duplicatur: quia homines ista facientes, et delictorum sarcinam cumulant, et munus æternæ salutis amittunt: hoc est enim reatum congregare, et remedium devitare. Ergo vos, dilectissimi fratres, hortor atque commoneo, ut si quis ex vobis conscius criminum suorum, indignum se communionem ecclesiasticam putat, dignum se esse faciat. Dicitis, Quomodo aliquis dignum se facere possit? Quomodo, nisi ut errores pristinos relinquat, et pœnitentiam petat: ut qui

(a) Alias, de Tempore 57.

(b) In Appendice nunc primum collocatur. Dubii sermonis nota affecterunt Iovanienses, spuris annumerantur Verlinus et Vindingus. Auctoris ingenium et stilus revera multum distat ab Augustiniano, parum a Cesariano.

criminnm soorum sordē pollutus est, exomologesis satisfactione mundetur? Nec ad illud se servet, ut in extremo vite suæ tempore tunc pœnitentiam petat, quando jam agere non possit. Inutilis est enim, dilectissimi, ista persuasio. Parum est, peccatorem pœnitere, nisi pœnitentiam peregerit. Ad emendanda enim crimina vox pœnitentis sola non sufficit: nam in satisfactione ingentium peccatorum non verba tantum, sed opera quærentur. Datur quidem etiam in extremis pœnitentia, quia non potest denegari; sed auctores tamen esse non possumus, quod qui sic petierit, mereatur absolvi. Quomodo enim agit pœnitentiam lapsus? Et ideo pœnitentia quæ ab infirmo petitur, infirma est. Pœnitentia quæ a moriente tantum petitur, timeo ne ipsa moriatur. Et ideo, dilectissimi, quicumque invenire vult misericordiam Dei, sanus agat pœnitentiam in hoc sæculo, ut sanus esse valeat in futuro.

SERMO CCLVI (a).

Admonitio per quam ostenditur quid intersit inter illam pœnitentiam quæ cum bonis operibus semper agitur, et illam quæ in infirmitate vel fine vite accipitur.

1. *An pœnitentia accepta moriens veniam obtineat. Obtinet qui se in pœnitentia et bonis operibus jugiter exercuit.* Multi de fratribus vel filiis nostris solliciti sunt, utrum omnis homo in infirmitate positus, si pœnitentiam accipit, et statim delinctus fuerit, ad plenam possit indulgentiam pervenire: et dum hæc inquirent, non sine parva inter se animositate contendunt. Alii enim dicunt eum qui sic acceperit, ad integrum liberari; alii autem parum prodesse confirmant. Quid tamen de hac re nobis secundum sanctorum patrum regulas videatur, breviter Charitati vestræ volo suggerere. Non incongrue potest creditibus modis ad istam subitanam pœnitentiam perveniri. Primus et præcipuus modus est, ut Christianus crimina capitalia non admittat; aut si forte admiserit, sic pro illis pœniteat, et ea bonis operibus diluat, ut postea ad peccata ipsa non redeat; de omnibus fructibus decimas reddat, et de novem partibus quidquid suis necessitatibus superfuert, minuta peccata quæ quotidie subrepunt redimat, et illam charitatem teneat quæ non solum amicos, sed ipsos diligit inimicos. Qui hæc fideliter implere voluerit, etiamsi pœnitentiam non accipiat; quia semper illam fructuose et fideliter egit, bene hinc exiet: et si eo tempore quo moriturus est, eam acceperit, et partem sibi et Christo ad substantiam suam cum filiis fecerit; non solum eum veniam peccatorum credimus obtinere, sed etiam præmia æterna percipere.

2. *Obtinet et qui vixit in peccatis; sed qua lege.* Secundus modus est supra dictæ pœnitentiæ, ut etiamsi aliquis, quamdiu vixerit, non solum parva, sed forte etiam capitalia committat peccata; et tamen mala ipsa ignoretur qua spe pœnitentiæ agat, nec ideo animam suam ad peccata relaxet, ut ad illam subitanam pœnitentiam se reservet; et in transitu suo cum grandi humilitate et cordis contritione, cum rugitu vel gemitu ipsam pœnitentiam petat; et hoc devotissime in corde suo deliberet, ut si evaserit, quamdiu vixerit, toto corde et totis viribus fructuosam pœnitentiam agat; et quidquid se male tulisse cognoscit, ad integrum reddat, ut secundum illud propheticum rapinam restituat (*Ezech. xxviii, 15*), et omnibus inimicis suis toto corde indulgeat, et de substantia sua unam portionem Christo et sibi cum filiis suis faciat, et in ipsa infirmitate sua, quantum

¹ Sic Laudunensis codex. At Regius, *ignoranter quasi spe pœnitentiæ agat.*

(a) Inter Cæsarianos ex Regio codice cura V. C. Stephani Baluzii vulgatos reperitur ordine secundus. Eisdem Cæsario tribuunt nostri manuscriptori. De num. 3 vide supra serm. 77, n. 1, et 78, n. 3, et Augustini Serm. 383: de num. 4, vide Eligii bomil. 6.

PATROL XXXIX.

potest, largas elemosynas erogare præcipiat: si hæc fideliter humili et contrito corde implere voluerit, et possumus et debemus credere quod ei Dominus omnia dignetur peccata dimittere, secundum illud propheticum, *Peccator in quacunque die conversus fuerit, omnes iniquitates ejus oblivioni tradentur (Ezech. xviii, 21 et 22)*; et illud, *In quacunque die conversus ingenueris, salvus eris (Id. xxxiii, 12)*.

5. *Id ægre sentiat de eo qui operibus pœnitentiam non ostendit.* Tertius modus pœnitentiæ aliquibus esse videtur, si aliquis semper male vivens, in exitu vite se reservet ad pœnitentiam, et ea spe peccet, ut per ipsam subitanam pœnitentiam et cuncta conjuncta æstimet peccata dimitti; et tamen postquam eam acceperit, et illud quod male rapuit nec in simplo reddat, nec inimicis suis toto corde indulgeat, nec in corde suo deliberet, ut si evaserit, quamdiu vivit, cum grandi compunctione et humilitate pœnitentiam agat, nec portionem sibi et Christo pro redemptione peccatorum de substantia sua cum filiis suis faciat. Sic accepta pœnitentia, si sine istis remediis quæ supra memoravimus, exierit de hac vita; quid de eo futurum sit, licet nos dicere dubiissimus, Dominus tamen in Evangelio definitissime dixit: *Si, inquit, non dimiseritis hominibus peccata eorum, nec Pater dimittet vobis peccata vestra (Matth. vi, 15)*; et illud, *Date, et dabitur vobis; dimittite, et dimittetur vobis (Luc. vi, 38, 37)*. Quomodo peccatori illi dimitti poterit, qui dimittere noluit? aut quomodo ei dabitur, qui non dedit? Et quia Dominus de illis qui elemosynas non dederunt dicturus est, *Discedite a me, maledicti, in ignem æternum, qui præparatus est diabolo et angelis ejus; quia esurivi, et non dedistis mihi manducare, etc. (Matth. xxv, 41, 42)*, si ille in ignem mittitur, qui de propria facultate non erogavit; quid de isto pœnitente facturus est, qui non solum de proprio nihil dedit, verum etiam res alienas, quas male tulerat, nec in simplo reddere voluit? Qui talis est, si a me pœnitentiam petierit, et est illi ætas cui aut dari possit aut debeat (a); pœnitentiam illi dare possum, integram securitatem dare non possum: Deus tamen, qui omnium conscientias novit; et unumquemque secundum suum meritum judicabit, ipse scit qua fide aut qua intentione animi pœnitentiam petiit. Ego vero timeo ne forte iste talis pœnitens nec in conscientia sua habuerit, quod in operibus non ostendit: quia etsi cor videre non possumus, tamen secundum evangelicam sententiam, *ex fructibus eorum cognoscetis eos (Id. vii, 16)*, dum ea quæ supra scripta sunt implere pœnitens non videmus. Cum hæc ita sint, quis non poterit prohibere, ut eum credamus non bene de hac luce migrasse, quem bona opera cognoscimus non fecisse? Ecce, quid mihi de subitanea pœnitentia videtur, Charitati vestræ exposui. Si quis est, cui ex his quæ diximus aliqua dubitatio nascatur; et optamus et desideramus, ut dari sibi a nobis rationem cum perfecta charitate requiratur.

4. *Tutius est pœnitentiam jugiter agere. Mortis enim hora incerta. In quibus consistat jugis illa pœnitentia.* Nos tamen, fratres charissimi, ea quæ sunt incerta vel dubia relinquentes, totis viribus de illa pœnitentia, quæ per omnem vitam a bonis Christianis agitur, per quam omnia et capitalia crimina damnantur, et minora peccata jugiter redimuntur, attentius cogitemus; quæ, si quamdiu vivimus cum bonis operibus agimus, plenam nobis securitatem de Dei misericordia pollicetur. Cum enim omnes homines pœni-

(a) Non enim omni ætati concedebatur pœnitentia. Hinc synodus Agathensis, cui Cæsarius præfuit, can. 15: «*Juvenibus etiam pœnitentia non facile committenda est, propter ætatis fragilitatem.*» Concilium Aurelianense 3, can. 24: «*Ut ne quis benedictionem pœnitentiæ juvenibus personis credere præsumat. Certe conjugatus, nisi ex hoc consensu patrum et ætate jam plena, eam dare non audeat.*»

tentiam velint in finem vitæ suæ accipere, et vix paucos videamus eam, secundum quod desiderant, promereri; quare non quotidie ipsam poenitentiam agimus, ut rem certam tenentes, de rebus incertis et dubiis liberemur? Quanti enim qui se ad extremum vitæ suæ poenitentiam accepturos esse credebant, aut subita ruina oppressi, aut forte per naufragium demersi sunt, aut fulmine interfecti, aut sanguinis ictu, aut illa infirmitate quæ apoplexia dicitur, ita percussi sunt; ut non solum poenitentiam petere, sed etiam signare se aut orationem Dominicam dicere omnino non possent? Cum enim tantis casibus fragilitas humana subjaceat; nimis periculosa præsumptio est, ut nos in longa tempora ad agendam poenitentiam reservemus, qui unius diei vitam in potestatem habere non possumus. Et ideo cum timore et tremore audiamus Dominum per prophetam dicentem, et pia nos exhortatione moventem, *Nolite tardare converti ad Dominum, nec differatis de die in diem (Eccli. v, 8)*. Qui enim dixit, *In quacumque die ingrueris, salvus eris (Ezech. xxxiii, 12)*; ipse dixit, *Nolite tardare converti ad Dominum*. Et hoc obtinere Deo auxiliante possumus, si jugiter supplicemus, ut nobis pius Dominus inspirare dignetur omnia mala velociter fugere, et ea quæ bona sunt infatigabiliter exercere, res alienas non concupiscere, capitalia crimina non admittere, minuta peccata, sine quibus esse non possumus, per indulgentiam inimicorum et eleemosynam pauperum indesinenter redimere, secundum vires nostras jejuniis, vigiliis et orationibus cum perfecta charitate frequenter insistere, infirmos visitare, in carcere positos requirere, peregrinos excipere, et eis humiliter non solum pedes abluere, sed etiam in quantum vires suppetunt necessaria largiri, pacem non solum ipsi cum omnibus custodire, sed etiam illos qui discordes sunt ad concordiam revocare. Si nos tam sanctis operibus dies transitus nostri fideliter occupatos invenierit, sicut jam dixi, etiamsi in hora mortis nostræ poenitentiam non accipiamus, securi de hac luce nigra bitum; et non solum poenitentiam evadere, sed etiam ad æternam vitam poterimus Domino donante feliciter pervenire. Amen.

SERMO CCLVII (a).

Admonitio ut pro capitalibus criminibus sine aliqua dissimulatione ad medicamentum poenitentiae recurratur.

1. *De venia præsumptio et desperatio. Poenitentia ne differatur, nec erubescatur.* Quoties evenerit, fratres charissimi, ut in quocumque gravi peccato aut etiam crimine aliquis, ut se habet humana fragilitas, cadat; nec quia Deus justus est, desperare, nec quia misericors est, debet nimia securitate confidere: sed sic timeat justitiam, ut quærat misericordiam; sic de misericordia confidat, ut tamen justitiam contremiscat: quia quantum nos Deus diutius expectat ut corrigamur, tantum gravius vindicat, si de conversione tardius cogitemus. Optime enim malagma vel sibilus calidis adhuc vulneribus apponitur: et cito vulnus ad sanitatem reducitur, quod putrescere diuturna abusione non sinitur. Sed dicit aliquis: Cum ad senectam venero, tunc ad poenitentiam medicamenta confugiam. Quare hoc de se fragilitas humana præsumat; cum unum diem vitæ suæ in potestate sua non habeat? Quam multi sese credebant longo tempore vivere; et ita illos mors repentina subtrahit, ut nec ad illam momentaneam possent poenitentiam pervenire? Erubescimus modo parvo tempore poenitentiam agere; et non timeamus sine ullo termino æterna supplicia sustinere. O infelix homo, de ipso vulnere non

erubescis; et de ligatura vulneris erubescis! Peccatum enim vulnus est, poenitentia ligatura vulneris est: tu qui poenitentiam non vis agere, sine dubio dissimulas medicamenta tuis vulneribus adhibere; et non agnoscis quia plus scdum est, et majorem horrorem generat vulnus deopertum, quam si esset medicamentis appositis involutum.

2. *Poenitentia omnibus necessaria est. Peccatorum minorum enumeratio. Sola Dei misericordia redimi possunt.* Et hoc considerate, fratres, quia etiamsi vobis capitalia crimina non subreperent; ipsa minuta peccata, quæ, quod pejus est, aut non attendimus, aut certe pro nihilo computamus, si simul omnia congregentur, nescio quæ bonorum operam abundantia illis præponderare sufficiat. Cogitemus ex quo sapere cœpiamus quid pro juramentis, quid pro perjuriis, quid pro maledictis, quid pro detractionibus, quid pro otiosis sermonibus, quid pro odio, quid pro ira, quid pro invidia, quid pro concupiscentia mala, quid pro gula, quid pro somnolentia, quid pro sordidis cogitationibus, quid pro concupiscentia oculorum, quid pro voluptuosa delectatione aurium, quid pro exasperatione pauperum, quid pro eo quod aut tarde aut difficile Christum in carcere visitavimus, quod peregrinos neglegenter excepimus, quod secundum promissionem nostram in Baptismo, hospitiibus pedes lavare negleximus, quod infirmos tardius quam oportuit visitavimus, quod discordes ad concordiam non toto et integro animo revocavimus, quod Ecclesia jejunante prædere volumus, quod in ipsa ecclesia stantes, dum sanctæ lectiones legerentur, otiosis fabulis occupati fuimus, quod aut psallendo aut orando aliquoties aliud quam oportuit cogitavimus, quod in conviviis non semper quæ sancta, sed aliquoties quæ sunt luxuriosa locuti sumus. Hæc ergo et his similia, quæ vix sciri vel numerari possunt, si eo ex tempore quo sapere cœpiimus, in unum cumulum colligantur, etiamsi capitalia crimina non addantur, quantis et qualibus bonorum operum copiis redimi poterunt, nisi præponderante divina misericordia, per humilem et compunctam poenitentiam additis secundum vires nostras largioribus eleemosynis Dei severitas vel justitia fuerit mitigata? Cum ergo et ista quæ dixi, sine quibus nullus hominum potest esse, nos nimium premant, et forte etiam capitalia nobis crimina et peccata subreperant; nescio qua conscientia periculosam nobis securitatem inducimus, et remedium poenitentiae quærere mortifera dissimulatione negligimus: et cum in pelago mundi hujus innumerabilibus fluctibus fatigemur, ad expetendum portum poenitentiae post longa nos temporum spatia reservamus, non intelligentes quod de multitudine peccatorum desperatio nascitur, ex desperatione vero absque ulla reverentia peccatorum frenata laxantur; et impletur illud quod scriptum est, *Impius cum venerit in profundum malorum, contemnet (Prov. xviii, 3)*.

3. *Poenitentia sera quibus prosit. Quam injuste expectetur, quam periculose.* Sed dicit aliquis: Cum ad senectam venero, aut aliqua nimia infirmitate fuero desperatus, tunc poenitentiam petam. Non quidem dicimus poenitentiam illam prodesse non posse: certum est quia prodest, si cum grandi et larga eleemosyna illam unusquisque accipiat, et omnibus inimicis indulgentiam tribuat, et quibuscumque fecit injuriam, veniam petat; et ita toto corde deliberet, ut si evaserit, quamdiu vixerit, totis viribus illam cum rugitu et gemitu et cum multis eleemosynis humiliter ac fideliter agat. Et tamen tu, homo sapiens, inter ista omnia considera, si justum est ut per totam vitam tuam vitiis et peccatis servias, et ad acquirendam vitam jam semivivus assurgas. Numquid tibi hoc fieri vis a servo tuo, ut quamdiu fortis ac juvenis fuerit, inimicis tuis serviat; et cum ad senectam venerit, tunc demum ad tuum servitium redire velit? Quod ergo non vis pati a servo tuo, non est justum ut facias Domino tuo. Cum tamen multos noverimus, modo sani essent, frequenter dixisse poenitentiam se toto corde desiderare:

¹ in pluribus libris, *ambustione*.

(a) Cæsarío in manuscriptis adscriptus, ejusque nomine editus est in Bibliotheca Patrum decimus tertius. De num. 1 vide *append. serm. 29, n. 3 et n. 1*; *serm. 22, n. 6*; de num. 2 vide *serm. 76, n. 2, serm. 168, n. 3, serm. 22, n. 2*; de num. 3 vide *infra serm. 263, n. 2, 364, n. 5, et 320, n. 2*; de num. 4, vide *serm. 224, n. 1, serm. 229, n. 2*, et *infra serm. 245, n. 4*.

sed tamen quia illam statim agere noluerunt, sine ipsis remediis de hoc sæculo recesserunt. Percutitur enim etiam hac animadversione peccator, ut moriens obliviscatur sui, qui vivens oblitus est Dei. Nam qui remedium animæ suæ, quando potuit, noluit querere; postea etiamsi velit, dubium est utrum mereatur accipere.

4. *Et minuta et gravia peccata continuo redimantur. Mala spes et mala desperatio.* Et ideo, fratres charissimi, tempus iudicii et diem reddendæ rationis sapienter et utiliter cogitemus, et crimina vel peccata majora cum gemitibus et suspiriis, quamdiu vivimus, lugeamus; et illa minuta delicta vel quæ ante fecimus, vel quæ indesinenter admittimus, assiduis orationibus et largioribus elemosynis redimamus. Et quomodo non desunt quotidiana peccatorum vulnera, sic nunquam desint elemosynarum vel orationum remedia. Si enim nosmetipsos propria severitate distingimus, sententiam futuri iudicii prævenimus. Qui enim pro peccatis sibi ipsi non parit, Deus cito illi indulgentiam retribuit: et qui se ipsum modo a communione pro reatu suspendit, ab illo altari quod est in cælo removeri non poterit; secundum illud, *Dic tu prior iniquitates tuas, ut justificeris (Prov. xviii, 17)*. Iniquitatem tuam si tu agnoscis, Deus ignoscit. Nemo ergo desperet; sed nemo male speret. Male desperat, qui credit quod etiamsi poenitentiam agat pro peccatis suis, divina misericordia non indulgeat. Male autem sperat, qui se post multa tempora ad poenitentiam medicamenta reservat. Quomodo enim male desperantibus dicitur, *Peccator in quacumque die conversus fuerit, omnes iniquitates illius oblivioni tradentur (Ezech. xviii, 21 et 22)*: sic male sperantibus dicitur, *Nolite tardare converti ad Dominum (Eccli. v, 8)*. Hæc ergo, fratres charissimi, tam viri quam femine, tam religiosi quam laici, tam senes quam juvenes, tam pueri quam puellæ, attentius cogitemus: et sine ulla dissimulatione securitatem mortificam respuentes, quotidianis diebus peccatis nostris poenitentiam medicamenta apponere studeamus; timentes illud quod dictum est, *Memento quoniam mors non tardat (Id. xiv, 12)*. Si enim hæc fideliter agimus, ante tribunal æterni Iudicis, non damnationis sententiam susceperimus, sed æternis præmiis remunerandi cum gaudio et exultatione feliciter veniemus: adjuvante Domino nostro Jesu Christo, qui vivit et regnat in sæcula sæculorum. Amen.

SERMO CCLVIII (a).

Unde supra (b).

1. *Ut lapsus cito resurgat. Quam periculosum peccata peccatis cumulare.* Rogo vos, fratres charissimi, ut si forte aliquis ex vobis, ut se habet humana fragilitas, calliditate diaboli superatus, et capitalibus criminibus involutus, secundum quod Apostolus ait, templum Dei in se violando destruxerit, de Dei misericordia non desperet: sed cito de malo iniquitatis suæ consurgat, ne consuetudine peccandi in ipsis se ruinis sepeliat. Non enim qui peccaverit, sed qui in peccatis perseveraverit, odibilis et abominabilis Deo erit. Nam ut de indulgentia divina nemo diffidat, Dominus nos per prophetam velut piissimus pater consolatur, dicens, *Nolo mortem peccatoris, sed ut convertatur, et vivat (Ezech. xxxiii, 11)*; et illud, *Impietas impij non nocet ei, in quacumque die conversus fuerit ab impietate sua (Ibid. 12)*. Sed licet sit ista tam magna misericordia; tamen tunc nobis prodest, si non tardamus converti ad Dominum, nec crimina criminibus

(a) Alias, de Tempore 58.

(b) In Appendice nunc primum collocatur. Dubius inter Augustinianos manserat apud Lovanienses: at Verlinus et Vindingus reponi volunt inter supposititios. Cæsarii est homilia in Bibliotheca Patrum quarta decima, ipsius nomine in omnibus nostris manuscriptis prænotata. De num. 1 vide Eligii homil. 15, et supra serm. 29, n. 4; de num. 4, Cæsarii homil. 33, et supra serm. 13, n. 3, et 29, n. 4.

superaddimus. Denique etiam in ipsis vulneribus vel fracturis corporum, infirmitates cognoscere possumus animarum. Si enim alicui pes frangatur aut manus, cum labore solet ad pristinum officium revocari. Si vero secundo ac tertio et adhuc frequentius in eodem loco membra ipsa frangantur, potest intelligere Charitas vestra cum quantis doloribus vulnera ipsa curanda sunt: et tamen post longas et multas curas vix erit ut ad pristinum statum membra ipsa valeant revocari. Similis ratio in animarum fracturis seu vulneribus esse credenda est. Si semel aliquis vel secundo peccaverit, et sine aliqua dissimulatione ad poenitentiam medicamenta confugerit; pristinam incolumitatem sine aliqua mora¹ recipiet. Si vero peccata peccatis cœperit addere, et animarum vulnera legendo vel defendendo putrescere, quam consistendo et poenitentiam agendo curare, maluerit; timendum est, ne in illo impleatur illud quod Apostolus dixit, *An ignoras quia benignitas Dei ad poenitentiam te adducit? Tu autem secundum duritiam cordis tui et cor impoenitens, thesaribus tibi iram in die iræ et revelationis justi iudicii Dei (Rom. ii, 4 et 5)*.

2. *Ut nemo quantumvis reus de misericordia Dei desperet, sed sine mora eam sibi conciliare festinet. Exemplo David.* Sed forte cogitat aliquis tam gravia se admisisse peccata, ut iam Dei misericordiam promereri non possit. Absit hoc a sensibus omnium peccatorum. O homo, quicumque ille es, peccatorum multitudinem attendis; et omnipotentiam cœlestis Medici non attendis. Cum enim Deus velit misereri quia bonus est, et possit quia omnipotens est: ipse contra se divinæ misericordiæ januam claudit, qui Deum sibi misereri aut non velle aut non posse credit, et eum aut bonum aut omnipotentem esse diffidit. Nemo ergo nec post centum peccata, nec post mille crimina de misericordia divina desperet. Sic tamen non desperet, ut sine ulla mora Deum sibi repropitiare festinet: ne forte, si consuetudinem peccandi fecerit etiamsi velit, jam se a diaboli laqueis liberare non possit. David enim qui et rex et propheta divino munere fieri meruit, post tantam gratiam ita præventus est, ut non solum adulterium committeret, sed etiam homicidium perpetraret: nec tamen se ad hoc reservavit, ut in senectute sua ad poenitentiam medicamenta confugeret; sed statim cilicio prostratus et conspersus cinere, cum ingenti rugitu et gemitu poenitentiam agens (II Reg. xi, 12), implevit illud quod ipse in Psalmis dixerat, *Lavabo per singulas noctes lectum meum, lacrymis meis stratum meum rigabo (Psal. vi, 7)*; et iterum, *Cinerem sicut panem manducabam, et potum meum cum fetu miscebam (Psal. x, 10)*. Et quia poenitentiam agere mortifera securitate non distulit, cito in se Dei misericordiam provocavit; ut non solum regnum non amitteret, sed etiam gratiam sancti Spiritus recipere mereretur². Sed forte est aliquis qui dicat: Ego in militia positus sum, uxorem habeo; et ideo poenitentiam agere quomodo possum? Quasi nos, quando poenitentiam suademus, hoc dicamus, ut unusquisque magis sibi capillos studeat auferre, et non peccata dimittere; et vestimenta potius evellat, quam mores. Qui hac dissimulatione decipere se magis quam excusare conatur, attendat, quia regem David nec honor regni nec dignitas vestimenti ad poenitentiam agendam potuit impedire (II Reg. xii, 13).

3. *Item exemplo Achab, Manassæ, et meretricis que pedes Domini lavit.* Achab quoque rex sacrilegus, de quo Scriptura dicit quod non fuerit alius talis qui venundatus sit ut faceret malum contra Dominum (III Reg. xxi, 20); posteaquam depravatus ab uxore Je-

¹ Hic addunt Lov. Am. et Er., *et forsitan sine aliqua scditate*; quæ Cæsarius, Eligius et Mss. non habent.

² Reliqua hujus numeri verba desiderantur in Mss., et in Bibliotheca Patrum: a Cæsarii tamen ingenio non sunt aliena. Vide serm. 249, n. 6.

zabel et abominabilis Deo factus est, interfecto et lapidato Naboth Jezraelita, cum vineam ejus vellet invadere, castigatus a sancto Elia, scissis vestibus cili-
cio indutus est, et inclinato capite pœnitentiam egit. Pro qua re statim sermo Dei ad Eliam factus est dicens, *Vidisti humilitatem Achab? Quia, inquit, humiliatus est mei causa, non inducam malum in diebus ejus* (III Reg. xxi, 29). Considerate, fratres, quia et ipse quamlibet esset sacrilegus, non reservavit ut post longa tempora pœnitentiam ageret; sed statim sacrificium contriti et humiliati cordis Deo offerre non distulit. Qui utique si postea in illa humilitate qua cœperat perdurasset, nunquam ab illo Dei misericordia discessisset. Manasses quoque rex, ut in Scripturis legimus, tam sacrilegus et impius fuit, ut de illo scriptum sit quod totam Jerusalem omni iniquitate repleverit: et tamen post hæc in captivitatem ductus, et in carcerem missus, cum grandi humilitate pœnitentiam agens, ita gratiam Dei obtinuit, ut mereretur inter Dei amicos postmodum numerari (II Paral. xxxiii, 9, 13). Meretrix quoque illa, quæ pedes Domini lacrymis lavit, et capillis extersit, ubi cœlestem Medicum venisse cognovit, ultro se ingressit in domum ubi rogata non fuerat: et quæ prius frontosa fuerat ad perditionem, postea frontosior facta est ad salutem; et ideo audire meruit quod ei omnia fuerint peccata dimissa (Luc. vii, 47). Nec ipsa se ad hoc reservavit, ut in fine vitæ suæ pœnitentiam ageret: sed duræ adhuc peccare poterat, sic voluit peccata deserere; ut illam de adulteriis suis non impossibilitas subtraheret, sed voluntas.

4. *Non erubescat pœnitentiam agere, qui non erubuit pœnitenda committere.* Multos adhuc in Scripturis divinis poteramus invenire, qui post infinita crimina pœnitentiam agentes, Dei in se misericordiam provocaverint; et non solum ad priorem, sed etiam ad meliorem statum redierint. Sed quia longum est me omnes recitare, isti quatuor quos nominavimus¹ satis abundeque sufficiunt, ut agnoscamus quod Deus noster, qui et David post tam grave peccatum indul-
sit, et Achab sacrilego regi pepercit, et Manasses post innumerabilia peccata pœnitentiam agentem inter amicos suos reputavit, et meretrici quæ lacrymis pedes rigaverat et capillis suis terserat, totum indul-
sit; qui istis tantis ac talibus peccatoribus veniam dedit, paratus est et nobis, si in veritate convertimur, non solum peccata dimittere, sed etiam æternam beatitudinem dare. Hæc ergo cogitantes, fratres charissimi, a quantum possumus, cum Dei adjutorio laboremus, ne nobis aliqua crimina vel capitalia peccata subrepant. Si vero in hoc malum fuerit aliquis diabolica calliditate prostratus, priusquam crimina ipsa per consuetudinem convalescant, remedium sibi in die necessitatis acquirat, et cum ingenti rugitu et gemitu Deum sibi reconciliare contendat. Nec erubescat pœnitentiam agere, qui non erubuit pœnitenda committere; sed cito in se bonis operibus contendat Dei imaginem reparare, ut inter filios mereatur agnosci a Patre: ne ab illa æterna beatitudine exclusus, et a convivio nuptiali projectus, ligatis manibus et pedibus projiciatur in tenebras exteriores, ubi est fletus et stridor dentium (Matth. xxi, 13); sed magis medicamento pœnitentiæ, humilitatis sibi compunctionis, ad sanitatem pristinam revocatus, et bonorum operum margaritis ornatus audire mereatur, *Euge, serve bone et fidelis, intra in gaudium Domini tui* (Id. xv, 23). Amen.

SERMO CCLIX (a).

Ammonitio ut quia semper peccata subrepunt, semper pro illis pœnitenti agatur, et nemo ad extremum vitæ suæ pœnitentiam accipere magis quam agere periculosa dissimulatione reservet.

1. *Pœnitentiæ hic a nemine debet dimitti, cum quo-*

¹ Mas., *horribus.*

(a) Cæsario in manuscriptis tribuitur, estque inter ipsius

tidie peccemus et peccata tenera facilius avellantur. Rogo vos, fratres charissimi, ut paterna consuetudine, quomodo consuevistis, non solum patienter, sed etiam libenter accipiat: quia et ipsi Deo pro-
pitio nostis quod non pro aliquo lucro terreno, sed pro perfecto erga vos amore, quod et mihi expedit dicere et vobis oportet audire, cum grandi humilitate ac timore insinuare contendo. Et quia nobis, dilectissimi fratres, non solum minuta peccata, sed etiam crimina majora diu noctuque conantur obrepere, non nos ad illam pœnitentiam quæ in finem accipitur reservemus; sed omni die, quamdiu vivimus, pœnitentiam agere studeamus. Quam rem non solum laici et clerici, sed etiam ipsi monachi et sacerdotes debent jugiter exercere. Episcopus enim qui quotidie pœnitentiam agit, oret pro me. Qui vero de honore vel sanctitate præsumens dissimulat pœnitentiam agere, quærat sibi qui pro ipso debeat supplicare. Cum enim nullum diem possimus sine peccato transigere, quæ ratio est ut dum paulatim minuta peccata congerimus, de parvissimis guttis infinitos gurgites faciamus? De multitudine peccatorum, quæ longo tempore congeritur, desperatio generatur, secundum quod scriptum est, *Impius cum venerit in profundum malorum, contemnet* (Prov. xviii, 5). Omnes enim nostis quia facilius possumus tenera evellere, quam robusta succidere.

2. *Pœnitentiæ quotidiana suadet familiaribus exemplis.* Et ut de rebus quas quotidie in oculis habemus capiamus exemplum, quis hodie invenitur ita inutilis vel ignavus, qui non omni die domum suam scopis mundari faciat? Quis est, qui equos suos super ster-
cora sua semper stare permittat? Rogo vos, fratres, de minimis magna conjicite; nec vobis incongruum videatur quod de scopanda domo facimus mentionem: quia de hac re ipse Dominus in Evangelio dixit, quod mulier illa quæ drachmam perdidit, ubi domum suam scopis mundavit, statim drachmam quam perdidit invenire promeruit (Luc. xv, 8). In drachma nummus intelligitur, in nummo imago imperatoris agnoscitur: quomodo ergo quando domus scopatur, imago imperatoris invenitur in drachma; sic anima, quando vitiorum sordibus per fructuosam pœnitentiam liberatur, imago imperatoris in illa agnoscitur. Ergo, sicut jam supra dixi, fratres charissimi, agnoscite quia non est durum nec laboriosum quod suggero: hoc enim rogo, ut quomodo scopis mundamus domum nostram, ut placeat oculis amicorum nostrorum; ita cum Dei adjutorio ab omnibus peccatis mundemus animam, ut non displiceat oculis Angelorum. Ad domum animæ nostræ non solum Angeli, sed etiam Dominus Angelorum venire dignatur; sicut et ipse dixit, *Ecce sto ad ostium, et pulso; si quis surrexerit, et aperuerit mihi, intrabo ad illum, et cœnabo cum illo, et ille mecum* (Apoc. iii, 20); et illud, *Ego et Pater meus veniemus, et mansionem apud eum faciemus* (Joan. xiv, 23). Quam felix illa anima, quæ ita domum cordis sui de peccatorum sordibus voluerit emundare, et sanctis ac justis operibus adimplere, ut in ea Dominum delectet habitare! Non ergo nos pigeat facere in animabus nostris, quod fieri jubemus in domibus vel stabulis nostris. Nam quomodo stabula justum est ut quotidie mundari faciamus, ne equi nostri patientur injuriam; sic nimis et injustum et satis crudele est, si majorem curam habeamus de animalibus quam de animabus nostris.

3. *Pœnitentiæ illius fructus.* Peccator in se nequit habitare; hinc aberrationes quærit: sed inde inquietudinem auget. Unde eam verius avertere posset. Etiam et hoc suggero, ut non fastidiose suscipiat sancta Charitas vestra: volo enim vobis de ipsis rebus quas loquimur evidentem similitudinem dare. Quomodo enim domos vel stabula nostra, si quotidie emundantur, nec horrorem nobis faciunt nec laborem, ita

Homilias a Stephano Bluzio vulgatis ordine tertias.

minora peccata, si quotidie redimantur, nec desperationem nec dolorem poterunt generare. Si vero ad purgandum negligentes esse volumus, quomodo stabula quæ longo tempore non mundantur, ita computrescunt et fetorem horribilem reddunt stercola ipsa, ut ibi non solum homines habitare, sed nec ipsa animalia stare possint; ita quicumque negligens in animam suam peccatorum sordes malis actibus longo tempore congregare voluerit, et quotidie bonis operibus emendare neglexerit, non solum Deus illum non dignabitur visitare, sed ipse peccator non poterit in se ipso consistere. Denique omnes negligentes, quorum corda multis peccatis, velut a quibusdam bestis lacerrantur, et tanquam a spinis venenosissimis compunguntur, hoc solent ad sibi similes dicere: Noveritis nos tristes esse vel anxios; et ideo venite, dissimulemus nos, aut ad circum aut ad theatrum euntes, aut ad tabulam ludentes, aut in aliquibus nos venationibus exercentes (a). Isti tales ideo a foris mundi consolationem quaerunt; quia illam quæ a Deo intus in anima datur, accipere non merentur. Quando enim de multis calumniis vel rapinis ac de illis infelicibus spectaculis et periculosis venationibus revertuntur ad conscientias suas, quia ibi per illam exercitationem mœrorem addiderunt potius quam tulerunt, habitare in se vel requiescere omnino non possunt, sed peccatorum libitibus vertuntur. Per superbiam enim quasi a leonibus lacerrantur, per invidiam tanquam viperarum morsu percutiuntur, per iracundiam crudeli incendio concremantur, per crudelitatem morsu scivitæ dirumpuntur; in rapinis velut luporum dentibus comeduntur, in luxuriis et ebrietatibus tanquam in immundissimis cloacis volutantur: ac sic dum de crudelissimis theatris ad crudeliores conscientias quasi de malis ad pejora redeunt, requiem habere non possunt. Sed quantum melius vitiorum stimulus fatigati, divinis lectionibus studeant, ubi veram dissimulationem et integram consolationem poterant invenire; sanctorum etiam limina frequentantes, contra ipsa peccata ipsorum adiutorium postulerent; et jejuniis et orationibus sive eleemosynis insistentes, magis punire quam nutrire vel addere peccata ipsa contenderent: ut effugato de cordibus suis crudelissimo exercitu vitiorum, ad veram requiem, id est, ad Christum, toto corde recurrerent, et audirent eum misericordissima sibi voce clamantem, *Venite ad me, omnes qui laboratis et onerati estis, et invenietis requiem animabus vestris* (Matth. xi, 28).

4. *Peccata etiam minuta sollicite expianda.* Qui hæc humiliter ac fideliter agere voluerint, de gravi tempestate ad tranquillitatem, et de crudelissimo vitiorum barbarico ad veram pacem poterunt pervenire. Si qui autem sunt, qui se a supra dictis malis immunes esse confidunt, et pro eo quod capitalia crimina non admittunt, periculosa securitate quasi de innocentia gloriantur; timeant ne eos abundantia minorum peccatorum, tanquam durissima scabies muscarum vel pulicem, ita affligat et cruciet, ut etiam ipsi in se habitare non possint. Unde et sicut crudeles ac mortiferas bestias, quæ uno morsu solent interficere, timeamus, et minutas bestiolas, quæ nos cruciare possunt, horrescimus; cum Dei adiutorio et capitalia crimina ac minuta peccata, sine quibus esse non possumus, quotidianis eleemosynis vel orationibus, præcipue dum inimicos nostros diligimus toto corde, redimamus. Nam si nos in extremo vitæ nostræ tempore ad agendam poenitentiam vel ad redimenda peccata vel crimina reservemus; timere debemus ne forte nos mors inopinata præveniat, et ad illud subitanum tempus poenitentiae non sinat pervenire, ad quod nos mortifera securitate volumus reservare. Et ideo timeamus illud quod scriptum est. *Nolite tardare converti ad Dominum, nec differatis de die in diem* (Eccli. v, 8). O homo, quare differs

(a) De tabulæ ludovideatur supra serm. 111, n. 5; de venationibus, serm. 146, nn. 2, 3.

de die in diem; et non magis times ne forte hodie habeas ultimum diem? Hæc ergo quæ suggestimus, fratres charissimi, si secundum vestram consuetudinem sanctam libenti animo accipitis, et sollicito ac vigilantibus corde jugiter cogitatis; et in hac vita cum conscientia bona vivere poteritis, et in futuro sæculo ad æternam beatitudinem feliciter pervenietis: præstante Domino nostro Jesu Christo, cui honor et imperium in sæcula, etc.

SERMO CCLX (a).

Admonitio excerpta de libris antiquorum Patrum, ut qui se crimina capitalia fecisse cognoscit, ad poenitentiae medicamenta sine aliqua dissimulatione confugiat.

1. *Confessio, tabula post naufragium. Anima mortua lacrymis suscitatur. Non autem solis eleemosynis.* Unde vos frequenter admonui, fratres charissimi, iterum atque iterum admoneo et contestor, ut qui se cognoscit de litore continentiae, tempestate libidinis, in pelagum luxuriæ fuisse jactatum, et castitatis incurrisse naufragium, peccatorum confessionem, velut tabulam fractæ navis velociter apprehendat: ut per ipsam de abyso ac profundo luxuriæ possit evadere, et ad portum poenitentiae pervenire; ubi jam tutiori loco spei anchoram ligere, et salutem perditam valeat reparare. Oportet enim unumquemque super se ipsum quasi super mortuum conclamare, et magnos super extinctam animam dare placentus. Et quomodo solet mater super mortuum unicum filium toto pectore lamentari; sic oportet super unicum animam nostram criminis gladio interfectam, totum pondus doloris effundi: si forte possit lacrymarum fomentis calore fidei suscitari. Ante omnia, sicut frequenter admonui, caveat et observet unusquisque peccator, ne pro suis criminibus ita eleemosynam tribuat, ut ipsa crimina non relinquat, timens illud quod Apostolus dixit, *Si distribero in cibos pauperum omnes facultates meas, charitatem autem non habuero, nihil mihi prodest* (1 Cor. xiii, 3).

2. *Eleemosynæ peccatoris.* Sed dicit aliquis: Quomodo charitatem non habere judicabitur, qui pauperibus tanta largitur? Cui ego respondeo: Quomodo in aliis charitatem custodit, qui se ipsum interficit, qui in animam suam crudelis existit? Non enim mentitur Spiritus sanctus, qui dicit, *Anima quæ peccaverit, ipsa morietur* (Ezech. xviii, 20). Si enim quoties aut adulteria, aut homicidia committimus, animas nostras occidimus; quid nobis prodest quod in aliis benigni sumus, et in nobis ipsis impii esse cognoscimur? Eleemosynas dando alienam carnem pascimus, et crimina committendo nostram animam jugulamus. Et ideo, sicut frequenter admonui, sic pro majoribus peccatis eleemosynas demus, ut nunquam ad ipsa crimina redeamus. Non sanitati credendum est, non ætati. In remedium salutis suæ semper tardus est, qui vitæ suæ incertus est. O si tempus poenitentiae sic disponderetur, quando est in potestate positum, quomodo desideraretur amissum?

3. *Conclusio.* Nos ergo quibus adhuc, etsi sub incerta brevitate conceditur curare maculas, lavare culpas, subvenire præteritis, consulere futuris, et facere infecta de factis; totis viribus laboremus, ut quod vivimus ad vitam possit apponi, ut quod vivimus non morti proficiat, sed salutem. Sint tam efficaces gemitis, qui peccata in ossibus perscrutentur, qui in medullis crimina persequantur. Nihil intactum fletus, nihil incuratum medicabilis poenitentiae dolor relinquat, quod contra nos in die discussionis assurgat, quod post vetera sæcula repente novum in reatum malæ conscientiae mentis appareat. Festinemus emendatam vitam Domino, antequam auferatur, offerre. Hic exstinguamus mortem moriendo peccatis; hic vitam vitæ me-

¹ ms., quomodo desideratur amissum?

(a) Ipsa est in Bibliotheca Patrum Cæsarii homilia decima septima, quæ et in manuscriptis nomen ipsius præfert. De num. 1 vide infra serm. 262, n. 2; de num. 2, supra serm. 219, n. 6, et Eusebii homil. 3, de Epiphania.

ritis acquiramus, nec nos in tempore senectutis ad pœnitentiæ remedia reservemus. Qui enim dixit, *Peccator in quacumque die conversus ingenuerit, omnes iniquitates illius oblivioni tradentur* (Ezech. xviii, 21 et 22); ipse etiam dixit, *Noli tardare converti ad Dominum* (Eccli. v, 8). Si te faciebat promissio illa securum; faciat te contestatio ista sollicitum: et audi Scripturam dicentem, *Memento, fili, quia mors non tardat* (Id. xiv, 12); et illud, *Ne dixeris quia misratio Dg̃i magna est, multitudini peccatorum meorum ignoscat. Misericordia et ira apud ipsum sunt, et in peccatores, id est, in peccatis perseverantes, recipit ira ejus* (Id. v, 6 et 7). Si enim hæc fideliter et diligenter attendimus, et ad pœnitentiæ medicamentum sine aliqua diatatione confugimus; et pœnam perpetuam evadere, et ad præmia æterna possumus feliciter pervenire; adjuvante Domino nostro, qui vivit et regnat in sæcula sæculorum. Amen.

SERMO CCLXI (a).

Admonitio de illis qui publicam pœnitentiam petunt.

1. *Pœnitentia publica cur petatur. Pœnitentis indumentum. Supplicatio.* Quotiescumque, fratres charissimi, aliquem de fratribus vel sororibus nostris pœnitentiam publice videmus petere, magnam in nobis ipsis Deo inspirante compunctionem divini timoris possumus et debemus accendere. Quis enim non gratuletur et gaudeat, et quantas potest Deo gratias agat, videns peccatorem contra peccata sua irascentem, publica voce clamantem; ut quæ solabat impudentissimè fronte defendere, salubriter incipiat accusare? Jam enim se cœpit Deo adjungere; et ideo peccatorum suorum non vult defensor, sed persecutor existere. Et quia Deus odio habet peccata; statim ubi negligens quisque peccata sua odio habere cœperit, et a suis criminibus separat, et Deo conjungitur. Et ille quidem qui pœnitentiam publice accepit, poterit eam secretius agere: sed, credo, considerans multitudinem peccatorum suorum, videt se contra iam gravia mala solum non posse sufficere; ideo adjutorium totius populi cupit expetere. Quomodo solet fieri, ut cujus vinea per negligentiam deserta remanserit, roget vicini et proximos suos; et una die multitudinem hominum congregans, quod per se solum non potuit, multorum manibus adjutus, id quod desertum fuerat reparat: ita ergo et ille qui publice pœnitentiam vult petere, quasi corrogatum dignoscitur congregare; ut totius populi orationibus adjutus, et spinas et tribulos peccatorum suorum possit evellere: ut in eo bonorum messis valeat Deo auxiliante consurgere; et vinea cordis sui, quæ non uvas, sed spinas, consueverat dare, dulcedinem spiritualis vini incipiat exhibere. Et illud, fratres charissimi, non otiose considerandum est, quod ille qui pœnitentiam accipit, cilicio cooperitur (b). Et quia cilicium de pilis caprarum textitur, et capræ peccatorum similitudinem habere videntur; et ille qui pœnitentiam accipit, non se agnum sed hædum publice profitetur, rebus ipsis clamans et dicens: Videto me, omnes populi, et pro me misero omnes lacrymas pietatis effundite; et qualis sum foris, talem me intus esse agnoscite. Jam enim me nolo foris quasi justum ostendere, et iniquitates vel rapinas intra animam meam abscondere. Jam velut ille publicanus incurvatus in terram oculos ad cœlum levare non audeo (Luc. xviii, 13); sed vulnera peccatorum meorum illi cœlesti Medico curanda humiliter offero. Et ideo rogo, ut omnes pro me illius misericordiam supplicetis; ut putredines peccatorum meorum usque ad vivum curare et ad veram sanitatem revocare dignetur. Timeo enim ne in me impleatur illud quod Dominus de hypocritis dixit, *Veniunt ad vos*

in vestimentis orum, intrinsecus autem sunt lupi rapaces (Matth. vii, 15): et ideo, sicut jam dixi, qualem me intus esse cognosco, talem foris ostendo. Et quia huc usque pretiosis vestibus me foris ornabam, et intus in anima mea peccatorum lepra perfusus eram; ideo cilicio indutus et toto corde pœnitentiam petens rogo, ut vestris orationibus a peccatorum meorum paralysi merear liberari. Unde iterum atque iterum precor, ut quia, Deo vobis inspirante, nostis flere cum flentibus, pro remissione peccatorum meorum ad fletus vel gemitus vestra pietas provocetur: credo enim quod apud illum misericordissimum judicem sancte orationes vestræ mihi possint indulgentiam obtinere.

2. *Hac prece non moveri inhumanum. Nec Deus Ecclesie pro pœnitente preces despicit.* Vere dico, fratres charissimi, quia si est aliquis qui taliter pœnitentiam petenti non condolet, nec toto corde Deo supplicare contendit, nimis inhumanus et impius judicandus est. Et quia Dominus dixit, *Omnia quæcumque vultis ut faciant vobis homines, et vos facite illis similiter; hæc est enim Lex et Prophetæ* (Ibid., 12): et nos quod nobis ab aliis fieri volumus, quando pœnitentiam publice petere dispicimus, hoc aliis toto corde et toto animo impendere festinemus. Quid enim volumus quando ad pœnitentiæ remedium pervenire meruimus, nisi ut omnis populus pro nobis interderet divinam misericordiam exorare? Quod ergo nobis desideramus ab aliis fieri, hoc et aliis cum perfecta charitate debemus impendere; propter illud quod scriptum est, *Confitemini alterutrum peccata vestra, et orate pro invicem ut salvemini* (Jacobi v, 16); et illud, *Fratrē fratrem adjuvans exallabitur* (Prov. xviii, 19). Hæc ergo si cum perfecta charitate fideliter volumus agere, certissime et possumus et debemus credere, quod nos Domini dignabitur ineffabilis pietas exaudire. Et quia ipse dixit, *Si duo vel tres consenserint super terram, quidquid petierint, fiet illis* (Matth. xviii, 19); pius et misericors Dominus, qui duos aut tres se exaudire promittit, potest fieri ut totum populum pro unius pœnitentia indulgentia non exaudiat? Absit a nobis, ut hoc vel leviter de illius ineffabili misericordia cogitemus. Toto enim corde credere debemus, quod nos pro pœnitentibus fratribus nostris benigno ac pio animo supplicantes exaudiat, qui ut rogetur invitat; sicut ipse in Evangelio dixit, *Petite, et accipietis* (Joan. xvi, 24). Et hoc attendite, fratres, quod qui pœnitentiam petit, excommunicari se supplicat. Denique ubi accepit pœnitentiam, cooperit cilicio foris ejicitur. Ideo enim se excommunicari rogat quia ad percipiendam Eucharistiam Domini indignum esse se judicat. Et propterea aliquandiu se ab isto altari alienum vult fieri, ut ad illud altare quod in cœlo est, mereatur cum secunda conscientia pervenire. Propterea se a communionem corporis et sanguinis Christi quasi reum et impium cum grandi reverentia vult removeri, ut per ipsam humilitatem tandem aliquando ad communionem mereatur sacrosancti altaris accedere.

3. *Non ideo tamen a bonis operibus pœnitens vacet. Vinum et carnes ei interdiciuntur.* Et tamen, fratres charissimi, hic ipse qui tam fideliter compuncto et contrito corde pœnitentiam petit, sic de intercessione totius populi debet esse securus, ut totis viribus in bonis operibus se exercens cum Dei adjutorio de sua sit salute sollicitus: ne forte dicat in corde suo, Ecce totus populus pro incis iniquitatibus supplicavit; jam ergo et possum et debeo esse securus. Absit ut hoc vel in cogitatione, non dicam in sermone, habeat ille qui pœnitentiam agit: sed cum Dei adjutorio, quantum potest, sic de oratione aliorum confidat, ut sive in jejuniis, sive in eleemosynis, sive in orationibus, in humilitate et charitate, sive in opere sancto se exercere contendat; infirmos etiam visitando, discordes ad concordiam revocando, peregrinos excipiendo, sanctorum peregrinantium pedes humiliter abluendo, a detractione vel maliloquio abstinendo. Vinum, si permittit infirmitas, non accipiat: si vero hoc propter

(a) Ex Casarianis a Stephano Baluzio editis est homilia prima. Casario nostri quoque assignant manuscripti. De univ. 1 vide supra serm. 68, n. 4; de num. 3, serm. 220, n. 2, et 257, n. 4.

(b) De hoc pœnitentis indumento vide concil. Agath. can. 15, et Flg. hcmil. 8.

senectutem vel propter dolorem stomachi non potest, audiat Apostolum dicentem, *Vino modico utere propter stomachum tuum* (I Tim. v, 23). Sunt enim aliqui poenitentes, qui ideo cito reconciliari volunt, ut carnes accipiant. Certum est quod non satis compuncte poenitentiam accipit, qui carnes nulla infirmitate cogente aut desiderat aut præsument accipere. Et ideo etiam reconciliatus poenitens¹, ubicumque aut in suo aut in alieno convivio olera aut legumina aut pisciculos invenire potuerit, aliam carnem non debet accipere (a). Hoc ideo dico, quia, quod pejus est, sunt aliqui poenitentes, qui et carnes cum grandi aviditate accipiunt, et vinum forte aliquoties usque ad ebrietatem bibunt. Cum grandi enim cautela sustinendum est corpusculum nostrum, ne per ebrietatem et gulam iterum nos talia sollicitet peccata committere, ut aut parum aut nihil prosit, quod poenitentiam visi sumus egisse. Sic ergo cum Dei adjutorio totis viribus laboremus, ut quidquid de peccatorum nostrorum vulneribus per Dei misericordiam ad sanitatem reducit, non iterum per negligentiam vulneretur. Quod ipse præstare dignetur, qui cum Patre et Spiritu sancto vivit et regnat in sæcula sæculorum. Amen.

SERMO CCLXII (b).

De Poenitentia.

1. *Poenitentiae effectus. Delictis commensuretur. Poenitentia publicæ obnoxia crimina. Poenitentia publicæ ratio.* Ait quodam loco sermo divinus: *In diebus sollemnium vestrarum affligite animas vestras* (Levit. xvi, 29). Quare hoc dixit? Quia jejunia ac vigiliae et sanctae afflictiones humiliata corpora macerant, sed maculata corda purificant; membris subtrahunt fortitudinem, sed conscientiam addunt nitorem. Nihilominus de contritione animi redimuntur crimina voluptatum, et per dure crucis exercitia, deceptæ dudum carnis gaudia pœniuntur: ac sic mortificatione præsentis futuræ mortis sententia prævenitur; et dum culpæ auctor humiliatur, culpa consumitur, dumque excrucior afflictio voluntariæ districtiois infertur, tremendi Judicis offensa sedatur; et ingentia debita labor solvit exiguus, quæ vix consumpturus erat ardor æternus. Tractantes ergo causas salutis nostræ, faciamus intra nos quod circa nos medici facere solent. Si lesura aliqua vel querela in prima corporis cute sentitur, curatio medicamenti blandioris apponitur: si vero in ossibus vulnus absconditum, aut in viscerum profunda demersum est, austeriorem ac violentiorem poscit vis occulta medicinam. Similis ratio in agritudine interioris hominis adhibenda est. Si levia sunt fortasse delicta, verbi gratia, si homo vel in sermone, vel in aliqua reprehensibili voluntate, si oculo peccavit aut corde; verborum et cogitationum maculæ quotidiana oratione curandæ, et privata compunctione tergendæ sunt. Si vero quisque conscientiam suam interrogans, facinus aliquod capitale commisit, ut si fidem suam falso testimonio expugnavit ac prodidit, aut sacrum Veritatis nomen perjurii temeritate violavit; si veram baptismi tunicam, et speciosam virginitatis holosericam, cæno conmaculati pudoris infecit; si in semetipso novum hominem nece hominis occidit; si per augures et divinos

¹ In Theodericensi Ms., *ut jam reconciliatus fuerit, etc.*

(a) Vide concil. Cabillon. sub Carolo Magno, can. 33.

(b) In Bibliotheca Patrum erat Homilia Cæsarii prima, eademque ipsa Eusebii ad Monachos decima. Præterea observare est eundem sermonem in Lectorario Ottemburano præ se ferre sancti Faustini nomen, quo quidem Faustus Regiensis solet designari, sed tamen in Compendiensi codice æque veteri Cæsario attribui. Si quis contenderit eum a Fausto primum scriptum, ac deinde cum aliis nonnullis a Cæsario adoptatum esse, haud multum rentemur; maxime cum in memorato Lectorario Ottemburano aliud sit ejus exordium, nempe: « Ecce, fratres charissimi, dies Quadragesimæ sancti. » De num. 1 vide supra serm. 236, n. 4; de num. 2, serm. 174, n. 3; serm. 260, n. 1; de num. 3, serm. 142, n. 8; de num. 4 serm. 51, n. 4.

atque incantatores captivum se diabolo tradidit: hæc et ejusmodi commissa explari penitus communi et mediocri vel secreta satisfactione non possunt; sed graves causæ graviores et acriores et publicas curas requirunt (a): ut qui cum plurimorum destructione se perdidit, simili modo cum plurimorum ædificatione se redimat. Homo enim ipse se decipit, si cum in modulis fervere sibi sentiat morbum, per superficiem corporis molle deducat unguentum.

2. *Adjungendæ lacrymæ ob interitum unicæ suæ. Cur anima unica. Nec desint misericordiæ opera.* Hæc itaque principalia mala ingenti rugitu et gemitu et fonte indigent lacrymarum: atque per lacrymas clamandum est cum propheta, *Rugiebam a gemitu cordis mei* (Psal. xxxvii, 9); et, *Lavabo per singulas noctes lectum meum* (Psal. vi, 7); et iterum, *Ego autem cinerem sicut panem manducabam, et potum meum cum fletu miscebam* (Psal. ci, 10). Nemo despiciat hanc humilitatem; summus rex erat qui ista faciebat et dicebat. Oportet itaque sicut super mortuum clamatum, ita magnos super exstinctam animam dare planctus. Et quomodo solet mater orbata super amissionem unici sui fracto pectore lamentari: ita convenit super unicum suam, sed cum spe reparationis, affligi. De qua unica sermo propheticus dicit, *Erue a frumea, Deus, animam meam; et de manu canis unicum meum* (Psal. xxi, 21)? Quare unicum dixit? Sive quia tanquam unica diligenda est, sive quia ipsa sola et singularis ante tribunal cœlestis rationem, remotis omnibus solatiis, redditura est. Na, inquam, necesse est super hanc unicum criminum macrone confossum totum pondus doloris effundi; si forte possit lacrymarum vivificata fontibus, calore fidei suscitari. Accendenda est compunctio, corroborandæ sunt preces futuri recordatione judicii, atque misericordiarum operibus adjuvandæ. Audienda est prophetæ sententia, sed audienda obedientiæ aure, dicentis, *Accipe, inquit, o rex, consilium meum, et peccata tua eleemosynis redime* (Dan. iv, 24). Exemplum etiam illius evangelici viri ita est audiendum, quasi vero pro nostra redemptione conscriptum, *Ecce dimidium bonorum meorum, Domine, do pauperibus* (Luc. xix, 8): de quibus audivimus in Evangelio Dominum ineffabili dignatione et charitate dicentem, *Qui fecit uni ex minimis istis, mihi fecit* (Matth. xxv, 40); quæ verba eleemosynarum nobis effectus cœlesti auctoritate commendant.

3. *Et hæc perficere pauperes possunt. Pauperes cur permittit Deus.* Sed forte quando de eleemosynis loquimur, expavescit angusta paupertas. Non ita est, Charissimi. Meminerit potius ara minuta, divitum thesauris fuisse præclata: quia Deus noster non solum copia largitatis, sed benevolentia pascitur largientis. Ego autem puto, charissimi, quod ita Deus noster pauperes in hoc mundo esse permiserit, ut in pauperibus divitum fidem probaret; vel in pauperum misericordiæ divitibus miseretur: ut abundantibus boni operis ac redemptionis suæ occasio non deesset, et benevolam locupletem etiam inopia aliena ditaret, et opulentior quisque ingentia de egente lucra reciperet; et mirifico summoque commercio, dum inopi misericordia temporaria largitate confertur, inde æternus thesaurus compensetur. Dirigamus ergo atque nostros, et quidquid possumus, et quidquid valeamus, in exercitia bonæ voluntatis, in studia justitiæ ac misericordiæ conferamus.

4. *Operibus misericordiæ post vitam non est locus. Indumenta beatorum merita. Pauper sibi oilium ditare potest.* — *Curramus dum lucem vitæ habemus, priusquam nos tenebræ comprehendant* (Joan. xii, 35): quia jam in illo sæculo emendationi ac redemptioni prospicere

(a) Istorum criminum reos, scilicet, « homicidas et falsos testes a communione ecclesiastica submovendos, » synodus Agathensis, can. 37, præsidente Cæsario sancivit, « nisi poenitentia satisfactio criminum admissa diluerint. » Idemque, can. 42 de sortilegis vel auguratoribus statuit. De perjuriis vide concil. Maticensense 1, can. 17.

non licebit, sicut dicit sermo divinus, *Quoniam non est in morte qui memor sit tui* (Psal. vi, 6). Sicut ergo ibi nulla timebitur meritorum amissio; ita nulla retribuetur remissio peccatorum; nulla ibi jam exercendi boni operis licentia concedetur. Numquid illic pascere aliquis esurientem poterit, ubi edendi necessitas non erit, ubi cibo et potu nec impius inter infirmi flammæ, nec pius inter paradisi delicias indigebit? Numquid ibi argentem vestire continget, ubi omnino tegendi corporis cura cessabit, ubi sub illo frigore, de quo propheta dicit, *Ante faciem frigiditatis eius quis subsistet* (Psal. cxlvii, 17)? ubi in perpetuum nudus erit, qui hic indumentum nuptiale perdiderit; ubi malus maculosæ conscientie tenebris, bonus vero pallio immortalitatis et beatitudinis vestietur; ubi indumenta merita erunt: sicut Dominus dicit, *Iusti fulgebunt sicut sol* (Sap. iii, 7); et propheta, *Sacerdotes tui induantur iustitiam* (Psal. cxviii, 9); vel illud, *Astitit regina a dextris tuis in vestitu deaurato* (Psal. cxlv, 10)? Ubi ergo pro sanctorum corporum tunica lux fulgebunt æterna, ibi vestitus nullis unquam sæculis exuendus converteretur in corpus; ibi indumentum transit in præmium; ibi angelica illa stola non jam erit amictus, non jam erit habitus, sed natura. Numquid ibi jam avarus aut tenax de abundantia sua bene facere alteri poterit, ubi nec sibi unam guttam in medio stagni æstuantis voluntas inveniet? Nihil enim secum de his quæ propria habere se credidit, portaturus est, sicut dixit propheta: *Non enim cum morietur, accipiet omnia, neque simul descendet cum eo gloria domus eius* (Psal. cxviii, 15); auditorus inter indefessa supplicia, *Esurivi, et non dedistis mihi manducare; sitiivi, et non dedistis mihi bibere* (Matth. xxv, 42). Intelligamus quid damnationis erit spoliasse pauperem, quem summum crimen est non pavis-e. Huic ergo qui tenuem atque egenum sine ulla futuri iudicii consideratione nunc opprimit; huic, inquam, sicut quidam dixit, adveniet tempus magnum, cum optaverit a se fuisse intactum pauperem, et non spoliatum, diemque illam oderit¹. Intolerabilis dolor erit, si quisque causas mortis incurrat, unde vitæ gaudia comparare potuisset. Noli ergo despiciere inopem, qui cum sibi pauper sit, facere te divitem potest. Rapiamus ergo de presenti sæculo, ferventi devotione, quod possumus. Cito transeunt dies nostri; utinam bene transeant, Rapiamus ergo quod possumus de hoc sæculo, gratias agentes illi qui ita dispensavit utramque vitam, ut laborum et agonum tempora cito finirentur; honorum vero et præmiorum gaudia sine fine durarent.

SERMO CCLXIII (a).

Admonitio ad eos qui putant quod illis ad vitam æternam sufficiat, si male non fecerint, etiamsi bona implere noluierint.

1. *A malo abstinere non sufficit.* Multi sunt, fratres charissimi, qui putant quod eis hoc solum ad vitam æternam sufficiat, si opera mala non fecerint. Et ideo si qui forte sunt, qui se ista falsa securitate decipiunt; definitissime cognoscant quia nulli christiano sufficit si tantummodo malum non fecerint, nisi quantum potuerit, etiam illa quæ sunt bona compleverit: quia ille qui dixit, *Diverte a malo; ipse dixit, Et fac bonum* (Psal. xxxiii, 15). Ipse enim in Evangelio terribiliter nos admonet dicens, *Omnis arbor quæ non facit fructum bonum, excidetur et in ignem mittetur* (Matth. iii, 10). Non dixit, quæ facit malum fructum; sed, quæ non facit fructum bonum. Hinc enim potestis agnoscere quam spem habere poterit qui mala fecerit, quando ille qui bona non fecerit, excidetur et in ignem mittetur. Unde et ipse

¹ Al., *quem oderat.*

(a) Cæsario in manuscriptis tribuitur, estque homilia eum 4 ex vulgatis a Baluzio. De num. 1 vide supra serm. 77, n. 5; de n. m. 2, Cæsarii homil. 24, et supra serm. 77, n. 5, et 78, n. 3; de num. 4, serm. 16, n. 4, et 37, n. 8.

Dominus dicit, *Qui habet mandata mea et facit ea, ille est qui diligit me* (Joan. xiv, 21); et illud, *Quid prodest quod dicitis mihi, Domine, Domine, et non facitis quæ dico* (Matth. vii, 21)?

2. *An in iudicio securus futurus sit qui aliena non tulit.* Sed dicit aliquis: Etsi de rebus meis non dedi, tamen res alienas non abstuli; securus esse potero in die iudicii. Diligenter attendite, et nolite vos falsa securitate decipere. Quid est enim quod Dominus dicit? *Cum venerit Filius hominis in claritate sua, congregabuntur ante eum omnes gentes, et segregabit eos ab invicem, quemadmodum segregat pastor oves ab hædis. Tunc dicit his qui a dextris erunt: Venite, benedicti Patris mei, percipite regnum; quia esurivi, et dedistis mihi manducare; sitiivi, et dedistis mihi bibere. Sinistris autem dicit: Discedite a me, maledicti, in ignem æternum; quia esurivi, et non dedistis mihi manducare; sitiivi, et non dedistis mihi bibere* (Id. xxv, 31, 42). Diligenter attendite quid dixit. Non enim ait, *Venite, benedicti, percipite regnum*, quia res alienas non tulistis; sed, quia de rebus vestris eleemosynas erogastis. Sicut et ipsis a sinistris positus non erit dicturus, *Discedite a me, maledicti, in ignem æternum*, quia fraudem fecistis; sed, quia de substantia vestra pauperibus non dedistis. Rogo vos, fratres, diligenter sententiam istam attendite; et sicut vos admonui, etiam memoriter retinete. Si in ignem mittitur qui pauperibus substantiam suam non dedit, putas, ubi mittendus erit qui per quaslibet fraudes res alienas invasit? Si in ignem mittitur qui non vestivit nudum, vos videte ubi mittendus erit qui exspoliavit vestitum? Ille ergo qui credit quod illi sufficiat malum non fecisse, etiamsi bona non fecerit, vellem ut mihi diceret, si sibi hoc vult a servo suo, quod ipse facit Domino suo. Numquid enim vult ut ei servus suus nec bonum faciat omnino nec malum? Omnes enim hoc volumus, ut servi nostri non solum non faciant mala quæ prohibemus, sed etiam impleant opera quæ eis iubemus. Quanvis enim servus tuus graviter reus sit, si animalia tua furto abstulerit, tamen nec ille sine culpa erit, qui animalia illa negligenter servare voluerit. Non est justum ut faciamus Domino nostro, quod fieri nolumus a servo nostro. Servos enim nostros nec fecimus, nec quasi de nostra substantia pascimus; et nos enim et ipsos Deus noster creavit et pascit: et tamen servi, quos ipsi non fecimus, ut nobis cum grandi diligentia serviant volumus. Unde justum est ut agnoscamus legitimum Dominum, qui sic exercemus in subditis dominatum. Hoc totum, fratres, ideo diximus, ut de ipsis servis nostris possimus agnoscere quod nobis non sufficiat mala non facere, si bona noluerimus implere.

3. *An iuste se quis optet talem in die mortis, qualis erat in die Baptismi. Exemplis illustratur.* Illi enim qui sibi putant sufficere si mala non fecerint, solent et hoc dicere: Utinam in diem mortis talis merear inveniri, qualis de Baptismi sacramento processit. Bonum quidem est ut unusquisque in die iudicii purgatus inveniat ab omnibus malis; sed grave malum est si profectum non habuerit in operibus bonis. Ipsi enim soli sufficit talem esse qualis de Baptismi sacramento processit, qui statim post acceptum Baptismum de hac luce migraverit; non habuit spatium in quo se bonis operibus exerceret: ille vero qui et longum tempus vivendi, et ætatem posse bene operandi habuit, non ei sufficit otiosus esse a malis, si etiam a bonis voluerit esse otiosus. Vellem ut mihi diceret ille qui talis vult in transitu suo inveniri, qualis fuit eo tempore quo Baptismi meruit sacramenta suscipere (licet bonum est ut sit semper purgatus a malis, sed grave malum si non proficiat in bonis), si plantavit novellam in agro suo vineam, utrum velit eam post decem annos talem esse, qualis fuit illa die quando plantata est. Si inseruit olivetum, videamus si ei placeat ut post plures annos tale sit, quale fuit quando insertum est. Si illi natus est filius

consideret si hoc vult, ut post annos quinque in ea qua natus est modicitate infantie atque ætate perduret. Cum ergo nullus sit cui hoc placeat de rebus suis; quomodo dolet aliquis de vinea et oliveto vel filio si nullum augmentum habuerint, sic dolcat si se ipsum, ex eo tempore quo in Christo renatus est, nihil profecisse cognoverit. Certissime enim nosse debemus quia quomodo volumus ut quidquid ad nos pertinet, sive in gregibus, sive in quibuscumque agrorum fructibus, in omni bono crescant atque proficiant; hoc sine dubio et Deus noster de nobis et desiderat et expectat. Populus ergo christianus quasi propria et peculiaris novella sua uvas potius afferat quam spinas: ne de ea dicitur ita, sicut in Cantico sæpe cantastis, *Vineam, inquit, plantavi, et expectavi ut faceret uvas; fecit autem labruscas (Isai. v, 2)*. Sed quia, sicut dicit Apostolus, cum essemus oleastri, inserti sumus in bonam olivam (*Rom. xi, 24*); ita cum Dei adiutorio bonis operibus insistere debemus, ut cum propheta possimus dicere, *Ego autem sicut oliva fructifera in domo Dei, speravi in misericordia Dei mei (Psal. li, 10)*.

4. *Recapitulatio.* Et ideo per ea quæ supra suggestimus, rogo vos, fratres, ut nullus ex vobis credat quod ei solum hoc sufficiat si opera mala non fecerit; sed quantis potest viribus sic divertat a malo, ut faciat bonum, et audiat Dominum dicentem in Evangelio, *Quid prodest quod dicitis mihi, Domine, Domine, et non facitis quæ dico (Luc. vi, 46)?* et illud, *Si diligitis me, mandata mea servate (Joan. xiv, 16)*. Quæ autem sunt quæ in Evangelio faciendi præceperit Christus, Deo propitio bene nostis, *Diligite, inquit, inimicos vestros, benefacite eis qui vos oderunt, ut sitis filii Patris vestri (Matth. v, 44, 45)*: et iterum, *Veneruntiam date eleemosynam, et ecce omnia munda sunt vobis (Luc. xi, 41)*. De qua re audiamus et beatum Jacobum libera voce clamantem, *Sicut enim corpus sine anima mortuum est, ita et fides sine operibus mortua est (Jacobi ii, 26)*. Totis ergo viribus, fratres charissimi, quod bonum est operemur; nec nobis sufficiat si tales sumus, quales fuimus eo tempore quo Baptismi sacramenta accepimus. Per Baptismum enim vacuati sumus ab omnibus malis; sed Dei gratia bene agendo debemus repleri omnibus bonis: ne forte si sine operibus bonis de solius Baptismi sacramento confidimus, spiritus immundus, qui de nobis per gratiam Christi expulsus est, revertatur, et si nos a bonis operibus invenerit vacuos, adducat secum septem spiritus nequiores se, et fiant novissima nostra pejora prioribus. Hæc ergo, fratres charissimi, si secundum sanctam vestram consuetudinem libenter accipitis et attentius cogitatis, non de sola fide, sed etiam et de bonis operibus confidentes, a malis actibus ita abstinere poteritis, ut Christo auxiliante in operibus bonis vos jugiter exerceatis: ut illam beatam et desiderabilem vocem cum exultatione et gaudio feliciter audire mereamini, *Venite, benedicti, percipite regnum quod vobis paratum est ab origine mundi (Matth. xxv, 34)*: quod ipse præstare dignetur, qui vivit et regnat in sæcula, etc.

SERMO CCLXIV (a).

Expositio fidei, et interpretatio nominis ejus.

1. *Fidei laudes ab omnibus celebrantur. Fides a Fit nuncupatur.* In omnibus divinis lectionibus, fratres charissimi, fides multis præconiis collaudatur; quam non solum divinæ Scripturæ, sed etiam totum genus humanum laudare non cessat. Atque utinam quomodo laudatur lingua, sic laudaretur et vita; quomodo prædicatur ex ore, sic et teneatur ex corde; et quomodo

labiis promittitur, sic operibus impleatur. Tanta enim est virtus fidei, ut etiam illi eam laudare præsumant, qui eam servare dissimulant. Et vere merito laudatur fides, sine qua nihil unquam boni operis inchoatur atque perficitur; secundum illud quod scriptum est, *Sine fide impossibile est quemquam placere Deo (Hebr. xi, 6)*. De ipsa enim ex persona Christi et Ecclesiæ dicitur, *Veni, proxima mea, ab initio fidei (Cant. iv, 8, sec. LXX)*. Ipsam etiam beatus apostolus Paulus, in illo catalogo ubi omnes antiquos sanctos collaudavit, per singulos commendavit dicens: Fide Abel, fide Enoch, fide Noe, fide Abraham placentur Deo (*Hebr. xi*), etc. De hac etiam ipse Dominus in Evangelio dixit, *Fides tua te salvum fecit (Luc. xvii, 19)*; et illud, *Si habueritis fidem sicut granum sinapis, dicetis huic arbori moro, Eradicare et transplantare, et fiet vobis (Matth. xvii, 19)*. Cum ergo tantis laudibus bonum fidei prædicetur, a multis tamen nominis ejus proprietates ignoratur. Fides enim a Fit, id est, ab eo quod fiat, nomen accepit, quia in ipsa omnium non solum divinarum, sed etiam humanarum rerum firmitas continetur. Unde quibuslibet verbis etiam cum multis juramentis dicat se aliquis fidem habere, si id quod se dicit credere verbis, implere noluerit factis, non est fides; quia, sicut dixi, fides a Fit nomen accepit.

2. *Ut integra sit, credatur et quod promittit et quod minatur Deus. Ut sit vera, agendum unde et hoc caveatur, et illud acquiratur.* Videamus quid sit quod debeat facere, qui fidem vult integram custodire: hoc sine dubio in quo fundamentum christianæ religionis firmissime continetur; ut et quod promittit Deus et quod minatur, toto corde verum esse confidat. Tunc enim et nomen fidei intelligere, et virtutem ejus plenius poterit agnoscere, si ista duo sibi ante oculos suos proponat, id est, præmium vitæ æternæ, et supplicium pænæ perpetuæ. Et quia unum credere, et de alio dubitare nihil prodest; cum grandi diligentia unusquisque interroget cor suum, si utrumque fideliter credit: et si in istis duabus rebus veram fidem se habere cognoverit, corde firmissimo retinens quod et justis post bona opera accepturi sint gloriam, et injusti post mala perpetuam passuri sint pœnam; cum hæc fideliter crediderit, si toto animo contendit bona opera facere per quæ possit ad præmium pervenire, et mala non agere ut pœnam possit evadere, fidem rectam se tenere congaudeat, et Deo gratias agat, et cum ipsius adiutorio in ipso opere perseverare contendat. Hæc ergo, fratres, si diligenter vultis attendere, et nomen fidei et virtutem ejus plenius poteritis agnoscere. Et quia fides a Fit, sicut superius dixi, nomen accepit, si te melius dicas fidem habere, et quod verbis promittis, operibus implere nolueris, penitus non est fides. Et si te asseras credere præmium quod promittit Deus, et supplicium quod minatur; et tamen, ut sæpe jam dictum est, agere nolueris ut pœnam perpetuam possis evadere, et ad præmia æterna pervenire, omnino non est in te fides: et non solum te nihil adjuvat quod te verbis fidelem dicis, sed et multum tibi etiam nocet; quia melius est cuiquam non promittere, quam quæ promiserit implere non velle. Solum enim nomen fidei te liberare non poterit: quin potius, sicut jam dictum est, inde dupliciter reus eris; quia quod verbis promisisti implere nolueris; et clamat tibi per Jacobum Spiritus sanctus, *Fides sine operibus mortua est (Jacobi, ii, 26)*.

3. *Ideo quæ præsertim in Baptismo promissa sunt implenda. Hic nemo sit securus. Fides etiam de otioso sermone periclitatur.* Et licet totum quidquid homo promiserit, si potest, debeat operibus adimplere; illam tamen primam et præclaram promissionem, quam eo tempore quo in Baptismo renascimur, Deo promittimus, specialiter cum ipsius adiutorio servare debemus. Interrogamur enim in Baptismo,

(a) Caesario in pluribus manuscriptis tribuitur, estque ex Homiliis a Stephano Baluzio ipsius nomine vulgatis duodecima. De num. 3 vide Caesarii epist. ad quosdam Germanos: de num. 3, Appendicis serm. 29, n. 3; 257, n. 4; et 270, n. 7.

¹ Forte, millies.

utrum abrenuntiamus diabolo, pompis et operibus ejus : et abrenuntiaturos nos voce libera respondeamus : et abrenuntiaturos nos voce libera respondeamus. Quod quia infantes per se minime profiteri possunt, parentes ipsorum pro eis fidei iussores existunt. Si ergo hoc quod primum est, et in quo fundamentum christianæ religionis consistit, fideliter conservamus; certum est quod reliqua cum ipsius adjutorio implere poterimus. Si vero hoc quod Deo promittimus, implere negligimus; nescio si illam fidem quæ inter homines agitur servare possimus. Si enim homini cuilibet potestatem habenti periculose aliquid promittimus, si hoc implere negligamus; quantum periculosus est Deo promittere, et non reddere? Sed hominem ideo veremur, quia aut mortem aut damnium corporis expavescimus; Deo ideo reddere dissimulamus quod promittimus, quia mortem animæ omnimodis non timemus. Et ubi est illud evangelicum, *Nolite timere eos qui occidunt corpus; sed potius eum timete qui postquam occiderit, habet potestatem mittere in gehennam* (Matth. x, 28)? Fiat ergo imprimis quod Deo promittitur; ut id quod hominibus promissum fuerit impleatur. Consideret unusquisque conscientiam suam, et si se implese viderit quod promisit, abrenuntiasse diabolo et pompis illius non solum verbis, sed etiam et operibus recognoscat; fidem integram se servasse congaudeat. Sic tamen sit securus de præteritis, ut sit sollicitus de futuris: quia non qui cœperit, sed qui perseveraverit usque in finem, hic salvus erit (Ibid., 22). Sed ne forte aliquis credat quod fides per capitalia tantum crimina frangi possit, quid interest utrum se majori an minori gladio unusquisque percussus interficiat? Qui hoc dicit, attendat etiam de otioso sermone fidem periclitari posse, de quo Dominus in die iudicii rationem dixit esse reddendam: et illud, *Qui dixerit fratri suo, Racha, sive, Fatue, reus erit gehennæ ignis* (Id. v, 22).

4. *Pompæ diaboli.* Consideret ergo unusquisque, sicut jam dictum est, quod in Baptismi sacramento promisit. Et quia pactum cum Domino fecit, videat si id ex nulla parte violavit. Quando enim interrogatus est, Abrenuntias diabolo, pompis et operibus ejus? tunc ei sacerdos subscribendum pactum obtulit. Quando autem respondit, Abrenuntio; tunc subscripsit. Si ergo, sicut jam supra dictum est, quod Deo promissum non implemus, nescio si hominibus fidem servare possimus. Promissum enim nos abrenuntiaturos diabolo, pompis et operibus ejus. Quæ autem sunt pompæ diaboli prope nullus ignorat: tamen ex parte aliqua dicere nobis necesse est. Omnia spectacula vel furiosa vel cruenta, vel turpia, pompæ diaboli sunt. Gulæ vel ebrietati servire, libidini vel luxuriæ infelicem animam subjungere, ad pompam diaboli certum est pertinere; quia in talibus actibus illius voluptas impletur. De adulteris vero vel homicidiis, rapinis vel testimoniis falsis quid opus est ut dicantur ad pompam vel ad opera diaboli pertinere; cum hoc nullus possit hominum ignorare? Nam et auguria observare, et præcantatores adhibere, et caragios, sortilegos inquirere, totum hoc ad pompam vel ad opera diaboli non est dubium pertinere (a). Et ideo quia pauci inveniri possunt, qui se ex his omnibus liberos esse congaudeant; unusquisque, sicut jam dixi, recurat ad conscientiam suam: et dum adhuc anima ejus in hoc corpusculo continetur, quidquid in se de supra dictis malis aut fuisse aut esse cognoscit, per poenitentiam et eleemosynam, et præcipue per indulgentiam inimicorum suorum redimere vel emendare festinet; et sic cum Dei adjutorio præterita vulnera studeat curare, ut nunquam postea unde iterum vulnerari possit, præsumat admittere.

5. *Fides sine operibus.* Desperanti aut præsumenti non est fides. Nec se inaniter circumveniat, dicens: Credo de Dei misericordia quod nunquam peritura sit fides vel Baptismus meus quem accepi. Bene cre-

(a) vide dicenda ad sermonem subsequentem.

dis, si fecisti quod promisisti. Si pactum quod cum Domino inieras conservasti, securus esto, quia non peribit nec fides nec Baptismus tuus. Si vero quod verbis promisisti, operibus implere dissimulasti; qua fronte vel qua conscientia scis quod non perierit Baptismus tuus, cum non custodieris pactum? Audi Dominum dicentem, *Quid prodest quod dicitis mihi, Domine, Domine, et non facitis quæ dico* (Luc. vi, 46)? et iterum, *Qui habet mandata mea, et facit ea, ipse est qui diligit me* (Joan. xiv, 21); et iterum, *Non omnes qui dicunt mihi, Domine, Domine, intrabunt in regnum cælorum; sed qui faciunt voluntatem Patris mei, qui in cælis est* (Matth. vii, 21). Diligenter attendite, quia secundum supra scriptas sententias nihil prodest homini quod se fidem habere dicit, si quod verbis promittit, operibus implere neglexerit; secundum illud Scripturæ, *Si quid rovisi Deo, ne moreris reddere: displicet enim ei infidelis et stulta promissio. Multo melius est non votere quam post votum promissa non reddere* (Eccle. v, 3 et 4). Et ut hæc etiam erga nos vel famulos nostros possimus agnoscere evidenter, dicat mihi aliquis si ei sufficit ut eum servus suus tota die dominum dicat esse, et multis eum laudibus prædicare non desinat; et tamen opera quæ jusserit implere dissimulet. Si ergo nobis sine operibus verba non placent, quanto magis apud Deum fides sine operibus prodesse non poterit! Ante omnia timendum est, ne se aliquis sic credat accepturum Dei misericordiam, ut non expavescat justitiam: quam rem si fecerit, non est fides. Et iterum si sic expavescit justitiam, ut desperet de misericordia, non est fides. Et ideo quia Deus non solum misericors, sed et justus est, utrumque credamus: nec justitiam metuentes, de misericordia desperemus; nec sic amemus misericordiam, ut justitiam negligamus. Ergo nec male sperandum est, nec male desperandum. Male sperat qui se sine poenitentia et bonis operibus putat promereri misericordiam: et male desperat, si post bona opera non se credit recepturum esse misericordiam. Unde ante omnia considerandum est et timendum, ne nobis sine bonis operibus credamus fidem posse sufficere. Sed timeamus illud Jacobi apostoli, *Sicut corpus sine anima mortuum est, ita fides sine operibus mortua est* (Jacobi ii, 26); et illud, *Tu, inquit, credis quia Deus unus est? Bene facis. Et dæmones credunt, et contremiscunt* (Ibid., 19). Videte, fratres, quia qui credit et non facit, dæmonum credulitatem cum Apostolus habere dixit. Si enim qui credit et non facit, dæmonibus similis dicitur; qui non credit, quam spem habeat vestrum est judicare. Quia dæmones credunt esse Deum, et non faciunt quæ jubet Deus; iste in eo probatur non credere, quia quod verbis videtur promittere, non vult operibus adimplere.

6. *Recapitulatio.* Et ut plenius opera fidei et virtutum ejus possitis agnoscere, breviter Charitati vestræ volo suggerere. Tota enim virtus fidei in duabus rebus videtur consistere. Una sæpe jam dicta est, ut certissime credamus verum esse quod promittit Deus; alia, ut apud nos diffinitum sit, non esse falsum quod minatur Deus. Si enim toto corde et toto animo credis, te post bona opera accepturum præmium quod promittitur; similiter absque ulla hæsitacione, si mala opera egeris, credis te sine fine passurum esse supplicium: agnosce te fidem integram retinere; ea tamen conditione, ut quod corde credis, operibus implas, et sine aliqua mora divertas a malo: et facias bonum. In eo quod diveras a malo, credis esse supplicium; in eo quod facis bonum, credis te perventurum ad præmium. Scito tamen nihil tibi prodesse si unam rem volueris credere, et de alia dubitare. Illi enim prodest quod divertit a malo, qui statim fecerit bonum; et illi prodest quod facit bonum, qui ad integrum divertit a malo. Hoc ideo dixi, quia multi sunt qui de rapinis et fraudibus videntur eleemosynam dare; et tamen ab ipsius malis non volunt desistere. Vobis enim, fratres charissimi, tunc, sicut

jam dixi, prodest quod malum non facitis, si id quod Deo placere nostis impleveritis. Et tunc de bonis operibus vestris mercedem vobis reddendam poteritis fideliter credere, quando vos cum Dei adjutorio coeperitis ad integrum a malis actibus abstinere. Nam si et bona simul et mala opera facere vultis, quid prodest ex una parte edificare, ex alia vero destruere; et unum exspoliare, alium vero vestire? Istis talibus clamat in Evangelio Dominus. *Aut facite arborem bonam, et fructus ejus bonos; aut facite arborem malam, et fructus ejus malos (Matth. xii, 33)*; et Salomon, *Sicut canis odibilis est quando redit ad vomitum suum; in peccator, quando revertitur ad peccatum suum (Prov. xxvi, 11)*; et propheta, *Vae peccatori terram ingredienti duabus viis (Eccli. ii, 14)*; et illud, *Nemo potest duobus dominis servire (Matth. vi, 24)*. Ergo, sicut jam scripsi supra suggestimus, quia fides a Fide, id est, ab eo quod fiat, nomen accepit, et ipse se fiducialiter dicit credere, qui quod se credere dixerit, implere operibus voluerit; et, sicut jam dictum est, ipsa est tota virtus fidei ut credamus utrumque esse, quod promittit Deus, et quod minatur; ac si volumus ut in nobis perfecta fides maneat, et timentes supplicium, opera mala non faciamus, et desiderantes primum, ea quae bona sunt agere totis viribus laboremus: ut non cum incredulis et impiis aeternum cogamur supplicium sustinere; sed cum fidelibus et in bonis operibus perseverantibus ad perpetuum regnum valeamus pervenire. Quod ipse praestare dignetur, qui cum Patre et Spiritu sancto vivit et regnat in saecula saeculorum. Amen.

SERMO CCLXV (a).

De christiano nomine cum operibus non christianis (b).

1. *Christianum nomen non sufficit. Signum Christi. Quis ad perniciem eo se signet. Cui prosit.* Rogo vos, fratres charissimi, ut attentius cogitemus quare christiani sumus, et crucem Christi in fronte portamus. Scire enim debemus quia non nobis sufficit quod nomen christianum accepimus, si opera christiana non fecerimus: sicut ipse Dominus in Evangelio dixit, *Quid prodest quod dicitis mihi, Domine, Domine, et non facitis quae dico? Si te militem christianum dicas, et jugiter cruce Christi te signes, et elemosynam secundum vires tuas non feceris, charitatem et justitiam vel castitatem habere noluieris; nihil tibi prodesse poterit christianum nomen. Magna res est signum Christi et crux Christi: et ideo de isto tam pretioso signaculo res magna et pretiosa signari debet. Quid enim prodest si de annulo aureo sigillum facias; et putridas paleas intus recondas? Quid prodest si signum Christi in fronte et in ore gestamus; et intus in anima crimina et peccata recondimus? Qui enim male cogitat, male loquitur, male operatur, si se emendare noluierit, quando se signat, peccatum illius non minuitur, sed augetur. Multi enim dum ad furtum aut ad adulterium vadunt, si*

(a) Alias, de Tempore 215.

(b) In Appendice nunc primum collocatur. In Lovanien-
sum editione dubius, Verlini et Vindingi sententia spurius
est. Stultus et resapprime conveniunt Caesario, a quo « Prædi-
« cationes contra ebrietatis et libidinis malum, contraque
« discordiam et odium, contra iracundiam atque sacrilegos
« et aruspices, contra calendarum quoque paganissimos ritus,
« contraque augures, lignicolos, fonticolos diversorum-
« que vitia » factas, in ejus vita legimus, quae populis in
ecclesia legendae per diversas provincias circumferebantur.
Ex his concionibus plura translata sunt in tractatum de
Rectitudine catholicae conversationis, in Appendice tomii
sexti, et in alios quosdam sermones Eligii nomine publi-
catos. De num. 1 vide Appendicis serm. 333, n. 4; 115,
n. 4; et 116, n. 1: de num. 2, infra serm. 267, n. 5; et su-
pra serm. 168, n. 3; 21, n. 8; et 220, n. 2: de num. 3,
infra serm. 282, n. 4; Caesarii homil. 33 et 34; serm. 17,
n. 3: de num. 4, infra serm. 277, n. 4: de num. 5, serm.
120, n. 2; et 130, n. 1 et 2, cum notis; 278, n. 1; 130, n.
208, n. 2; 4; 277, n. 4; et in fine, Caesarii homil. 33.

pedem impoegerint, signant se, et tamen de malo opere non revocant se: et nesciant miseri, quia includunt in se magis daemones quam excludunt. Qui autem a se cum Dei adjutorio vitia et peccata repellit, et quod bonum est cogitare simul et implere contenderit; juste signum crucis labiis suis apponit: quia talia opera conatur agere, quae signum Christi mereantur accipere. Et quia scriptum est, *Regnum Dei non est in sermone, sed in virtute (I Cor. iv, 20)*; et iterum, *Fides sine operibus mortua est (Jacobi ii, 26)*: ut nomen christianum non ad iudicium, sed ad remedium habeamus, convertamus nos ad opera bona, dum in nostra sunt potestate remedia.

2. *Officium christiani. Patrifamilias. Judicis.* Et ut haec, Deo auxiliante, possitis implere, pacem et ipsi habete, et eos qui discordes sunt ad concordiam revocate. Mendacium fugite, perjurium velut mortem perpetuam nolite facere. Ante omnia, sicut jam supra dictum est, secundum vires elemosynam pauperibus exhibete, oblationes quae in altario consecrentur offerete. Erubescere debet homo idoneus, si de aliena oblatione communicaverit. Qui possunt, aut cereolos aut oleum quod in cincinnibus (a) mittatur, exhibeant. Symbolum vel orationem dominicam et ipsi tenete, et filiis vestris ostendite. Nam nescio qua fronte se christianum dicat, qui paucos versus in Symbolo vel in oratione dominica parare dissimulat. Filios quos in Baptismo excipitis, scitote vos fidejussores pro ipsis apud Deum exstitisse. Et ideo tam illos qui de vobis nati sunt, quam illos quos de fonte excipitis, semper castigata atque corrigite, ut caste et juste et sobrie vivant. Et vos ipsi ita agite, ut si vos filii vestri imitari voluerint, non vobiscum in igne ardeant, sed simul vobiscum ad praemia aeterna perveniant. Qui causas audiunt, juste iudicent: nec munera super innocentes accipiant, quia munera exerceant corda sapientium, et immutant verba iustorum; ne forte dum acquirunt pecuniam, perdant animam suam. Nemo enim habet injustum lucrum sine justo damno. Ubi lucrum, ibi et damnum: lucrum in arca, damnum in conscientia. Nullus se inebriet, nemo in convivio suo cogat alium amplius bibere quam oportet; ne per ebrietatem et suam et illius animam perdat.

3. *Quenam agenda dominico die: in ecclesiis: in morbis. Uncionis extremæ effectus.* Omni die dominico ad ecclesiam convenite. Si enim infelices Judaei tanta devotione celebrant sabbatum, ut in eo nulla opera terrena exerceant; quanto magis Christiani in die dominico soli Deo vacare, et pro animae suae salute debent ad ecclesiam convenire? Quanda ad ecclesiam convenitis, pro peccatis vestris orate. Nolite rixas committere, nolite lites et scandala concitare: qui ad ecclesiam veniens haec fecerit, ibi se litigando vulnerat, ubi se orando sanare potuerat. In ecclesia stantes nolite verbosari, sed lectiones divinas patienter audite. Qui enim in ecclesia verbosari voluerit, et pro se et pro aliis redditurus est rationem, dum verbum Dei nec ipse audit, nec alios audire permittit. Et decimas de fructibus vestris ecclesiae reddite. Qui fuit superbus, sit humilis; qui erat adulter, sit castus; qui solebat furtum facere vel res alienas invadere, etiam de propria substantia incipiat pauperibus erogare. Qui fuit invidus, sit bonivulus. Qui fecit injuriam, cito veniam petat; cui injuria facta est, cito dimittat. Quoties aliqua infirmitas supervenerit, corpus et sanguinem Christi ille qui aegrotat accipiat: et inde corpusculum suum ungat; ut illud quod scriptum est impleatur in eo, *Infirmatur aliquis, inducat presbyteros, et orent super eum ungentes eum oleo: et oratio fidei salvabit infirmum, et alleviabit eum Dominus; et si in peccatis sit, dimittentur ei (Jacobi v, 14 et 15)*. Videte, fratres, quia qui in infirmitate ad

(a) Cicindile proprie lampyris, gallice *ver luisant*. Quae vox inde ad lychnum olearium translata est. Haec voce et in eo sensu utitur Caesarius, homil. 31 et 22.

ecclesiam ecurrerit, et corporis sanitatem recipere, et peccatorum indulgentiam merebitur obtinere. Cum ergo duplicia bona possint in ecclesia inveniri, quare per præcantatores, per fontes et arbores et diabolica phylacteria, per characteres et aruspices et divinos vel sortilegos multiplicia sibi mala miseri homines conantur inferre (a).

4. *Quid cavendum in colloquiis. Balationes ante basilicas sanctorum.* Sicut jam supra diximus, filios et omnes familias vestras admonete, fratres, semper, ut caste et juste ac salubriter vivant: nec solum eos verbis, sed etiam exemplis ad bona opera provocate. Ante omnia ubicumque fueritis, sive in domo, sive in itinere, sive in convivio, sive in consessu, verba turpia et luxuriosa nolite ex ore vestro proferre: sed magis vicinos et proximos vestros jugiter admonete, ut semper quod bonum est et honestum loqui studeant; ne forte detrahendo, male loquendo, et in sanctis festivitibus choros ducendo, cantica luxuriosa et turpia proferendo de lingua sua, unde debuerant Deum laudare, inde sibi vulnera videantur infligere. Isti enim infelices et miseri homines, qui balationes et saltationes ante ipsas basilicas sanctorum exercere nec metuunt nec erubescunt, etsi christiani ad ecclesiam venerint, pagani de ecclesia revertuntur; quia ista consuetudo balandi de Paganorum observatione remansit. Et jam videte qualis est ille christianus, qui ad ecclesiam venit orare, et neglecta oratione, sacrilega verba paganorum non erubescit ex ore proferre. Videte tamen, fratres charissimi, si justum est ut ex ore Christianorum, ubi corpus Christi ingreditur, luxuriosum canticum quasi venenum diaboli proferatur? Ante omnia quidquid vultis vobis ab aliis fieri, hoc aliis facite: quod vobis ab aliis non vultis fieri, nulli alii feceritis. Quam rem si volueritis implere, ab omni peccato potestis vestras animas liberare: quia et qui litteras non novit, istas duas sententias memoriter teneat, et cum Dei adjutorio operibus et potest et debet implere.

5. *Ethnicarum superstitionum reliquæ. Superstitio in feria quinta.* Et licet credam quod illa infelix consuetudo, quæ de Paganorum profana observatione remansit, jam nobis castigantibus et de locis istis fuerit, Deo inspirante, sublata; tamen si adhuc agnoscat aliquos illam sordidissimam turpitudinem de hinnicula vel cervula exercere, ita durissime castigate, ut eos poeniteat rem sacrilegam commisisse. Et si, quando luna obscuratur, adhuc aliquos clamare cognoscitis, et ipsos admonete denuntiantes eis quod grave sibi peccatum faciunt, quando lunam, quæ Deo jubente certis temporibus obscuratur, clamoribus suis a maleficiis sacrilego ausu se defensare posse confident. Et si adhuc videtis aliquos ad fontes aut ad arbores vota reddere, et, sicut jam dictum est, sortilegos etiam et divinos vel præcantatores inquirere, phylacteria etiam diabolica et characteres, aut herbas, vel succos sibi aut suis appendere; durissime tanta eorum peccata increpantes dicite, quia

(a) Hæc in sermonibus sequentibus sæpius reprehenduntur vitia, quibus « fides catholice religionis maxime in ætate », dicit concilium Agathense, can. 42, et eorum reos « ab Ecclesia haberi extraneos statuit. » De iisdem concilium Antissiodorensis, can. 4, « Non licet ad sortilegos vel ad auguria respicere, non ad caragios, nec ad sortes, quas sanctorum vocant » etc.; et can. 3, « Non licet compensos in domibus propriis nec pervigilias in festivitibus sanctorum facere, nec inter sentes, aut arbores sacros vel ad fontes vota exsolvere. » Insignis est etiam ea de re canon 22 concilii secundi Tronensis. Forte ad eundem arbores colendi ritum pertinet quod in Vita S. Valarici, cap. 22, legitur: « Juxta ripam ipsius fluminis stipes erat magnus, diversis imaginibus figuratus, atque ibi in terra magna virtute inmissus, qui nimio cultu more Gentilium a rusticis colabatur. » Certe ex sacrilegis illis arboribus ea erat, quam S. Martinus, ut in ejus Vita narrat Sulpicius, succisam voluit. Infra, serm. 278, n. 3, rursum acriter invehitur in eodem ritu.

quicumque fecerit hoc malum, perdit Baptismi sacramentum. Et quia audivimus quod aliquos viros vel mulieres ita diabolus circumveniat, ut quinta feria nec viri opera faciant, nec mulieres lanificium; coram Deo et sanctis Angelis ejus contestamur, quia quicumque hoc observare voluerint, nisi per prolixam et duram poenitentiam tale sacrilegium emendaverint, ubi arsurus est diabolus, ibi et ipsi damuandi sunt. Isti enim infelices et miseri, qui in honore Jovis in quinta feria opera non faciunt, non dubito quod ipsa opera die dominico facere nec erubescunt nec metuunt. Et ideo quoscumque tales esse cognoveritis, durissime castigate; et, si emendare noluerint, nec ad colloquium nec ad convivium vestrum eos venire permitte. Si vero ad vos pertinent, etiam flagellis cadite; ut vel plagam corporis timeant, qui de animæ sure salute non cogitant (a). Nos enim, fratres charissimi, cogitantes periculum vestrum, paterna vos sollicitudine admonemus. Si nos libenter auditis, et nobis facietis gaudium, et vos feliciter pervenietis ad regnum. Quod ipse præstare dignetur, qui cum Patre et Spiritu sancto vivit et regnat in sæcula sæculorum. Amen.

SERMO CCLXVI (b).

Quales sint christiani boni, et quales mali (c).

1. *Quare christiani simus. Cujus tota cogitatio de hac vita, bestii est similis.* Gaudemus, fratres charissimi, et Deo gratias agimus, quia vos secundum desideria nostra incolumes invenire meruimus. Et vere, fratres, juste et merito pater gaudet, quoties filios suos et corpore sanos et in Dei timore devotos invenerit. Et quia tam de vestra quam de nostra salute duplicatum nobis gaudium nunc pietas divina concessit, quod ad profectum animarum vestrarum pertinet, debemus Charitati vestræ suggerere. Oportet, fratres charissimi, ut tota mentis intentione inquirere vel intelligere studeamus, quare christiani sumus, et quare crucem Christi in fronte portamus. Agnoscite et intelligite, fratres, quod non ideo christiani facti sumus, ut de ista tantummodo vita solliciti simus, sicut dicit Apostolus: *Si enim in hac vita tantum in Christo sperantes sumus, miserabiliores sumus omnibus hominibus* (1 Cor. xv, 19). Qui enim non cogitat nisi de ista tantummodo vita, animalibus et pecoribus similis est. Quid enim quæriunt animalia, nisi manducare et libere, luxuriari atque dormire?

(a) Quod hic dicitur de superstitione in feria quinta egregie illustratur et confirmatur canone 15 concilii Narbonensis anni 589, ubi primum aiunt antistites: « Ad nos pervenit quosdam de populi catholice fidei execrabili ritu diem quintam feriam, qui et dicitur Jovis, multos excolere, et operationem non facere. » Tum sanctius: « Quicumque præter festivitatem in eo die venientes ausus fuerit vacare et operationem non facere, si ingenuus est, de ecclesia repellendus et sub poenitentia mittendus anno uno et elemosyna et fletu satisfaciatur; si servus aut ancilla, flagellis correcti domino consententur. » Idem quoque concilium, canone 4, eos qui die dominico operati fuerint, ingenuos quidem sex solidis multandos, servos vero centum flagellis corripiendos decernit. Et quia huic synodo subscriptus legitur Sedatius Biterrensis episcopus, hinc præbere tur conjectandi locus, superiores aliquot sermones non frustra Sedatii episcopi nomen in fronte habere, et hunc ipsum eidem forsitan adscribendum, nisi Cæsarium in iisdem loquela aliaque indicia manifestum facerent. Neque vero in verbis concilii Narbonensis par deprehenditur, ac in rebus expressis, cum hoc sermone consensio.

(b) Alias, de Tempore 218.

(c) In Appendice nunc primum collocatur. Dubium relinquunt Lovanienses: rejiciunt ut falsum Verlinus et Viadignus. Inter Ambrosianos reperitur 38, de Ascensione: ibique aliquo ad finem additamento auctior est, in exordio autem non nisi uno aut altero verbo tenus variat, incipiens, « Laudemus Dominum, fratres charissimi, et gratias agamus, » etc. Ejusdem certe auctoris est, cujus sermo superior, Cæsarii nimirum Arelatensis. De num. 1 vide Cæsarii initio homil. 20. et Appendicis serm. 144, n. 4: de num. 2, serm. 110, n. 6; 142, n. 7, et 277, n. 4: de num. 3, serm. 45, n. 3; serm. anteced., n. 1; 113, n. 1; 116, n. 1, et 142, n. 7; infra serm. 296, n. 6; et supra serm. 150, n. 2.

Tales sunt qui plus cogitant de carne sua quam de anima; qui plus diligunt gulam ac luxuriam, quam castitatem atque iustitiam. Scire debetis, fratres charissimi, quia ideo christiani facti sumus, ut semper de futuro sæculo, et de æterna beatitudine cogitemus; et plus pro anima quam pro corpore laboremus; quia caro nostra paucis annis erit in mundo; anima autem nostra, si bene agimus, sine fine regnabit in cælo. Si vero, quod Deus non patiat, et mala opera exerceamus, et plus pro carnis luxuria quam pro salute anime laboremus; timeo ne quando boni christiani cum Angelis accipiant vitam æternam, nos, quod absit, præcipitemur in gehennam.

2. *Quis vere christianus.* Non nobis sufficit, fratres, quod christianum nomen accepimus, si opera christiana non fecerimus. Illi enim prodest quod christianus dicitur, qui castitatem diligit, ebrietatem fugit, superbiam detestatur, invidiam velut venenum diaboli respuit. Ille vere christianus est, qui furtum non facit, qui falsum testimonium non dicit, qui nec mentitur nec perjurat, qui adulterium non committit, qui ad ecclesiam frequentius venit, qui de fructibus suis non gustat, nisi prius ex ipsis Deo aliquid offerat, qui decimas annis singulis erogandas pauperibus reddit, qui sacerdotibus suis honorem impendit, qui omnes homines sicut se ipsum diligit, qui nullum hominem odio habet. Ille vero non solum christianus est; sed et ipse Christus in illo habitat, qui stateras dolosas et mensuras duplices velut gladium diaboli pertimescit. Ille bonus christianus est, qui quando ad ecclesiam venit, et oblationes quæ in altario mittantur exhibet, et pauperibus secundum quod vires habet argentum porrigit aut buccellam: qui peregrinos in domum suam excipit, qui hospitibus pedes lavat, qui non solum lites non concitat, sed etiam discordes ad concordiam revocat: qui maioribus et parentibus honorem et amorem veræ charitatis impendit, qui et ipse caste vivit, et filios vel vicinos suos ut caste et sobrie vivant, et verbis admonet et exemplis docet. Ille bonus christianus est, qui quoties sanctæ solemnitates veniunt, ut securius communicet, ante plures dies castitatem cum propria uxore custodit; ut sincera et secunda conscientia ad altare Domini casto corpore et mundo corde præsumat accedere: qui Symbolum et orationem Domini cam memoriter tenet, et filios vel filias suas, ut et ipsi teneant, fideliter docet.

3. *Quis christiano indignus nomine.* Ecce audistis, fratres, quales sint christiani boni. Et ideo, quantum possumus, cum Dei adiutorio laboremus, ut nomen christianum non sit falsum in nobis, nec in nobis Christi Sacramenta patiantur injuriam: sed semper opera christiana et cogitemus in corde, et impleamus in opere. Nam ille christianus qualis est, qui vix aliquando ad ecclesiam venit: et quando venerit non stat ut oret pro peccatis suis, sed aut causas dicit, aut lites et rixas concitat; et, si locum invenerit usque ad vomitum bibit, et postquam se inebriaverit, surgit velut phreneticus et insanus balare diabolico more, saltare, verba turpia et amatoria vel luxuriosa cantare? Iste talis non dubitat furtum facere, adulterium non timet admittere, falsum testimonium dicere, maledicere, perjurare. Sive viri, sive mulieres, qui talia opera faciunt, non ad remedium, sed ad iudicium, christianum nomen et Baptismi sacramenta suscipiunt; et nisi penitentiam egerint, in æternum peribunt. Ecce, fratres, ostendimus vobis quales sint christiani boni, et quales sint mali. Et ideo quos bonos videtis, imitamini: quos vero malos cognoscitis, castigatæ semper, increpate, corrigite; ut de profectu vestro et de illorum perfectione duplicem mercedem habere possitis. Qui ergo boni sunt, casti et sobrii, humiles et benigni, Deo auxiliante, perseverent in operibus bonis. Qui vero opera mala faciunt, cito se corrigant, antequam illorum anime de hac luce discedant: quia si sine peni-

tentia mortui fuerint, non veniunt ad vitam, sed præcipitantur ad mortem. De qua pœna nos pius Dominus liberare dignetur, qui cum Patre et Spiritu sancto vivit et regnat Deus in sæcula sæculorum. Amen.

SERMO CCLXVII (a).

Ad Competentes exhortatorius (b).

1. *Competentes quasi simul petentes. Quid petant.* Hodie, fratres charissimi, specialiter ad Competentes humilitatis nostræ sermo dirigitur. Et quamvis omnibus etiam fidelibus baptizatis admonitio nostra conveniat, et unusquisque qui de animæ suæ salute sollicitudinem gerit, unde proficere possit credimus quod in ista humili suggestionem nostram reperiat; peculiariter tamen eos qui nunc Baptismi sacramenta desiderant, volumus admonere. Primum ergo Competentes isti, quare hoc nomine vocentur, agnoscent. Competentes dicuntur simul petentes: quomodo concedentes nihil est aliud, nisi simul sedentes; et colloquentes nihil aliud est, nisi simul loquentes; concurrentes sine dubio non intelliguntur, nisi simul currentes: ita et Competentes non possunt aliud intelligi, nisi simul petentes. Ecce jam quare hoc nomen Competentes habeant, didicerunt: nunc vero isti qui simul petunt, debent scire quid petant. Quid ergo petunt qui Baptismi sacramenta desiderant? Quid utique, nisi ut qui erant vasa diaboli, mereantur effici vasa Christi? Totum in nobis spiritualiter impletur ministeriis Angelorum.

2. *Ad id obtinendum qui se præparent. Odium dimittant. Injuste possessa restituant.* Ideo rogo vos et commoneo, omnes Competentes, et contestor simul et annuntio, ut cum Dei adiutorio in istis diebus usque ad Pascha diligenter perscrutemini conscientias vestras, ne forte sit vel unus homo contra quem odium in corde teneatis. Si enim ille qui baptizandus est, iracundiam vel odium in corde reservat, nescio si in eo gratia divina proficiat. Diciturus est enim, *Dimitte nobis debita nostra, sicut et nos dimittimus debitoribus nostris* (Matth. vi, 12). Et si hoc in eo futurum est quod ipse orat; quid superest, nisi ut quomodo ipse dimiserit, sic ei iustitia divina dimittat, secundum illud quod Dominus ipse dixit, *Date, et dabitur vobis; dimittite, et dimittetur vobis* (Luc. vi, 37 et 38): ac sic qui non dimiserit, ipse contra se janua divina misericordiae claudit, dicendo, *Dimitte nobis debita nostra, sicut et nos dimittimus*. Primum ergo hoc specialiter Competentes attendant, non ullum hominem odio habeant. Secundo interrogent conscientias suas, et si alicui, ut evenire solet, fecerint injuriam, cito veniam petant. Tertio si aut per furtum, aut per falsum testimonium, aut per aliquam calliditatem; aut per stateras dolosas vel mensuras duplices cuiquam aliquid abstulerunt; si secundum exemplum Zachæi non possunt in quadruplum (Id. xix, 8), vel simple restituant. Nam nescio qua fronte gratiam divine misericordiae se credit posse accipere, qui res alienas, quas male abstulit, dissimulat reformare.

3. *Pœnitentiam pro delictis agant.* Sed forte hoc etiam oportet Competentibus observare, ut si agnoscent se, persuadente diabolo, furtum, homicidium, aut adulterium commisisse; aut si aliqua mulier Competens potiones diabolicas aliquando ad abortum accepit, et filios suos adhuc in utero positos, aut etiam natos occidit (quia satis grave peccatum est); pro omnibus his cum gemitu et compunctione Dei misericordiam quærant, et ad Baptismi sacramenta per penitentiam mandati perveniant. Et hoc ante omnia quicumque se has culpas habere vident, observent, ut castitatem et ante Baptismum custodiant, et post Ba-

(a) Alias, de Tempore 116.

(b) In Appendice nunc primum collocatur. Lovaniensibus erat dubius, spurius verlino et vindingo. Auctorem facile deprehendes collatis Cæsariensis aliis sermonibus. De num. 2 vide serm. Appendicis 113, n. 4; infra 274, n. 2; 265, n. 3; 68, n. 3; et 233, n. 2: de num. 4, serm. 261, n. 3; 204, n. 1, et 10, n. 5: de num. 5, serm. 304, n. 4.

Ms. gr., *subulas*.

ptimum non parvo tempore se a voluptate custodiant.

4. *Quæ vitare debeant, ne per aborsum ab Ecclesia projiciantur.* Venenum invidiæ fugiant, ne imitatores diaboli esse videantur, de quo scriptum est, *Invidia diaboli mors intravit in orbem terrarum; inveniuntur autem eum qui sunt ex parte illius* (Sap. II, 24, 25). Superbiam etiam, per quam ipse diabolus cecidit, vitare contendant: quia Christus quem sequi desiderant, mitis fuit et humilis corde; et satis timendum est illud quod scriptum est, *Deus superbis resistit, humilibus autem dat gratiam* (Jacobi IV, 6). Mendacium etiam de ore suo non proferant, propter illud quod scriptum est, *Perdix omnes qui loquuntur mendacium* (Psal. V, 7); et iterum, *Os quod mentitur, occidit animam* (Sap. I, 11). Nec solum a perjurio, sed etiam a juramento abstineant: quia non mentitur qui dixit, *Vir multum jurans impletur iniquitate, et non discedet de domo illius plaga* (Eccli. XXIII, 12). Vinum vero et istis diebus parum accipiant, et cum dies Paschæ venerint, cum grandi se cautela a crapula vel ebrietate custodiant; ne forte quod per sacramentum Baptismi mundatum vel illuminatum fuit, si crapula subreperit, per intemperantiam obscuretur. Et ideo etiamsi aliquis eos per inimicam amicitiam ad bibendum cogere voluerit, omnino refugiant, et nunquam penitus acquiescant; sed quod decet et expedit Christianis, in cibo vel in potu percipiant. Et quia omnes Competentes uterus matris Ecclesiæ, Christo inspirante, concepit, nihil injustum aut inhonestum exercent; ne forte male agendo viscera materna concutiant, et ante legitimum partum velut aborsum eos mater sancta projiciat: sed magis omnes Competentes benigni sint, humiles, mansueti, sobrii; ut ad salutaris Baptismi sacramentum ordine legitimo convenientes, de hædis convertantur ad agnos, de sinistra transferantur ad dexteram, cum illis qui ad dexteram erunt, illam desiderabilem vocem feliciter audiri. *Venite, benedicti Patris mei, percipite regnum quod vobis paratum est ab origine mundi* (Matth. XXV, 34).

5. *Susceptorum munus. Et susceptores et suscepti pactum cum Christo inveniunt.* Si secundum consuetudinem suam Charitas vestra diligenter attendat, agnoscere potestis admonitionem nostram, licet ad Competentes dicta sit, posse tamen omnibus baptizatis fidelibus convenire. Et ideo nos qui jam ante multa tempora in Christo renati sumus, istis qui baptizandi sunt exemplum sanctæ conversationis in omnibus præbeamus; ut si nos imitari voluerint, non per latam et spatiosam viam trahantur ad mortem, sed per arctam et angustam pervenire mereantur ad vitam. Et ideo non solum exemplis, sed etiam verbis eos ad omne opus bonum admonere debetis: præcipue tamen qui filios aut filias excipere religioso amore desiderant, et antequam baptizentur, et posteaquam baptizati fuerint, de castitate, de humilitate, de sobrietate vel pace eos admonere vel docere non desinant, et agnoscant se fidejussores esse ipsorum. Pro ipsis enim respondent quod abrenuntiant diabolo, pompis et operibus ejus. Et ideo tam illi qui excipiunt, quam qui excipiuntur, id est, tam patres quam filii, pactum, quod cum Christo in Baptismi sacramento conscribunt, custodire contendant: nec unquam aliquid de diaboli pompis vel mundi istius luxuriosis oblectationibus concupiscant; ut Deo adjuvante, et illi qui filios suscipiunt, si caste et juste vixerint, et illi qui excipiuntur, si eos imitari voluerint, sicut credimus, pariter ad præmia æterna perveniant: præstante Domino nostro Jesu Christo, qui cum Patre et Spiritu sancto vivit et regnat in sæcula sæculorum. Amen.

SERMO CCLXVIII (a).

De mandatis Dei servandis (b).

1. *In mandatis Dei servandis discipulus et doctor*

(a) Olim, de verbis Domini 3; et post, in Appendice 1.

(b) In plurimis quidem manuscriptis Augustino, in Corbencensibus autem duobus melioris notæ Chrysostomo tribuitur.

æque consentiant. Hæc qui non servat horret vitam. Cum nobis pro officio competat dicere, vobis autem conveniat pro devotione audire; quid tam necessarium tanque pertinens poterit utrisque contingere, quam ut quod religiose dicitur, et devote auditur, obsequiis competentibus teneatur? Nam si religiosa non tacere, lucrum est, tacere dispendium; quanto itaque potiora lucra poterunt provenire, cum operationis effectu monstratur, quidquid inagisteriis cœlestibus et discitur et tenetur? Par enim causa et dicentem et audientem constringit, ut utriusque professio factorum testificatione signetur. Et quamvis dissimile sit doctoris discentisque officium; tamen utriusque par esse debet sanctarum legum obsequium: ut jungantur factis, qui separantur officiis: copulentur opere, qui diversi sunt nomine; et quos vocabula ab invicem separant, eos observantia præceptorum fideliter ac devote conjungat. Quare sic sit ut utriusque diversus sit actus, sed observantiæ par sit necessarius in utrisque effectus: ut factorum in ambobus conspiret assensus, quibus diversus est in vocabulis sonus. In doctore enim molesta est causa, dicere, nec facere; præcipere, nec observare: in discente vero audire velle quod nolit implere; aures quidem auditui accomodare, et ab opere voluntatem avertere. Cæterum qui facit quod docet, et qui quod imperat complet, maximus in cœlestibus sententia Domini declaratur (Matth. V, 19). At vero qui quod discit negligit, et qui quod audit contemnit, salutis reus existit; quia observanda contempsit, et pericula non vitavit. Amat enim mortem, qui vite præcepta non servat; et horret vitam, qui peccata morti debita desperata mente frequenter. Ut enim per observantiam legis vita acquiritur; ita per contemptum mors a contumacibus invenitur, digente Domino, *Si vis in vitam venire, sæva mandata* (Id. XIX, 17). Ita enim perfectus doctor liber est a discente, quem docuit; ut discipulus contemptor inexcusatus erit, qui faciendâ didicit, et contempsit. Nam et doctor e contrario gravius affligitur, et obsequentis discipuli exemplo peccatur, qui faciendâ aliis tradidit, quæ ipse non fecit; ut nec a discipulis quos docuit potuisset ediscere; ut quibus doctrinæ tradiderat magisterium, ab iisdem factorum mutaretur exemplum. Neque enim perfectio in legum est notitia constituta, cum sit scriptum, *Non enim auditores legis justi sunt apud Deum, sed factores legis justificabuntur* (Rom. II, 13). Neque enim, inquam, is religiosus et sanctus est, qui novit legem cessantibus factis; cum expedit facere quam docere nec facere; quia molestum est docere, et non facere.

2. *Benignitas Dei in hominem, quem minis ad se allicit et promissis, quem plectit invitit. Meretur homo ex eo quod vult.* — *Vos amici mei estis, inquit, si feceritis quæ mando vobis* (Joan. XV, 14). O magna bonitas Dei, cui cum pro conditione reddere debeamus obsequia, utpote servi Domino, famuli Deo, subiecti potenti, mancipia redemptori; amicitiarum nobis præmia repromittit, et a nobis obsequia debita servitutis extorqueat: ut quos nolle servire conspicit sponte, suorum beneficiorum possit promissionibus invitare; et quorum voluntates a se conspicit alienas, eorum mentes præmiorum liberalitatibus constituat suas! Nam unde frequenter aut invitat præmio, aut terret supplicio, nisi ut benignitatis consilio, a se formato homini consulat, redempto provideat; ut qui non terretur supplicio, invitetur præmio; et quem metus a peccato revocare non possit, promissionum benignitas possit? Cupit enim etiam nocentibus subvenire¹: desiderat misereri peccantibus. Si quis peccaverit, dignos fructus exhibeat penitentiae. Invitus enim in reos vindicat, si Dei indulgentiam miserentis contemnant². Amat enim corrigi peccatores, qui in vitam,

¹ Mss. cb. prætilimus cæteris manuscriptis et editis, in quibus legitur, *nolentibus*.

² Sic potiores Mss. At editi, *si Dei indulgentiam miserentis non contemnant*.

non in mortem, a principio constituit homines. Ipse enim sibi infert interitum, qui medentis Domini contemnit consilium. *Revertimini*, inquit, *ad me, et revertamur ad vos (Malach. III, 7)*: et iterum, *Nolo mortem morientis, tantum revertatur et vivat (Eszech. XVIII, 32)*. Non vult Dominus in quemquam dominari mortem, non vult in poenam deduci hominem, quem in vitam constituit. Cæterum homo ipse se dignum efficit mortis, qui non pæverit legi. Odit vitam, qui divinam contempserit disciplinam. Nam cum Dominus quid vellet quidve nollet homini demonstraret¹; quæ observantiam vitam, contemntenti afferunt mortem. Ita enim de contemptu vita non poterit provenire, ut de observantia mors venire non poterit; ut jam homo quod voluerit mereatur, et ex eo quod meruerit iudicetur: et hoc totum in voluntate hominis consistit, qui sibi ex qualitate vitæ meritum quod haberet invenit. Quare his sollicite perpensis, id est, unde salus, et unde periculum enascatur, salutis commoda diligenti observantia tenemus, et periculorum incommoda de legis contemptu ut providi caveamus: ut dum tenentes prospera et repellentes adversa in conspectu Domini invenimur, ab ipso cum omnibus sanctis in æterna sæcula munermur. Amen.

SERMO CCLXIX (a).

Exhortatio ad tenendam vel custodiendam charitatem. Osendit etiam admonitio ista quod nullus se unquam in veritate poterit excusare quod veram charitatem habere non possit. Aliquis etiam sententias de homilia sancti Augustini, quam de charitate scripsit, prout nobis opportunum visum est, huic sermone credimus inserendas.

1. *Charitatis possessio dulcis et acquisitio facilis, quam Christianorum omnium cordibus Spiritus sanctus infundit. Charitas insociabilis est cum cupiditate. Charitatis dulcedo.* Quod vobis veræ charitatis bonum tam frequenter insinuamus, fratres charissimi, illa vel maxime res facit, quia præcipuum ac peculiare ipsius Domini mandatum est, et nihil est quod dulcius haberi, et cum Deo adiutorio facilius vel felicius possit impleri. In animo enim nostro res agitur; in quo si aliquid mali non intromittat voluntas, locum invenire nescit iniquitas; et ubi si radix omnium malorum cupiditas non fuerit, radix omnium bonorum charitas deesse non poterit. Prima et singularis divinus misericordie causa est, quod per Spiritum sanctum ita ipsa charitas diffunditur in cordibus omnium Christianorum (*Rom. v, 5*), ut eam, si velint, possint iugiter custodire, et dulcedine ipsius incessabiliter satiari. Et quia contrariis solent sanari contraria, et nihil ita est adversum vel contrarium charitati, quæ fundamentum est omnium bonorum, quam cupiditas, quæ radix est omnium malorum, et istæ duæ simul esse nullatenus possunt; quia revera dulcedini non convenit cum amaritudine, nec luci cum tenebris, nec vitæ cum mortis: quicumque in se radicem cupiditatis dominari cognoscit, imploret Dei adiutorium, ut possit extirpare cupiditatem, et plantare charitatem. Hoc enim qui fideliter fecerit, omnia Dei præcepta cum gaudio et exultatione implebit; quia quoties ei aliqua amaritudo sæculi supervenerit, prævalere eam in illo charitatis dulcedo penitus non permittet, et sic ei vera charitas insinuat dulcedinem omnium bonorum celestium, ut eum patienter faciat tolerare

¹ Ita ch. codices. At editi, cum Dominus vellet homini demonstrare, etc., postque verba, afferunt mortem; additum fuerat, *invidiam præmio, terris supplicio*: cujus additamenti loco in g. habebatur, *si ris habere vitam, serva mandata*; cum hac ad libri oram admonitione, « sic lego, « donec melius inveneris. »

(a) Cæsarianas inter Homilias in manuscriptis exstat et in editis; scilicet in Bibliotheca Patrum post homiliam quadragessimam, in libro autem V. C. Baluzii cura excuso homilia est ordine decima. De num. 4 vide infra Appendicem serm. 270, n. 1; 28, n. 4; 273, n. 1: de num. 2, serm. 210, n. 6; et 271, n. 6; 66, n. 1; et 210, n. 6: de num. 3, serm. 238, n. 3: de num. 4, serm. 407, n. 2: et 112, n. 2; 273, n. 5; 407, n. 3: de num. 5 vide Augustini serm. 330, sub cujus nomine citatur Eligii homil. 11.

amaritudinem terrenorum. Secunda causa est, quia tam levis est sarcina charitatis, ut non premere sed levare consueverit. Qui enim illam, quomodo a Christo accepit, cum ipsius adiutorio servare voluerit, nec pedibus currendo nec manibus operando fatigationem sentire, nec in humeros suos aliquas graves sarcinas portando poterit laborare: quia et quamdiu se in aliquibus duris operibus pro amore charitatis exercet, dulcedo amoris ipsius eum laborare non sinit; quia quidquid non amanti grave est, amanti suave ac leve est.

2. *Studia et opera illius.* Teneat ergo unusquisque bonam voluntatem, et omnes homines sicut se ipsum diligit; et quod sibi ab aliis fieri optat, hoc aliis fieri velit. Pro bonis oret, ut a Domino custodiantur; pro mediocribus, ut meliores fiant; pro malis, ut cito se corrigant: et in omnibus peccatoribus vitia potius quam ipsos homines odio habeat; et ad vicem bonorum medicorum, morbum oderit, non ægrotum. Nam qui in peccatoribus vel in quibuscumque inimicis suis magis ipsos quam vitia eorum odio habet, aut in præsentem eos desiderat puniri, aut in futuro æterno incendio concremari. Quæ res quam execranda et abominabilis sit, evidenter sancta Charitas vestra cognoscit. Boni vero christiani omnes inimicos suos magis corrigi quam perire desiderant, et pro ineffabili bonitate student nec illis nec aliis maledicere, propter illud quod scriptum est, *Neque maledici regnum Dei possidebunt (1 Cor. vi, 10)*: nunquam jurare; quia scriptum est, *Vir multum jurans implebitur iniquitate, et non discedet de domo illius plaga (Eccli. xxii, 12)*. Quod autem dicit de domo illius non discedere plagam, non de domo terrena, sed de anima ejus intelligendum est, quæ templum est Dei. Studeat etiam nunquam mentiri; quia scriptum est, *Os quod mentitur occidit animum (Sap. i, 11)*: et, *Perdes eos qui loquuntur mendacium (Psalm. v, 7)*. Justitiam tenere contendat propter illud, *Beati qui custodiunt iudicium et faciunt justitiam in omni tempore (Psalm. cv, 3)*. Castitatem tenere toto corde festinet; quia castitas Angelis facit consimiles. Hæc ergo omnia quæ suggesti, et brevia sunt, ut possint memoriter teneri; et tam suavia vel dulcia, ut debeant Deo auxiliante operibus adimpleri.

3. *Ab his excusatio nulla est. In charitate omnia bona.* Ecce in his omnibus veræ ac perfectæ charitatis operibus, sicut jam dictum est, nihil aut minus aut pedibus agitur, ut se aliquis per impossibilitatem aut infirmitatem excusare conetur. Cum enim et cupiditas omni amaritudine amarior, et charitas omni dulcedine dulcior sit; quare durum et asperum jugum avaritiæ cum tantis periculis ac laboribus homines portare volunt, et dulce omnes Christi et suave jugum ipsius de cervicibus suis excutiant? Contra ista quæ Charitatis vestræ suggesti, nullus qualemcumque vel verisimilem poterit excusationem prætere, ut se dicat ea non posse perficere. Non enim ei dicitur, *Jejuna plus quam potes, vigilia plus quam prævaldes*; nec hoc ei imponitur ut a vino vel a carnis abstinence, si hoc infirmitas corporis sui non tolerat. Et si forte non prævalet esse perfectus, non cogitur vendere omnia sua et dare pauperibus. Et si virgo esse non potest, non ad hoc premittitur ut uxorem non permittatur accipere. In his enim omnibus quæ ad corporis fatigationem pertinent, nullus Christianorum invitus cogitur: sed qui potest implere, Deo gratias agat; qui vero non potest implere, charitatem veram teneat, et in ipsa habebit omnia: quia sine istis bonis operibus, quæ supra commemorata sunt, charitas sufficit sibi; illa vero bona opera sine charitate prodesse omnino non poterit. Hoc totum ideo iterum atque iterum dico vobis, fratres charissimi, ut plenius possitis agnoscere quia nullus se poterit excusare, quod Dei præcepta non possit implere: quia quando se de illis in quibus corpus laborat excusare tentaverit, ab illis quæ in animi virtute consistunt, et præcipue a charitate, in

qua continentur omnia bona, nihil poterit prætere, quod jam non possit Deo auxiliante pericere. Et ideo qui veram charitatem noluerit tenere, non invenit quod in veritate aliis, sed quod sibi debeat imputare:

4. *Sine illa nullum bonum.* Tenete ergo, fratres charissimi, dulce ac salubre vinculum charitatis, sine qua dives pauper est, et cum qua pauper dives est. Dives si charitatem non habet, quid habet? Pauper si charitatem habet, quid non habet? Et quia, sicut dicit beatus Joannes evangelista, *Charitas Deus est* (1 Joan. iv. 16); quid pauperi deesse poterit, si per charitatem Deum habere meruerit? et e contra, quid diviti terrena facultas proderit, si Deum habere non meruerit? Amate ergo et tenete charitatem, fratres charissimi, sine qua nullus unquam Deum videbit. Nolite vobis sine charitate blandiri, etiamsi reliqua bona opera perfeceritis: sed timete illud quod scriptum est, *Qui universam legem servaverit, offendat autem in uno, factus est omnium reus* (Jacobi ii. 10). Quod est hoc unum, nisi vera et perfecta charitas; de qua iterum Apostolus dixit, *Omnis lex in uno sermone implebitur in vobis, Diliges proximum tuum sicut te ipsum* (Galat. v. 14)? Nam in tantum reliqua opera sine charitate nihil prosunt, ut libera voce clamat Apostolus, *Si distribuero in cibos pauperum omnes facultates meas, et si tradidero corpus meum ut ardeam, charitatem autem non habuero, nihil mihi prodest* (1 Cor. xiii. 3). Et ideo quia ipsa est vera charitas quæ omnes homines diligit; qui se cognoscit vel unum hominem odio habere, festinet amaritudinem fellis evomere, ut dulcedinem in se charitatis mercator excipere: quia sine illa nec jejunia, nec vigiliæ, nec orationes, nec elemosynæ, nec fides atque virginitas ullum hominem adjuvare valent. Et quia de charitate nos admonens Apostolus dixit, *In charitate radicati et fundati* (Ephes. iii. 17), et radix omnium bonorum est charitas; evidentissime constat quod quomodo qualibet arbor pulchra et amœna, et floribus ac fructibus plena, si in ea radix viva non fuerit, omnis ejus pulchritudo marcescit: ita et quilibet christianus, si reliqua bona opera tanquam in ramis se habere monstraverit, et de ipsis sine charitate præsumens, radicem ipsius charitatis habere noluerit, sine ullis fructibus sterilis remanebit.

5. *Charitatis encomium.* Vera enim charitas in adversitatibus tolerat, in prosperitatibus temperat, in duris passionibus fortis, in bonis operibus hilaris, in tentatione tutissima, inter veros fratres dulcissima, inter falsos patientissima, inter insidias innocens, inter iniquitates gemens, in veritate respirans; casta in Susanna in virum, in Anna post virum; in Maria præter virum; humilis in Petro ad obediendum, libera in Paulo ad arguendum, humana in Christianis ad confitendum, divina in Christo ad ignoscendum. Vera enim charitas, fratres charissimi, anima est omnium Scripturarum, prophetiæ virtus, scientiæ solidamentum, fidei fructus, divitiæ pauperum, vita morientium. Hanc ergo fideliter retinete, hanc toto corde et tota animi virtute diligit, huic jugiter adhærete. Snavis enim est Dominus et omni dulcedine dulcor. Societas ipsius non habet amaritudinem, conversatio ipsius non habet dolum. Si illam volueritis ex integro corde tenere; et in hoc sæculo vos faciet cum gaudio Dei præcepta perficere, et in futuro ad præmia æterna pervenire. Quod ipse præstare dignetur, qui cum Patre et Spiritu sancto vivit et regnat in sæcula sæculorum. Amen.

SERMO CCLXX (a).

De dilectione charitatis et odio cupiditatis; et quod regnum cælorum non solum duobus minutis, sed etiam bona voluntate emi possit; et de tribulatione uvarum et olivarum (b).

1. *Charitas et cupiditas simul esse nequeunt.* Beatus

(a) Alias, 8 ex Homiliis 50.

(b) In Appendice nunc primum collocatur. Lovaniensibus ambiguis, spuris Verlino et Vindlingo erat. Auctor Augusti-

apostolus Paulus, fratres charissimi, ut nobis veræ ac perfectæ charitatis dulcedinem commendaret, amaritudinem cupiditatis nobis exposuit: et velut peritissimus ac spiritualis medicus, quid fugere et quid expetere debeamus, ostendit. Et quia radix omnium malorum est cupiditas, et radix omnium bonorum est charitas, et simul ambæ esse non possunt: nisi una radicitus evulsa fuerit, alia plantari non poterit. Sine causa ergo aliquis conatur ramos incidere, si radicem non contendit evellere. Sic enim idem ait apostolus: *Radix omnium malorum est cupiditas, quam quidam appetentes naufragaverunt a fide, et inseruerunt se doloribus multis: tu autem, homo Dei, hanc fuge.* Audiamus ergo consilium illius, in quo Christus Dominus loquebatur: et quantum possumus, studemus amaritudinem avaritiæ fugere, si volumus ad charitatis dulcedinem pervenire.

2. *Diviti quid agendum de divitiis suis. Patrimonii augmentum injuste optatur.* Sed quando de contemptu divitiarum loquimur, respondet mihi aliquis dives: *Didici non sperare in incerto divitiarum, non dives esse, ne incidam in tentationem; sed quia jam sum, quid facturus sum de his quæ habere mihi jam contigit?* Sequitur Apostolus, *Facile tribuant, communicent* (1 Tim. vi. 10, 11, 18). Quid est communicare? Communem rem tuam facere cum illo qui non habet. Si ergo communicare cœperis, non eris ille prædo et ille raptor, qui necessariis pauperum tanquam rebus alienis incubat. Etenim communem fecisti rem tuam cum his qui non habent, et amplius præstas, qui etiam prærogator pauperum factus es. Tu aliquantam curam geris, ut ad securum pauperem victus perveniat, et in hoc misericordiam prærogas: et propterea desert tibi Deus honorem, et quasi tibi dicit, *Prior de re communi tolle quod sufficit necessitatibus domus tuæ; quod reliquum est, da Christo.* Para te audire, *Venite, benedicti Patris mei, percipite regnum quod vobis paratum est ab initio mundi: esurivi enim, et deditis mihi manducare* (Matth. xxv. 34, 35). Forte contemnebas nescio quem pauperem aut egenum: noli contemnere Christum in cælo sedentem, in terra egentem; veniet cum retributione, et vita æterna, et igne æterno. Hoc ergo cogitans potes cum aliqua spe etiam dives esse. Si autem adhuc vis fieri dives, et non solum ea quæ superflua tibi jacent, non vis erogare indigentibus, sed etiam augere vis patrimonium tuum; forte et de rapinis aliquam spem habes. Nisi forte hoc dicas: *Scit Deus quia non de rapinis volo augere patrimonium meum. Unde vis augere? Emendo.* Innocens tibi videris, quia emendo vis augere? Rapina non es malus, sed voto malus es. Si quis tibi dicat, *Vende res tuas; exhorrescis, expavescis, maledictum putas.* Cum ergo emere cupis, nonne hoc optas, ut res suas alii vendant? Nam quomodo poteris emere, si alius non compulsus fuerit venundare?

3. *Minor ad bonum quam ad malum labor. Pretium regni cælorum. Omnibus in promptu est. Bona voluntas est charitas.* Et hoc videte, fratres, quantum laboret qui exspoliare vult vestitum; et quam sine labore sit ille qui vestire vult nudum. Si enim habet, profert et dat; si non habet, sufficit ei coram Deo voluntas bona. Ecce non laborat si habet: si vero non habet; quia quod valde necessarium est habet, pauper est in arca, sed dives est in conscientia; pauper est in domo, sed dives est in animo. An forte nihil habes, quia bonam voluntatem habes? Audi nato Domini

num imitatur aut exscribit: quædam vero intermiscet ab ipso aliena, qualis illud est de charitate et cupiditate dictum num. 1, « nisi una radicitus evulsa fuerit, alia plantari non poterit; » et iste loquendi modus ibidem, « sine causa ergo aliquis conatur ramos incidere; » et num. 5, « ut vinum et oleum reponatur in canava; » quæ verba et phrasæ Casarii esse ex aliis ejus hominibus didicimus. De num. 1 vide Appendicem serm. 209, n. 1 de num. 3, serm. 442, n. 2; Augustini Enarr. in Psal. 49, n. 13, et in Psal. 41, n. 3 de num. 5, Augustini enarr. in Psal. 83, n. 1; et Casarii homil. 52.

clamantes Angelus, *Gloria in excelsis Deo, et in terra pax hominibus bonæ voluntatis* (Luc. II, 14). Quam parvo constat regnum cœlorum! quam vili pretio tanta possessio proponitur! Proponitur enim in terra, quod possideas in cœlo; proponitur in tempore, quod possideas in æternum. Non potes dicere: Non habeo unde emere possim, quia tanta est illa possessio, ut pretium congruum invenire non possim. Nonne tantum valet, quantum habere poteris? et hoc superfluum: erat enim dives. *Dimidium rerum mearum*, dixit, *do pauperibus* (Id. XIX, 8). Sed quia prior emit, forte tu non invenis quod emas? emit enim regnum cœlorum. Et ille emit, et tibi integrum servatur quod emas. Noli timere ne angustet te composcessor: omnibus latet est quod claritas possidet. Duobus minutis emit quedam vidua regnum cœlorum. Misit in gazophylacium duos nummos: *Amen, amen dico vobis, nullus amplius misit in domum Dei quam ista vidua: illi enim de abundantia sua miserunt, hæc autem totum quod habuit misit* (Marc. XII, 42, 43). Quia enim præbebat ei Dominus victum, jam ei duo nummi superflui restiterant ad victum ejus dici: ideo misit illos in domum Dei, et emit sibi regnum cœlorum. Ecce quod timebas ne charum esset, et non esses idoneus, eni duobus nummis valet. Si terrebat te pretium quod dedit Zachæus, consoletur te hoc pretium quod dedit hæc vidua. Plus addo, charissimi; valet et vilius. Vilior est calix aquæ frigide, vilior est sola bona voluntas: audi clamantes Angelos, *In terra pax hominibus bonæ voluntatis*. An forte non bene diximus viliorera bonam voluntatem? Imo ipsa est omnibus charior, et totum habet qui bonam voluntatem habet: quia et in dimidio rerum suarum Zachæus, si bonam voluntatem non haberet, nihil dedisset. Bona enim voluntas, ipsa dicitur charitas. Et quid ait Apostolus? *Si distribuere omnia mea pauperibus, charitatem autem non habeam, nihil mihi prodest* (I Cor. XIII, 3). Totum ergo habet, qui bonam voluntatem habet. Ipsa est quæ potest sufficere, si cetera non sint: si autem sola desit, nihil prodest quidquid habitum fuerit. Sola sufficit, si adsit: cetera omnia nihil prosunt, si sola charitas desit. Si haberes in domo tua thesauros unde securus esses, gauderes et exultares: in corde habes bonam voluntatem, et tristis es? In arca posses timere furem, in corde habens bonam voluntatem nihil times.

4. *Justitiam appetenti imminet a malis pati*. Forte aliquis cogitat, et dicit: Si res meas pauperibus dare cupero, et de adversariis meis pro Dei amore me vindicare nullo modo, et humilis ac mansuetus esse contendo, statim mihi necesse erit persecutiones hominum malorum sustinere. Qui hæc times, non legisti quia *per multas tribulationes oportet vos introire in regnum Dei* (Act. XIV, 21)? non audisti Scripturam dicentem, *Fili, accedens ad servitutem Dei, sit in justitia et timore, et præpara animam tuam ad tentationem* (Eccl. II, 1)? Verum est quia ubi Deum in veritate cooperis querere, necesse tibi erit superbiorum vel malorum hominum nequitias sustinere: quia non sic ab illis colitur Christus, quomodo eis quotidie prædicatur: quoniam et quidquid volunt, quidquid petunt a Deo, in luxuriis suis et in conviviis volunt consumere, in spectaculis, in nugis, in fornicationibus, in ebrietatibus. In his volunt consumere, quo desiderant abundare: et tunc putant quis bonus est Deus, quando illis præstat unde corrumpantur.

5. *Inde magis proficit. Mali torcularia unde vna premitur et oliva. Pro ipsis orandum*. Sed dicit aliquis: Ecce tempora aspera sunt, et asperiora erunt. Per ista asperiora proficit magis Ecclesia, proficiunt illi qui sursum cor habent: et illi qui sursum cor non habent, tumultuantur eis cor in terra, et dicunt cordi suo locum mutare, ut etiam ipsi sursum cor habeant, cantantes nobiscum, *Ad te, Domine, levavi animam meam* (Psal. XXIV, 1). Tale est dicere, Severiora sunt

tempora: quale si quis dicat, severiora esse tempora olivæ, cum fructus colligitur, quia in torcular mittitur. Quando enim pendebat in arbore, læta tempora videbantur; et non attendunt quia amurca plena erat. Venit quasi asperius tempus, venit tempus torcularis, veniunt majores pressuræ. Per peccata enim et crimina superbiorum, per avaritiam luxuriamque malorum majores pressuræ sunt generi humano. Omnes enim mali et amatores mundi quasi torcularia sunt. Sicut enim in torcularibus et vva premitur et oliva, ut vinum et oleum reponatur in canava: ita per nequitiam malorum hominum, qui boni et justii sunt, multis tribulationibus corporaliter fatigantur, ut animæ eorum tanquam oleum ac vinum recondi in æterna beatitudine mereantur. Noli ergo de Dei misericordia vel justitia desperare, quoties te videris ab iniquis hominibus fatigari: sed considera quod illi qui te persequuntur, apud Deum velut molæ ac torcularia deputantur; tu vero tanquam oliva, et quasi vva legitima, parvo tempore pressuram malorum hominum sustinere cogaris: sed postea illis sine fine remanebit opprobrium, tu felici commutatione transibis ad regnum. Et tunc liberatus ab omnibus malis, cum propheta poteris dicere, *Transivimus per ignem et aquam, et induxisti nos in refrigerium* (Psal. LXX, 12). Sed ut ad istam merearis beatitudinem pervenire, ora pro illis qui te persequuntur; quia potens est Deus ut illos convertat ad bonum; et qui nunc palæ esse videntur, de zizaniis in triticum, de amurca in oleum transeant; et qui modo alios per nequitiam persequuntur, ipsi postea persecutionem pro justitia patiantur; et qui nunc res alienas crudeliter volunt rapere, res suas incipiant pauperibus misericorditer erogare. Quam rem si, orantibus vobis, secundum suam consuetudinem pietas divina præstiterit, non solum de vestra, sed et de aliorum salute duplicem mercedem in æterna beatitudine, remunerante Deo, capietis: quod ipse præstare dignetur, qui cum Patre et Spiritu sancto vivit et regnat Deus per omnia sæcula sæculorum. Amen.

SERMO CCLXXI (a).

De dilectione non solum amicorum, sed etiam inimicorum: et quia potest fieri ut qui inimici sunt, ita ad amicitiam revocentur (b).

1. *Inimici diligendi. Dilexit enim nos Deus, etiam inimicos*. Frequenter in Evangelio, fratres charis mi, audivimus Dominum dicentem, *Diligite inimicos vestros, benefacite his qui vos oderunt* (Matth. V, 44). Quare autem Dominus dixit, *Diligite inimicos vestros*, nisi quia passuri eramus inimicos? Sed dicit aliquis: Quis potest diligere inimicos? Prius te dilexit impius Deus tuus, qui nunquam fuit impius: tu autem etiamsi jam non es impius, fuisti tamen aliquando; quando nemo fit justus nisi ex peccatore, sicut frequenter cantavimus, *Beati quorum remissæ sunt iniquitates* (Psal. XXXI, 1): non dixit, *Beati qui non fecerunt peccata*; sed, *Beati quorum remissæ sunt iniquitates*. Si enim quæris qui non fecerit, non invenies. Unde ergo quisquam erit beatus? Si remittatur qui fecit, si tegatur quod commisit. Si ergo jam tibi peccatum dimissa est, ille te insequitur qui nondum est justus. Et tu antequam justificareris, alios persequeris; perieras, et inventus es: et ille qui tibi adversatur, invenietur, et non persequetur. Noli cogitare quod tuis meritis talis factus sis; quia gratia Dei te talem fecit. Et bene consideras videbis potentem esse Deum, qui talem faciat eum, quem juste videris odisse.

¹ Sic Am. Er. et gr. Ms. At Lov., *canava*. Ms. rm., *canera*. Vide supra, Appendicis serm. 141, n. 2, cum nota.

² Gr. Ms., *quem injustum tibi videris vidisse; rem, quem injuste tibi videris vidisse*.

(a) Alias, 6 ex humilibus 30.

(b) In Appendice nunc primum collocatur. Lovanienses dubium relinquunt, rejiciunt Verlinus et Vindobus. Ex Augustini sententiis eadem arte compositus est, colompane credimus auctore, quo sermo superior. De num. 2 vide Augustini enarr. in Psal. 93. n. 7: De num. 3, Appendix.

¹ Ita Mss. At editi, in corde tuo quem times? Te noli pati hostem in corde tuo, habens bonam voluntatem, etc.

2. *Quam injuste malorum optetur interitus.* Dicit enim tu tibi quasi justus: Magna est patientia Dei, quæ illum talem vivere sinuit. Atque ntinam hoc solum dicas: sed timeo ne insuper reprehendas, dicens, Quid placuit Deo talibus parcere? Quare tanta mala faciunt homines, et vivunt? Sic dicit alius: O Deus, quare vivit iste qui tanta dicit, et tuam justitiam reprehendit? Non enim attendit quid ipse dicat, sed attendit quid alius faciat. Qui tibi displicet, fortassis non reprehendit, nec effundit istas contumelias in Deum, quomodo tu facis. Ecce puta quia Deus, quomodo tu vis, nulli malo velit parere: quid de te facturus est, qui sine peccato esse non potes? Non attendis ubi te inveniat? Roga ergo, ut non solum aliis, sed etiam et tibi pareat. Hoc itaque, fratres, habent quasi proprium omnes iniqui: nolunt ut parcat Deus iniquis, et non vident quid ipsi sint, etiam ex hoc ipso quod ita volunt. Sed ego justus sum, iniquis. Si tibi non parceret Deus cum esses iniquus, quomodo ad justitiam pervenisses? An forte volueras ut Deus usque ad te patiens esset, quousque tu pervenires ad justitiam? Quia Deus extendit pontem misericordiae suæ, ut in transire posses; hoc vis ut jam subducatur, ne alius transeat?

3. *Qui hodie malus, forte cras nobis erit melior.* Diligamus ergo, fratres charissimos, inimicos nostros. Forte qui hodie est amicus tuus, talia peccata facturus est, ut in vita æterna tecum esse non possit: non enim scis quid pariat crastinus dies (Prov. xxvii, 1). Et e contra qui inimicus est, forte sic ad penitentiam convertetur, ut in illa cœlesti Jerusalem civis tuus esse mereatur, et forte etiam major efficiatur. Non vobis hoc difficile videatur. Interrogemus Scripturas, et in ipsis hoc evidentiùs agnoscere poterimus. Paulus apostolus prius scelcratus erat inimicus Christianorum, rapiebat, vastabat, scivebat. Ibi erat quando lapidatus est martyr Stephanus. Parum illi erant manus suæ, manibus omnium lapidabat: quia ut illi non impedirentur vestimentis suis, sed liberis manibus saxa projicerent, omnium vestimenta servabat; ac sic in omnium manibus scelus operabatur. Videte virum una voce Domini ex persecutore factum prædicatorem. Præcessit eos quos odebat: illi enim omnes christiani quos insequabatur, tales non erant, qualis ipse factus est. Non enim omnes illi Apostoli erant, quod ipse factus est. Videtis fieri posse ut inimicus qui erat hodie, sit non solum amicus et frater in gratia, sed etiam præcedat et melior fiat.

4. *Orationis fructus mors inimici.* Homo et peccator duo sunt. Ergo, fratres mei, christiani isti omnes quos persequabatur Saulus, putatis quia non rogabant? Utiq;e, si noverant Christum, si christiani erant, si noverant ipsum Dominum Jesum pro impiis mortuum. Non enim mortuus est pro fidelibus; sed mortuus est ut faceret fideles. Rogo vos, fratres, diligenter, attendite, Dominus et Salvator noster, qui mortem suam præstitit infidelibus, quale sit illud quod servat fidelibus? Et hoc considerate, quia quos persequabatur Paulus apostolus, bene noverant misericordiam Dei, et sciebant quod Saulus ille persecutor poterat fieri prædicator: et ideo oraverunt pro illo, et exauditi sunt. Ille persequabatur; sed illi vicerunt. Illi cum magis occiderunt et interfecerunt rogando pro eo. Quomodo? Ecce una voce prostratus est persecutor. Surrexit enim jam non persecutor, sed prædicator: qui ergo persequabatur mortuus est. Quære persecutorem, et non invenies jam; quia surrexit. Ergo illi potius occiderunt eum orando, quam ille persequendo. Et vos ergo, fratres, sic orate pro inimicis vestris, ut occidat eos Deus: id est, ut eorum malitiam, quæ vobis inimicatur, occidat. Sic enim non occidit quod creavit, sed quod ipsi sibi fecerunt. Homo enim et peccator, duo nomina

sunt. In ipsis duobus nominibus quære quid fecerit Deus, quære quid assaserit diabolus. Homo a Deo factus est: peccatum, suadente diabolo, ab homine factum est. Quis horum duorum te persequitur? Si enim tu bene vivis, non te persequitur, nisi qui malus est: non ergo homo, sed peccator te insequitur. Roga pro homine, ut extinguitur Deus peccatorem. Cum enim mortuus fuerit peccator, nihil tibi adversabitur; imò consolabitur vivens, qui te in peccatis mortuus persequabatur.

5. *In dimittendo omnis spes nostra. Maximum Deo offertur sacrificium.* Omnibus id promptum. *Eleemosynæ dæe. Spirituales præstat.* Non vobis ergo grave est, per ipsius Domini nostri misericordiam vos obtestor, quia spes nobis alia non est, nisi dimiserimus quicquid nos læserint homines. Nemo nos fallat. Aliud majus sacrificium non est quod debeamus Deo, nisi quicquid boni est, etiam malis hominibus, sed tamen hominibus fecerimus. Dicit tibi Deus: Ego non ex te cresco, sed in ex me; sacrificium volo quod prosit homini: sic ad me pervenit quod tibi prosit. Potes mihi dicere: Non habeo quod tribuam indigentibus, non possum jejunare frequenter, et a viuo vel carnisu abstinerere non possum. Numquid potes mihi dicere, charitatem te habere non posse? Ipsa est cuius possessio tanto plus augetur, quanto amplius erogatur. Dimitte ergo quod tenebas; ne adversus te ille teneat aliquid, cui non habes quod dimittas: *Dimittite et dimittetur vobis: date, et dabitur vobis* (Luc. vi, 37 et 38). Scitote, fratres charissimi, quia dæe sunt eleemosynæ: una cordis, alia pecunie. Eleemosyna cordis est, dimittere quod lusus est. Nam dare aliquid indigenti aliquando quaris, et non habes: indulgere peccanti, quantum volueris, redundat tibi. Aurum, argentum, vestem, frumentum, vinum et oleum potest fieri ut aliquoties non habeas, unde pauperibus tribuas: ut autem omnes homines diligas, et hoc aliis quod tibi ipse velis, et ut inimicis tuis indulgeas, nunquam te poteris excusare; quia si in cellario vel in horreo non habes quod dare possis, de thesauro cordis tui potes proferre quod tribuas. Et cum omnibus hominibus, citiansi sola sit; bona voluntas sufficiat, et eleemosyna cordis multo major sit, quam eleemosyna corporis; quis est qui vel nubram excusationis possit prætereendere? Et illud attendite, fratres, quia charitatis eleemosyna sine terrena substantia sufficit sibi: illa vero quæ corporaliter datur, si non benigno corde tribuitur, omnino non sufficit. Et quia, sicut ipsi videtis, fratres charissimi, ad remissionem omnium peccatorum, si substantia terrena non fuerit, charitas et dilectio inimicorum satis abundeque sufficiunt; nulla nobis excusatio de hac re in die iudicii remanebit, nec dicere aliquis poterit non se habuisse unde sua peccata redimeret.

6. *Adhortatio.* Et ideo omnes homines studeamus toto corde diligere; orantes, ut qui boni sunt, meliores fiant, et in opere bono permanent; qui mali sunt, cito se corrigant: timeatis illud quod Dominus comminatus est dicens. *Si non dimiseritis hominibus peccata eorum, nec Pater vester dimittet vobis peccata vestra* (Matth. vi, 15). Sed magis cum ipsius adiutorio laboremus, ut illud in vobis possit impleri, *date, et dabitur vobis; dimittite, et dimittetur vobis.* Cum ergo secundum præfatam Domini sententiam, qua dixit, *Si dimiseritis hominibus peccata eorum, dimittet vobis Pater vester cœlestis peccata vestra* (Ibid., 14), in potestate nostra positum sit, qualiter in die iudicii iudicemur; dimittamus omnibus inimicis nostris: ut libera conscientia possimus in oratione dominica dicere, *Dirigite nobis delicta nostra, sicut et nos dimittimus debitoribus nostris* (Ibid., 12). Quod ipse præstare dignetur, qui cum Patre et Spiritu sancto vivit et regnat in sæcula sæculorum. Amen.

serm. 180, n. 2: de num. 5, serm. 273, n. 1, et 308, n. 2; 42, n. 5; 242, n. 2: de num. 6, serm. 270, un. 5, 6; 280, n. 2; 225, n. 5; 274, n. 1; 273, n. 6.

SERMO CCLXXII (a).

De diligendis inimicis, i (b).

1. In Scripturis et ornamenta sancta et agris medicamenta. Medicamentum præcipuum, inimicorum dilectio. In divinis voluminibus, fratres charissimi, ita dispensavit Spiritus sanctus, ut et sanis ornamenta, et aegrotis spiritualia medicamenta deesse non possint. Quam rem ego, Domino donante, cognoscens, unicuique ac singulare animarum remedium, tanquam spirituale antidotum studui providere. Primum ac principale medicamentum est animæ aegrotanti, ita charitatis dulcedinem retinere, ut non solum amicos, sed etiam inimicos veli toto corde diligere: propter illud quod scriptum est, *Si dimiseritis hominibus peccata eorum, dimittet vobis Pater vester cælestis peccata vestra* (Matth. vi, 14). Ut ergo tam præclaram dilectionem et memoriter tenere, et operibus possitis, Deo auxiliante, perficere; pauca capitula de Scripturis sanctis excerptissima, quæ unusquisque si non discutendo, sed credendo suscepit, et præclarum suorum indulgentiam accipiet, et ad æternæ vitæ beatitudinem Deo auxiliante perveniet.

2. *Hanc coluere sancti, Joseph, Moyses, Job.* In primis consideranda est et totis viribus imitanda benigna etiam erga inimicos antiquorum sanctorum charitas. Nam beatus Joseph pro patricidii crimine impiis et inimicis fratribus suis non odii amaritudinem, sed charitatis dulcedinem recompensavit. Osculabatur enim singulos, et per singulos flebat. Quibus non solum nihil mali rependens¹, sed etiam omnia bona retribuens, tam vivo quam mortuo patre germano semper amore dilexit. Beatus quoque Moyses cum frequenter eam populus rebellis non solum contempserat, sed etiam lapidare voluisset, divinæ charitatis memor ita pro illis Domino supplicabat, ut clamaret et diceret, *Si non dimiseris peccatum populi tui, dele me de libro quem scripsisti* (Exod. xxxii, 32). In ipso etiam Veteri Testamento legimus scriptum, *Itinera eorum qui injuriam retinere maledicti, in mortem: et iterum, Ne memoret, inquit, tuis injuriæ proximi tui* (Levit. xix, 18): et iterum, *Si videris asinum inimici tui in tuto jacentem, non præteribis nisi prius attuleris eum* (Exod. xxiii, 5). Quo loco diligenter unusquisque vestrum consideret, quod si asinum inimici non fiet in tuto dimitti; quanto magis homo ad imaginem Dei factus non debet odio haberi nec negligi? Beatus quoque Job ita verum et perfectam charitatem etiam cura inimicis fideliter retinebat, ut gaudens et libera conscientia ad Dominum diceret: *Si quidvis sum ad ruinam inimici mei, et exultavi eo quod invenisset eum malum, vel si in corde meo dixi, Bene* (Job xxxi, 29).

3. *Hanc etiam coluit David, et quem inde fructum cepit.* Beatus quoque David, licet virtutibus nullis fuerit exornatus, nulla tamen eum ætulo familiariter Deo conjunxit, quam dilectio inimicorum suorum (1 Reg. xv). Cui cum inimicus suus in faciem malediceret, maluit tamen parcere et Dei iudicio reservare, quam suæ iracundiæ satisfacere. Et in tantum non fuit simulata nec falsa sua dilectio, ut ipsos etiam adversarios suos fletet, et in illis qui eos occidere præsumptorant, vindicaret (11 Reg. i). Ideo securus dicebat in Psalmis illud, quod omnes homines satis attentio et trementi animo dicere debent: *Si reddidi, inquit, retribuentibus mihi mala, decidam merito ab inimicis meis inanis; persequatur inimicus animam meam, et*

comprehendat et concutet in terra vitam meam, et gloriam meam in pulverem deducat (Psalm. vii, 5 et 6). Eos quali maledicto ac ipsam emittent, qui de inimicis diligendis Dei præcepta contemnens, odium in corde portare non metuit. Unde considerandum est, qua fronte vel qua conscientia versiculum istum ex ore tuo proferre poterit, qui inimicis suis mala pro malis retribuit. Per Salomonem quoque Spiritus sanctus clamat et dicit: *Cum ceciderit inimicus tuus, ne gaudens: ne forte videat Deus, et displiceat illi, et avertat iracundiam suam ab eo.* (Prov. xxiv, 17, 18). Et atique cum ab eo averterit, ad illum dirigi qui de inimici ruina congaudet, secundum illud: *Qui in ruina letatur ultarius, non erit impunitus* (Id. xvii, 5). Item iulii, *Homo homini reservat iram; et a Deo querit medellam* (Eccli. xxviii, 3) et, *In hominem similem sibi non habet misericordiam: ipse cum caro sit, reservat iram; et propitiationem querit a Deo! Quis exorabit pro delictis ipsius* (Ibid., 4, 5)?

4. *Quo sensu dicatur, Odio habebis inimicum.* Dicitur quidem in Veteri Testamento, *Dilige proximum tuum, et odio habebis inimicum tuum* (Levit. xix, 18). Sed qui sapio intellectu Scripturæ divinæ sensum agnoscere cupit, sententiam istam hoc modo intelligat, ut diligat omnem hominem proximum suum, et odio habeat diabolum inimicum suum. Quod etiam in uno homine malo impleri potest. In ipso enim uno qui malus est, et proximum habes et inimicum. Nam quod homo est, proximus tuus est: quod malus est, non solum tuus, sed etiam suus inimicus est. Dilige ergo in eo carum et animam, hoc est, proximum tuum quem Deus fecit; et odio habe malitiam, quam ipso consentiente diabolo intramisit. Quod cum sancto et pio animo feceris, vices cælestis Medici agis, odio habens mortuum, et diligens ægrotum.

5. *Et illud, Carbores ignis congeres super caput inimici.* Non semper littera in Scripturis sequenda. Item per Salomonem loquitur Spiritus sanctus, *Si esurierit inimicus tuus, ciba illum; si sitit, potum da illi: hoc enim faciens, carbores ignis congeres super caput ejus* (Prov. xxv, 21 et 22). Hoc ergo loco cum grandi diligentia observandum est, ne forte dum sum non bene intelligimus, de medicamentis nobis vulnera facimus. Solent enim nonnulli hoc præcepto uti, quasi ad satianum furorem suum. Dicunt enim apud se: Ecce cibo inimicum meum, ut ardeat in æternum. Avertat Deus hujusmodi intelligentiam ab animis nostris. Qualiter ergo accipi debeat locus iste, sancti et antiqui patres, revelante Spiritu sancto, demonstrerunt. *Si esurierit inimicus tuus, ciba illum, etc.; luc enim, inquit, faciens, carbores ignis congeres super caput ejus* Caput in homine, sensus rationalis intelligitur: qui sensus cum a fervore charitatis recedens factus fuerit frigidus (unde scriptum est, *Quia abundavit iniquitas, refrigeret charitas multorum* [Matth. xxiv, 12]), necesse est ut quod est saluti contrarium sapiat, et cui deberet esse amicus, inimicus existat. Ad sanandum ergo talem phreneticum, homines sanctos et charitatis igne accensos hortatur Spiritus sanctus, dicens: *Carbores ignis congeres super caput ejus.* Cum enim inimico tuo pio animo frequentius beneficeris: quamlibet sit impius et crudelis, barbarus et erucatus, tamen tandem aliquando erubescit et dolet, et penitere incipit quod admisit. Jam cum penitentiam coeperit agere, sensus rationalis, hoc est, caput ipsius, incipit charitatis igne succendi: et qui prius quasi frigidus et phreneticus contra te consueverat iracundiam retinere, spirituali calore de tua bonitate successus incipit in toto corde diligere. Ecce quomodo sancti Patres huic Scripturæ locum intelligendum esse dixerunt. Nam absit a sensu catholico, ut eo animo quisque boni aliquid inimico suo conetur impendere, ut cum pro hoc beneficio velut æterno incendio concremari. Unde cum grandi cautela filioi considerandum est et timeendum, ne sequamur litteram occiditem; sed magis vivificantem spiritum diligamus.

¹ Ms. l., reprehendens.

(a) Alias, de Tempore 168.

(b) In Appendice nunc primum collocatur. Erat datus Lovaniensibus, Verhuo apertus, et vindigo, qui observat hanc ipsam esse homil. 41 Cassarii in Bibliotheca Patrum. De eum. 1 vide Append. serm. 40, n. 6; 68, n. 5; de univ. 2, serm. 13, n. 6, excerptum ex Pelag. Epist. ad Demetriad.: de num. 4, serm. 271, n. 4; 269, n. 2; de num. 5, serm. 273, n. 5, et supra serm. 29, n. 2; 41, n. 4; 140, n. 1; 174, n. 3; de num. 6, serm. 271, n. 6; de num. 7, serm. 4, n. 2, et 274, n. 2; de num. 8, serm. 273, n. 4; 285, n. 7; 301, n. 1; 373, n. 6.

6. *Jerusalem celestis: de pace muros habet, pacem non tenenti imperitios.* Et illud, fratres charissimi, cum grandi tremore considerare debemus, quod in Psalmo terribiliter Spiritus sanctus dixit. Cum enim illam caelestem Jerusalem, id est, congregationem omnium sanctorum, quæ cum Christo est regnatura, ad laudandum Dominum provocaret; cum dixisset, *Lauda, Jerusalem, Dominum, addidit, Qui posuit fines tuos pacem* (Psal. cxlvii, 12, 14). Ergo, ut ipsi videtis, Jerusalem illa caelestis muros de pace habet constructos. Qui enim talem pacem et talem charitatem habet ut omnes diligit, et pro bonis orat ut meliores fiant, pro malis supplicat ut cito se corrigant; de qua parte voluerit intrare, illius caelestis Jerusalem portas apertas merebitur invenire. Qui autem non vult habere talem charitatem, qualem et Christus præcepit, et Apostolus docuit, ex omni parte Jerusalem portas clausas inveniet. Et quia oleum charitatis habere nolumus, clausis januis sponsi, cum illis fatuis virginibus illam metuendam audiet vocem: *Amen dico vobis, nescio vos unde sitis* (Math. xxv, 12). Quomodo enim illis quinque virginibus, quæ charitatis oleum habuerunt, illa caelestis Jerusalem aperiet januas suas, ut intrent in gaudium Domini sui: sic illis e contrario qui sine charitate veniunt, claudet, et æterna a se separatione repellet; et implebitur illud quod in Psalmo dicitur de Jerusalem, *Quoniam, inquit, confortavit seras portarum tuarum* (Psal. cxlvii, 13). Clausis portis et confirmatis seris, nunquam exiet amicus, nunquam intrare poterit inimicus: quia quomodo justus nunquam est exiturus a gloria, ita et peccator nunquam poterit liberari a pœna.

7. *Nihil nos a charitate separret.* Et ideo, si volumus ut ab istis malis nos dignetur divina pietas liberare, ut feliciter in illam caelestem Jerusalem mereamur intrare, totis viribus laboremus ut in nobis impleatur illud quod Apostolus dixit, *Quis nos separabit a charitate Christi? Tribulatio? an angustia? an persecutio? an fames? an periculum? an gladius?* et illud, *Certus sum enim quia neque mors, neque vita, neque Angeli, neque principatus, neque potestates, neque altitudo, neque profundum, neque instantia, neque futura, neque creatura aliqua poterit nos separare a charitate Dei, quæ est in Christo Jesu Domino nostro* (Rom. viii, 35, 38, 39). Ecce, sicut audistis, beatum Apostolum et apostolicos viros tanta ac tam terribilia a charitate Dei separare non poterant. Unde nimis dolendum est, quod cum illi a charitate Dei nec tormentis poterant separari, nos interdum otiosis fabulis separemur, et nonnunquam propter parvissimum convicium et cujuscunque miseri hominis detractionem ita delinquimus charitatem, ut cum eo non solum multis diebus, sed etiam mensibus fortassis et annis nec loquamur, nec ad convivium venire velimus: et non attendimus quia dum nos invicem odio habemus, ita muros civitatis Jerusalem contra nos claudimus, ut nullus nobis aditus remaneat, per quem intrare possimus. Et quia civitas illa habitatorem Deum habet, et dicente Joanne evangelista, *Deus charitas est* (1 Joan. iv, 16); qui charitatem habere noluert, qua fronte vel qua conscientia ad Dominum, qui est charitas, presument accedere?

8. *Nullus excusari potest, quod charitatem non teneat.* Hæc omnia, fratres charissimi, dum vobis paterna pietate frequenter insinuo, absolvo apud Deum conscientiam meam. Et quia nullus unquam erit, qui se in veritate excusare valeat, quod veram pacem et veram charitatem tenere non possit; totis viribus misericordiam Dei deprecemur, ut nobis illam charitatem, sine qua nullus unquam Deum videbit, insinuaré et domare dignetur, ut nullis nec tormentis, nec damnis ac persecutionibus ab illius dilectione vel dulcedine separemur. Si jubetis, jam non est opus et prolixiori vos sermone diutius fatigemus: et ideo fatis ista quæ ad præsens dicta sunt, vestræ Charitati sufficiant, ut

¹ Ms. Theod., *delinquimus in charitate.*

hæc Deo placita, quæ accepistis, sanctis cogitationibus velut munda animalia assidue ruminetis, et qualiter ea cum Dei adjutorio possitis adimplere, in vestris animis definitis. Ea quæ sequuntur de amore inimicorum, aut die crastino, aut certe die dominico absque aliqua lassitudine corporis opportunius audietis; præstante Domino nostro Jesu Christo, cui est honor et gloria in sæcula sæculorum. Amen.

SERMO CCLXXXIII (n).

De diligendis inimicis, u (b).

1. *Charitas magnam peccatorum remedium. A nemine non potest cum Dei adjutorio haberi, cum in bona voluntate sita sit.* Scio et credo Charitatem vestram sapienter intelligere, non esse sine causa quod vos de vera et perfecta charitate tam frequenter admonéo. Hoc enim ideo facio, quia ad omnium peccatorum vulnera nullum medicamentum tam salubre et tam efficax esse cognosco. Additur et hoc, quod cum tam magnum sit vere et perfectæ charitatis remedium, nullus tamen invenitur qui eam cum Dei adjutorio habere non possit. In reliquis operibus bonis interdum potest aliquis qualemcumque excusationem prætere; in habenda autem dilectione nullus se poterit excusare. Potest mihi dicere aliquis, Non possum jejunare: numquid potest dicere, Non possum amare? Potest dicere, Propter infirmitatem corporis mei non possum a vino vel a carnibus abstinere: numquid potest dicere, Non possum diligere? Potest dicere, se virginitatem non posse servare; non posse res suas vendere, et pauperibus erogare: numquid potest dicere, Non possum inimicos meos diligere, et eis qui in me peccaverint indulgere? Nemo se circumveniat, fratres charissimi; quia Deus neminem fallit. Cum enim multa sint quæ propter fragilitatem humanam corporaliter non possumus implere; charitatem tamen in corde nostro, Deo inspirante, si in veritate volumus, sine aliqua dubitatione habere poterimus. Multa enim sunt quæ de horreo vel canava (c) vel cellario aliquoties proferre non possumus; de thesauro vero cordis nimis scædum et turpe est, si aliquam excusationem prætere videamur. Non enim ibi aut pedes laborant currendo, aut oculi videndo, aut aures audiendo, aut manus operando lassantur, ut nos per ipsum fatigationem excusare conemur. Non nobis dicitur, Ite ad Orientem, et querite charitatem; navigate ad Occidentem, et invenietis dilectionem. Intus in corda nostra, unde nos iracundia excludere solet, redire jubemur, dicente propheta: *Redite, prævaricatores, ad cor* (Isai. xlvii, 8). Non enim, sicut jam dixi, in longinquis regionibus invenitur quod a nobis Dominus repetit: iatus ad cor nostrum nos mittit. In nobis enim posuit quod requirit, ubi tota charitatis perfectio in animi bonitate vel voluntate consistit: de qua voluntate vel bonitate pastoribus Angeli clamaverunt, *Pax in terra hominibus bonæ voluntatis* (Luc. ii, 14). Et ideo quia nulla nobis ante tribunal Christi excusatio esse poterit; cum Dei adjutorio totis viribus laboremus, ut in animis nostris plus prævalcat bonitas quam malitia, plus patientia quam iracundia, plus benignitas quam invidia, plus humilitas quam superbia: et ut totum brevi sermone concludam; sic

(a) Alias, de Tempore 61.

(b) In Appendice nunc primum collocatur. Ambiguus erat Lovaniensibus, falsus Verlino et Vindingo. Inter Cæsarienses Stephani Baluzii cura ex Regio codice impressos exstat ordine septimus. In aliis etiam, quos exploravimus, veteribus libris præfert nomen Cæsarii: prætereque in fisdem manuscriptoris proxime subjungitur superiori sermone, sub cujus finem Cæsarius pollicebatur se de ea re dicturum, quam hoc subsequente sermone pertractat. De num. 1 vide Appendixis serm. 62, n. 2; 223, n. 3, et 271, n. 4; 141, n. 2; 200, n. 1; 223, n. 5: de num. 3, serm. 273, n. 4; 62, n. 5: de num. 5, serm. 63, n. 6; 200, n. 4; 107, n. 3: de num. 6, serm. 274; 210, n. 3; 223, n. 5; 273, n. 8; clausulam concilii Araticani 2, et clausulam serm. 28, 271.

(c) Vide supra, serm. Appendix. 141, n. 2, cum nota.

totum cor nostrum obtineat charitatis dulcedo, ut la nobis amaritudo odii locum habere non possit.

2. *Frustra dicit quis se inimicos diligere non posse.* Sed dicit aliquis: Nulla ratione possum inimicos meos diligere. In omnibus Scripturis Deus tibi dixit quia potes: tu e contrario non posse respondes. Considera nunc, utrum Deo an tibi debeat credi¹. Et ideo quia mentiri non potest Veritas, jam vanas excusationes suas relinquat humana fragilitas: quia nec impossibile aliquid potuit imperare qui justus est: nec damnaturus est hominem pro eo quod non potuit vitare, qui pius est. Quid tergiversamur incassum? Nemo enim quantum possumus melius novit, quam qui nobis ipsum posse donavit. Tot viri, tot mulieres, tanti pueri, tantæ et tam delicatæ puelle: flammæ, et ignes, et gladios, et bestias pro Christo æquanimitè pertulerunt: et nos stultorum hominum convicia dicimus tolerare non posse; et interdum pro parvissimis damnis, quæ nobis malorum hominum nequitia inferuntur, si possumus, etiam usque ad mortem illorum nostras injurias vindicamus! Unde nescio qua fronte vel qua conscientia cum omnibus sanctis in æterna beatitudine partem habere desideramus; quorum exempla sequi nec in rebus minimis acquiescimus.

3. *Scripturæ locum in sui gratiam afferunt, sed hoc præcipue Dei amor innuitur. Deus amavit non amantes, et in hoc vult nos ipsum imitari. Phrenetici sunt qui nos vexant.* Sed sunt aliqui qui testimonium Scripturæ divinæ iracundie sure astimant suffragari. Dicunt enim scriptum esse, *Amat anima mea amantem se*: et dum auctoritatem divinam male intelligunt, de medicamentis sibi vulnera faciunt. Qualiter autem hoc et debeat et possit intelligi, attendat Charitas vestra, *Amat, inquit, anima mea amantem se.* Licet et de omnibus² secundum litteram sentiri debeat, tamen certius de Deo intelligi debet, quia nullus nos melius quam ipse diligit. Nam si boni tantummodo amandi sunt, quid dicimus de Deo nostro, de quo scriptum est, *Sic Deus dilexit mundum, ut Filium suum unigenitum daret*³ (*Juan. iii, 16*)? Quid enim boni fecerat mundus, ut illum sic diligeret Deus? Omnes enim homines non solum malos, sed etiam originali peccato mortuos Christus Dominus noster invenit. Et tamen etiam cum tales essemus, dilexit nos, et tradidit semetipsum pro nobis: ac per hoc amavit etiam non amantes, sicut et Paulus apostolus dicit, *Christus pro impiis mortuus est* (*Rom. v, 6*); et per ineffabilem pietatem universo humano generi hoc exemplum dedit, dicens: *Discite a me quia mitis sum et humilis corde* (*Matth. xi, 29*). Quod et beatus Petrus apostolus in Epistola sua similiter præcepit, dicens: *Christus passus est pro nobis, relinquens vobis exemplum, ut sequamini vestigia ejus* (*1 Petr. ii, 21*). Quod exemplum Domini secuturi sumus? numquid ut mortuos suscitemus? numquid ut supra mare pedibus ambulemus? Non utique; sed ut simus mites et humiles corde; et non solum amicos, sed etiam adversarios diligamus: *Ut sequamini, inquit, vestigia ejus.* Dixit hoc etiam beatus evangelista Joannes: *Qui dicit se in Christo manere, debet quomodo ille ambulavit, et ipse ambulare* (*1 Joan. ii, 6*). Quomodo Christus ambulavit? In cruce enim positus pro inimicis oravit, dicens: *Pater, ignosce illis: quia nesciunt quid faciunt* (*Luc. xxiii, 34*). Phrenetici enim sunt, et a contrario spiritu possidentur, et ut nos persequantur, majorem persecutionem a diabolo patientur: et ideo magis ut liberentur quam ut damnentur orare debemus. Sic enim fecit beatus Stephanus, qui gloriosissimo primus Christi vestigia secutus est. Cum enim duris saxorum inhiibus cæderetur, pro se stans oravit; pro inimicis vero suis positus genibus totis viribus clamavit et dixit: *Domine, ne statuas illis hoc peccatum* (*Act. vii, 59*). Si ergo putamus nos non posse imitari Dominum nostrum, imitemur saltem conser-

vum nostrum. Imitemur etiam et beatum Jacobum: qui et ipse cum a Judæis lapidaretur, flexis genibus pro suis persecutoribus supplicavit.

4. *Inimicorum dilectio non est consilium, sed præceptum.* Dominus quoque in Evangelio ut inimicos diligere debeamus non dedit consilium, sed præceptum. Aliud est consilium, aliud præceptum. Consilium datur, ut virginitas conservetur, ut a vino et a carnibus absteineatur, ut vendantur omnia, et pauperibus erogentur. Præceptum vero datur, ut justitia custodiatur, ut omnis homo diverat a malo, et faciat hominem. Denique de virginitate dicitur, *Qui potest capera, capiat* (*Matth. xix, 12*): de justitia vero non dicitur. Qui potest facere, faciat: sed, *Omnis arbor quæ non facit fructum bonum, excidetur et in ignem mittetur* (*Id. in, 10*). Consilium qui libenter audierit et fecerit, majorem gloriam habebit. Præceptum qui non impleverit, nisi poenitentia subvenerit, evadere poenam non poterit. Sic enim præcepit Dominus: *Diligite inimicos vestros, benefacite his qui oderunt vos, et orate pro persequentibus vestris et calumniantibus vobis* (*Id. v, 44*). Et si quæris quam mercedem accipies; audi quod sequitur: *Ut sitis filii Patris vestri qui in caelis est* (*Id. ibid., 45*). Advertite, quia si inimicos non diligimus, filii Dei esse non possumus. Et qua fronte dicimus in oratione, *Pater noster, qui es in caelis*? aut qua conscientia dicere poterimus, *Dimitte nobis debita nostra, sicut et nos dimittimus* (*Id. vi, 12*).

5. *Qui non nisi se amantes amat, ab ethnicis et bestiis non distat. Charitas vera.* Sed dicit aliquis: Ego audio Scripturam dicentem, *Amat anima mea amantem se.* Amas filios et parentes? Amat et latro, amat et draco, amat et lupi; amat et ursi. Si enim amantes non diligimus, si filios vel parentes despiciamus, peiores leonibus et supradictis bestiis sumus: si vero amantes tantum diligimus, nihil ab ipsis bestiis distare videmur. Sic et ipse Dominus dixit: *Si enim diligitis eos qui vos diligunt, quam mercedem habebitis? Nonne et publicani hoc faciunt? Et si salutariter fratres vestros tantum, quid amplius facietis? Nonne et ethnici hoc faciunt* (*Id. v, 46, 47*)? Qui ergo solos amicos diligit, sicut ipsi videtis, adhuc in hac parte publicanis et Gentibus similes sunt. Ut ergo superiores et Gentibus et bestiis simus, etiam inimicos et adversarios diligamus; et timeamus illud quod Dominus in Evangelio dixit: *Serve male, omne debitum dimisi tibi quia rogasti me; nonne et te oportuit misereri conservo tuo, sicut et ego tui miserus sum?* Et quid postea? *Tradidit eum tortoribus, donec redderet universum debitum.* Sic, inquit Dominus, *Pater meus caelestis faciet vobis, si non dimiseritis unusquisque fratri suo de coedibus vestris* (*Id. xviii, 32-35*). Et iterum ipse Dominus ait: *In hoc cognoscet omnes quia mei discipuli estis, si vos invicem diligatis* (*Juan. xiii, 35*). Et iterum: *Hoc est mandatum meum, ut invicem diligatis*¹ (*Id. xv, 12*). Et iterum: *Qui universam legem complevit, offendat autem in uno, factus est omnium reus* (*Jacobi ii, 10*). Quod est hoc unum, nisi quod supra diximus, *Mandatum novum do vobis, ut vos invicem diligatis* (*Juan. xiii, 34*)? quod, inquam, est hoc unum, nisi illud quod Apostolus dicit, *Omnis lex in uno sermone completur, Diliges proximum tuum sicut te ipsum* (*Galat. v, 14*)? Sed ne forte aliquis dicat, locum hunc non sic debere intelligi: audiat de hoc mandato iterum Apostolum sublimi voce clamantem, *Si tradidero corpus meum ut ardeam, charitatem autem non habeam, nihil mihi prodest* (*1 Cor. xiii, 3*). Ipsa est vera et germana charitas, quæ non solum usque ad amicos, sed etiam usque ad ipsos pervenit inimicos: sicut et Dominus noster tantam circa genus humanum cognoscit habere charitatem, ut non solum supra bonos, sed etiam supra malos pluviam dare, et solem suum quotidie oriri concedat.

¹ Ms. Theod. *debeas credere.*

² vs. r., *hominibus*

³ Ms. l. addit, *pro mundo.*

¹ Hæc verba: *Et iterum: Hoc est mandatum meum, ut invicem diligatis*, adduntur ex codice collægi Claromontani.

6. *Conclusio.* Etiam et illud ante omnia cum grandi reverentia et timore recitare et retinere debemus, quod Dominus in Evangelio dixit: *Si dimiseritis, inquit, hominibus peccata eorum, dimittet et vobis Pater vester caelestis peccata vestra: si non dimiseritis, nec Pater vester caelestis dimittet vobis peccata vestra* (Matth. vi, 14). [In potestate nostra positum est, qualiter in die iudicii iudicemur. Unde nescio qua fronte indulgentiam peccatorum suorum ante tribunal Christi obtinere poterit, qui Deo precipiente inimicis suis veniam dare non acquiescit.] Apostolus etiam praedicat dicens, *Nemini malum pro malo reddentes. Benedicite persequentibus vos; benedicite, et nolite maledicere* (Rom. xii, 17, 14): et iterum, *Noli vinci a malo, sed vince in bono malum* (Ibid., 21): et iterum, *Non reddentes malum pro malo, nec maledictum pro maledicto, sed e contraria benedicentes* (I Petr. iii, 9). Beatus quoque evangelista Joannes, qui supra peccus Domini in coena recubuit, in Epistola sua ita nos admonet, dicens, *Qui odit fratrem suum, homicida est; et scitis quia omnis homicida non habet in se vitam aeternam manentem* (I Joan. iii, 15): et iterum, *Qui dicit se in lumine manere, et fratrem suum odit, in tenebris est, et in tenebris ambulat, et nescit quo vadat; quia tenebrae obcaecaverunt oculos eius* (Id. ii, 11). Illo loco fratrem omnem hominem debemus accipere. Dicit etiam ipse beatus Joannes, *Si quis dixerit, Diligo Deum, et fratrem suum odit, mendax est: qui enim non diligit fratrem suum quem videt, Deum quem non videt quomodo potest diligere* (Id. iv, 20)? Sed jam¹, si jubetis, ista sufficiant. Sunt enim innumerabilia tam in Novo quam in Veteri Testamento, quae causam, de qua loquimur, validissimis testimoniis confirmare videntur, quae omnia longum est ut nunc Claritatis vestrae auribus intimerent. Sed a sanctis animabus etiam parva pro magnis accipiuntur: quia et revera cui parva², sed tamen magna, non prosunt, plura prodesse nihil poterunt. Ergo, fratres charissimi, considerantes illud quod jam saepe dictum est, quia *omnis lex uno sermone impletur* in nobis, id est, *Diliges proximum tuum sicut te ipsum*; non solum amicis, sed etiam inimicis diligite [quia quicumque hoc implere nolunt, reliqua illis opera bona prodesse non poterunt. Et ideo ita omnibus inimicis vestris dimitte³]; ut cum secunda conscientia possitis in oratione dicere, *Dimitte nobis debita nostra, sicut et nos dimittimus debitoribus nostris* (Matth. vi, 12). Quod ipse praestare dignetur, qui vivit et regnat in saecula saeculorum. Amen.

SERMO CCLXXIV (a).

Admonitio ista continet quomodo pius et misericors Dominus in potestate nostra posuerit qualiter in die iudicii iudicemur, et quod unicuique ac singulare medicamentum sit contra omnia peccata, et quod nullus unquam in veritate se poterit excusare quod non possit diligere inimicos suos.

1. *Facilia cuique Deus providit medicamenta. Praecipua sunt duo eleemosynarum genera.* Pius et misericors Dominus sciens fragilitatem generis humani sine qualibuscunque peccatis praesentem vitam non posse transigere, talia medicamenta dignatus est providere, quae non solum divites, sed etiam pauperes possint peccatorum suorum vulneribus adhibere. Quae autem sunt ista medicamenta? Haec utique duo de quibus Dominus dixit, *Date, et dabitur vobis, dimitte et dimittetur vobis* (Luc. vi, 37-38). *Date et dabitur vobis,*

¹ Sic motus ex eodem Ms. [etiam.]

² Alias, pauca.

³ Quae hic et supra analis includuntur, desiderantur in Mss.

(a) Homilia est Caesarii ex editis a Baluzio nona: quatinus super in Bibliotheca Patrum habebamus homiliae Eligii octavae insertam. De num. 1 vide Appendicem serm. 508, n. 1: 240, n. 3, et 235, n. 3: de num. 2, serm. 225, n. 6; 267, n. 2: de num. 3, serm. 107, n. 3: de num. 4, serm. 150, n. 2; 500, n. 4: de num. 6, Tractatum 18 in Jean-

perinet ad eleemosynam quae datur esurientibus, nudis atque captivis: *Dimittite, et dimittetur vobis*, pertinet ad eleemosynam per quam indulgetur omnibus inimicis. Si se pauper voluerit quisque excusare quod esurientem pascere, nudum vestire, captivum liberare non possit; nullatenus in veritate poterit dicere non posse suis inimicis vel adversariis indulgere, ut preces quas nobis iudex peritus¹ caelestis dictavit² securus in oratione dominica dicat, *Dimitte nobis debita nostra, sicut et nos dimittimus debitoribus nostris* (Matth. vi, 12); et illam evangelicam sententiam sine aliquo metu audiat, *Si dimiseritis hominibus peccata eorum, dimittet et vobis Pater vester caelestis peccata vestra: si autem non dimiseritis, nec Pater vester dimittet peccata vestra* (Ibid., 14 et 15). Satis nobiscum delicate agitur, quando in nostra potestate ponitur qualiter in die iudicii iudicemur. Si dimiseritis, inquit, dimittetur vobis: si non dimiseritis, non dimittetur vobis.

2. *Inimico facile ignoscit memor quid Deo debeat.* Ea porro debita aliter solvi nequeunt, nec excusari queunt non solventes. Sed dicit aliquis: Non possum indulgere inimicis meis. Si non habes peccatum quod tibi indulgeat Deus, licet tamen forte, potes dicere quod non velis indulgere proximo tuo. Si vero incomparabiliter plus peccasti tu Deo quam in te peccaverit homo; quare iubente Domino non dimittis parum, ut tibi Deus dignetur dimittere multum? Non enim precepit vobis Dominus jejunare plus quam potestis, et a vino vel a carnibus abstinere, vigiliis vos frequentius affligere, ad Orientem vel ad Occidentem cum infinitis laboribus vel periculis navigare; nihil horum nobis imponitur: sed hoc nobis iubetur, ut attentius arcam conscientiae nostrae considerantes, nullum hominem in hoc mundo odio habeamus, impletes illud quod ipse Dominus ait, *Omnia quaecumque vultis ut faciant vobis homines, et vos facite eis similiter* (Id. vii, 12). Et quia nullus est qui quod aut in Deum aut in hominem peccaverit, sibi dimitti non velit; quare non facimus aliis quod nobis fieri volumus: ut fiat in nobis illud quod ait Apostolus, *Omnis lex in uno sermone impletur, Diliges proximum tuum sicut te ipsum* (Galat. v, 14)? Unde opus est ut nosmetipsos minime falsa securitate decipiamus, credentes quod si noluerimus proximis nostris dimittere, peccatorum nostrorum indulgentiam mereamur accipere. Cum grandi enim tremore consideranda est illa terribilis et metuenda Domini nostri sententia, quam servus ille crudelis meruit audire: *Serve male, debitum dimisi tibi, quoniam rogasti me; nonne ergo oportuit et te misereri conservo tuo, sicut et ego tui misertus sum?* Et quid post haec? *Tradidit eum tortoribus, donec redderet omne debitum.* Et ut hoc etiam tardioribus insinuaret, adiecit: *Sic et Pater meus caelestis faciet vobis, si non dimiseritis unusquisque fratri suo de cordibus vestris* (Matth. xviii, 32-35). Cum enim absque ullo labore corporis, si toto corde dimittimus fratribus nostris, possimus indulgentiam pro omnibus peccatis nostris promereri; quam excusationem in die iudicii habere poterimus, si hoc quod ipso adjuvante facillime possumus, implere negligimus? Ubi sine dubio sententiam in nobis impleturum est Dominus noster; ut in quo iudicio iudicaverimus, in eo iudicio iudicetur de nobis; et secundum mensuram per quam proximis nostris indulgentiam dederimus, remittatur nobis (Id. vii, 2). Qui enim haec implere noluerit, ipse sibi januam divinae misericordiae claudit.

3. *Horum alia opera inania sunt.* Quamlibet aliqua opera bona quisque fecerit, omnia evacuebantur, si in eo charitas vera non fuerit, quae non solum ad amicos, sed etiam usque ad ipsos perveniat inimicos: quia non mentitur beatus Paulus apostolus, in quo Christus locutus est, dicens, *Si distribuero in cibos pauperum omnes facultates meas, et si tradidero corpus meum ut ardeat, charitatem autem non habueris, nihil mihi prodest* (I Cor. xiii, 3). Et quia radix omnium

¹ Forte, jurisperitus.

malorum est cupiditas (1 Tim. vi, 10), et radix omnium horum est charitas; quid prodest homini si mille ramos aut cum floribus aut cum pomis pulcherrimis et amoenissimis habeat, si radix in eo viva et vera non fuerit? Quomodo enim evulsa radice cupiditatis¹, omnes rami protinus arescunt et pereunt; ita qui per odium et iracundiam radicem in se charitatis extinxerit, nihil in eo unde ad vitam æternam perveniat remanebit.

4. *Eleemosynæ inanes. Cur velit Deus eleemosynam fieri.* Ille vero qui supradicta mala in corde servat, et credit se multis eleemosynis peccata ipsa posse redimere, audiat Dominum in Evangelio dicentem, *Si offers munus tuum ad altare, et ibi recordatus fueris quia frater tuus habet aliquid adversum te, relinque ibi munus tuum, et vade prius reconciliari fratri tuo; et tunc veniens offeres munus tuum* (Matth. v, 23, 24). Sententia ista evidenter ostendit, quod sacrificium offerre vel eleemosynam dare nihil proderit, nisi prius reconciliatio inimici præcesserit. Nam quod etiam orationem nostram Deus non velit audire, si odium voluerimus in corde servare, ipse in Evangelio dixit, *Qui habet mandata mea hæc et facit ea, ipse est qui diligit me* (Joan. xiv, 21); et, *Quid prodest quod dicitis mihi, Domine, Domine, et non facitis ea quæ dico* (Luc. vi, 46)? Quæ sunt ista quæ Dominus specialiter se dixisse asseruit? Illa utique quæ ad pacem et concordiam pertinent: *Diligite inimicos vestros, benefacite eis qui vos oderunt* (Matth. v, 44); et illud, *In hoc cognoscet omnes quia discipuli mei estis, si dilectionem habueritis ad invicem* (Joan. xiii, 35). Nam si eleemosynas largius damus, et secundum Christi præcepta inimicis nostris non indulgemus; substantiam Deo offerimus, et animam nostram adversario subjungamus. Etiam videte si justa ac Deo placita possit esse ista divisio. Non enim tam quæ nostras, quam nos ipsos desiderat Deus. Nam quia nos scit multum amare terrenam substantiam, ideo vult sibi offerri quod amamus; ut secundum illius præceptum, ubi præcesserit thesaurus noster, illuc sequatur et cor nostrum (Matth. vi, 21), et sacerdote dicente, *Sorsum corda, cum securâ conscientia respondere possimus, nos habere ad Dominum.*

5. *Recapitulatio.* Quis enim non contremiscat illam, quam et frequenter suggestimus et jugiter insinuare debemus, beati Joannis apostoli sententiam? *Qui, inquit, odit fratrem suum, homicida est* (1 Joan. iii, 15); et iterum, *Qui dicit se in luce esse, et fratrem suum odit, in tenebris est usque adhuc* (Id. ii, 9); et, *Quis odit fratrem suum, in tenebris est, et in tenebris ambulat, et accipit quo eat; quoniam tenebræ obcæverunt oculos ejus* (Ibid., 11). Et illud, *Itinera eorum qui injuriam retinent, malefacti, in morte.* Et quia, secundum hæc quæ supra suggestimus, nulla nobis vel umbra alicujus excusationis remanet, totis viribus cum Dei adjutorio laboremus implere quod præcepit, ut mercatum accipere quæ promisit. Et ut reliqua opera bona, quæcumque inspirante Deo facimus, non perdamus, charitatem velut matrem bonorum omnium fideliter Domino inspirante servemus. Et ut hæc quæ supra suggestimus, plenius et evidentius positus agnoscere, parum aliquid de opere sancti Augustini ad rem de qua suggestimus pertinentem² credidi adjungendum, quo manifestissime probetur nullum hominem posse Dei misericordiam promereri, qui duo præcepta charitatis contemnens, inimicis suis neglexerit toto corde dimittere.

6. *Quadragesimæ numeri mysterium. Languet qui duo minus habet. Dilectio Dei: dilectio proximi.* Sanctus Augustinus episcopus, cum de illo paralytico, qui triginta et octo annos habebat in infirmitate sua, tractaret, sic ait: *Quadragesimæ numero, fratres charissimi, cursus vite nostræ et conversatio nostra in Scripturis divinis mystice designatur. Ideo enim et ante Pa-*

scha, quod præsentem vitam significat, quadragesima dierum jejunium observamus; ut Pascha, quod æternæ vite imaginem gerit, cum gaudio celebrare possimus. Ideo et Moyses quadragesima diebus jejunavit (Exod. xxxiv, 28), et Elias similiter quadragesima (III Reg. xix, 8), et Dominus ac Salvator noster quadragesimæ jejunium consecravit (Matth. iv, 2); et in eremo populus Israeliticus quadragesima annis demoratus est, postquam meruit de Ægypto liberari (Deut. viii, 2). Unde sicut videtis, fratres charissimi, quadragesimæ iste numerus bonorum christianorum et sanctorum omnium figuram significare videtur. Languidus vero ille, de quo in Evangelio legitur quia jacebat, typum generis humani habere videbatur. Quod autem triginta et octo annos in languoribus positus erat, de illo quadragesimæ numero, quem supra diximus, duo minus habens: videamus quæ sunt ista duo quæ decant illi numero consecrata. Et quæ erunt, fratres, nisi duo præcepta charitatis, dilectio videlicet Dei et dilectio proximi; quæ duo talia sunt, ut sine ipsis reliqua nihil prosint? Et si quæ sint opera bona, et virginitatem vel martyrium quis habeat, si ista duo, in quibus tota Lex pendet et Prophetæ (Matth. xxii, 40), non habuerit, languidus et paralyticus jacet. Venit ergo Christus, et per gratiam Spiritus sancti exhibuit nobis ista duo, ut diligeremus Deum, diligeremus et proximum. Depique et pro illo qui inciderat in latrones duos denarios dedit (Luc. x, 35), et apud Samaritanos duos dies transegit (Joan. iv, 40), uti eos in charitate Dei et proximi confirmaret. Et vidua illa, in typum Ecclesiæ, duo æra misit in gazophylacium (Luc. xxi, 2), et Dominus ad prædicandum charitatem binos discipulos destinavit (Id. x, 1). Ista enim duo, ut diximus, ante adventum Christi humanum genus habere non meruit. Attendite, fratres, quia et Dominus duo dixit, illa utique ei (a) deesse videbantur: *Surge, tolle grabatum tuum* (Joan. v, 8). Ista duo languidus ille minus habebat. Quid est, *Surge*, nisi, Dominum dilige? Omnis enim qui Deum diligit, sursum cor habet. Et quid est hoc, *Tolle grabatum tuum*; nisi, Dilige proximum tuum? quæ dilectio proximi in portando grabatum designatur. Apostolus dixit, *Invicem onera vestra portate, et sic adimplebitis legem Christi* (Galat. vi, 2). Si ergo præventus fuerit in aliquo frater tuus, portetur a te; et si tu præventus fueris, sustineat te. Ergo surge, dilige Deum, et tolle grabatum tuum. Dilige proximum tuum, id est porto onus in quo requiescas. Ista duo humano generi necessaria erant. Sed habere ea in se omnino non poterant; quia *charitas Dei diffusa est in cordibus nostris, non ex nobis, sed per Spiritum sanctum, qui datus est nobis* (Rom. v, 5): ipso adjuvante qui vivit et regnat in sæcula sæculorum. Amen.

SERMO CCLXXV (b).

Quare sancti viri et justi in hoc sæculo in peccatoribus viderentur (c).

1. *Cur in veteri Lege peccata corporaliter punita. Ira Moysi sine iracundia. Ardet zelo Dei, et dilectione populi. Idem de Phinees sentiendum. Judicia Dei, fratres charissimi, plerumque sunt occulta, nunquam tamen injusta. Et quia in Lege de quibusdam peccatoribus legitur a sanctis viris in presenti sæculo viderentur; qua ratione factum sit, subtilissima fidei puritate debemus aspicere. Quia enim in Veteri Testamento peccata puniri corporaliter videbantur, omnibus præbebantur exempla, quoties aliquibus irrogabantur digna supplicia. Quod tamen non quisque ut voluisset de populo secundum suam iracundiam exer-*

¹ Eligius, et Dominus ad prædicandum bipertita charitate discipulos destinavit.

(a) Forte, quæ.

(b) Alias, ex Vignerianis 28.

(c) In manuscriptis tribuitur Cæsario, estque inter Memelias ipse nomine a Stephano Baluzo vulgariter posuerunt. De num. 1 vide Appendicis serm. 13, n. 3, et 34, n. 1: de umn. 3 et 4, serm. 41, un. 1, 2

¹ Forte, arboris.

² Melius profecto legretur, pertinens. M.

rebat; sed præpositi vel iudices, ut cæteri metum haberent, iustissime vindicabant. Denique beatus ille Moyses, de quo legitur quod mitis fuerit super omnes homines (*Num. xii, 3*), descendens de monte, quia populum idolis sacrificasse cognovit, tria millia de populo jussit interfici (*Exod. xxxii, 27*); non ut iracundiæ suæ satisfaceret, sed ut Dei injuriam vindicaret; et ut cæteri videntes, nunquam talia peccata exercere præsumerent. Et ut intelligamus quo animo hoc fieri jusserit, regressus ad Dominum supplicavit, dicens: *Si non dimiseris populo tuo peccatum suum, dele me de libro tuo quem scripsisti (Ibid., 32)*. Ecce veram et integram charitatem. Paucos interfici jussit¹, ut sexcenta millia, exceptis mulieribus et parvulis, liberaret; quia nisi ille zelo Dei cominatus in paucos vindicasset, cunctos Dei justitia perdidisset. Beatus quoque sacerdos Phinees unum de principibus cum alienigena concumbentem manu propria gladio interfecit. Et quo animo hoc egerit, Dominus ipse testimonium dedit, dicens: *Phinees zelo meo commotus placavit iram meam, ut non disperderem populum meum*² (*Num. xxv, 11*). Hoc enim fecit Phinees non carnali odio, sed zelo et amore divino; non ut se vindicaret, sed ut populum de Dei iracundia liberaret.

2. *Nec alius Elias animus, et dum milites igne cælesti consumuntur, et dum sacerdotes occidi jubet, ut pote actus Spiritu sancto.* Quam rem et beatum etiam Eliam fecisse cognoscimus: ad quem cum superbissimus et sacrilegus rex quinquagenarius cum suis militibus destinasset, mandans ei ut ad se venire deberet; beatus Elias dolens de perditione populi sui, quem impius ad idola colenda persuaserat, in Spiritu sancto dixit ut descenderet ignis de cælo, et consumeret eos, ut istis percussis in corpore, alii sanarentur in corde. Sed quia nihil apud eos medicamentum spirituale prævaluit, etiam et alium quinquagenarium, qui et ipse cum superbia venerat, Spiritus sanctus per os Eliæ cum suis interfici jussit. Quam rem quia pietate Spiritus sanctus, vel quo animo Elias fecerit, humilitas illius quinquagenarii, qui tertio loco venit, ostendit (*IV Reg. i, 9-13*). In quo evidenter agnovimus, quod si se prius humiliasset fragilitas humana, statim indulgentiam dedisset divina misericordia. Neque enim credendum est quod illi ideo ad Eliam missi fuerint, ut illum interficerent, sed potius ut ad regem vocarent. Et ideo beatus Elias non iracundiæ suæ satisfecit, sed Dei potius injuriam vindicavit. Hoc etiam de sacerdotibus idolorum de monte Carmelo exercuit³, quando omnes interfici jussit (*III Reg. xviii, 40*); scilicet ut falsa religio cum suis extincta doctoribus veræ religioni locum in humanis cordibus daret. Quod totum beatus Elias non sua virtute, sed potentia sancti Spiritus exercuisse credendus est. Denique si vis scire solus ipse Elias qualis fuerit, quando eum paulisper sancti Spiritus gratia, ut eum probaret, deseruit, unius meretricis minas ferro non potuit, sed fugit in deserto viam quadraginta dierum. Ille ergo, qui suppeditante gratia Dei per Spiritum sanctum cælum verbo clauserat, et ultrices flammæ de supernis venire fecerat, unius meretriculæ sermones sustinere non potuit. Hoc ideo dixi, ut agnoscamus quia totum illud non tam Elias, quam Spiritus sanctus exercuit per Eliam. Et ideo nefas est credere quod beatus Elias in his quos fecit interfici, se voluerit vindicare.

3. *Eliasus irrisus quid representet. Cur vindictam petierit.* Hoc etiam de beato Elisæo sentire debemus, cui cum luxuriantes pueri clamarent, *Ascende, calve; ascende, calve* (*IV Reg. ii, 23*); Spiritus sanctus qui in ipso habitabat, imperavit ut ascenderent duo ursi, et lacerarent quadraginta duos pueros. Quod licet in

mysterio factum fuerit, et significaverit Domini passionem, quando irridentes Judæi clamaverunt, *Crucifigatur, Crucifigatur* (*Matth. xxvii, 23*), sicut illi clamaverant, *Ascende, calve; ascende, calve*; id est, ascende in crucem in loco Calvarie: tamen etiam secundum litteram, ideo pauci percussi sunt, ut plurimi sanarentur; ut quia Prophetas Judæi non solum contemnebant, sed etiam irridebant, tali plaga percussi agnoscerent potentiam Spiritus sancti. Sed quia emendare se noverunt, clamat ipse Spiritus sanctus alibi per prophetam, *Percussi filios vestros, et disciplinam non recepistis* (*Jerem. ii, 30*). Si ergo hoc Spiritus sanctus operatus est, nefas est beato Elisæo aliquid imputari; quia et revera tantam potentiam solus homo sine Spiritu sancto habere non potuit. Nam si sancto Elisæo aliquid imputamus, quasi de Dei justo judicio disputare præsumimus.

4. *Zelus idem in Petro.* Et ne forte hoc in solo Veteri Testamento factum fuisse putemus; attendite illum beatissimum ac mitissimum apostolum Petrum, et videte quid per eum de Anania et Saphira fuerit Spiritus sanctus operatus (*Act. v, 5-10*). Quod utique non ideo factum est, ut se beatus Apostolus vindicaret, qui nullam ab eis pertulisse injuriam videbatur: sed Spiritus sanctus per os ejus pullulaus exemplum pessimum infidelitatis in ipsa radice succidit. Hæc ergo omnia spiritualiter et fideliter cogitantes, nihil sinistrum de sancto justorum zelo vel judicio suspicemus: quam rem nobis ipse Dominus et Salvator noster præstare digetur, qui vivit et regnat Deus per omnia sæcula sæculorum. Amen.

SERMO CCLXXVI (a).

De dilectione parentum, et de decimis.

1. *Parentibus debetur honor, amor, et in penuria subsidium. Pauperes, parentes nonnulli despiciunt, ipsis forte meliores.* Legimus, fratres charissimi, monente nos Domino per prophetam, parentibus nostris et honorem semper et amorem impendere; et si forte evenit ut aliqua paupertate laborent, necessitates eorum secundum quod possumus sublevare. Sic enim ait: *Si videris, inquit, nudum, cooperi eum, et domesticos seminis tui ne despereris* (*Isai. lviij, 7*). Hoc loco, *domesticos seminis*, parentes nostros intelligi voluit. Sed dicit aliquis: Quis est qui parentes suos odio habeat, ut hoc pro magno Dominus admonuerit per prophetam? Sive dubio, fratres, scivit Spiritus sanctus nonnullos homines, qui cum ad aliquos honores aut divitias undecumque acquisitas pervenerint, ita parentes suos pauperes despiciunt, ut eos nec videre dignentur. Quod si fecerint, non solum peccatum, sed etiam grave crimen se admisisse non dubitent. Et forte evenit ut ille per divitias et superbiam crimina grandia vel peccata committat, et parentes sui pro ipsa paupertate et humilitate et simplicitate justitiam teneant; et qua fronte indignatur¹ attendere parentes suos innocentes et justos, cum sit ipse peccator et impius? Si quis ergo idoneus est, si aliquos parentes habuerit pauperes; ipsis prius necessaria tribuat, et sic indigentibus extraneis elemosynam faciat: quia reliquis pauperibus si tu non dederis, dabit alius; parentibus vero tuis pauperibus, si tu nihil largitus fueris, difficile est ut alius largiatur.

2. *Elemosynarum ordo legitimus. De opibus nostris quid nostrum; quid alienum.* Ipse est elemosynarum ordo justus atque legitimus, ut prius tibi et tuis victum et vestitum sufficientem et medicorem, non pomposum nec deliciosum providas; deinde, sicut dixi, si qui sunt pauperes de parentibus tuis, quantum prævales largiaris; deinde servos et ancillas tuas

¹ Ms., *infelix indignatur*.

(a) Cæsarii nomen in manuscriptis præfert, et ipsis est in Bibliotheca Patrum homilia 31. De num. 1 vide Appendixis serm. 208, n. 2, et 270, n. 3; de num. 2, serm. 69, n. 8; 277 subseq., n. 3; de num. 3, serm. 113, n. 4; de num. 4, serm. 277, n. 3, et 208, n. 3; de num. 6, serm. 10, n. 5; 140, n. 5.

¹ Ms. collegii Claromontani: *Ecce vera et integra charitate paucos interfici jussit.*

² In eodem Ms., *ut non disperderem universum populum meum victum.*

³ In eodem Ms., *in monte Carmelo.*

nec esurire neque algere permittas : et post hæc quidquid tibi Deus, sicut dixi, excepto victu et vestitu dederit, non in terreno, ubi fures effodiunt et furantur, sed in cœlesti thesauro recondas : ut ubi fuerit thesaurus tuus, ibi sit et cor tuum (*Matth. vi, 20 et 21*) ; et cum sacerdos clamaverit, Sursum corda, securi et in veritate respondeamus, Habemus ad Dominum. Quicumque enim Deus, excepto mediocri et rationabili victu et vestitu, sive de quacumque militia, sive de agricultura contulerit, non tibi specialiter dedit, sed per te pauperibus eroganda transmisit : si nolueris dare, noveris te res alienas auferre ; quia, sicut dixi, hoc solum nostrum est, quod nobis vel nostris rationabiliter sufficit. Quidquid superfuert, Deus noster, sicut dixi, pauperibus erogandum transmisit.

3. *Decimæ injuste denegantur, cum ex jure novem partes deberentur.* Ac sic non solum decimas dare debemus, sed etiam de novem partibus, quidquid solutis tributis, vel expletis sumptibus nostris remanserit, quasi aliis transmissum fideliter erogare debemus. Quod tamen si fecerimus, vere nostra sunt quæ donamus : si vero non facimus, nec illa nostra sunt quæ servamus, nec nos ipsi nostri sumus qui servare videmur. Et tamen, fratres, non video qua fronte illi non offerimus decimum, a quo accepimus totum. Si velit Deus rationem facere nobiscum et dicere, Terram quam colis ego feci, te ipsum qui colis et servos tuos ego feci, animalia quæ te ad colendum adjuvant ego condidi ; calorem solis ego tribuo, pluviam temporibus suis ego dispenso, ipsam sementem quam spargis ego concedo : si ad justitiam rationem attendis, tibi debes decimam reservare, et mihi novem partes dare. Nec hoc quero, misericors esse volo : exemplum tibi præbeo, ut quomodo miserus sum tui, sic miseraris tu pauperis. Si ergo, fratres, justam rationem nobiscum voluerit facere Deus, nunquid est quod respondere possimus ? Et licet in multis sanctarum Scripturarum locis nos de his rebus admoneat Deus ; tamen per Apostolum specialiter clamat et admonet, dicens : *Habentes victum et vestitum, his contenti simus. Nam qui volunt divites fieri, incidunt in tentationem, et in laqueum diaboli, et desideria multa inutilia et nociva, quæ mergunt homines in interitum et perditionem : quia radix omnium malorum est cupiditas, quam quidam appetentes naufragaverunt a fide, et insecerant se doloribus multis. Tu vero, homo Dei, hæc fuge ; sectare vero justitiam, pietatem et fidem* (1 Tim. vi, 8-11). Rogo vos, fratres, ut de Scripturis reliquis taceamus, sententia ista apostolica cui christiano non sufficit ? Vere dico, fratres, quod qui sub tali tonitruo de avaritie somno non surgit, non dormiens, sed mortuus esse credendus est.

4. *Necessitas et modus ad Dei misericordiam fugiendi.* Superfluum non dans invadit alienum. Et ideo, fratres, quia pro ista fragilitate carnali multis peccatis, tanquam circumvolantibus muscis, assidue inquietamur atque compungimur, ad portum misericordias Dei inter procelas et tempestates mundi istius festinemus. Forte aliquis interrogat, quomodo ad hunc portum valeat pervenire. Audiat Christum dicentem, *Bent misericordes, quoniam ipsi misericordiam consequentur* (*Matth. v, 7*) ; et iterum, *Date elemosynam, et ecce omnia munda sunt vobis* (*Luc. xi, 41*). Ergo istam Apostoli sententiam, si evadere de pelago mundi hujus volumus, ante oculos semper habere debemus. Sufficiat nobis habere victum et vestitum, non pomposum, non deliciasum : et quidquid amplius Deus dederit, non negetur usibus pauperum ; quia per nos ipsis probatur esse transmissum. Et si id quod nobis superfluum est non dederimus, res alienas invasimus : et quanti pauperes cum nostra sententia fame mortui fuerint, causas nobiscum ante tribunal Christi dicturi sunt.

¹ Sic melius Ms. [sententia ista apostolica unicuique christiano sufficit.]

5. *Elemosynarum duo genera. Sine se invicem nihil prosunt.* Et quia duo sunt elemosynarum genera, unum quod pauperibus erogamus, aliud quod vicinis vel fratribus nostris, quotiescumque in nobis peccaverint, indulgemus : utrumque Deo auxiliante faciamus ; quia unum sine alio nihil prodest. Si pauperi porrigis elemosynam, et in te peccanti non tribuis veniam ; nihil tibi prodest. Sicut e contrario, si peccantibus tibi indulseris, et esurientibus quantum vales dare nolueris ; sicut dixi, una virtus sine altera tibi prodesse non potest. Nos vero, fratres, ista duo elemosynarum genera nobis quasi spiritualium alarum remigia præparemus, ut ad principalem patriam et illam cœlestem Jerusalem, ab omni terrena cupiditate expediti ac liberi, virtutum pennis, tanquam spirituales columbæ, volare feliciter ac veniri possimus : secundum illud quod Psalmista desiderat, et supplicat dicens : *Quis dabit mihi pennas sicut columbæ ? et volabo, et requiescam* (*Psal. ltv, 7*).

6. *Sæculi negotia interdum remittere.* Certum est, fratres, quod nisi quisque de peccatorum glutino et nimis impeditentis ac laqueis mundi hujus anime suæ pennas contenderit expedire, ad veram requiem nunquam poterit pervenire. Nos vero, fratres, adjuvante Deo, impedimenta mundi hujus, si a nobis ad integrum subtrahere non possumus, vel ita ea quantum vires suppetunt, temperare, vel aliquid ab eis rescindere studeamus, ut nobis remaneant aliqua horarum spatia, in quibus lectioni vel orationi vacare possimus. Nam si totum nobis occupatio terrena subtraxerit, timendum est ne nobis veniat illud quod scriptum est, *Impedimenta mundi fecerunt eos miseros.* Magis ergo adjuvante Domino laboremus, ut et in nobis vel ex parte aliqua implatur illud quod de beato viro scriptum est, *In lege Domini meditabitur die ac nocte* (*Psal. i, 2*). Quam rem Dominus sanctæ Charitatis vestræ pro sua misericordia præstare dignetur, cui est honor et imperium cum Patre et Spiritu sancto in sæcula sæculorum. Amen.

SERMO CCLXXVII (a).

De reddendis decimis (b).

1. *Decimarum oblatio nobis proficit. Decimæ tributa egentium.* De laboris fructu reddendæ sunt. Propitio Christo, fratres clarissimi, jam prope sunt dies in quibus messes colligere debeamus : et ideo gratias agentes Deo qui dedit, de offendant, imo de reddendis decimis cogitemus. Deus enim noster, qui dignatus est totum dare, decimam a nobis dignatur repetere, non sibi, sed nobis sine dubio profuturam. Sic enim per prophetam ipse promisit, dicens ; *Inferte, inquit, omnem decimam in horreis meis, ut sit cibus in domo mea ; et probate me in his, dicit Dominus, si non aperuerit vobis caractracas cœli, et dederit vobis fructum usque ad abundantiam* (*Malach. iii, 10*). Ecce probavimus quomodo nobis decimæ magis quam Deo proficiant. Et propterea alibi scriptum est, *Domini est terra et plenitudo ejus, orbis terrarum et universi qui habitant in eo* (*Psal. xxiii, 1*). Si ergo Domini est terra et plenitudo ejus ; servi Domini sumus pariter et coloni ; et nescio quomodo non omnes agnoscamus possessorem. Dicit enim ; *Agnovit bos possessorem suum, et asinus præsepe domini sui ; Israel autem me non cognovit, et populus meus me non intellexit* (*Isai. i, 3*). O homines stulti, quid mali imperat Deus, ut

(a) Alias, de Tempore 219.

(b) In Appendice nunc primum e locatur. Lovaniensis dubium reliquerat ; rejecit post Verlium Vindingus, ob id maxime quod decimas, de quibus reddendis hic agitur, intelligere liceat ex enarratione in Psal. 103, serm. 3, n. 9, et ex enarratione in Psal. 140, nn. 16 et 17, nondum fuisse Augustini ætate clericis et sacerdotibus datas aut assignatas. Cæsarium, potius refert, quam Augustinum, de num. 2 et seqq. confer Appendicis serm. 276 : de num. 3, in ra, serm. 308, n. 2 et 6 ; de num. 4, serm. 309, n. 2 ; 301, n. 8 ; 305, n. 6 ; 233, nn. 1 et 3.

non mereatur audire! Sic enim dicit: *Primitias arca tua et torcularia tui non tardabis offerre mihi (Exod. xxi, 20)*. Si tardius dare peccatum est; quanto pejus est non dedisse? Et iterum dicit: *Honora Dominum Deum tuum de tuis justis laboribus, et deliba ei de fructibus justitiae tuae; ut repleantur horrea tua frumento, vino quoque torcularia tua redundent (Prov. iii, 9 et 10)*. Non praestas hoc gratis, quod cito recipias magno cum senore. Quarris forte cui proficiat quod Deus accipit redditurus. Quæris iterum cui proficiat quod pauperibus datur. Si credis, tibi prolicet: si dubitas, perdidisti. Decimæ enim tributa sunt egentium animarum. Redde ergo tributa pauperibus, offer libamina sacerdotibus. Quod si decimas non habes fructuum terrenorum, quod habet agricola; quodcumque te pascit ingenium, Dei est: et inde decimas expetit, uade vivis. De militia, de negotio, de artificio redde decimas. Aliud enim pro terra dependimus, aliud pro usura vite pensamus. Redde ergo, homo, quia possides; redde, quia nasci meruisti: sic enim dicit Dominus, *Dabunt singuli redemptionem animarum suarum, et non erunt in eis morbi neque casus (Exod. xxx, 12)*. Ecce habes in Scripturis sanctis cautionem Domini tui, per quam tibi promisit, quod si decimas dederis, non solum abundantiam fructuum recipias, sed etiam sanitatem corporis consequeris. *Replebuntur, inquit, aræ tuæ frumento, vino quoque torcularia tua redundabunt; et non erunt in eis morbi neque casus*. Cura enim decimas dando et terrena et cælestia pensis munera promereri; quare per avaritiam duplici te benedictione defraudas?

2. *Decimam negentem Deus ad solam decimam redigit. Indulgentia est quod novem partes non exigit*. Audi ergo, indevota mortalitas. Nosti quia Dei sunt cuncta quæ percipis, et de suo non accommodas rerum omnium Creatori? Non eget Dominus Deus, non premium postulat, sed honorem, non de tuo aliquid exigit quod refundas. Primitias rerum et decimas petis, et negas? Avare, quid faceres, si novem partibus sibi sumptis, tibi decimam reliquisset? Quod certe jam factum est, cum messis tua pluviarum benedictione subtracta jejuna defecit, et vindemiam tuam aut grandio percussit, aut prima decoxit. Quid est, avide supputator? Novem tibi partes retractæ sunt, quia decimam dare noluit. Constat quidem, quod ipse non dederis; sed tamen Deus exegit. Hæc enim est justissima Domini consuetudo, ut si tu decimam illi non dederis, tu ad decimam revoceris: scriptum est enim, *Hæc dicit Dominus, Quia decima agri tui et primitiæ terræ vobiscum sunt*. Video vos, et fallere me existimastis, intus in thesauris vestris et in domibus vestris erit direptio. Dabis impio militi, quod non vis dare sacerdoti. *Convertimini ad me, dicit Dominus omnipotens (Malach. iii, 7)*, ut aperiam vobis catartas cæli, et effundam vobis benedictionem meam desuper: *et non vobis corrumpentur fructus terræ; neque languebit vitis in agro vestro, et beatos vos dicent omnes gentes (Ibid., 11 et 12)*. Benefacere Deus semper paratus est; sed hominum malitia prohibetur: quia a Domino Deo sibi dari vult omnia, et non de his quæ possidere videtur vult ei offerre. Quid, si diceret Deus, Neque meus es, homo, quem feci, mea est terra quam colis, mea sunt semina quæ spargis, mea animalia quæ fatigas, mei sunt imbres et pluviae, ventorum flamina mea sunt, meus est solis calor: et cum omnia mea sint elementa vivendi, tu qui manus accommodas, solam decimam merebaris? Sed quia jure nos pascit omnipotens Deus, amplissimam tribuit minas laboranti mercedem; sibi tantum decimam vindicans, nobis omnia condonavit.

3. *De bovis hic bene agendum. Frustra aliis hæc cura servatur. Decimas non dans res invadit alienas.*

¹ Ita. cl., non solum in terris vestris, sed etiam in domibus erit direptio: val. natem: Annus consumptus est, et decimas meas intulisti in thesauris vestris. Erat enim direptio in domibus vestris.

Aliarum novem partium usus. Ingrate frondator ac perfido, divina te voce conveni. Ecce annus jam finitus est, redde Domino pluvii mercedem, Mercede te, homo, dum vivis; redime te ipso, dum potes; redime te, dum pretium in manibus habes; pedime te, ne dum te mors prævenierit, vitam simul et pretium perdas. Sine causa hoc dimittis uxori, quæ forsitan alterum habebit maritum. Sine causa hoc marito dimittis, mulier, qui forte aliam sine mora cupit habere uxorem. Frustra parentibus ac propinquis curam tuam injungis: nemo post mortem tuam te fideliter redimet; quia in vita tu te redimere noluit. Depona jam de cervicibus tuis avaritiæ sarcinam, contemne crudelissimam dominam; quæ dum te jugo durissimo premit, jugum Christi suscipere non permittit. Sicut enim jugum avaritiæ in infernum premit, ita jugum Christi in cælum levare consuevit. Decimæ enim ex debito requiruntur, et qui eas dare noluerit, res alienas invasit. Et quanti pauperes in locis, ubi ipse habitat, illo decimas non dante fame mortui fuerint, tantorum homicidiorum reus ante tribunal æterni Judicis apparebit: quia rem a Domino pauperibus delegatam suis usibus reservavit. Qui ergo sibi aut premium comparare, aut peccatorum desiderat indulgentiam promereri; reddat decimas, et de novem partibus studeat eleemosynam dare: ita tamen, ut de ipsis novem partibus quidquid, excepto victu mediocri et vestitu rationabili, superfluerit, non luxuriam reservetur, sed in thesauro cælesti per eleemosynam pauperum reponatur. Quidquid enim nobis Deus plus quam opus est dederit, non nobis specialiter dedit, sed per nos aliis erogandum transmisit; si non dederimus, res alienas luvasinus.

4. *Ad festum S. Joannis se parare. Hoc die ethnica lavacra caere*. Et quia Natale sancti Joannis Baptistæ cum gaudio cupimus celebrare, sicut reliquis festivitatibus supervenientibus; ita imminente ista tam præclara solemnitate ante plures dies castitatem et honestatem omnes omnino custodiant; ut festivitatem istam possint omnes cum gaudio celebrare, et ad altare Domini cum libera et sincera conscientia mereantur accedere. Hoc etiam deprecor et per tremendum diem judicii vos adjuro, ut omnes vicinos vestros, omnes familias, et cunctos ad vos pertinentes admoneritis, et cum zelo Dei severissime castigetis; ne ullus in festivitate sancti Joannis aut in fontibus, aut in paludibus, aut in fluminibus, nocturnis aut matutinis horis se lavare præsumat: quia ista infelix consuetudo adhuc de Paganorum observatione remansit. Cum enim non solum animæ, sed etiam, quod pejus est, corpora frequentissime in illa sacrilega lavatione moriantur: vel de corporis morte timeant, quæ de animæ suæ salute non cogitant. Sed credimus de Dei misericordia, quod castigantibus vobis aut pauci, aut forte nullus hoc malum de reliquo audebit admittere. Etiam et hoc admonete, fratres, ut cantica turpia et luxuriosa, castitati et honestati inimica, familie vestræ ex ore non proferant; quia non est justum ut ex illo ore, ubi Eucharistia Christi ingreditur, canticum luxuriosum vel amatorium proferatur. Hæc enim si secundum vestram consuetudinem libenter auditis, et Christo auxiliante implere contenditis; et in hoc sæculo sanctorum solemnitates mundo corde et casto corpore cum gaudio celebrabit, et in futuro sæculo ad ipsorum consortium feliciter venietis, ipso prestante cui est honor et gloria in sæcula sæculorum. Amen.

SERMO CCLXXVIII (a).

De Auguriis (b).

1. Contentio auctoris ut a sortilegis populos avocet.

¹ Sequentia et manuscriptis primam edimus.

(a) Olim, de Tempore 241; et post, in appendice 68.

(b) Nominè Augustini citavit olim Bonifacius Moguntinus episcopus Germanorum dictus Apostolicus, in epistola ad Zachariam papam. Haud immerito tamen per Lovanium 13

Hos adhibens perdit Baptismum. Observationes superstitiosæ. Pix. Bene nostis, fratres clarissimi, me vobis frequentius supplicasse, et paterna sollicitudine commonuisse, pariter et contestatum esse, ut illas sacrilegas Paganorum consuetudines observare minime deberetis: sed quantum ad me multorum relatione pervenit, apud aliquos parum profecit admonitio mea. Quia si vobis ego non dixero, et pro me et pro vobis malam sum redditurus rationem in die iudicii, et vobiscum mihi erit necesse æterna supplicia sustinere: ego me apud Deum absolve, dum iterum atque iterum admono pariter et contestor, ut nullus ex vobis caragas, vel divinos, vel sortilegos requirat, nec de qualibet eos aut causa aut infirmitate interroget. Nullus sibi præcantatores adhibeat: quia quicumque fecerit hoc in malum, statim peribit Baptismi sacramentum, et continuo sacrilegus et paganus efficitur; et nisi grandi elemosyna, dura et proliza pœnitentia subvenerit, statim in æternum peribit. Similiter et auguria observare nolite, nec in itinere positi aliquas aviculas cantantes attendite, nec ex illarum cantu diabolicas divinationes annunciare præsumite. Nullus ex vobis observet, qua die de domo exeat, qua die iterum revertatur: quia omnes dies Deus fecit, sicut Scriptura dicit; et factus est primus dies, et secundus dies, et tertius, similiter et quartus, et quintus, et sextus, et sabbatum (*Gen. 1, 1, 1-3*); et illud, *Fecit Deus omnia bona valde* (*Ibid. 31*). Illas vero non solum sacrilegas, sed etiam ridiculas sternutationes considerare et observare nolite: sed quoties vobis in quacumque parte fuerit necessitas properandi, signate vos in nomine Jesu Christi, et Symbolum vel orationem Dominicam fideliter dicentes, securi de Dei adjutorio iter agite.

2. *Fraudes suas spernentes diabolus infestat. Hinc sibi vere adhaerentes Deus probat.* Et quia quando supra dicta omnia sacrilegia, Deo vobis inspirante, et contemnere vel despiciere cœperitis, moleste hoc accepturus est diabolus; quia vos videt de amicitia vel societate sua discedere, et sacrilegia per quæ vos decipiebat contemnere, aliquas nequitiis vobis facturus, aut infirmitatem aliquam immisurus est, aut aliquod animal, aut per morbum, aut per evagationem est ablaturus: quia ad vos probandos permittit hoc fieri Deus, ut agnoscat utrum ad ipsum fideliter veniatis, et si toto corde diaboli machinamenta despiciatis, et utrum plus valeat apud vos amor suus, quam cuiusquam animalis amissio. Sed si semel aut secundo nequitiis quas diabolus immiserit, cum animo et tota fide contempseritis; ita ipsum diabolum postea a vestra infestatione Deus dignabitur repellere, ut nunquam vos possit sua calliditate decipere. Homines enim negligentes et faciles, languida desideria et fidem desidem habentes (et ideo etiam si incipiant, non diu perseverant in operibus Dei; sed ubi se in ante dictis sacrilegiis abstinerunt, et vel unam nequitiæ diaboli pertulerunt, statim se pœnitent ad Dominum conversos esse, et machinamenta diaboli reliquisse), iterum revertuntur ad observationes auguriorum, velut canes ad vomitum suum. Vos vero quibus Deus et sapientiam contulit, et veram fidem dedit, ita cito corde circumventiones diaboli despiciate, et fideliter vos ad Deum convertite, et quæcumque diabolus voluerit immittere, patienter et fortiter toleretis: ut cum beato Job dicere possitis, *Dominus dedit, Dominus abstulit; sicut Domino placuit, ita factum est* (*Job 1, 21*); similiter et cum Apostolo firmo et integro corde dicatis, *Quis nos separabit a charitate Christi? Tribulatio? an persecutio? an angustia? an*

fames? an nuditas? an gladius? an periculum (*Rom. viii, 35*)? Boni enim christiani nec tormentis separantur a Christo: tepidi vero et negligentes interdum otiosis fabulis separantur; et si vel leve danum pertulerint, continuo scandalizantur, et contra Deum murmurare præsumunt, et ad nefanda et detestanda auguria redeunt.

3. *Cur divini frequenter vera nuntient. Cur nisi per eos periculum sæpe non vitetur. Hos adhibere grave peccatum est.* Sed forte dicit aliquis: Quid facimus, eo quod auguria ipsa, et caragi, vel divini frequenter nobis vera annuntiant? De hac re Scriptura nos contestatur et monet, dicens: *Etiamsi qua vera vobis dixerint, nolite credere illis, Tentat enim vos Dominus Deus vester, utrum timeatis eum, an non* (*Deut. xii, 3*). Sed iterum dicitis: aliquoties si præcantatores non fuerint, aut de morsu serpentis, aut de alia qualibet infirmitate prope usque ad mortem multi periclitantur. Verum est, fratres charissimi, quia permittit hoc Deus diabolo, sicut jam supra dixi, ad probandum christianum: ut cum interdum per illa sacrilegia aliqua remedia in illa infirmitate percipere, et aliquid verum potuerint agnoscere, facilius propterea diabolo credant. Sed qui totam christianam religionem desiderat custodire, oportet ut hæc omnia tota animi virtute contemnat, timens illud quod ait Apostolus increpans, *Dies, et menses, et tempora observatis; timeo ne sine causa laboraverim in vobis* (*Galat. iv. 10 et 11*). Ecce Apostolus dicit quod qui auguria observaverit, sine causa doctrinam ejus suscipiet: et ideo, quantum potestis, circumventiones diaboli fugite.

4. *Sed nec diabolus lædere poterit nisi permixtus. Duabus ex causis id permittit Deus.* Et illud ante omnia scitote, fratres, quod nec vos ipsos, nec eos qui ad vos pertinent, nec animalia vestra, nec reliquam substantiam vel in parvis rebus diabolus potest lædere, nisi quantum a Deo potestatem acceperit; quomodo nec sancto Job facultatem ausus fuit subvertere, nisi Domino permittente. Et, sicut in Evangelio legimus, quando ab hominibus expulsi sunt demones, rogarunt ut vel in porcos ire permitterentur (*Math. viii, 31*). Si in porcos non sunt ausi intrare demones, nisi a Deo permissionem acciperent; quis ita erit infidelis, ut eos bonos christianos credat posse lædere, nisi Deus propria dispensatione permitteret? Permittit autem hoc Deus ex causis duabus: ut aut nos probet, si boni simus; aut corrigat, si peccatores. Sed qui patienter dispensationem Domini toleraverit, et, sicut jam dixi, quando aliquid perdidit, dixerit, *Dominus dedit, Dominus abstulit; sicut Domino placuit, ita factum est: sit nomen Domini benedictum*: pro ista Deo placita patientia aut coronam accipit, si justus est; aut indulgentiam, si peccator. Et hæc attendite, fratres: quia cum omnem substantiam diabolus evertisset beati Job, non dixit Job, *Dominus dedit, diabolus abstulit*: sed, *Dominus dedit, Dominus abstulit*. Vir enim sanctus noluit istam gloriam diabolo dare, ut aliquid potuisset tollere quod Dominus non permisisset auferre. Cum enim nec filios, nec pueros, nec camelos, nec asinos beati Job, antequam Dominus permitteret, diabolus lædere potuisset; quare credimus quod Christianis amplius aliquid faciat, quam quod deifico ac secreto judicio suo divina potentia permisit?

5. *Divinis, caragi, etc., credere, peccatum mortale. Ethnicarum superstitionum reliquiæ.* Et ideo certissimo credentes quod nihil possumus perdere, nisi quantum nobis Deus permittit auferri; toto corde vostro ad illius misericordiam eamus, et sacrilegas observationes fideliter relinquentes, de illius adjutorio semper præsumamus. Nam qui prædictis malis, id est, caragi et divinis, aruspiciibus vel phylacteriis, et aliis quibuslibet auguriis crediderit; etsi jejunct, etsi orri, etsi jugiter ad Ecclesiam currat, etsi largas elemosynas faciat, etsi corusculum in omni afflictione suam cruciaverit, nihil ei proderit, quoad illa sacrilegia non reliquerit: quia impia ista sacrilegi ob-

Appendicem rejectus est, qui notant Lipsiam dubitare an aut pharsis Severiani. Nobis omnino Cesarii esse videtur. De num. 1 vide Appendicis serm. 249, n. 2; Cesarii homil. 15; Append. serm. 272, n. 8; 270, n. 4; 263, n. 5: de num. 2, serm. 4, n. 2, et 272, n. 7: de num. 3, Bonifacii epist. ad Zachariam papam; Append. serm. 28, n. 1, et 78, n. 6.

servatio, ista omnia bona obruit et evertit. Et qui cum his malis etiam aliqua opera bona exercere voluerint, eis prodesse nihil possunt: quia verum est quod dixit Apostolus, *Modicum fermentum totam massam corrumpit* (1 Cor. v. 6); et illud, *Non potestis calicem Domini bibere, et calicem demoniorum. Non potestis mensam Domini participare esse, et mensam demoniorum* (1 Id. x. 20 et 21); et Dominus in Evangelio, *Nemo potest duobus dominis servire* (Matth. vi. 24). Pro qua re nec ad arbores debent Christiani vota reddere, nec ad fontem orare, si se volunt per gratiam Dei de aeterno supplicio liberari. Et ideo quicumque in agro suo, aut in villa, aut juxta villam aliquas arbores, aut aras, vel quælibet vana habuerit, ubi miseri homines solent aliqua vota reddere; si eas non destruxerit atque succiderit, in illis sacrilegiis, quæ ibi facta fuerint, sine dubio particeps erit. Nam et illud quale est, quod quando arbores illæ ubi vota redduntur occiderint, nemo ex illis arboribus lignum ad focum affert? Et videte miseriam vel stultitiam generis humani: arbori enim mortuæ honorem impendunt, et Dei viventes præcepta continent; ramos arboris non sunt ausi mittere in focum, et se ipsos per sacrilegium præcipitant in infernum. Et ideo qui hoc malum lucusque non observat, gaudet, et Deo gratias agat, et fideliter in bonis operibus perseverare contendat: qui vero in istis diabolicis rebus lucusque captivandum diabolo tradidit se, toto corde pœnitentiam agat, et illa sacrilegia supradicta cum omni horrore fugiat et contemnat; ut illi Deus et indulgentiam dignetur dare, et ad æternam beatitudinem ob gloriam nominis sui faciat pervenire.

6. *Idolothylis rescentes animam occidunt.* Et quia etiam et hoc pervenit ad me, quod aliqui aut per simplicitatem, aut ignorantiam, aut certe, quod plus credendum est, per gulam de illis sacrilegiis, vel sacrificiis, vel sacrilego cibo, quæ adhuc secundum Paganorum consuetudinem sunt, manducare nec timeant nec erubescant; contestor vos coram Deo et Angelis ejus, ac denuntio, ut nec ad illa diabolica convivia, quæ aut ad fanum fontesque, aut ad aliquas arbores sunt, veniatis. Et si vobis inde aliquid transmissum fuerit, tanquam si ipsum diabolium videatis, perhorrescite et respuite, et ita repudiatis, ut nec in domum vestram permittatis de illo sacrilego convivio aliquid exhiberi: propter illud Apostoli quod jam dictum est, *Non potestis calicem Domini bibere et calicem demoniorum; neque mensam Domini participare, et mensam demoniorum.* Et quia solent aliqui dicere, Ego me signo, et sic manduco: nullus hoc facere presumat; quia sic est qui se signat, et aliquid de sacrilego cibo manducat, quomodo qui se signat in ore, et gladium sibi mittit in pectore: quia quomodo gladio corpus occiditur, ita de illo cibo sacrilego anima occiditur. Sed credimus de Domini misericordia, quia vobis agere quæ sancta sunt inspirare dignabitur; et nunquam vobis nec in auguriis, nec in aliis, quæ supra dictæ sunt, sacrilegis observationibus, vel divinationibus diaboli possit nequitia subreperere: sed totam spem vestram in Domino posituri, quatenus ut nunquam ad illa nefanda mala, quæ superius comprehensa sunt, redeatis; præstante Domino nostro Jesu Christo, cui honor et imperium in sæcula sæculorum. Amen.

SERMO CCLXXIX (a).

De Martyribus vel Phylacteriis (b).

1. De variis martyrum suppliciis. Audivimus per

(a) Alias, ex Vignerianis 20.

(b) In Appendice aunc primum collocatur. Augustini nomen quam falso vulgatum a Vignero, piget ostendere. Casarii stili et sententias in posteriore parte deprehendes, præsertim num. 5 et C. De num. 4 vide Appendicis serm. 265, n. 8; 270, n. 1; de num. 8, serm. 278, n. 1; de num. 6, serm. 28, n. 4; 78, n. 6; 264, n. 2; 15, n. 5; 238, n. 3, 4; de num. 7, serm. 257, n. 4; 264, n. 8; 230, p. 4; 260, n. 5; 257, u. 1; 77, n. 6; 15, u. 5; 44, n. 6; 45, n. 3.

apostolicam lectionem servos et amicos Dei, quibus dignus non erat mundus, indigna quidem, sed gloriosa mala fidei virtute tolerasse, sicut ait Sermo divinus: *Alii ludibria et verbera experti, insuper et vincula et carceres; lapidati sunt, secti sunt, in occisione gladii mortui sunt* (Hebr. xi, 36 et 37). Legimus ergo alios carceribus cruciatis, alios invalescente persecutione, turbine impie tempestatis confectos, et diris saxorum imbribus grandinatos, altos hostili ferro a sacrilegis consecrato capite diminutos, sed in regno æterni capitis sublimatos. *Lapidati, inquit, et secti sunt*; lentas novo gladio sector horrendus per viscera moras traxit, numerosi ferarum dentium morsus per viscera triumphantia cucurrerunt: ac sic fide perseverante pondus prodidit meritum, novitas inaudita pœnarum.

2. *Cur sancti tradantur impiis. Mala hic vincere possumus, non vitare. Martirii palma etiam nunc potest acquiri.* Sed forte aliquis secum cogitat et dicit: *Quid est quod boni et sancti viri in manibus impiorum tradantur? Interrogas quid est hoc? Quia tentatio est vita humana super terram* (Job vii, 1). In agone itaque mundi istius desudantes tentantur, ut probentur; probantur, ut remunerentur. Et ideo aliquoties diabolus sanctos potestati suæ cum petisset, obtinuit, permittente sic Domino; non ut eos in animæ virtute læderet, sed ut in corporis infirmitate vexaret: ut minime succumbentibus ac per timorem Domini fideliter repugnantibus, tentatio injuriæ gloriæ esset occasio. Sed et ipse Dominus traditus est in manus peccatorum, et ita eum impius iudex sub tempore passionis alloquitur: *Nescis quia habeo potestatem occidendi et dimittendi te* (Joan. xix, 10). Cui Dominus: *Non haberes, inquit, potestatem, nisi tibi data fuisset desuper* (Ibid., 11). Ille ergo ad informandos et confirmandos nos, infesta mundi hujus incommoda suscepit et vicit; ut et nos intelligamus mala hujus sæculi non posse nos fugere, sed cum Dei adiutorio posse superare. Est ergo fidelibus Christi aliqua cum sanctis martyribus portio, si ea quæ hic mundus imponit, præ timore Dei patienter et fortiter tolerant. Et ideo dicit nobis Sermo divinus: *Si fueritis socii passionum, eritis et consolationum* (II Cor. i, 7).

3. *Nec jam deest persecutor.* Sed forte dicis: *Deest religionis insectator, nullus pietatis imminet persecutor; quomodo sine hoste partem possim habere cum martyre? Non ita est, charissimi; utinam fides adsit.* Nam etsi deest tentator publicus, non deest tentator occultus. Aliqua, si placet, de occultis et male blandis tentationibus inimici, ac de ejus strictim proferamus insidiis. Verbi gratia, ad fraudem tibi aliquis, vel ad falsum testimonium, aut quælibet alia lucra iniqua sollicitat? Per os ejus vox antiqui serpentis insibilat. In honestis te consiliis et lenocinantibus blandimentis ad impudicitiam flagitium perpetrandum turpis seductor illaqueat, et ad luxuriam prærupta sollicitat? Secretæ tibi ab inimico tenduntur insidiæ.

4. *Divinos qui consulunt, diabolo sacrificant, Baptismum violant; Christo abdicated, cum diabolo pactum ineunt.* Solet fieri, fratres, ut ad aliquem ægrotantem veniat persecutor ex parte diaboli, et dicat: *Si illum præcautorem adhibuisses, jam sanus esses; si characteres illos tibi voluisses appendere, jam poteras sanitatem recipere. Huic persecutori si consenseris, diabolo sacrificasti; si contempseris, martyrii gloriam acquisisti.* Venit forte et alius qui dicat: *Mitte ad illum divinum, transmittit ad illum cingulum aut fasciam tuam, mensuretur et aspiciat; et ipse tibi dicet quid facies, aut utrum evadere possis.* Dicit et alius: *Ille bene novit fumigare; nam quicumque hoc fecit, statim melius habuit, omnis tentatio de dono illius discessit.* Et istis omnibus quicumque acquiserit, sacramentum Baptismi violavit. Solet etiam diabolus in hac parte decipere negligentis et tepidos christianos, ut si aliquis furtum pertulerit, instigat de amicis suis ille crudelissimus persecutor, et dicat

ei: Veni secreto ad illum locum, et ego tibi excitabo personam, quæ tibi dicat quis est qui tibi furatus est argentum aut pecuniam tuam; sed si hoc cupis agnoscere, quando ad locum illum venis, noli te signare. Ecce ad quæ mala perducantur tepidi christiani, qui dum volunt temporalem sanitatem recipere, non expavescent sacrilegia tam nefanda committere. Istis enim talibus diaboli consiliariis quicumque consenserit, repudiato Christo pactum cum diabolo se fecisse non dubitet. Solent etiam mulieres sibi invicem persuadere, ut ægrotantibus filiis suis fascinum aliquod, quod fidei catholice non conveniat, debeant adhibere. Et ista deceptio de parte diaboli est.

5. *Salubriora malorum remedia.* Quantum rectius et salubrius erat ut ad ecclesiam currerent, corpus et sanguinem Christi acciperent, oleo benedicto et se et suos fideliter perungerent; et secundum quod Iacobus apostolus dicit, non solum sanitatem corporum, sed etiam remissionem acciperent peccatorum. Sic enim per eum promisit Spiritus sanctus: *Si quis infirmatur, inducat presbyteros Ecclesie, et orent super eum unguentes oleo in nomine Domini; et oratio fidei salubrit infirmum, et si in peccatis sit, dimittuntur ei* (Jacobi, v, 14 et 15). Sed forte dicit aliquis: Quid est quod nos tam frequenter de hac re admonet episcopus noster? Hoc ideo, fratres, quia licet tam frequenter admoneamus, adhuc tamen ab aliquibus hominibus fieri sacrilegia ista multorum relatione cognoscimus. Et ideo rogo vos ut qui nondum fecit, non aliquid committat: qui vero fecit, quantum potest, acceleret ut dignam poenitentiam agat.

6. *Ad martyrum solemnia qualis exigatur præparatio.* Nos vero, charissimi, quotiescunque sanctorum ac martyrum solemnia cupimus celebrare, quantum possumus, cum Dei adiutorio, præparare nos et ornare bonis operibus studeamus. Quicumque ergo considerans conscientiam, castum se, sobrium, humilem et misericordem in veritate esse cognoverit, gaudeat et Deo gratias agat, et totis viribus cum Dei adiutorio divinam in se munera, non solum servare, sed etiam augere contendat: qui vero se negligentem aut ebriosum, iracundum, invidum et superbum, forte et luxurie sordibus viderit inquinatum, cito ad poenitentiam medicamenta confugiat; et antequam anima illa tenebrosa, de infelicissimo suo corpore discedat, remedium sibi in die necessitatis acquirat; et tam largas elemosinas faciat, et ita cum rugitu vel gemitu, vigiliis, jejuniis et orationibus frequenter incumbat, ut antequam anima illius, sicut jam dixi, de corpore peccatis obnoxio rapiatur, medicamenta sibi contriti et humiliati cordis in æternum profutura provideat: quia cor contritum et humiliatum Deus non spernit (Psal. l, 19). Sub manu enim omnipotentis Medici, nulli unquam peccatori expedit desperare. Tanta est enim misericordie multitudo, ut in veritate correctis non solum peccatorum veniam tribuat, sed etiam ad æterna præmia pervenire concedat.

7. *Nec desperare nec male sperare.* Et ideo nec desperare, nec male sperare debemus. Desperat, qui putat quod Deus multis criminibus obsessis, etiamsi poenitentiam egerint, non indulgeat. Male autem sperat, qui credit quod etiamsi usque ad finem vite in peccatis voluerit permanere, Dei possit misericordiam promereri. Deus enim noster, sicut novit remunerare merita, ita novit punire peccata. Qui enim dixit, *Cum conversus ingenueris, salvus eris* (Ezech. xxxiii, 12); ipse etiam dixit, *Nolite tardare converti ad Dominum, nec differatis de die in diem* (Eccli. v, 8). Time enim, o homo, justitiam, cuius quæris misericordiam: quantum enim te diutius exspectat ut corrigaris, tanto gravius vindicat, si te celerius emendare nolueris. Deus enim in hoc mundo prærogat misericordiam; in futuro exercet justitiam. Ille erogat admonitionis vel patientie suæ pecuniam; illic exacturus erit usuram: et implebitur illud quod scriptum est, *Tunc reddet unicuique secundum opera sua* (Matth. xvi, 27). Non dixit, Secundum miseri-

cordiam, sed, secundum opera sua. Quod etiam et apostolus Paulus confirmat, dicens: *Omnes astabimus ante tribunal Christi, ut referat unusquisque propria corporis, prout gessit, sive bonum, sive malum* (II Cor. v, 10). Nos ergo, fratres, auxiliante Domino sic agamus, ut qui quid in nobis contulit iudicatus, integrum inveniat iudicaturus, et solemnitates vel patrocinia sanctorum martyrum non nobis iudicium pariant, sed profectum. Et ita, quantum possumus, agere studeamus, ut quorum festivitates celebrabimus in mundo, eorum consortium obtinere mereamur in celo: præstante Domino nostro Jesu Christo, qui vivit et regnat in sæcula sæculorum. Amen.

SERMO CCLXXX (a).

De Dominica et aliis diebus festis ple celebrandis (b).

1. *Festorum et Dominica otium a quibus et quare sanctum.* Sciendum est, fratres charissimi, quod ideo a sanctis patribus nostris constitutum est Christianis et mandatum, ut in solemnitatibus sanctorum, et maxime in dominicis diebus otium haberent, et a terreno negotio vacarent; ut paratiores et promptiores essent ad divinum cultum, cum non haberent quod eos inde retardaret incommodum; relinquereque eo tempore terrenam sollicitudinem, quo facilius possent Dei intendere voluntatem. Inde ipse Dominus per prophetam dicit, *Vacate et videte, quoniam ego sum Deus* (Psal. xlv, 11). At hi qui diversis curis ac negotiis implicati, hanc sententiam Dei spernunt, et divinæ contemplationi vacare noluunt, timeo quod in futuro iudicio illis janua Domini pulsantibus atque aperiri posseantibus, Dominus respondeat, *Amen dico vobis, nescio vos* (Matth. xxv, 12): *Discedite a me, omnes qui operamini iniquitatem* (Psal. vi, 9). Et qui modo Deum querere negligunt, ab ipso tunc respiciuntur. Ideo, fratres mei, non sit vobis molestum, in dominicis diebus et in natalitiis sanctorum divino studere cultui.

2. *Cur dictus dominicus dies. Pluribus est insignis.* Dominicum ergo diem Apostoli et apostolici viri ideo religiosa solemnitate habendum sanxerunt, quia in eodem Redemptor noster a mortui resurrexit: quique ideo dominicus appellatur, et in eo a terrenis operibus vel mundi illecebris abstinentes, tantum divinis cultibus serviamus: dantes scilicet diei hinc honorem et reverentiam, propter spem resurrectionis nostræ, quam habemus in illa. Nam sicut ipse Dominus Jesus Christus et Salvator resurrexit a mortuis; ita et nos resurrecturos in novissimo die speramus. Apparet autem hunc diem etiam in Scripturis sanctis esse solemnem. Ipse enim est primus dies sæculi, in ipso formata sunt elementa mundi, in ipso creati sunt Angeli, in ipso quoque a mortuis resurrexit Christus, in ipso de caelis Spiritus sanctus super Apostolos descendit, manna in eodem in eremo prima de celo datum est. His enim speciebus ac talibus indicis, dominica dies exstat insignis. Ac ideo sancti doctores Ecclesie decreverunt omnem gloriam Judaici sabbatismi in illam transferre; ut quod ipsi in figura, nos celebraremus in veritate: quia tunc erit requies nostra vera, quando resurrectio fuerit perpetrata, et remuneratio in anima et corpore simul perfecta.

3. *Qualiter observandus.* Observemus ergo diem dominicam, fratres, et sanctificemus illam, sicut antiquis præceptum est de sabbato, dicens Legislatore, *A vespere usque ad vespem celebrabitis sabbata vestra* (Levit. xxiii, 32). Videmus ne otium nostrum vanum

(a) Alias, de Tempore 231.

(b) In Appendice nunc primum collocatur. Dubius erat Lovaniensis, s;urius Verliano et Viadigo: Alcuini et Casarii quedam hæc fragmenta congesta sunt, ab auctore in Benedictina regula, cuius verba etiam hic aliqua occurrunt, nonnihil versato. De num. 3, vide Alcuinum de Divino Officio, cap. 27: de num. 3, Reg. Benedict. cap. 50: de num. 4, Casarii bonil. 33, post initium; Appen. Cas. serm. 231, n. 1; Reg. Benedict. cap. 19: de num. 3 in fine, Benedicti prologum in regulam suam.

sit; sed a vespera diei sabbati usque ad vesperam diei dominici, sequestrati a rurali opere et ab omni negotio, soli divino cultui vacemus. Sic quoque sanctificamus rite sabbatum Domini, dicente Domino, *Omne opus non facietis in eo (Ibid., 35)*. Veniat ergo, cuiuscumque possibile sit, ad vesperinam atque nocturnam celebrationem, et oret ibi in conventu Ecclesie pro peccatis suis Deum. Qui vero hoc non possit, saltem in domo sua oret, et non negligat Deo solvere votum, ac reddere pensum servitutis. In die vero nullus se a sacra Missarum celebratione separet, neque otiosus quis domi remaneat ceteris ad ecclesiam pergentibus, neque in venatione se occupet et diabolico mancipetur officio, circumvagando campos et silvas, clamorem et cachinnum ore exaltans, non gemitum, nec orationis verba ex intimo pectore ad Deum profertens.

4. *Varii reprehenduntur perversi usus: ludi, joci, lites et rixe.* Adhuc quoque, quod detestabilis est, ad ecclesiam aliqui venientes non intrant, non iustis precibus, non expectant enim silentio sanctarum Missarum celebrationem: sed quando lectiones divinæ intus leguntur, tunc ipsi foris aut causas dicere, aut diversis student calumniis impugnare, aut videlicet in alea vel in jocis inutilibus insudare. Aliquoties enim, quod pejus est, aliqui nimia iracundia succenduntur, et amarissime rixantur; ita ut armis se vel fustibus alterutrum impetant, et sæpe homicidium perpetrent: et hoc ab illis maxime fit, qui pleni invidia et odio, diabolo ductore, in conventum ecclesie pergunt, non ut semetipsos adjuvent, sed ut alios lædant. Tales etiam si homicidio ibi pereunt, aut scilicet morte rapiuntur, quo alias, nisi cum ipso, cujus secuti sunt vestigia, vadunt in æterna tormenta? Nolite hæc facere, fratres mei, nolite vosmetipsos decipere, nolite in conventu vestro locum dare diabolo: sed magis vosmetipsos præparate hospitium Christo. Non ergo foris fabulis, sed intus psalmodiæ et orationibus studete. Nolite invicem in ecclesia verbo-ari; sed quieti estote. Sunt enim plurimi, et præcipue plebæque mulieres, quæ ita in ecclesia garrunt, ita verbosantur, ut lectiones divinas nec ipsæ audiant, nec alios audire permittant. Numquid talis conventus cum tali ordine in domo Dei debet fieri, aut taliter decet in conspectu Dei et sanctorum Angelorum ejus assistere?

5. *Potentes Missam cogunt abbreviari. Judicia in festivitatis habitu. Comestiones.* Adhuc quoque, quod valde dolendum est, conquæri vobiscum volo, quia sunt aliqui, et maxime potentes istius mundi, qui cum veniunt ad ecclesiam, non sunt devoti ad laudes Dei celebrandas; sed cogunt presbyterum ut abbreviet Missam, et ad eorum libitum cantet: nec ei licet morem ecclesiasticum sequi propter illorum gulam et avaritiam, quatenus unus punctus diei ad Dei officium, et reliquum diurnum spatium cum nocte simul ad eorum deputetur voluptates. Nolite, fratres mei dilectissimi, hæc facere, nolite hæc facientibus consentire: quia non solum qui hæc faciunt, sed etiam qui consentiunt facientibus, pereunt (*Rom. 1, 32*). Ante omnia ergo causas in festivitatis habitu dicere neque audire, sed alio tempore et cum iustitia: nec munera accipiendo subvertatis iusta iudicia, quia secundum Domini sententiam, quocumque iudicio judicaveritis, judicabitur de vobis (*Math. vn, 2*). Nullus se vestrum inebriet, quia christus insanis simillimus est. Nolite in nominibus (a) bibendo nomina vestra delere de caelo. Sunt quidem multi, quod potius est, qui non solum se ipsos inebriant, sed etiam

alias cogunt et adjurant, ut amplius quam expedit bibant; et inde sæpe inter eos nascuntur jurgia et homicidia. Numquid perpenditis, fratres, cujus isti in hoc sequantur voluntatem? *Ebriosi enim, ait Apostolus, et homicidæ regnum Dei non possidebunt (I Cor. vi, 10)*. Obscero vos, dilectissimi, patres et matres, fratres et sorores, per nomen Domini nostri Jesu Christi, et per regnum venturum ejus ac iudicium, ut subtrahatis vos ab omni homine ambulante inordinate (*II Thess. iii, 6*), et digni ambuletis vocatione qua vocati estis (*Ephes. iv, 1*), nec negligatis honorem vestrum, neque parvipendatis redemptionem quæ est in Christo Jesu. Filii Dei nuncupati estis, quia verus Filius Dei vos liberavit. Studete bonis moribus tanto parenti placere, quatenus vos non ut nequissimos servos perpetuam tradat ad penam, sed ut clarissimos filios supernam ducat ad patriam: ut sitis coheredes filii ejus Jesu Christi, cum quo vivit et regnat Deus in unitate Spiritus sancti, per omnia sæcula sæculorum. Amen.

SERMO CCLXXXI (a).

Admonitio per quam suadetur ut omnia populus, donec divina mysteria celebrantur, in ecclesia fideliter expectet.

1. *Garrientes in ecclesia.* Rogo vos, fratres charissimi, et paterna pietate commoneo, ut quoties aut in die dominico, aut in aliis majoribus festivitatis Missæ fiunt, nullus de ecclesia discedat, donec divina mysteria compleantur. Et quamvis multi sint, de quorum fide et devotione gaudeamus, sunt tamen plures minus de salute animæ suæ cogitantes, qui lectis divinis lectionibus statim de ecclesia foris exeunt; cum tamen etiam dum ipsæ lectiones leguntur, aliqui ex illis ita otiosus et secularibus fabulis occupantur, ut eas nec ipsi audiant, nec alios audire permittant. Isti tales minus a nobis calparentur, si ad ecclesiam non venissent: quia ibi probantur amplius Deum lædere, ubi peccatorum poterant indulgentiam promereri.

2. *Missæ quondam fiunt. Oratio dominica in Missis. Ad iudicium quidam eam audiant. Quantum boni in Missis agatur.* Unde rogo vos, fratres, ut humilitatis nostræ suggestionem non solum patienter, sed etiam libenter accipiat. Si enim diligenter attende-ritis, cognoscetis quia non tunc fiunt Missæ quando divinæ lectiones in ecclesia recitantur, sed quando munera offeruntur, et corpus vel sanguis Domini consecratur (b). Nam lectiones sive propheticas, sive apo-

(a) Ipsa est, quæ in Bibliotheca Patrum habetur, homilia Cæsarii duodecima. Quam impatienter ferret Cæsarius de ecclesia ante Missarum finem discedentes (quod hujus ac subsequentis sermonis argumentum est), contestantur Vitzæ ipsius scriptores, lib. 1, n. 14, his verbis: « Post hæc quædam die prosopitans de altario, vidit aliquos lectis Evangelii de ecclesia foras exire, qui verbum beati Viri, id est, prædicationem dedignabantur in primo cognoscere. » Illico occurrens clamavit ad populum: Quid agitis, o filii? quo ducimini foris mala suasionem subversi? State pro animabus vestris ad verbum admonitionis, et audite sceleritii. Hoc vobis in die iudicii facere non licebit. Moneo et clamo, contestorque, » etc. Adduntque ipsam hæc ob causam ceptissime estia post Evangelium claudi iussisse. Hinc jure Baronius ad annum 506 existimat Cæsarium auctorem canonum synodi Agathensis, præsertim 47, de hac eadem re constituit, scilicet, « Missas die dominico a secularibus totas teneri speciali ordinatione præcipimus, ita ut ante benedictionem sacerdotis egredi populus non præsumat. Qui si fecerint, ab episcopo publice confundantur. » Idem paulo post decretum est in concilio Aureli. 1, can. 26, et Aureli. 3 can. 29. De num. 1 vide Appendix serm. 285, n. 3; 285, n. 4, et 285, n. 4: de num. 2, serm. 115, n. 1: de num. 3, serm. 249, n. 2, 300, n. 5: de num. 4, serm. 249, n. 5; 283, n. 3: de num. 5, serm. 45; n. 4, 259, n. 1; 200, n. 7; 289, n. 9.

(a) Ita legendum « in nominibus, » ut existat apud Bahnum, non « in nominibus. » Sic rimirum notatur superstitio, quia, ut Cæsarius in ra serm. 205, n. 5, explicat, « transacto jam convivio diversis nominibus incipiebant bibere, non solum vivorum hominum, sed etiam Angelorum, et reliquorum antiquorum sanctorum. » Quæ consuetudo ueludam a, ut Germanos præsertim extincta.

(b) Amalarius Trevirensis de suo etiam tempore scribit, lib. 3 de Divino Officio, cap. 36, « solere vulgus indoctum lib. 3 de Divino Officio, cap. 36, « solere vulgus indoctum a requirere, a quo loco totius Officii Missa inchoatur: ut si forte ad totum non occurrerit, possit scire quibus Officiis se præsentare debeat sine retractione. » Quibus ille respondet: « Nobis videtur Missa vocari ab eo loco, quo

stoliceas, sive evangelicas etiam in domibus vestris. aut ipsi legere, aut alios legentes audire potestis: consecrationem vero corporis vel sanguinis Domini non alibi, nisi in domo Dei, audire vel videre poteritis. Ideo qui vult Missas ad integrum cum lucro animæ suæ celebrare, usquequo oratio dominica datur et benedictio populo detur, humiliato corpore et compuncto corde se debet in ecclesia continere. Cum enim maxima pars populi, imo, quod pejus est, pene omnes, recitatis lectionibus exeunt de ecclesia, cui dicturus est sacerdos, Sursum corda? Aut quomodo sursum se habere corda respondere possunt, qui deorsum in plateis et corpore simul et corde discedunt? Vel qualiter cum tremore simul et gaudio clamabunt, Sanctus, sanctus, sanctus; benedictus qui venit in nomine Domini? Aut quando oratio dominica dicitur, quis est qui humiliter et veraciter clamet, *Dimitte nobis debita nostra, sicut et nos dimittimus debitoribus nostris* (Matth. vi, 12)? Cum enim etiam illi qui in ecclesia se continent, si non dimiserint debita debitoribus, ad iudicium magis quam ad remedium orationem dominicam proferunt ex ore, quam in opere non probantur in opere: et sine causa dicunt, *Libera nos a malo* (Ibid., 13); quando ipsi non desunt redere malum pro malo. Si ergo etiam illi periclitantur qui intussunt, si implere noluerint quod promittant; quid de se cogitant illi quos aut insatiabilis cupiditas, aut amor sæculi istius ita detinet implicatos, ut eos unius horæ momento stare in ecclesia non permittat? Quibus non sufficit quod per totam hebdomadam aut pro necessitate, aut forte, quod verius est, pro cupiditate jugiter occupantur: adhuc insuper post unius aut duarum horarum spatium, quo videntur magis corpore quam corde ad ecclesiam convenire, mittentes dorsa sacrificii vel sacerdotibus Dei; ad amplexandam voluptatem sæculi huius sine mora aliqua revertuntur. Qui non agnoscentes quid expectant, quid relinquunt (a), sequuntur tenebras, et de erunt lucem; amplectuntur umbram, et despiciunt veritatem; dimittunt dulcedinem Christi, et requirunt amaritudinem mundi; diligentes vanitatem et querentes mendacium. Vere ignorat quid nuntium homini in celebrandis Missis agitur, qui de ecclesia festinus egreditur.

3. *Irreverentia iis non finitis discedentium. A culpa eximit infirmitas vel necessitas.* Cum tamen istos tales si aut rex aut aliqua potens persona vocasset ad prandium, velim scire si præsumerent discedere, nisi prius totum prandium completeret: etiam si persona non teneret, gula teneret. Quare de convivio hominis nisi perexpletum fuerit non discedimus; nisi quia et ventrem forte plus quam expedit implere volumus, et hominem lædere formidamus? Quare de spirituali et divino convivio cito discedimus? Timeo dicere, ne forte aliqui irascantur; sed tamen tam propter incum quam propter vestrum periculum dicturus sum: hoc ideo facimus, quia nec de cibo animæ curamus, nec Deum timemus, nec hominem reveremur. Et quia, Deo propitio, non sunt omnes in hac parte culpabiles, sed multi inveniuntur, qui cum grandi compunctione, usquequo benedictio super populum datur, de ecclesia non discedunt, et humiliter orare non solum pro se, sed et pro aliis non desistunt: illis quibus tantam compunctionem Deus dedit, ut in ecclesia perseverent, retribuet mercedem; eos vero qui negligentes sunt, justo iudicio damnabit. Et ideo, fratres, monete eos qui nec orationem dominicam dicere, nec benedictionem accipere volunt: et non desinat castigare, dicentes et definitissime comminantes, quia nihil eis prodest quod divinas lectiones

audiunt, si antequam divinas mysteria compleantur abscedant. His tamen qui in publicis necessitatibus occupantur, et eis qui aliqua infirmitate prohibente expectare non possunt, imputare non possumus nec debemus. Ipsi tamen videant in conscientia sua, utrum eos necessitas retrahat, an voluntas.

4. *Lectioni vel orationi toto die dominico vacandum.* Unde iterum atque iterum rogo pariter et contestor, ut omni die dominico, et præcipue in maioribus festivitibus, donec divinas mysteria compleantur, nullus de ecclesia discedat: nisi forte quos supra diximus, quos aut gravis infirmitas, aut publica necessitas stare diutius non permittit. Vere dico, fratres, satis durum et prope nimis impium est ut christiani non habeant reverentiam diei dominico, quam Judæi observare videntur in sabbato. Cum enim ipsi infelices ita sabbatum observent, ut in eo nihil terreni operis exercere præsumant: quanto magis illi, qui non auro, non argento, sed pretioso sanguine Christi redempti sunt (II Petr. i, 18), debent attendere pretium suum, et Resurrectionis die Deo vacare, et de salute animæ suæ attentius cogitare? Ad extremum si toto die dominico lectioni insistere et Deo supplicare negligimus, non leviter in Deum peccamus; quantum mali est, si vel unius vel duarum horarum spatium, dum divinas mysteria celebrantur, in ecclesia standi patientiam non habeamus? Sed quod pejus est, ita nos amor sæculi huius inebriat, ut nos umbra volatilis falsitatis ad vana et falsa gaudia, quæ veros dolores pariunt, et voluptas mendacium cupiditatum jugiter trahant.

5. *Conclusio.* Unde iterum atque iterum rogo, ut nullus ex vobis de ecclesia discedat, nisi cum divinas mysteria ad integrum fuerint celebrata. Et ita vos in ecclesia continete, ut nullus ex vobis otiosus aut terrenis se fabulis studeat occupare. Ego quod et mihi expedit dicere et vobis audire, humiliter admonere pariter et contestor: qui contemnit præconem, sentiet iudicem. Ille autem qui me liberor audierit, et quod supplicavi implere contenderit, credo de Dei misericordia quod illi et in hoc sæculo et in futuro reponantur præmia gloriosa. Ille vero qui contemnere voluerit, non se poterit ante tribunal Christi excusare, dicendo se nec a malis prohibium, nec ad ea quæ sunt sancta et Deo placita admonitione assidua provocatum. Sed credimus de Dei misericordia, quod non de contemptu incursum estis iudicium; sed magis pro benigna obedientia pervenietis ad regnum: præstante Domino nostro Jesu Christo qui cum Patre et Spiritu sancto vivit et regnat in sæcula sæculorum. Amen.

SERMO CCLXXXII (a).

Admonitio ut populus ad integrum Missas perexpectet.

1. *Acrius dolet Missarum finem non expectari. Doloris causam et paternum animum declarat.* Si velletis agnoscere et diligenter attendere, fratres charissimi, quantus dolor et quanta amaritudo sit in animo meo, quando vos video Missas ad integrum perexpectare non velle; et in vobis et in me poteratis habere misericordiam. Qui enim intelligit quid in ecclesia agitur quando divinas mysteria celebrantur, agnoscit quantum malum faciunt illi qui de ecclesia, non expletis Missis, sine aliqua grandi necessitate discedunt. Et ideo si et me de tribulatione animæ liberare, et vos de peccato vultis absolvere, nolite me contemnere supplicanti; timete: illud quod de sacerdotibus Dominus dixit, *Qui vos audit, me audit; et qui vos spernit, me spernit* (Luc. x, 16) Nam qui de Ecclesia, non perexpectatis Missis, cito discedere nec metuit nec erubescit; dupliciter se pec-

• incipit sacerdos sacrificium offerre Deo, usque ad ultimam benedictionem; id est, ab offerenda usque ad ultimum missæ est.

¹ Miss. nonnulli, voluntatem.

² In Ms., loco, omnes, habetur, toti; quod quidem per iudicium.

(a) forte, relinquunt. M.

¹ Forte, felicitatis.

² Sic Ms. [Unde iterum rogo.]

(a) Ex Homiliis Cesarii nominæ a Stephano Bahuzio vulgatus octava est: cui Cesarium nostri quoque manuscrip. liasignavit. De num. 2 vide Appendicis serm. 264, n. 5: de num. 3, serm. 130, n. 2; 140, n. 2; 80, n. 5: de num. 4, serm. 202, n. 7.

care non dubitet, dum divina mysteria deserit, et accordotem pro se sollicitum contristat et despicit. Si ad execranda aliqua terrena et laboriosa opera vos invitaret humilitas nostra, credimus quod nobis obedientiam præstaret Charitas vestra. Cum vero non ad terrena, sed ad cœlestia, nec ad temporalia, sed in æternum animæ profutura vos studia provocamus, nec aliqua lucra transitoria requirimus, sed ad cœlestes thesauros vos invitamus; considerate in quo periculo remaneant, qui nobis obedientiam accommodare dissimulant. Ego vero, fratres charissimi, non ideo tantum doleo, quando de ecclesia disceditis, quod mihi damni aliquid corporaliter faciatis; sed quia vos perfectos esse desidero, tam graviter in Deo peccare cognosco.

2. *Mysterii hujus excellentia. Quo situ et affectu benedictio excipienda.* Unde iterum atque iterum rogo, ut quia nos qualescumque, etsi minus digni, imitatores Domini sumus, et quando ad ecclesiam convenitis, non ad torrorem vos convivium invitamus, in quo ministratur cibus hominum, sed ad cœlestis æspirituale, in quo panis ponitur Angelorum; nolite fastidire, nolite despiciere convivium Domini vestri, ut vos ille non despiciat in beatitudine regni sui. Timere enim debetis illam evangelicam sententiam, per quam illos qui ad nuptias invitati fuerant, et venire contempserant, indignos convivio suo ipse Dominus dixit, et alios invitare præcepit (*Matth. xxii, 8, 9*). Et non otiose considerandum est, sed timendum quod illi qui propter impedimenta mundi noluerunt venire, ore ipsius Domini indigni sunt iudicati. Et ideo ne etiam et de nobis hoc dici possit, sicut jam supplicavi, unius aut duarum horarum spatio patientiam præbeamus, donec in illa spirituali mensa animarum cibus apponatur, et Sacramenta spiritualia consecrantur. Et quia præmissa oratione dominica, benedictio vobis non ab hominibus, sed per hominem datur, grato et pio animo, humilitate corpore et corde compuncto, rorem divinæ benedictionis accipite; ut secundum promissionem Domini fiat in vobis fons aquæ salientis in vitam æternam.

3. *Quid quemque detineat ne in ecclesia permaneat. Qualiter ab unoquoque sint corripiendi.* Ut enim se omnes non possint in ecclesia continere, diversæ et variae occupationes faciunt. Alios enim tenet corporis infirmitas, alios publica necessitas; alios ligat et quasi captivos trahit cupiditas. Quanti etiam tunc in plateis vel in atrii¹ basilicarum aut litigant, aut negotiis vacent? Quanti in porticibus basilicarum, vel in secretariis², detractionibus aut otiosis sermonibus occupantur, inter quos non parvus solet esse etiam numerus clericorum, vel licorum seu seminarum? Isti tales qualem de divinis Scripturis profectum habere poterunt, qui nec ipsum sonum Scripture ad aures suas pervenire permittunt? sed impletur in eis illud quod scriptum est, *Sicut aspidis surde obturantis aures suas, ut non exaudiant Scripturarum vocem incantantium* (*Psal. lviij, 5, 6*). Et ideo vos, quibus Deus et timorem et amorem suum conferre dignatus est, et cum grandi compunctione ad ecclesiam convenitis, eos qui venire huc usque ad noluerunt, aut forte non potuerunt, frequentissime castigat, monentes eos et salubre consilium dantes, ut illud timeant quod scriptum est, *Impedimentum mundi hujus secerunt eos miseros.* Non enim dicimus ut non debeant esse solliciti de victu et vestitu suo, sed hoc rogamus, ut unius aut duarum horarum spatio, dum lectiones leguntur, vel divina mysteria celebrantur, de ecclesia non discedant; et vel tantum laborent pro anima sua, quantum pro carne sua laborare contendunt. Et quamvis multo amplius animæ quam carni debeant providere; quia melior est illa que ad imaginem Dei facta est, quam illa que de limo terræ formata est: nos tamen ad præsens hoc suademus, ut eis vel æqualiter quod opus

habent providere contendant; carni præparent quod parvo tempore sufficiat in hoc mundo, et animæ quod sine fine opus est in æternum.

4. *Et auditis in concionibus informandi. Itæc obligatio Scripturis ostenditur.* Et ideo rogo vos, fratres clarissimi, ut quod in istis prædicationibus, Domino inspirante, libenter accipitis, ubicumque fueritis, vicinis vel proximis vestris, qui vobiscum ad ecclesiam convenire aut non possunt, aut, quod pejus est, forte nec volunt, et illis qui venientes cito discedunt, totum quod audistis cum grandi studio referatis. Nam sicut ego reus ero si vobis ista non dixerim; ita et vos, si id quod audistis non ita memoriter tenueritis, ut etiam aliis insinuare possitis, timere debetis, ne vobis necesse sit pro illis reddere rationem. Et ideo Domino vobis inspirante implere contendite illud quod Apostolus ait, *Si præoccupatus fuerit homo in aliquo delicto, vos qui spirituales estis, hujusmodi instruite in spiritu lenitatis* (*Galat. vi, 1*): et illud quod non solum clericis, sed etiam laicis et feminis idem apostolus prædicat, dicens, *Corripite inquietos, consolamini pusillanimes, suscipite infirmos* (*1 Thess. v, 14*). Si enim in quocumque peccato vos invicem cum charitate castigare volueritis, aut difficile aut nunquam vobis subreperere poterit inimicus; aut si subreperit, cito malum quod factum fuerit emendatur atque corrigetur: et implebitur illud in vobis quod scriptum est, *Frater fratrem adjuvans exalabitur* (*Prov. xviii, 19*); et illud, *Qui converti fecerit peccatorem ab errore viae suæ, salvabit animam ejus a morte, et operiet multitudinem peccatorum* (*Jacobi v, 20*). Præstante Domino nostro Jesu Christo, cui est honor et imperium cum Patre et Spiritu sancto in sæcula sæculorum. Amen.

SERMO CCLXXXIII (a).

Admonitio orandum esse attente, et de sermonibus otiosis.

1. *Hortatur ut maturus ad vigiliis veniat, nec tum garratur.* Licet in multis rebus, fratres charissimi, nos Deo propitiante conversatio vestra letificet, et de vestris profectibus frequentius gaudeamus; tamen sunt aliqua de quibus vestra Charitas debeat admoneri: et ideo rogo ut suggestionem nostram, sicut consuevistis, libenter accipiat. Gaudeo, fratres dilectissimi, et Deo gratias ago, quia vos ad audiendas lectiones divinas videro ad ecclesiam fideliter currere: sed si et profectum vestrum et gaudium nostrum complere ad integrum vultis, maturus convenire debetis. Nam in tam prolixis noctibus, quem non infirmitas detinet, non sine reatu animæ suæ tardius ad ecclesiam venit. Rogo vos, fratres, si sutores, auriflices, fabri, vel reliqui artifices maturus vigilant, ut possint corporis necessaria providere; nos non debemus ante lucem ad ecclesiam surgere, ut peccatorum indulgentiam mereamur accipere? Si negotiatores vigilare solent pro lucro pecuniæ; nos quare non vigilemus pro amore vitæ perpetuæ? Interdum aliqui venis se tempestatibusque committunt, et navigant ab Oriente usque ad Occidentem, et ab Occidente usque ad Orientem, sustinentes pericula multa, interdum etiam famem ac sitim amarissime tolerant; sed hæc omnia illi patienter sufferunt propter sub tantam perituram: et nos quare pigeat vigilare propter vitam æternam?

(a) Homilia erat Cæsarii trigesima tertia in Bibliotheca Patrum. Ejus nomen nostris quoque in manuscriptis præfert. Attamen non silendum est hunc sermonem 265 inscribere et sermonem 286, necnon Cæsarii homiliam 53 in Bibliotheca Patrum, quæ incipit, « si diligenter attenditis, » etc., in codice Compendiensi ab aënis saltim 700 exarato, et in codice Ecclesie Carutensis nobis concessisse cum nomine « Domini Effrem » in fronte. Nec alia tot in istem Cæsarii sermonibus inscribendis diversitatum occurrit ratio, nisi quod olim ille antistes suas ipse conclusiones modo Faustino, modo Effrem, nunc Augustino aliisve soleret adscribere, prout scilicet eorum dicta vel sensa in illis expressisset. De num. 1 vide Appendicis serm. 202, v. 1; 203, n. 3, 281, n. 1; 173, n. 3; 174, n. 5: de num. 3, serm. 140, n. 1: de num. 5, et vid. con. conclusionem sermonis 283.

¹ Ms. t., *tingulis*.

² Ms. idem vel *sucraritis*.

Et ideo rogo vos, ut et maturius veniatis, et cum veneritis, magis orare vel psallere, quam otiosis vos vel sæcularibus studeatis fabulis occupare. Qui enim ad ecclesiam veniens verbosari voluerit, melius illi fuerat non venisse: quia dum se infructuosus fabulis occupat, nec ipse psallit, nec alios psallere ante lectiones audire permittit. Qui talis est, etsi cum parvo peccato ad ecclesiam venit, cum majori ad domum propriam reddit: quia ibi se verbosando studuit vulnerare, ubi psallendo vel orando et sibi et aliis medicamenta potuit providere.

2. *Qualiter orandum.* Ante omnia, fratres charissimi, quoties orationi incumbimus, cum silentio et quiete supplicare Deo debemus: quia quicumque voluerit cum alta voce orare, omnibus juxta se stantibus orationis fructum videtur auferre. Rugitus tantum et suspiria vel gemitus audiantur. Nam oratio nostra talis esse debet, qualis fuisse legitur sanctæ Annæ matris beati Samuelis. Sic enim de illa scriptum est, quia dens orabat, et labia ejus tantummodo movebantur, et vox penitus non audiebatur (1 Reg. i. 11 et 13). Audiant hæc omnes et imitentur, præcipue illi qui ita alta garritate sine ulla verecundia cum strepitu vocis orant, ut juxta se alios orare non permittant. Oremus ergo, sicut dixi, cum suspirio, rugitu vel gemitu, secundum illud propheticum, *Inquietam a gemitu cordis mei* (Psal. xxxvii, 9). Oremus, inquam, non voce sonante, sed conscientia ad Deum clamante.

3. *Evagationes mentis in oratione Deum summe ledunt.* Orantes autem, fratres charissimi, quantum possumus, adjuvante Domino laboremus, ut nulla nobis extranea cogitatio subrepre possit; ne forte aliud habeamus in corde, et aliud proferamus ex ore: ne forte dum lingua Deum rogat, cogitatio in rebus variis occupata ab oratione sensu discedat; et inde acquirat peccatum, unde potuit habere remedium. Si enim apud aliquam potentem personam velles aliquam causam necessariam allegare, et subito aversus ab illo, media interlocutione disrupta, aliquibus te velles occupare scurrilitatibus; qualem te putas injuriam illi personæ cum qua loquebaris, inferre? quomodo contra te illius iracundiam commoveres? Si ergo cum homine loquentes, tota intentione animi laboramus, ne aliud cogitantes illi cum quo loquimur injuriam facere videamur; cum Deo in oratione loquentes, et ante tantam majestatem peccatorum nostrorum miserias allegantes, non nos pudet et non erubescimus captivis sensibus huc illucque discurrere, et infelicem mentem multis occupationibus a conspectu divine majestatis abstrahere? Et ideo unusquisque, antequam in oratione procumbat, omnes cogitationes superfluas ab animi sui intentione, Deo auxiliante, repellat: ut anima nostra sancti Spiritus fervore succensa, omne vitium compunctionis vel orationis igne consumat, et vagas ac volaticas cogitationes longe dispergat; ut solæ virtutes tantum et sanctæ meditationes in cordibus nostris locum semper inveniant.

4. *Hoc enim quasi adoratur, quod attentius cogitatur. Quid tum unice cogitandum. Si durum nimis est ut nobis in oratione subreprent quæ alio tempore cogitare possumus, quid de illicitis cogitationibus?* [Omnia enim homo, fratres charissimi, quod tempore orationis attentius cogitat, hoc sibi pro Deo constituit, et hoc quasi Deum habere et quasi Dominum videbitur adorare. Quæ res, dilectissimi, nimium mihi aliquoties intolerabilem dolorem incutit et tremorem, cum in ipsa orationis intentione mens ad diversas occupationes sæculi rapitur: et cum videtur aliud agere, longe alibi cognoscitur cogitatione discedere; quasi sit aliquid, quod plus cogitare debeamus. Quando cum Deo loquimur, nil nobis aliud est cogitandum, nisi ut toto corde et toto animo et tota mente peccatorum indulgentiam et Dei gratiam debeamus expetere. Verbi gratia, cumque forte in oratione subripitur ut forum cogitet: si forum cogitat, forum adorat. Subripitur illi ut domum quam fabricat aut reparat, ante oculos proponat: quod ante oculos habuerit, hoc adorat. Forte vineas aut hortum aut aliud aliquid cogitat: quod

ante oculos cordis proposuerit, hoc in illa oratione adorat. Taceo de malis et forte etiam turpibus cogitationibus vel immundis.] Considerate, fratres charissimi, quæso vos, et videte quam sit dura ista captivitas, ut lingua quasi cum Deo loquatur, et tota animi intentio ad terram et parietes vel lapides dirigatur. Et si ista quæ licite alio tempore vel cogitare possumus vel videre, nimis durum est ut nobis in oratione subreprent; putas illa quæ etiam alio tempore illicite cogitantur, quantum mali erit, si ea in oratione positi cogitemus; ut est, si cupiditatem, si odium, si iracundiam, aut luxuriam, vel adulteria et cætera his similia inclinati ad orationem ante cordis nostri oculos proponamus? Unde, fratres charissimi, totis medullis conscientie Dominum deprecemur, ut nos ab ista Indificatione demonum liberare, et peccatorum nobis indulgentiam donare dignetur.

5. *Pro quibus et quid orandum.* Et ideo, dilectissimi fratres, iterum atque iterum rogo, si fieri non potest ut istas captivitates animæ ad integrum possitis evadere; vel quantum possumus, auxiliante Domino, laboremus, ut eas vel tardius incurrere videamur: ne forte per negligentiam dum orantes aliud cogitamus, inde apud Deum inveniamus offensam, unde potueramus acquirere gratiam. Oremus ergo, fratres, non solum pro nobis, sed etiam pro omnibus, ubicumque sint. Christianis: nec solum pro amicis, sed etiam pro inimicis Dei misericordiam deprecemur. Et quia beatus Apostolus dicit, *Quid oremus, sicut oportet, nescimus* (Rom. viii, 26); hoc semper et pro nobis et pro omnibus aliis supplicemus, ut nobis Deus hoc dignetur concedere, quod novit nostræ animæ convenire. Ante omnia, fratres, orationem dominicam in oratione dicamus: quia sine dubio libenter orationem exaudit, quam ipse pro ineffabili sua benignitate instituit. Hæc ergo, fratres charissimi, si Deo inspirante, sicut consuevistis, libenter accipitis, et nobis facietis gaudium, et vobis præparabitis regnum: præstante Domino nostro Jesu Christo, qui regnat cum Patre et cum Spiritu sancto in sæcula sæculorum. Amen.

SERMO CCLXXXIV (a).

De quam psallendi consuetudine, in die Epiphaniæ (b).

1. *De nova psallendi consuetudine.* Gaudium, quod mihi Dominus de vestra sancta et fideli devotione concessit, verbis non prævalco explicare. Plures enim erant anni, quod pro hac re æstuabat animus meus, et tota cordis intentione desiderabam, ut istam psallendi consuetudinem vobis pius Dominus inspiraret. Unde benedico Dominum meum, et quantas possum jugiter gratias ago, qui dignatus est implere desiderium meum. Cum enim vos ego ita psallere desiderarem, quomodo in aliis vicinis civitatibus psallebatur; taliter Deus præparavit animum vestrum, ut hoc etiam melius, adjuvante Domino, compleatis. Quid nunc inter ipsa gaudia nostra agere convenit, nisi ut totis viribus Domino supplicemus, ut quomodo dedit initium, etiam consummationem dare dignetur; et quibus tam sanctam psallendi contulit devotionem, etiam felicissimam perseverantiam pro sua pietate concedat? Et

¹ Quæ uncinis hic distinguuntur, desiderabantur in Bibliotheca Patrum.

(a) Alias, 3 in Appendice ad Sirmondianos.

(b) Spurius Sirmondi judicio, et ab ipso in Appendicem post sermones quadraginta, quos Augustini nomine publicavit, non injuria relatus. Pertinet quippe non ad Augustinum, cui in Regio codice adscribitur, sed ad Casarium: cuius sancti præsulis ad promovendum Dei cultum in Psalmodum ac hymnorum cantu aliisque sacris ritibus curam et studium testantur cum Vasensis concilii 3 ipso auctore conditi canones, tum etiam vitæ ejus conscriptores, qui præter alia, illud in libro 1, n. 11, maxime ad rem commemorant: « Voluit vero atque etiam compulit laicos et populares homines Psalmos et hymnos promere, altaque et modulata voce, instar clericorum, alios græce, alios latine pressas et antiphonas decantare. » sermonem fortætan titulus in die Epiphaniæ dictum significat. De num. 3 vide Appendicis serm. 173, n. 4; 140, n. 2; 28, n. 4; 371, n. 6, et 273, n. 6.

quia non qui cœperit, sed qui perseveraverit, salvus erit; et vos quantum potestis, jugi oratione, et cordis compunctione ignem in vobis divini amoris accendite; ne forte flamma charitatis, quæ in vobis fervere fideliter cœpit, per aliquam negligentiam refrigescat.

2. *Linguae concinant mores; vocibus consonent affectus pii.* Et hoc ante omnia non solum orationibus, sed etiam sanctis cogitationibus studeat, ut quod verbis psallitis, orationibus impleatis, et Spiritus sanctus, qui vobis sonat in ore, ipse etiam habitare dignetur in corde. Bonum quidem est et satis acceptabile Deo, quando lingua fideliter psallit; sed tunc est vere bonum, quando linguæ concordat etiam vita. Consentiant simul voces et mores; ne forte bonæ voces contra malos mores testimonium ferant, et ipsa vos lingua vestra redarguat. Si enim aliud sonat in ore, et aliud apparet in opere; quod lingua videtur ædificare, incipit conversatio mala destruere. Vos vero, fratres, non solum suavitas vocis, sed etiam sensus ipsius lectionis teneat occupatos; ut quomodo sonus vocis delectat in auribus, sic virtus ipsius lectionis dulcescat in cordibus, secundum illud quod scriptum est, *Quam dulcia faucibus meis eloquia tua, Domine (Psal. cxviii, 43)*! et iterum, *Eloquia Domini desiderabilia super aurum, et lapidem pretiosum multum, et dulciora super mel et favum (Psal. xviii, 11)*. Qui enim quando psallit, suavitalium tantummodo vocis et compositionem ejusque soni attendit, et quid in ipsis intelligi debeat non attendit, aures ejus accipiunt transitorium cibum, sed ad animam ejus non pervenit Dei verbum; ac si velut ceram quodam modo quis ruminat, et de mellis dulcedine omnino non gustat.

3. *Qualiter inter psallendum concipiantur.* Vos vero, fratres, sicut jam supra suggessi, ante omnia virtutes Psalmorum intus attendite. Quando quisque vestrum psallit, versiculum Psalmi, ubi ait, *Confundantur superbi, quia injuste iniquitatem fecerunt in me (Psal. cxviii, 78)*; conetur superbiam fugere, ut æternam confusionem mereatur evadere. Quando psallimus, *Perdes omnes qui fornicantur abs te (Psal. lxxii, 27)*; omnes malas concupiscentias studeamus evadere. Quando psallimus quod *beatus est vir, qui in lege Domini meditabitur die ac nocte (Psal. i, 2)*; superfluas occupationes et mordaces jocos, otiosos luxuriososque sermones, quasi venenum diaboli respuamus; et lectionem divinam aut ipsi frequentius relegamus; aut si nos ipsi legere non possumus, illos qui legunt libenter et frequenter audire studeamus. Quoties psallimus, *Si reddidi retribuentibus mihi mala, decidum merito ab inimicis meis inanis: persequatur inimicus animam meam, et comprehendat et conculcat in terra vitam meam, et gloriam meam in pulverem reducat (Psal. vii, 5, 6)*: quando ista et alia dicimus, ne ipsi contra nos tam duram maledictionem proferre videamur, nulli unquam hominum malum pro malo reddamus; ut cum secunda conscientia possimus dicere, *Dimitte nobis debita nostra, sicut et nos dimittimus debitoribus nostris (Matth. vi, 12)*. Et quia longum est omnia replicare, quæ de istis tribus aut quatuor peccatis, id est, superbia, fornicatione vel odio diximus, hoc de reliquis omnibus viliis sentiamus. Et quotiescumque in Psalmis peccatores maledicuntur, studeamus peccatum fugere; ne ipsi nos videamur ore proprio maledicere. Quoties in Psalmis justii, misericordes, sobrii, casti vel humiles collaudantur, tales esse cum Dei adjutorio laboremus; ut benedictio quæ ad illos dirigitur, etiam ad nos divino munere proferatur. Iterum atque iterum rogo atque supplico, ut quotiescumque psallitis, quid in ipsis Psalmis intrinsecus intelligi vel observari debeat, attentius cogitetis; ut dum lingua vestra Dominum laudat, ad animam vestram benedictio divina perveniat: præstante Domino nostro Jesu Christo, qui vivit et regnat in sæcula sæculorum. Amen.

SERMO CCLXXXV (a).

De ritu psallendi, etc. (b).

1. *Ad orationem genua flectantur. Hæc Psalmorum cantum consequatur.* Supplico, fratres charissimi, et paterna pietate commoneo, ut quotiescumque oratio indicitur, qui forte pro aliqua infirmitate non potest genua flectere, et dorsum incurvare, vel cervicem humiliare non differat (c). Quid tibi prodest quod fideliter psallis, si posteaquam psallere desinis, Deo supplicare noluieris? Et ideo unusquisque, quando psallere cessaverit, cum omni humilitate oret et supplicet Domino; ut quod verbi protulit ex ore, Deo auxiliante, implere mereatur in opere. Sic est psallere, fratres, quomodo sementem iterum orando sepelire vel legere (d). Sicut enim qui seminat in agro, si arando cooperire dissimulaverit, venient volucres, et totum quod seminatum esse videbatur diripient: ita qui in agro cordis sui seminaverit verbum Dei, et psallendo vel legendo asperserit, nisi postea orando in corde suo reconderit, et quodam modo sepelierit, venient volucres, id est, cogitationes sæculi hujus, volatiles, inanes et vacuæ, et rapiunt quod in corde fuerat seminatum. Et ideo ubi cessaverit aliquis psallere, non cesset orare, si vult in agro cordis sui messem divinæ misericordie proficere.

2. *Ne stando fiat.* Rogo vos, fratres, quoties in altario oratur, et vos inclinate capita vestra; ne forte si stantes vultis orare, impleatur in vobis illud quod de Pharisæo scriptum est qui stans orabat: plus enim placuit Deo Publicanus, qui incurvatus accusabat peccata sua, quam ille Pharisæus qui stans laudabat merita sua. Et illud observate, fratres, ne forte dum alii orant, alii otiosis fabulis occupentur; ne de medicamentis sibi vulnera faciant, et inde se perdant unde se liberare poterant. Qui hæc faciunt, et pro se et pro aliis quos impediunt, malam rationem sunt in die judicii reddituri. Et hoc admoneo simul et rogo, fratres, quoties clamatum fuerit, ut vos benedictioni humiliare debeatis, non vobis sit laboriosum capita inclinare; quia non vos homini, sed Deo humiliatis.

3. *Dolet ad vigiliis tardius venientes, et verbum Dei negligentes. Verbum Dei pluvia. Verbum Dei lumen est.* Et licet, fratres charissimi, de vestra ferventi devotione multum gaudeam; tamen quia sunt aliqui, qui tardius ad vigiliis veniunt, et ubi verbum Dei recitari cœperit, cito discedunt, rogo ut eos admoneatis, et vestro sancto ac salubri consilio ut vos imitari debeant provocetis. Quantum est hoc, fratres mei, quod eos occupatos tenere videmus? Et ipsi videtis quia vix est dimidiæ horæ spatium; cum tamen, ut pauperes homines, vel quosque artifices de suis non retardemus operibus, quoties sermo futurus est, maturius faciamus psalmum quinquagesimum dici, ut non tardius, sed semper hora consuetudinaria de ecclesia exeat. Et rogo vos, fratres, si nobis inter tantas occupationes et intolerabiles labores non piget per diversa volumina Scripturarum excurrere, et cum grandi studio vobis medicamenta spiritualia providere; quare alicui ex nostris laboriosum sit accipere, cum nobis non pigeat erogare? Et quia sermo qui recitatur, obediendibus erit in remedium, negligendibus in judicium, bene faciet unusquisque, si verbi Dei pluviam in agro cordis sui libenter exceperit: ne forte si dissimulaverit remedium salutis accipere, postea necesse sit illi guttam refrigerii inter inferni flammam inquirere. Illam pluviam dico, fratres charissimi, nos desiderare

(a) Alias, ex Vignerians 8.

(b) Superiori sermone in Regio codice proxime subjicitur, cum hocce titulo, « De eodem: » quemadmodum j. m. ante monuit ejusdem sermonis editor Vignerius. Casarii veritas et mentem non minus refert quam superior. D: ann. 1 vide Appendicis serm. 283, n. 1: de ann. 2, serm. 283, ur. 1, 3; infra serm. 288, n. 2: de ann. 3, serm. 286, n. 4; 288, n. 2; 303, n. 5; 350, n. 4.

(c) Hic forte aliquid deest.

(d) Mancus est iste locus.

debere, de qua Moyses dicit, *Expectetur sicut pluvia eloquium meum* (Deut. xxxii, 2). Certum est enim, fratres dilectissimi, quia qualis est messis ista terrena, quoties pluviam aut tarde aut post multos menses acceperit, talis est anima quæ verbum Dei frequentius audire noluerit. Et quia lex Dei non solum pluvia, sed et lumen est, secundum quod scriptum est, *Lucerna pedibus meis verbum tuum, Domine* (Psal. cxviii, 105); qui lumen verbi Dei dedignatur accipere, timeat ne ei necesse sit æternas tenebras sustinere. Sed credimus de Dei misericordia, quod per sanctam admonitionem et Deo placitam castigationem vestram, etiam negligentes ad fervorem sunt vestrae fidei suscitandi; ut et de vestra et illorum salute duplex gaudium habere possimus: præstante Domino nostro Jesu Christo, qui cum Deo Patre et Spiritu sancto vivit et regnat in sæcula sæculorum. Amen.

SERMO CCLXXXVI (a).

Ut genua flectantur in oratione, et de verbis otiosis vitandis.

1. *Ad preces genua flectantur, aut præ infirmitate dorsum et caput inclinatur. Id Publicanus observans auditur; id negligens Phariseus despicitur.* Rogo et admonéo vos, fratres clarissimi, ut quotiescumque juxta altare a clericis oratur, aut oratio diacono clamante indicitur, non solum corda, sed etiam corpora fideliter inclinetis. Nam dum frequenter, sicut oportet, et diligenter attendo, diacono clamante, flectamus genua; maximam partem velut columnas erectas stare conspicio: quod Christianis dum in ecclesia oratur, omnino nec licet, nec expedit, non enim propter nos, sed propter vos diaconus clamat. Et ideo quia ad vos specialiter vox illa, vel maxime ad negligentes dirigitur, justum est ut a vobis fideliter impleatur. Sit ergo vox illa obedientibus in remedium; quia inobedientibus erit in testimonium, propter illud quod scriptum est, *Maledictus qui sicut opus Dei negligenter* (Jerem. xlvi, 10). Sed et illud timendum est, fratres, quod Apostolus dixit, et omnimodis observandum, *Instate orationi vigilantes in ea* (Coloss. iv, 2); et iterum, *Sine intermissione orate, in omnibus gratias agite* (I Thess. v, 17, 18). Et Dominus, *Vigilate, inquit, et orate, ne intretis in tentationem* (Matth. xxvi, 41); et iterum, *Oportet semper orare et non deficere* (Luc. xviii, 1). Et ideo qui pro aliqua infirmitate non potest genua flectere vel dorsum curvare, vel caput non pigeat inclinare; considerans per hanc humilitatem Publicanum illum Dei misericordiam consecutum, qui ad cælum oculos levare non audebat, sed inclinato in terram capite pectus tundebat, et peccata intus inclusa quasi iudex severissimus verberabat: et ideo meruit ut de eo Dominus dicere dignaretur, *Descendit hic Publicanus justificatus in domum suam magis quam ille Phariseus: quia omnis qui se exultat, humiliabitur; et qui se humiliat, exaltabitur* (Ibid., 14). Exemplum etiam ipsius Pharisei considerandum est et timendum; ne pro eo quod stans oraverit, ideo non meruerit exaudiri.

2. *Qui negat in se peccatum esse grave. Si in vestibus maculatus, in anima potius timeatur.* Sed forte sunt aliqui, qui ideo genua nolunt flectere, quia se credunt peccata gravia non habere. Avertat hoc Deus a sensibus christianis. Ille periculosus peccat, qui se graviter peccare non putat: et tunc maxime impugnationem sustinet, quando se impugnari non sentit. Sed dicit aliquis: Quis est qui se peccatorem esse non credit? Sine dubio ille se peccatum grave habere non credit, qui prostratus aut incurvatus animæ suæ re-

medium non querit. Sed forte timet aliquis ne pretiosis vestimentis suis injuriam faciat. Qui timet ne orando inquinentur vestimenta sua, plus timeat ne non orando sordida remaneat anima sua. Plus enim apud nos valere debet anima nostra, quam tunica: et valde timendum est ne dum vestis nitida custoditur, multis peccatis ac negligentis anima sordidetur.

3. *Hanc corporis demissionem homini exhibemus. Eam in precibus exhibuerunt sancti, et ipse Christus.* Vellem tamen scire de illis qui nec genua flectunt, nec inclinare capita volunt, si aliquid sibi satis necessarium aut a iudice aut ab aliqua potenti persona expectarent, utrum stantes et erecto capite negligenter et tepide supplicarent. Rem terrenam ab homine terreno querimus, et prope usque ad terram nos humiliter inclinamus: et a Deo remissionem peccatorum et æternam requiem inquirentes, nec capita nostra inclinare dignamur. Non ita legitur de beato Elia et Elisæo (IV Reg. 4) vel cæteris sanctis, de quibus legitur quod frequenter prostrati in terram, ad Deum cum omni contritione oraverint. Et de ipso Domino nostro in Evangelio scriptum est, quod procidens in terram ita oraverit, ut ab eo gutte sanguinis stillarent (Luc. xxii, 41 et 44). Quid enim indigebat Christus ut taliter supplicaret? Non ille quidem indigebat, sed nobis exemplo sui orationis remedia præparabat. Orat misericordia, et non orat miseria, orat charitas, et non orat iniquitas. Prostratus in terra orat Medicus, et non inclinatur ægrotus. Orat innocens, et non orat nequitia: orat qui peccatum non fecit, nec dolus inventus est in ore ejus; et non prosternitur multis peccatis obnoxius. Orat Iudex, et desiderat parcere; et non orat reus, ut indulgentiam mereatur accipere: orat judicaturus, et orare dissimulat judicandus. Non ergo pigeat, si infirmitas non prohibet, ut se unusquisque in terram prostratus humiliet.

4. *Aliter nequit de fonte gratiæ bibi.* Ad ecclesiam, fratres, quasi ad fontem vivum et ad spirituales fluvium, convenire debemus, ut accipiamus aquam illam vivam, de qua Dominus dixit, *Qui sitit, veniat et bibat: qui credit in me, flumina de ventre ejus fluent aquæ vivæ* (Joan. vii, 37, 38); et iterum, *Qui biberit aquam quam ego dabo, non sitiet unquam: sed fiet in eo fons aquæ salientis in vitam æternam* (Id. iv, 13 et 14). Ad istum ergo fontem feliciter currit, qui ad ecclesiam fideliter venit. Sed sicut de fonte terreno et corporali fluvio non potest aliquis bibere, si se noluerit inclinare; ita et de vivo fonte Christo et sancti Spiritus fluvio nemo aquam vivam haurire poterit, nisi se humiliter inclinare voluerit; propter illud quod scriptum est, *Deus superbis resistit, humilibus autem dat gratiam* (Jacobi iv, 6).

5. *Aut benedictionis divinæ ros percipi.* Et illud similiter admonéo, fratres clarissimi, quoties diaconus clamaverit ut vos ad benedictionem humiliare debeatis, et corpora et capita fideliter inclinetis; quia benedictio vobis, licet per hominem, non tamen ab homine datur. Nec attendatis si forte negligens est qui exhibet; sed Dominum respicite qui transmittit: benedictio enim quæ vobis datur, ros et pluvia cælestis esse cognoscitur. Sic enim et Moyses ait: *Expectetur sicut pluvia eloquium meum, et sicut ros verba mea* (Deut. xxxii, 2). Et optime nostis, fratres, quia pluvia si montem nimis erectum invenerit, cito in vallem decurrit. Et ideo qui se ad accipiendam benedictionem humiliter inclinantes, quasi valles faciunt, ipsi pluviam divinam benedictionis accipiunt: et impletur in eis illud quod scriptum est, *Omnis vallis implebitur, et omnis mons et collis humiliabitur* (Luc. iii, 5). Quid est, *Omnis vallis implebitur*; nisi, *Omnis qui se humiliat, exaltabitur*? Quid est, *Mons et collis humiliabitur*; nisi, *Qui se exultat, deprimitur*? Ipsi tamen in oratione genua flectere, vel capita sua benedictioni dissimulant inclinare, qui stantes in ecclesia magis eligunt verbosari quam psallere.

6. *In ecclesia vel orandum vel psallendum. Garrienum duplex culpa.* Unde rogo vos, fratres, admonitio-

(a) Caesarianus inter sermones exstat in manuscriptis, et est in Bibliotheca Patrum homilia ipsius trigesima quarta. Duobus in manuscriptis habet nomen « Domini Eusebii » in fronte; quæ de re ad supra censuram sermonis 255. Præterea de num. 1 vide Appendicis serm. 285, n. 1: de num. 5, serm. 282, n. 2: de num. 6, supra serm. 283, n. 5, et 283, n. 2: de num. 7, serm. 17, n. 1.

nes, imo preces nostras, libenter, sicut consuevistis, accipite; et venientes ad ecclesiam hoc solum quod in ecclesia fieri expedit, agite: id est aut orate aut psallite; ut et orando peccatorum veniam accipere, et psallendo ad spirituales possitis lætationem pervenire. Qui enim in ecclesia ineptis et incongruis fabulis occupatur, quasi venenum et gladium reliquis hominibus ingerere vel præbere cognoscitur, dum verbum Dei nec ipse audit, nec alios audire permittit. Qui enim talis est, et pro sua et pro aliorum destructione in die iudicii redditurus est rationem. Sicut enim fideliter psallentes et humiliter supplicantes, et pro se et pro aliis, quibus exemplum vite præbuerint, accepturi sunt gloriam; ita illi qui e contrario non ædificationis, sed destructionis exempla præbuerint, et pro se et pro aliis passuri sunt pœnam. Qui psallere dissimulat, vel tacet et silentium præbeat; ut si se non ædificat, vel alios exemplo malo non destruat: quia timendum est illud quod Dominus in Evangelio dicit, *Omne verbum otiosum quodcumque locuti fuerint homines, reddent de eo rationem in die iudicii* (Matth. xii. 36). Rogo vos, fratres, si extra ecclesiam occupari otiosis sermonibus malum est; putatis in ecclesia verbosari quale peccatum est?

7. *Diabolus maxime contra se instructos impugnat. Recapitulatio.* Diabolus enim, fratres charissimi, tunc maxime impugnare nos consuevit, quando nos contra se spiritualibus armis præparatos esse cognoverit: et quia nos non potest corporaliter de Ecclesiæ conventu repellere, in ipsa ecclesia infructuosos nos studet sermonibus occupare; ut nobis per inanes et vacuas, aut forte etiam mordaces colloquutiones ac sordidas cogitationes, divinæ lectionis fructum vel orationis remedium possit auferre: ut corpore tantum videamur in ecclesia stare, et corde vel cogitatione longe a conspectu divinæ majestatis abscedere. Et ideo quantum possumus, cum Dei adiutorio contra illius insidias repugnemus, secundum illud quod ait beatus apostolus Petrus, *Adversarius vester diabolus tanquam leo rugiens circuit querens quem devoret; cui resistite fortes in fide* (1 Petr. v, 8, 9): et illud quod scriptum est, *Subditi estote Deo; resistite autem diabolo, et fugiet a vobis* (Jacobi iv, 7). Quapropter, fratres charissimi, rogo vos ut contra istas durissimas captivitates animæ, auxiliante Domino, quantum possumus repugnemus: et otiosas fabulas, quas etiam extra ecclesiam noxias esse novimus, præcipue intra ecclesiam quasi venena diaboli fugiamus. Et quotiescumque diaconus clamaverit ut aut in oratione genua flectere, aut benedictioni inclinare capita debeatis, obedienter hoc et fideliter cum vera humilitate faciatis; ut et orando pectora vestra ab omnibus malis liberari, et benedictionem accipiendi bonis spiritualibus mereantur impleri: præstante Domino nostro Jesu Christo, cui est honor et imperium cum Patre et Spiritu sancto in sæcula sæculorum. Amen.

SERMO CCLXXXVII (a).

De periculo sacerdotis et de raptorum correctione (b).

1. *Sacerdotum onera. Tenentur prædicare. Contradictentes qui.* Si diligenter attenditis, fratres charissimi, omnes sacerdotes Domini, non solum episcopos, sed etiam presbyteros et ministros ecclesiarum, in grandi periculo esse cognoscitis. Ipsi enim contestatur Spiritus sanctus dicens, *Clama, ne cesses: quasi tuba exalta vocem tuam, et annuntia populo meo scelera eorum, et domui Jacob peccata eorum* (Isai. lviii, 1): et iterum, *Si non annuntiaveris iniquitatem suam, sanguinem ejus de manu tua requiram* (Ezech. iii, 18). De ipsis etiam Apostolus dicit, *Obedite præpositis vestris et subjacete eis; ipsi enim pervigilant tanquam rationem reddituri de animabus vestris* (Hebr. xiii, 17). Si pro se, fratres charissimi,

(a) Olim, 7 ex homiliis 50; et post, in Appendice 15.

(b) Desumptus fuit ex Augustini sermone 178; nihilque fore diversum habuit, nisi in prælatione et in conclusione, quam ideo nolimus hic desiderari.

unusquisque vix poterit in die iudicii rationem reddere; quid de sacerdotibus futurum est, a quibus sunt omnium animæ requirendæ? Et ideo considerantes periculum nostrum, orate pro nobis, ut commissis nobis gregibus ita spiritualia pascua studeamus jugiter providere, ut pro eis rationem bonam reddere mereamur. Considerate ergo, fratres charissimi, quid sit quod volo vestræ Dilectioni suggerere: si tamen orantibus vobis merear, ut adjuvet me qui terret me. Inter cætera præcepta sua beatus Apostolus hoc etiam ait, Episcopum potentem esse debere in doctrina sana contradicentem redarguere (Tit. i, 9). Magnum opus, sed gravis sarcina. Sperabo tamen in Deum, quoniam adjuvantibus vobis in oratione pro nobis, liberabit nos de laqueo venantium et a verbo aspero. Nulla enim causa est quæ magis faciat dispensatorem Dei pigriorem ad arguendos contradicentes, quam timor verbi asperi. Dum enim timemus detractiones, irrisiones et opprobria hominum superborum, dumque ab eis in terrena substantia metuimus prægravari, timentes perdere temporalia, minus quam oportet prædicamus æterna: et dum per illorum nequitiam aliquid mundanum perdere formidamus, peccatorum suorum vulnera medicamentis spiritualibus curare negligimus. Unde timendum est, ne et pro nobis et pro illis, quibus pro amore terrenarum rerum non loquimur, dura rationem in die iudicii reddere compellamur. Videamus ergo quid sit, contradicentes redarguere. Contradictentes non uno modo intelligendi sunt. Paucissimi enim nobis contradicunt loquendo, plurimi male vivendo, etc. (a). Audire et credere, si quod abstulisti Judæo, redderes Christiano.

2. *Alia objectio.* Forte et hoc secum cogitat aliquis, et dicit: Multi sunt Christiani divites, avari vel cupidi; non habeo peccatum, si illis abstulero, et pauperibus dederò: unde enim illi nihil boni faciunt, mercedem habere potero, si ego elemosynas dederò. Etiam in hac re parcat unusquisque animæ suæ; quia hujusmodi cogitatio ex diaboli calliditate suggeritur. Nam etiamsi totum tributum quod abstulerit, addit potius peccata sua, non minuit. Diximus contra unum vitium rapinarum etc. (b). Habeto facultatem, et ibi laudabo domitam cupiditatem. Hæc ergo, fratres, si secundum vestram consuetudinem fideliter et diligenter attenditis, et impietatem avaritiæ vel cupiditatis poteritis evadere, et pro operibus misericordię ad æterna præmia feliciter pervenire, præstante Domino nostro, etc.

SERMO CCLXXXVIII (c).

Castigatio ad eos qui uxores habent, et adulteria committere nec erubescunt nec metuunt; aut ante uxores, aut post uxores concubinas in elici consortio voluerunt adhibere (d).

1. *Virtutes quatuor necessariae.* Rogo vos, fratres, ut attentius cogitemus causam salutis nostræ, ut et illa omnia quæ de futuro iudicio scripta sunt, possimus evadere, et ad illam beatitudinem quæ nobis promissa est, mereamur feliciter pervenire. Quantus possumus viribus, cum Dei adiutorio charitatem, justitiam, misericordiam, tantum simul et castitatem

¹ Sic Mss. At editi, loquimur dura.

(a) Omnia repete ex Augustini sermone 178, n. 2-5.

(b) Cætera habes in prædico sermone, n. 6.

(c) Alias, ex Vignerianis 37.

(d) In Appendice nunc primum collocatur. Augustini nomine a Vignero editus est; sed reclamant res et stilius, necnon veteres codices per nos inspecti, qui Cassario tribuunt, scilicet manuscriptori bibliothecæ Laudanensis Ecclesiæ, Abbatiz Vallis Lucensis, etc. Præterea, in codice Regio 5785 inscribitur, « Excerptum ex dictis SS. Patrum Augustini et Joannis, de Sacerdotibus. De num. 2 vide supra Appendicis serm. 140, n. 1; 175, n. 3; 174, n. 3; 283, nn. 2 et 3; 283, n. 5; de num. 3, infra serm. 289, n. 3; 309, n. 4; 289, n. 6; de num. 5, serm. 309, n. 4; 289, nn. 4 et 5; 301, n. 4; de num. 6, serm. 292, n. 3.

servare tota tutione studeamus; ut ista celesti et spiritali quadriga ad paradisi principalem patriam rapiamur. Eamus illuc interim corde; et cum dies iudicii venerit, sequemur et corpore: ut in nobis impleatur illud quod Apostolus dixit, *Nostra autem conversatio in cælis est* (Philipp. iii, 20); et illud, *Cum Christus apparuerit vita vestra, et vos cum illo apparebitis in gloria* (Coloss. iii, 4). Nullam ergo de istis virtutibus quatuor minus quam expedit diligamus. Quid enim tibi prodest, si charitatem habere videaris, et iustitiam habere non velis? Aut quid te adjuvare poterit, si misericordiam habere te dicas, et casitatem non habendo, te ipsum odio habeas, secundum illud quod scriptum est, *Qui diligit iniquitatem, odit animam suam* (Psal. x, 6)?

2. *Castitas rara. Adulteri multi. Sæpe ab episcopo admonentur. Sed et ab unoquoque debent corripi. Alias peccatorum fit particeps. Corrupti et non correcti ad episcopam deferantur. Ob sceleratam unum quandoque punitur Respublica.* Et quia castitatem valde paucos servare velle cognoscimus, de ipsa castitate attentius admonemus, propter illud quod scriptum est, *Neque fornicarii, neque molles, neque masculorum concubitores regnum Dei possidebunt*; et illud, *Neque adulteri, neque ebriosi regnum Dei possidebunt* (1 Cor. vi, 9, 10). Sed quod pejus, est multi sunt qui etiam cum uxores videantur habere, persuadente diabolo castitatem dissimulati custodire; sed aut cum suis aut alienis ancillis, vel etiam uxoriibus aut filiabus extraneis, libidinis furore succensi, ita adulteria committere nec metuunt nec erubescunt, ut nec Dominum timeant, nec homines reverentur. Sed justum erat, fratres, ut apud illos qui tales sunt, deberent tam frequentes et tot annorum admonitiones nostræ proficere; ut nec de medicamentis sibi vulnera facerent, nec inde se occiderent, unde se vivificare poterant: quia castigatio sacerdotis, sicut obedientibus ad gloriam, ita inobedientibus erit ad poenam. Et quia illi, sicut jam dixi, neque Dominum reverentur, nec homines metuunt; vos qui Christo inspirante et fidem et charitatem fideliter custoditis, si quando aliquos tam sacrilega peccata committere cognoveritis, et semel et secundo et tertio castigate: et si vos audire noluerint, nec colloquium cum eis habete, nec ad vestrum convivium eos revocate, nec in illorum mensis cibum cum eis sumite, secundum illud quod Apostolus ait, *Cum hujusmodi nec cibum sumere* (Id. v, 11); ut vel sic erubescant, dum se vident ab honestis et Deum timentibus execrari. Si enim quod suggero non fuerit factum, quicumque ille est qui fratrem suum aut vicinum suum adulteria committere novit, si illum arguere noluerit, in peccatis ejus particeps illius erit, secundum illud quod scriptum est, *Si videbas furem, simul currebas cum eo, et cum adulteris portionem tuam ponebas* (Psal. xlix, 18); et illud quod ait Apostolus, *Non solum qui faciunt ea, sed etiam qui consentiunt facientibus* (Rom. i, 32). Illi autem qui adulteros nec ipsi arguunt, nec in notitiam sacerdotibus sacrilegos ponunt, suspicionem nobis faciunt, quod ideo illos non arguunt, quia et ipsi talia peccata committunt. Mihi enim sufficit quod grandi dolore animi et infinito gemitu clamo. Vos vero si a vestris et ab alienis peccatis liberi esse vultis, nolite parcere talibus; et si vos secretius et frequentius admonentes audire noluerint, facite hoc ad humilitatis nostræ notitiam pervenire, secundum illud quod in Evangelio dicitur, *Corripi illum inter te et ipsum solum: si te audierit, lucratus eris fratrem tuum; si autem te non audierit, dic Ecclesie: id est, pone in notitia sacerdotis. Si autem Ecclesiam non audierit, sit tibi tanquam ethnicus et publicanus* (Matth. xviii, 15, 17). Sed quod pejus est, dum illi qui tantum malum committunt, ab aliis non solum non corripiuntur, verum etiam palpanter et blande accipiuntur; ipsi ideo sacrilegia et crimina nutriunt, et sine ullo timore ac verecundia perpetrant. Sed nos timere illud debemus quod

de Achar, qui de Jericho regulam auream furatus fuerat, scriptum est; quando pro unius hominis peccato super omnes ira Dei deseviit, et non requievit furor Dei a populo, donec ille qui malum fecerat, Domino iubente, contereretur (Josue vii, 2, 11).

3. *Adulteria sibi putant viri licere: non eis magis licent quam feminis.* Cum enim illi de quibus loquimur uxores suas castas esse velint, qua conscientia nefanda committunt, et dicunt sibi licere quod eis omnino non licet; quasi alia præcepta viris Deus dederit, alia feminis? Dicat quicumque ille est, qua lege permittente crimina ista committat; cum et divina et humana lege omnia adulteria puniantur. Ideo tamen hoc malum non prohibetur, quia a multis committitur. Sed quanto ab hominibus minus distringitur, tanto divino iudicio gravius vindicatur. Nam illud quale est, quod in hanc impudentiam prorumpunt, ut dicant hæc tam crudelia mala viris licere, et feminis non licere? Nec attendunt quod viri et feminæ æqualiter sint Christi sanguine redempti, et simul sacrosancto lavacro sint abluti, et ad altare Domini accedentes, corpus et sanguinem Domini simul accipiunt, et non est apud Deum discretio masculi et femine; nec est personarum acceptor Deus? Ergo quod feminis non licet, similiter et viris non licuit unquam, nec licere poterit. Sed infelix consuetudo intronata est, ut si uxor inventa fuerit cum servo suo, puniatur; si autem vir cum multis ancillis in libidinis cloaca volutetur, non solum non puniatur, verum etiam a suis similibus colaudatur; et sibi invicem loquentes, quis hoc amplius fecerit, cum risu et cachinno stultissimo confitentur. Sed istorum risus in die iudicii vertetur in plancum, et eorum joca convertentur in vulnera. Et hoc illi faciunt, qui futurum Dei iudicium nec credunt, nec metuunt.

4. *Peccata sunt mortalia. Quandoque etiam uxorem cognoscere non est sine peccato.* Ego cum libera conscientia clamo pariter et contester, quod quicumque habens uxorem, adulteria commiserit, nisi penitentia prolata et uberes eleemosynæ subvenerint, et a peccato ipso cessaverit, et si quomodo solet fieri, subito mortuus fuerit, in æternum peribit, nec illi nomen christianum proderit: quia non solum non fecit quod Christus jussit, verum etiam quod Christus prohibuit perpetravit. Cum enim etiam uxorem cognoscere, excepto desiderio filiorum, peccatum sit; quid de se cogitare aut quam spem sibi promittere possunt, qui conjugia habentes, per adulterium hoc sibi præparant, unde in infernum descendant, nec volunt audire Apostolum dicentem, *Tempus breve est; superest ut et qui habent uxores, tanquam non habentes sint* (1 Cor. vii, 29); et illud, *Ut sciat unusquisque suum vas possidere in honore et sanctificatione; non in passione desiderii, sicut gentes quæ spem non habent* (1 Thess. iv, 4, 5)? Considerate quod qui uxoriibus, excepto desiderio filiorum, utuntur, si assiduas eleemosynas non dederint, sine peccato esse non possunt. Et si hoc de matrimonio legitimo dicitur, putas quid de illis futurum sit in die iudicii, qui aut publica aut occulta adulteria committere sine ulla divini timoris consideratione præsumunt; de quibus scriptum est, *Peccatores et adulteros judicabit Dominus* (Hebr. xiii, 4); et illud Apostoli quod jam supra dictum est, *Neque adulteri regnum Dei possidebunt*? Quid tibi prodest, infelix quicumque es ille, quod christianus vocaris, si peccato adulterii a regno Dei excludi merueris?

5. *Concubinatus valde frequens. Peccatum non putatur. Adulterio pejus peccatum est. Consuetudo Romæ circa nubentes non virgines.* Et hoc rogo, fratres charissimi, et admoveo Charitatem vestram, ut quicumque uxores accepturi sunt, virginitatem usque ad nuptias servant: quia quomodo nullus est qui sponsam violatam velit accipere, sic nullus se debet ante nuptias adulterina commixtione corrumpere. Sed, quod pejus est, plures sunt qui sibi concubinas adhibent, antequam uxores accipiant: et quia grandis multitudo est, excommunicare omnes

non potest episcopus, sed cum genitu et suspiriis multis tolerat et expectat, si forte pius et misericors Dominus det illis fructuosam penitentiam per quam possint ad indulgentiam pervenire. Et quia hoc malum in consuetudinem est missum, ut putetur non esse peccatum: ecce coram Deo et Angelis ejus profiteor, quod sive ante uxorem, sive post uxorem, quicumque sibi concubinam adhibuerit, adulterium committit; et ex hoc pejus adulterium, quia cum nulla ratione licet publice, hoc sine ulla verecundia quasi ex lege committat. Denique etiam ex hoc agnoscimus non leve esse peccatum, ut quoscumque ipse conceperint, non liberi, sed servi nascantur. Unde etiam et post acceptam libertatem, hæreditatem patris nulla lege et nullo ordine accipere permittuntur. Etiam vide utrum sine peccato esse possit, ubi decus generosi sanguinis ita humiliatur, ut de hominibus nobilissimis servi nascantur. Nam in tantum grave peccatum est, ut in civitate Romana qui voluerit uxorem ducere, si se virginem non esse cognoscit, ad accipiendam benedictionem nuptialem venire non presumat. Etiam videte quam durum sit, ut cum illa quam optat ducere, benedictionem non mereatur accipere.

6. *Concio quasi speculum.* Sed quando ista suggestimus, timeo ne sint aliqui, qui nobis potius quam sibi velint irasci. Sermo enim noster quasi speculum Charitati vestræ proponitur: et ideo quomodo matrona, quando speculum attendit, in se potius quod tortum vidit corrigit, et non speculum frangit; ita et unusquisque vestrum quoties in aliqua prædicatione cognoscit fœditatem suam, justum est ut magis se corrigat, quam contra prædicatorem, velut contra speculum velit irasci. Sic et illi qui aliquas plagas accipiunt, magis volunt vulnera curare, quam medicamenta contemnere. Ne ergo etiam ex hoc aliquis dupliciter peccet, si contra spiritualia medicamenta irasci voluerit, non solum patienter, sed etiam libenter accipiat quæ dicuntur: quia jam ex aliqua parte a malo cognoscitur declinare, qui salubrem castigationem voluerit libenter accipere; et cui mala sua displicent, jam illi ea quæ bona sunt placent, et sic quanto se a vitis separaverit, tanto virtutibus propinquabit. Quod ipse præstare dignetur qui cum Patre et Spiritu sancto vivit et regnat in sæcula sæculorum, Amen.

SERMO CCLXXXIX. (a).

De castitate (b).

1. *Juvenum incontinentiam non excusat ætas.* Quodcumque castitatem, fratres charissimi, secundum quod dicit et expedit, commendamus, forte adolescentes et adhuc in viridi ætate positi dicunt: Jvenes homines sumus, continere non valemus. Quibus nos respondere et possumus et debemus, ne forte ideo castitatem custodire non possint, quia malis manducant quam expedit, et vinum amplius accipiunt quam oportet, familiaritatem mulierum vitare nolunt, atque earum suspectam sociotatem habere nec metuunt nec erubescunt. Qui tales sunt, audiant Apostolum dicentem: *Fugite fornicationem* (1 Cor. vi. 18); et illud, *Nolite inebriari vino, in quo est luxuria* (Ephes. v. 18); et illud Salomonis, *Vinum et mulieres apostatate faciunt sapientes, et arguunt sensatos* (Eccli. xix. 2). Illi vero qui dicunt quod castitatem servare non possint, respondeant nobis utrum uxores habeant, an non. Si habent, quare non attendunt illud quod Veritas in Evangelio ait, *Omnia quæcumque vultis ut fa-*

ciant vobis homines, et vos facite illis similiter (Matth. vii. 12): et quare non servant fidem uxoris suis, quam sibi ab eis servari desiderant? Cum enim vir a virtute nomen acceperit, et mulier a mollitie, id est, fragilitate; quare contra crudelissimam bestiam libidinem vult unusquisque uxorem suam vitricem esse, cum ipse ad primum libidinis ictum victus cadat?

2. *Damnat justitiæ lex, si conjugati sint; imo etiam nondum conjugati.* Hoc loco forte qui adhuc uxoris non sunt conjuncti, dicunt se excusare posse, quia conjugia non habent, quibus fidem servare debeant; et propterea continere non possint. Istis qui istam falsam et miserabilem excusationem conantur præterdere, justissime responderi et potest et debet; quia nullus magis illicita vitare debet, quam qui respuit quæ licebant. Cum uxorem accipere liceat, et contra omnium Scripturarum auctoritatem adulterium committere nunquam liceat; quare cum Dei gratia non accipis quod licet, et cum Dei offensa præsumis quod non licet? Velim tamen scire, si illi qui uxores non habent, et priusquam conjugii copulerentur, adulteria committere nec metuunt nec erubescunt, utrum velint sponsas suas, antequam ad nuptias veniant, ab aliquibus adulteris violari? Cum enim nullus sit qui hoc patienter accipiat, quare unusquisque sponsæ suæ non servat fidem, quam sibi ab ipsa servari desiderat? Quare uxorem virginem optat accipere, cum ipse sit corruptus? Quare viventi uxori desiderat copulari, cum per adulterium in anima jam ipse sit mortuus; secundum illud quod scriptum est: *Anima quæ peccaverit, ipsa morietur* (Ezech. xviii. 20)? et illud quod terribiliter clamat Apostolus, *Fornicatores judicabit Deus* (Hebr. xiii. 4); et illud, *Næque adulteri regnum Dei possidebunt* (1 Cor. vi. 9); et iterum, *Omnes adulterantes et adulteri tanquam clibanus corpus eorum* (a) (Osee vii. 4)?

3. *Fornicatio putatur viris licere, non feminis. Sexus uterque iisdem legibus tenetur.* Sed forte putant aliqui, quod feminis ante nuptias fornicari non liceat, sed viris liceat. Ista punienda, et nimium gravia mala, quod pejus est, ideo a multis viris sine ullo timore Domini committuntur; quia ita a pluribus in consuetudinem missa sunt, et ita vilia vel levia ducuntur, ut nec jam inter gravia criminum putentur. Nam in fide catholica quidquid mulieribus non licet, omnino nec viris licet. Uno enim pretio, id est, Christi pretioso sanguine redimuntur et viri simul et femine: in unam fidem vocantur, et in uno Ecclesiæ corpore congregantur; simul Baptismi sacramenta percipiunt, simul ad altare ad accipiendum corpus et sanguinem Christi accedunt, simul utrique sexui præcepta donata sunt. Cum hæc ita sint, qua fronte vel qua conscientia quod et viris simul et mulieribus non licet agere, soli viri se credunt impune committere? Sed et illi qui hoc facere præsumunt, pro certo cognoscant quod si cito se non emandaverint, et eis fructuosa penitentia non subvenerit, et sic subito de hac luce rapti fuerint; æterna illos flamma sine ullo remedio cruciabit.

4. *Concubinatus. Nunquam licuit. Adulterio sceleratior est.* Et illud quale est, quod multi virorum ante nuptias concubinas sibi assumere non erubescunt, quas post aliquot annos dimittant, et sic postea legitimas uxores accipiant. Tractant enim apud se, ut prius de multis calumniis et rapinis, et injustas divitias et iniqua lucra conquirant; et postea contra rationem plus nobiles quam ipsi sunt vel ditiores uxores accipiant. Ecce quantis malis se obligant, qui non solum luxuriæ, sed etiam avaritiæ vel cupiditati infelicitè servire desiderant. Unde coram Deo et Angelis contestor, atque denuntio ista mala et semper prohibuisse, et nunquam ei placita fuisse: quia præcipue temporibus christianis concubinas habere nunquam

(a) Alias, de Tempore 245.

(b) In Appendice nunc primum a. Vocatur. Remanserunt inter Augustinianos, sed cum dubit sermonis nota, a. ud Lovanienses: rejectus fuit ut supposititius per Verhulm et Vadingam. Ab eodem prorsus auctore editus est a quo superior. De num. 1 vide Appendicis serm. 290, n. 3: de num. 2, serm. 309, n. 4: de num. 3, serm. 288, n. 3, et 309, n. 4: de num. 4, Augustiani serm. 302; Appendicis serm. 306, p. 5: de num. 5, serm. antecedit, n. 5: de num. 6, serm. 45, n. 4, et 281, n. 5.

¹ Forte hic supplendum, Deum.

(a) In B., tanquam clibanus corda eorum. Apud Vulgatam sic legitur pars prior hujus versus: omnes adulterantes, quasi clibanus succensus a coquente.

licit, nunquam licet. Sed quod pejus est, faciunt hoc multi viri jure fori, non jure cœli; non justitia iubente, sed libidine dominante. Cum enim Apostolus conjugia habentibus dicat, *Tempus breve est, et superest, ut qui habent uxores, tanquam non habentes sint* (I Cor. vii, 29); et illud, *Abstinate ad tempus, ut vacetis orationi* (Ibid. v, 5): quomodo adulteras concubinas permittit habere, qui castitatem servare et in conjugiiis positus præcepit? Pro qua re iterum atque iterum voce libera clamo, quia qui ante legitimas iustitias concubinam sibi adhibere præsumit, pejus peccatum facit, quam qui adulterium committit: quia qui adulterat, adhuc tam grave malum secreta vult agere, in publico autem aut metuit aut erubescit committere; ille vero qui publice concubinam habere voluerit, fronte impudentissima rem execrabilem, toto populo vidente, licenter se putat admittere.

5. *A multis admittitur. Et ideo excommunicatione non punitur. Benedictionem nuptialem non meretur qui virgo non est.* Sed forte illi qui isto peccato non sunt maculati, dicunt: Quare qui hoc agunt a communione non suspenduntur? Ideo enim tantum scelus a sacerdotibus minime vindicatur, quia a multis admittitur. Si enim uncti aut duo aut quatuor vel quinque mala ista facere præsumerent; et poterant et debebant non solum a communione suspendi, sed etiam a colloquio et convivio christiani populi separari secundum illud Apostoli, *Cum hujusmodi nec cibum quidem sumere* (Id., 14): multitudo tamen peccantium, sicut jam dictum est, prohibet sacerdotes Domini in illis distinguere. Faciunt tamen boni sacerdotes quod possunt, et cum perfecta charitate contendunt orare et suspirare jugiter, et gemitus ac rugitus effundunt; et in quibus propter infinitam multitudinem non possunt severitatem vel disciplinam ecclesiasticam exercere, monendo vel orando pro eis possint eos vel aliquando ad pœnitentiam provocare. Unde iterum atque iterum rogo pariter et confestor, ut qui uxorem optat accipere, sicut illam virginem invenire desiderat, ita ipse usque ad nuptias virgo sit: quia si non fuerit, benedictionem accipere cum sponsa sua non crebitur; et impletur in eo quod scriptum est. *Noluit benedictionem, et elongabitur ab eo* (I Cor. vii, 29). Jam vide si pœnitentiæ remedium non subvenerit, quid de illo erit, vel qua sententia eum necesse erit in futuro iudicio subjacere, qui jam in sæculo benedictionem cum sponsa sua non luit dignus accipere.

6. *Adulteris deest fides.* Et illud attendite, fratres, si in tam gravi periculo sunt qui uxores non habent, et aut concubinas sibi adhibent, aut adulteria admittunt: quid de se infelices illi cogitant, qui forte conjugia habentes adul erant, et insano furore vel crudeli infelicitate de iudicio Dei desperant; qui nec supplicia inferni formidant, nec desiderant præmia æterna? Si enim fidem haberent, utique Deo crederent, et venturum iudicium cum tremore metuerent. Probatur enim quia hominibus credunt, et Deo non credunt; ut publice, ubi homines vident, adulteria timeant; et secreta, ubi Deus videt, omnino non timeant. Si qualemcumque scintillam fidei haberent, sicut non permittunt servos suos in præsentia sua peccare; ita nec illi in conspectu Domini sui adulterare præsumerent. Sed de talibus clamat per prophetam Spiritus sanctus, *Dixit, inquit, insipientes in corde suo, Non est Deus* (Psal. xiii, 1). Certum est enim quia non credit Deum esse, qui in tenebris et in occulto illa præsentem Deo facit, quæ publice facere præsentibus hominibus pertimescit: nescit infelix quia *vultus Domini super facientes mala, ut perdat de terra memoriam eorum* (Psal. xxxiii, 17).

7. *Excusant se quos negotia diu ab uxoribus separant. Inde se damnant.* Sed forte dicit aliquis: Ecce compellente negotio aut iubente rege ab uxore tot mensibus aut annis separatus, quomodo castitatem servare possim? Cui justissime responderi potest, ut redeat ad uxorem suam. Sed cum hoc negotiatori dixerit, potest mihi dicere quia si negotium dimiserit,

non habeat unde vivat. Militans dicit, *Si exercitum dimiserit, iracundiam regis incurro.* Istis talibus veraciter dici potest, si timet regem, et ideo non redit ad uxorem suam propriam; debet timere Deum, ut non tangat alienam. Nam quomodo illum, qui non iussus relicto exercitu revertitur ad uxorem suam, rex potest occidere; sic et illum qui longe positus adulterat, potest Deus perpetua poena damnare. Rogo vos, fratres charissimi, si propter negotii necessitatem et regis jussionem unusquisque ab uxore sua interdum etiam longo tempore separatur; quare propter Deum et animam suam tam longo spatio temporis castitas non servatur? Meretur ergo negotium, meretur regis jussio, ut tantis diebus non agnoscatur uxor propria: et non meretur amor et jussio Dei, ut non contingatur aliena? Sed qui hoc propter negotiandi lucrum et regis imperium servant, et propter Deum servare dissimulant; sciant qui talia agunt, quod si eis non pœnitentia subvenerit, cum ante tribunal Christi stare cœperint, ab auditu malo liberari non poterunt: sed dicetur illis, *Discedite a me, maledicti, in ignem æternum* (Matth. xxv, 41).

8. *Militum pectulantia reprimitur.* Et illud quale est, quod aliquoties vir fortissimus procedens ad prælium forte non minus decem inimicos occidit, et ex ipsa victoria aliquam puellam de præda accipiens, dem cum illa per adulterium jungitur, anima sua peccati gladio interficitur. Et videto quantum malum sit, ut aliquis crudelior existat in se, suam animam occidendo per luxuriam, magis quam per carnalem victoriam adversariorum corpora trucidando. Vere lugendum est et dolendum, ut ille qui, sicut jam dixi, decem adversarios vicit, ab una muliere superetur; et qui tot inimicos occidit in corpore, ab una puella juguletur in corde. Vere nimis grave malum est, ut vir fortis qui ferro non vincitur, libidine superetur; et eum mollia aut blanda subvertant, quem dura non superant; et qui esse captivus vel servus hominibus dedignatur, servus esse peccati mereatur; cum indignus sit mente servare quam corpore, secundum quod scriptum est, *A quo enim quis vincitur, hujus et servus efficitur* (II Petr. ii, 19).

9. *Conclusio.* Hæc ergo, fratres charissimi, si vobis ego non dixero, rationem pro animabus vestris in die iudicii redditurus ero. Quicumque autem magis mihi irasci, quam se emendare voluerit, non habet unde per ignorantiam se possit ante tribunal æterni Judicis excusare; ut dicat se non fuisse admonitum, nec a malis prohibentibus, nec ad ea quæ sunt Deo placita castigatioe et admonitione frequentissima provocatum. Sed credimus de Domini misericordia, quod ita negligentibus quibusque inspirare dignabitur, ut sibi magis vel peccatis suis quam medicamentis sacerdotalibus irascantur: et quomodo ægotantes a carnalibus medicis requirunt sanitatem corporum, sic a spiritualibus medicamentis desiderent animarum. Sed confidimus quia præstabit hoc divina misericordia, quod ita nobis de sua emendatione studebit gaudium facere, ut ad æternum mereantur præmium feliciter pervenire: præstante Domino nostro, etc.

SERMO CCXC (a).

De Continentia (b).

1. *Continentiæ præcepta et necessitas.* Admonet nos lex divina et exhortatur, fratres charissimi, ut concupiscentiam hujus mundi devitantes, continentiae salutari operam demus; ne nos illecebra voluptatum per varia ducat desideria, et laqueo mortis irretitos, in præcipitium et voraginem tradat inferni. Loquitur Sapientia homini, et dicit: *Post concupiscentias tuas non eas, et a voluntate tua avertere: si præstas anime tuæ con-*

(a) Alias, de Tempore 248.

(b) In Appendice nunc primum collocatur. Ambiguus erat Lovaniensis, Verlino autem et Vindingo falsus. Incerti auctoris est, in Benedictione Regula exercitata. Sileo a subsequente sermone non multum recedit. De num. 2 vide Cy, F. de Disciplina et Habitu virginum, et Regulam Benedictionum, cap. 4.

concupiscentiam ejus, faciet te in gaudium inimicis tuis (Eccli. xviii, 30 et 31). Amor enim istius mundi parit inimicitiam Dei: unde scriptum est, Qui vult amicus esse hujus sæculi, inimicus Dei constituitur (Jacobi iv, 4). Hoc enim apostolus sciens Joannes, persuadet nos, et dicit: Nolite diligere mundum, neque ea quæ in mundo sunt: si quis dilexerit mundum, non est charitas Patris in illo; quia omne quod in mundo est, concupiscentia carnis est, et concupiscentia oculorum, et superbia spiritus (1 Joan. ii, 15 et 16). Hoc et coapostolus ejus Paulus rursus monet, et dicit: Qui emunt, sic sint quasi non possidentes; et qui hoc mundo utuntur, quasi non utantur; præterit enim figura hujus mundi (1 Cor. vii, 30, 31). Unde et ipse Salvator in parabola sua ostendit, quod divitiæ et voluptates sæculi suffocant verbum; ita ut non referat fructum (Matth. xiii, 22): et alibi præcepit, dicens, Qui vult venire post me, abneget semetipsum, et tollat crucem suam, et sequatur me (Id. xvi, 24); et item, Qui non renuntiaverit, inquit, omnibus quæ possidet, non potest meus esse discipulus (Luc. xiv, 33). Hæc igitur considerantes, fratres charissimi, perpendite quantum necessaria vobis sit continentia, per quam Christi disciplinam condigni, ad regnum potestis cum eo venire perpetuum.

2. In quibus consistat. Continentia vero et sobrietas non in sola integritate carnis consistit; sed etiam in cultu et ornatu, vita pariter et moribus consistit. Debet enim unusquisque continens esse ab omnibus illicitis: his autem quæ licita sunt, debet cum modestia et sobrietate uti. Non enim decet christianum sæculi lucris inhære, cui promissum est regnum cælestis; sed suo Domino pro continentiam condigne vivere, ut possit cum eo in perpetuum gaudere. Castitatem debet amare, et fornicationem fugere; non avaritiæ studere, sed victu et vestitu contentus esse; non superbiere, neque sperare in incerto divitiarum, sed humiliter sentire, et mundi pompam contemnere. Non debet esse vaniloquax et arrogans, non mendax neque injuriosus, neque bilinguis, non susurro neque detractor: sed veritatem debet ex ore et corde proferre, linguam suam a multiloquio temperare, quia scriptum est, In multiloquio non effugies peccatum (Prov. x, 19): oculos contra vanitatem claudere, auditum a scurrilitate et fabulatione, imo ab omni eloquio malo avertere; risum excelsum et excessum non amare; guttur et nasum ad illecebram dulcium ciborum et suavium odorum non libenter adhibere, sed magis bonum et suavem odorem virtutum appetere; manus et pedes et omnia membra corporis sollicitè custodire, ne fiant arma iniquitatis peccato, sed magis potentia arma Deo ad destruendum spirituales inimicum (Rom. vi, 15).

3. Præcipua illius pars, cordis custodia. Cor quoque debet miles Christi ante omnia sollicitè custodia servare: ne forte illud jactantia extollat, ira inflammet, invidia perforet, avaritia infestet, libido exurat, tristitia gravet, torpor et ignavia oneret: et ne illud, quod cunctis gravius est, per novitatum præsumptiones hæresis scindat. Qui enim cordis occulta per continentiam quæta servare intus contendit, utique et membra corporis facilius contra pravos actus foris custodit: scriptum est enim, Omni custodia serva cor tuum, quia ex ipso vita procedit (Prov. iv, 23); item alibi, Mors tecum in introitu delectationis posita est (a): et Salvator in Evangelio, Bonus, inquit, homo de bono thesauro cordis sui profert bonum, et malus homo de malo thesauro cordis sui profert malum (Matth. xii, 35); et item, De corde, ait, exeunt cogitationes malæ, homicidia, adulteria, fornicationes (Id. xv, 19). Cum ergo, fratres, de cordis radice fructus sive boni sive mali exeant; necesse est ut primum cor mundemus, deinde carnem nostram per jejunia et vigilas ad laborem utilem castigemus, ut carnis libido mentem maculet. Difficile est enim, ut in deliciis viventes mundum cor

habeant. Unde dixit Apostolus, Castigo corpus meum, et in servitatem subdico; ne forte cum aliis prædicem, ipse reprobus efficiar (1 Cor. ix, 27): et item, Qui autem Christi sunt, ait, carnem suam crucifixerunt cum vitiis et concupiscentiis (Galat. v, 24). Sobrie, quippe, et pie vivamus in hoc sæculo, expectantes beatam spem et adventum gloriæ magni Dei, et Salvatoris nostri Jesu Christi; qui dedit semetipsum pro nobis, ut nos redimeret ab omni iniquitate, et mundaret sibi populum acceptabilem, sectatorum bonorum operum (Tit. ii, 12); ut cum venerit in majestate sua cum sanctorum Angelorum millibus, pro bonis laboribus et sancta conversatione reddat nobis præmia vitæ æternæ potius, quam pro desidia et voluptate præsentis vitæ cruciatum retribuatur sempiternum: quia veraciter de eo scriptum est quod reddat singulis secundum opera (Matth. xvi, 27), Jesus videlicet Christus, qui cum Patre et Spiritu sancto vivit et regnat Deus, per omnia sæcula sæculorum. Amen.

SERMO CCXCI (a).

De Castitate et Munditia (b).

1. Castitatis laus. Immunditia diaboli habitatio quo intuitu refrenatur. Gloriosum et insignem inter cæteras virtutes castitas: et munditia locum tenet, fratres charissimi, quia ipsa sola est quæ mundas mentes hominum præstat videre Deum. Unde ipsa Veritas ait, Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbant (Matth. v, 8): ac si e contrario diceret, Illi vero miseri sunt, quorum corda sunt carni concupiscentia polluta; quia æternas merguntur in pœnas. Castitas enim angelica est vita. Castitas cum humilitate Spiritus sancti merebitur habitationem, quam expellit immunditia libidinum, dicente Scriptura, Corpus peccatis subditum Spiritus sanctus effugiet (Sap. i, 4). Membra nostra debent Deo esse dicata, non fornicationi. Opponat homo desiderio carnis suæ æternorum flammis tormentorum. Assuescat juvenis castitatem, ut sit dignus sapientia Dei. Ubi immunditia est corporis, ibi habitatio diabolici spiritus, qui maxime gaudet in iniquatione carnis nostræ. Omnes immunditie Deo displicent, et maxime quæ non sunt naturales.

2. Quid declinando caveatur. Admonet itaque nos Scriptura sancta, dicens: Post concupiscentias tuas non eas, et a voluntate tua avertere: si præstas animæ tuæ concupiscentias ejus, faciet te in gaudium inimicis tuis venire (Eccli. xviii, 30 et 31). Ejus quoque modi Salomon sapientissimus proferebat sententias de cavenda immunditia, dicens: Fumus distillant labia meretricis, et nitidius oleo guttur ejus; novissima autem illius amara quasi absinthium, et acuta quasi gladius biceps. Pedes ejus descendunt ad mortem, et ad inferos gressus illius penetrant: per semitam vitæ non ambulat, vagi sunt gressus illius et investigabiles. Nunc ergo, fili, audi me, et ne recedas a verbis oris mei: longe fac ab ea viam tuam, et ne appropinques foribus domus ejus (Prov. v, 3-8). Hoc siquidem non solum de meretricum immunditia dixit, sed etiam de omni carnis concupiscentia, quæ sollicitat animam suam consentire suis desideriis. Sed ratio mentis prohibere debet impetus carnis, et refrenare voluptates ejus iniquas. Item ille qui surra prohibet cohabitationem feminarum, juvenibus dicit: Nunquid abscondere potest homo ignem in sinu suo, ut vestimenta illius non ardeant; aut ambulare super prunas, et non comburentur plantæ ejus? Sic qui ingreditur ad mulierem proximi sui, non erit mundus cum tetigerit eam (Id. vi, 27-29). Similiter et beatus Apostolus admonet nos, Bonus est, inquiens, mulierem non tangere (1 Cor. vii, 1): quasi statim in tactu periculum esset.

3. Ad laudem castitatis rediitur. Hæc nullius excedit vires. Ministri Christi pernecessaria est. Pulchra est

(a) Alias, de Tempore 249.

(b) In Appendice nunc primum collocatur. Relictus fuerat in Lovaniensium editione dubius; Verlini vero et Vindigni sententia repudiatus fuit, quod scilicet eo continetur Alcuini libri de Virtutibus et Vitiis caput octavum decimum.

(a) Hunc ipsum locum reperies in Benedictinæ Regulæ cap. 7, in Bernardi serm. 3, de Nativitate Domini, necnon in Actis S. Sebastiani, cap. 4.

enim easta juvenum pudicitia, et Deo amabilis, et ad omne bonum utilis. Qui filios habet spirituales vel carnales, nutriat illos in castitate Deo, non in fornicatione diabolo. Quid prodest homini filium habere, nutrire, amare, si æternis eum nutriat tormentis? Qui in castitate vivunt, angelicam habent in terris conversationem. Castitas hominem cælo conjungit, Angelis facit civem. Qui mulierem habet legitimam, legitime utatur ea temporibus opportunis, ut secundum Apostolum possit vacare orationi (I Cor. vii, 5), et benedictionem mereatur filiorum a Deo accipere. Nemo dicat a fornicatione se custodire non posse. *Fidelis enim est Deus, dicit Apostolus, qui non permittit nos tentari supra id quod portare possimus; sed faciet cum tentatione proventum* (Id. x, 13). Talis unicuique homini tentatio datur sive in carnis desiderio, sive in ambitione sæculi, vel etiam in quacumque tentationis molestia, qualem aut cum laude vincere, aut cum opprobrio succumbere poterit. Omnibus enim castitas pernecessaria est, sed maxime ministris Christi altaris, quorum vita aliorum debet esse exultatio, et assidua salutis prædicatione. Tales enim decet Dominum habere ministros, qui a nullo carnis contagio corrumpantur, sed potius continentia castitatis splendeant, et totius honestatis fulgeant in populo exemplis: quibus Dominus per Legislatorem dicit, *Sancti estote, quia et ego sanctus sum, Dominus Deus vester* (Levit. xix, 2). Deus enim lux est, et tenebræ in eo non sunt ullæ: nec aliqua fœditas ei sociari potest. Et ideo, fratres charissimi, sive viri, sive feminae, sive clerici, sive laici, secundum Apostoli admonitionem, *Mundemus nos ab omni inquinamento carnis et spiritus, perficientes sanctificationem in timore Dei* (II Cor. vii, 1). Studemus ut ei qui ad æternam suam gloriam nos vocavit, placeamus; quatenus cum eo feliciter in æternam regnare possimus, præstante Domino nostro Jesu Christo, qui cum Patre et Spiritu sancto vivit et regnat, etc.

SERMO CCXII (a).

De Castitate conjugali (b).

1. *Pax et justitia vera. Pro quibus martyres intercedunt. Virginitas ante nuptias.* Magnum mihi gaudium facitis, fratres charissimi, dum in solemnitatibus martyrum tanta devotione fidei ad ecclesiam convenitis. Sed si vultis, Deo auxiliante, et vestrum profectum et nostrum gaudium spiritualiter adimplere, ita inter vos et pacem et charitatem, inspirante Domino, conservate, ut contra hominem nullum odium habeatis in corde. Pro bonis orate, ut semper ad meliora proficiant; pro malis assidue supplicite, ut cito se corrigant: et secundum præceptum Domini: *Quæcumque vultis ut faciant vobis homines, hæc et vos facite omnibus* (Matth. vii, 12). Tunc enim in veritate pax et justitia et misericordia custoditur, quando non solum nullis hominibus malum facimus, sed etiam ubicumque poterimus, adjuvare contendimus. Si ergo hæc Christo adjuvante fideliter agamus, beatos martyres in his que supra diximus, præcipuis et præclaris operibus imitantes, partem cum illis in æterna beatitudine habere poterimus. Et tunc pro nobis absque ulla dubitatione sancti martyres intercedunt, quando in nobis aliquid de suis virtutibus recognoscunt. Castitatem ante omnia cum Dei adjutorio custodite, propter illud quod scriptum est, *Næque adulteri regnum Dei possidebunt* (I Cor. vi, 9): et illud, *Fornicatores et*

¹ In veteri Ms. Carcassouensis Ecclesie titulum hunc præfixum habet: *Homilia de castitate etiam cum uxoribus observanda, et de uxoribus mulierum, et qualiter adveniente die dominico vel aliquis festivitibus, etc.*

(a) Alias, de Tempore 244.

(b) In Appendice nunc primum collocatur. Dubius est Lovaniensis, spuris Verlino et Vindingo. Casarium manifeste refert, sed non purum. De num. 1 vide Appendicis serm. 283, n. 1; 210, n. 6; 269, n. 2; 271, n. 6; 224, n. 1; de num. 2, serm. 267, n. 5; de num. 3, serm. 260, n. 2; 277, n. 4; de num. 4, serm. 288, n. 1; 68, n. 5; 104, n. 4; de num. 6, serm. 101, n. 4; 229, n. 5; de num. 8, serm. 43, n. 4; 250, n. 1; 22, n. 4.

adulteros judicabit Deus (Hebr. xiii, 4). Pueri vel puellæ qui in conjugio conjungendi sunt, virginitatem usque ad nuptias servent. Nam si ante legitimam conjunctionem per adulterium corrupti fuerint, ad nuptias corpore quidem vivi veniunt, sed in anima mortui comprobantur: quia scriptum est, *Anima quæ peccaverit, ipsa morietur* (Ezech. xviii, 20).

2. *Nil mulier ad abortum accipiat. Quam rea quæ facit unde non possit concipere.* Nulla mulier potiones¹ ad abortum accipiat, nec filios aut multos aut jam natos occidat; quia quæcumque fecerit hoc, ante Christi tribunal sciat se illic eorum causam quos occiderit esse dicturam². Sed nec alias diabolicas potiones mulieres debent accipere. Mulier autem quæcumque fecerit hoc per quod jam non possit concipere, quantoscumque parere poterat, tantorum homicidiorum se ream esse cognoscat. Mulier autem ingenua, quæ mortiferas potiones accipit ut non concipiat, velim scire si hoc ancillas vel colonas suas facere velit. Et ideo sicut unaqueque vult ut sibi mancipia nascantur quæ illi serviant; ita illa quantoscumque conceperit, aut ipsa nutriat, aut nutriendos aliis tradat: ne forte illos aut concipere nolit, aut, quod gravius, occidere velit, qui boni christiani esse poterant. Et qua conscientia sibi ab ancillis suis vult mancipia nasci, cum ipsa nollet eos qui christiani possent fieri, generare³?

3. *Tabule matrimoniales.* Quoties ad ecclesiam in qualibet solemnitate venitis, et Sacramenta Christi percipere volueritis⁴, ante dies plures castitatem servate; ut cum secura conscientia ad altare Dei positus accedere. Quam rem etiam per totam Quadragesimam, et usque ad clausulam Paschæ fideliter custodite; ut vos solemnitas paschalis castos et puros inveniat. Qui enim bonus christianus est, non solum ante dies plures quam communicet, castitatem servat; sed et uxorem suam, excepto desiderio filiorum, non agnoscit: quia uxor non propter libidinem, sed propter filiorum procreationem accipitur. Denique et ipse tabule matrimoniales hoc continent: Liberos, inquit, procreandorum causa. Videte quia non dicit, Libidinis causa; sed, Liberos procreandorum. Velim tamen scire, fratres charissimi, ille qui uxore sua incontinenter utitur, si quoties eam luxuria victus agnovit⁵, toties suum agrum in uno anno araverit vel seruerit, qualem me sem colligere possit. Qui ergo se continere nolum, si toties eademinam (a) quendam suam⁶, quam jam seminaverant, iterum arent et seminent, videamus qualiter de ejus fructu gaudebunt; quia, sicut optime nostis, nulla terra poterit dare legitimum fructum, in qua frequenter in uno anno fuerit seminata. Quod ergo non vult aliquis in agro suo, quare facit in corpore suo?

4. *Incontinentiæ fomenta. Remedia. Præcipuum est elemosyna.* Sed dicit aliquis: Homo juvenis sum, continere me nullatenus possum⁷. Ne forte ideo te non contines, quia plus manducas quam expedit, et plus vinum accipis quam oportet. Forte etiam turpibus cogitationibus occupas mentem tuam, et luxuriosa verba non solum libenter, sed etiam frequenter aut ipse dicere, aut, aliis dicentibus, audire nec me-

¹ Ita hic et paulo inferius ex Ms. c. [potiones.]

² Sic ex eodem codice c. [daturam.]

³ Textus sic restituitur ex eodem Ms., c. [qui boni christiani poterant fieri generati. Quoties, etc.]

⁴ Ms. c. [Christi accipere vultis.]

⁵ Sic ex Ms. c. [si quoties se luxuria victum agnovit.]

⁶ Sic ex Ms. c. [si toties terram quamdam suam.]

⁷ Si ex eodem Ms. c., [continere non possum.]

(a) Quæ vox Occitanis agrum significat, quasi condominium, a jure unius domini sit dicta. Usurpatur in Placito Attonis Arelatensis archiepiscopi, ubi habes: « Et laxaverunt similiter archiepiscopo Attoni affrontationem suam: condaminam, quæ est juxta domum, cum juncaria, quantum prædicta condamina tenet. » Hinc etiam conficitur sermonem hunc Casario melius quam Augustino convenire.

tois nec erubescis. Incipe cum Dei adjutorio gula concupiscentias refrenare, castis cogitationibus et honestis sermonibus mentem vel linguam tuam jugiter occupare; et videbis quia Deo auxiliante castitatem per tuas custodire. Nec te pigeat, si corporis infirmitas non prohibet, frequentius jejunare, ad ecclesiam maturius surgere; ut possis tuam animam a libidinosis maculis nitidam custodire. Et si hoc non infideliter faciens vides te adhuc carnis impugnationibus fatigari, et forte aliquoties, excepto filiorum desiderio, ad cognoscendam uxorem propriam vinci¹; secundum vires tuas quotidianas eleemosynas adde: quoniam scriptum est, *Sicut aqua exstinguit ignem, ita eleemosyna exstinguit peccatum* (Eccli. iii. 35). Et illud quod contra omnia peccata magnum est et salubre medicamentum: omnibus qui in te peccaverint, plenam indulgentiam tribue; ut quod per incontinentiam inquinatur, jejniis, eleemosynis, ac præcipue per inimicorum indulgentiam diluatur.

5. *Uxorem excepto filiorum desiderio agnoscere peccatum est.* Sed dicis: Uxorem excepto desiderio filiorum agnoscere, peccatum non est. In tantum peccatum est, ut propheta pœnitens clamet, *In iniquitatibus conceptus sum, et in delictis peperit me mater mea* (Psal. l. 7). Et sic in Veteri Testamento legimus; quando populus Judeorum accessurus² erat ad montem Sinai, ex præcepto Domini dicebatur eis, *Sanctificamini et estote parati in diem tertium, et ne appropinquetis uxoris vestris* (Exod. xix. 15): et illud, *Si quis nocturno pollutus fuerit somno, non manducet carnes sacrificii salutaris; ne pereat unum suum de populo* (Deut. xii. 10). Si post pollutionem quæ nobis nolentibus fieri solet, nobis communicare non licet, nisi prius præcedat compunctio et eleemosyna, et si infirmitas non prohibet, etiam jejunium; quis est qui potest dicere illud, quod vigilantes et volentes facimus, non esse peccatum? Denique mulieres quando maritos accipiunt, per triginta dies intrare in ecclesiam non præsumant: quod etiam similiter viri observare deberent³ (a).

6. *Non quidem capitale; et tamen frequens, immundam animam facit, et imaginem Dei deformat.* Sed dicis: Peccatum quidem est; sed tamen parvum est. Nec nos dicimus quia capitale peccatum est, sed tamen si frequentius exercentur, et jejniis vel eleemosynis non redimatur, nimis immundam animam facit. Noli despiciere peccata tua, quia parva sunt; sed time quia plura sunt. Nam et pluviarum guttæ minutæ sunt⁴; sed flumina implent, et moles trahunt, et arbores cum suis radicibus tollunt. Tu qui dicis quia parvum peccatum est; velim scire quoties tale peccatum admittis, si tæ parvulas plagas in corpore, et tot maculas aut scissuras in vestibus tuis fieri velis? Si ergo⁵ in corpore tuo plagas, nec in veste tua scissuras vel maculas fieri acquiescis; qua conscientia hoc facere in anima tua non metuis? Ac

¹ In eodem codice c.: *Et si hæc fideliter faciens videris, et mox, vinceris, pro, vincit.*

² Ms. qui supra, *ascensusus.*

³ Idem codex, *virii facere debent.*

⁴ Textus sic restituitur ex eodem codice c. [*Volii despiciere peccata tua quæ parva sunt. Nam et pluviarum guttæ sunt.*]

⁵ Sic Ms. c. [*cum ergo.*]

(a) quæ hic de conjugatorum ab ecclesiæ ingressu prohibitionem asseruntur, quæque infra, num. 7, intentantur adversus eos qui die dominico vel solemnitate ab uxoris non se continent, confirmantur non solum manuscripti Carthagenensis Ecclesiæ auctoritate, sed et horum atque retro temporum moribus ac disciplina. Nempè Gregorius papa, lib. 12, Epist. 31, citatus a Jona Aurelianeusi, lib. 2 de institutione laicali, cap. 11, ait conjuges post concubitum ab ecclesiæ ingressu sese abstinere debere. Gregorius quoque Turonensis, de miraculis s. Martini, lib. 2, cap. 24, eisdem fere, quæ hic, num. 7, incontinentibus minas intulit. His accedit et Hieronymus in Ezech. cap. 18, v. 6, relatas a Jona in prædicto libro de institutione laicali, cap. 10.

sic quicumque hoc fecerit, plus amat vestem et carnem suam quam animam. Cum enim ad imaginem Dei intus in anima facti simus, quoties aliquid turpe aut loquimur aut facimus, toties Dei imaginem sordidamus. Etiam videte, si hoc vos deceat aut oporteat. Vere dico vobis, fratres charissimi, quia non hoc de nobis Deus meretur, ut in nobis imago ipsius per malas concupiscentias injuriam patiat. Et cum nullus homo velit cum tunicæ sordibus plena ad ecclesiam convenire, nescio qua conscientia cum anima, quæ per luxuriam sit inquinata, præsumit ad altare accedere: non timens illud quod Apostolus dixit, *Quis enim manducet corpus, et sumit sanguinem Domini indigne, reus erit corporis et sanguinis Domini* (1 Cor. xi. 27). Si erubescimus ac timemus Eucharistiam manibus sordidis tangere; plus debemus timere ipsam Eucharistiam in anima polluta suscipere¹. Et quia, sicut dixi, in anima nostra facti sumus ad imaginem Dei; si in tabula aut lignea aut lapidea faceres imaginem tuam, et aliquis impudens homo vellet illam imaginem aut lapidibus frangere, aut aliquibus sordibus inquinare, velim scire si contra eum non moveretur animus tuus. Rogo te, si tuam imaginem mortuam sic zelaveris, putas qualem injuriam patiat Deus, quando in nobis viva imago sua per luxuriam sordidatur²? Et ideo si nobis non parcimus propter nosmetipsos, parcamus nobis vel propter imaginem Dei ad quam facti sumus.

7. *Quando præsertim ab uxore abstinendum. Quas plerumque pœnas dent qui aliter se gerunt. Nonnulli besitis incontinentiores.* Ante omnia ut quoties dominicus aut aliæ festivitates veniunt, uxorem suam nullus agnoscat. Et quoties fluxum sanguinis mulieres patiuntur, similiter observandum est: propter illud quod ait propheta³, *Ad mulierem menstruam non accesseris* (Ezech. xvi. 6). Nam qui uxorem suam in profuvius positam agnovit, aut in die dominico, aut in alia qualibet solemnitate adventu se continere noluerit⁴; qui tunc concepti fuerint, aut leprosi, aut epileptici, aut etiam forte dæmoniaci nascentur. Denique quicumque leprosi sunt, non de sapientibus hominibus, qui et in aliis diebus et in festivitibus castitatem custodiunt, sed de rusticis maxime, qui se continere non sapiunt, nasci solent. Et revera, fratres, si animalia sine intellectu non se continent, nisi certo et legitimo tempore; quanto magis homines, qui ad imaginem Dei facti sunt, hoc observare deberent? Sed quod pejus est, sunt aliqui ita luxuriosi vel ebriosi, qui aliquoties nec pregnantibus uxoris parant. Et ideo si se non emendaverint, ipsi videant si non peiores animalibus judicandi sint. Istis talibus clamat Apostolus, dicens: *Ut sciat unusquisque suum vas possidere in honore et sanctificatione; non in passione desiderii, sicut et gentes quæ spem non habent* (1 Thess. iv. 4, 5). Et quia sunt multi qui legitimum non custodiunt castitatem cum suis uxoris; sicut supra dixi, largas eleemosynas faciant, et omnibus inimicis suis indulgent: ut, sicut jam dictum est, quod luxuria sordidum effecit, assiduis eleemosynis ablatur.

8. *Quo animo de his rebus auctor egrit.* Rogo vos, fratres, ut mihi indulgeatis, quia pro salute anime vestræ cum grandi timore vel tremore etiam⁵, et cum verecundia de talibus rebus vos admonere videor; quia et hoc mihi expedit dicere, et vos oportet audire. Et ideo omnia quæ a nobis audistis, ubicumque fueritis invicem vobis dicite, et cum charitate vos ad-

¹ Ms. c. *Eucharistiam intus in anima.*

² Idem Ms. c. [*Rogo te, si imaginem pictam in tabula mortua sic zelaveris, putas qualem injuriam patitur Deus, quando in nobis imago sua per luxuriam sordidatur?*]

³ Sic ex eodem codice. [*propter quod ait propheta.*]

⁴ Sic ex eodem codice. [*aut in alia qualibet solemnitate: se continere noluerit.*]

⁵ Sic Idem Ms. c. [*cum grandi timore et cum verecundia.*]

moneto. Sicut enim ego reus ero ¹ ante tribunal Christi, si vobis non dixerō; ita et vos si invicem quocumque negligentes agnoscitis, admonere nolueritis, timere debetis, ne vobis necesse sit pro illis reddere rationem. Sed credimus de Dei misericordia, quod ita vobis agere inspirabit, ut nobis non solum de v^ostra Deo placita conversatione ², sed et pro aliorum salute et in hoc seculo et in futuro duplicata a Deo prœmia repensentur. Amen ³.

SERMO CCXIII (a).

De incauta familiaritate extranearum mulierum (b).

1. *Martyres habet pax. Vitia cœtera resistendo, libido fugienda vincitur. Mulierum familiaritas omnibus fugienda.* Nemo dicat, fratres charissimi, quod temporibus nostris martyrum certamina esse non possint: habet enim pax martyres suos. Nam, sicut iam diximus frequenter, iracundiam mitigare, libidinem fugere, justitiam custodire, avaritiam contemnere, superbiam humiliare, pars magna martyrii est. Non incongrue dictum est, avaritiam contemnere, iracundiam mitigare, libidinem fugere. Contemnenda est enim cupiditas, quæ nobis ideo iniqua lucra procurat, ut scias faciat nos. Nostri enim essemus, si illa nostra non esset. Contemnenda est, inquam, avaritia ⁴, quæ velut ignis, quæ toto magis acceperit, tanto amplius quærit. Iracundia vero mitiganda est, quæ prius nocituris nocet quam nocendis. Quod autem libidinem fugiendum esse diximus, Apostolo doctore evidenter didicimus: qui cum omnibus vitiis resistendum prædixit, contra libidinem non ait, Resistite; sed dixit, *Fugite fornicationem* (1 Cor. vi, 18). Ac sic contra reliqua vitia, Deo auxiliante, debemus in præsentem resistere; libidinem vero fugiendo superare. Sic et alibi in Scripturis legimus, *Noli, inquit, in faciem virginis attendere, ne te scandalizet vultus ejus* (Eccli. ix, 5). Et beatus Joseph ut impudicam posset evadere dominam, pallium quo apprehensus fuerat reliquit, et fugit. Ergo contra libidinis impetum apprehende fugam, si vis obtinere victoriam. Nec sit tibi hærecendum fugere, si castitatis palmam desideras obtinere. Videte, fratres, quomodo ab omnibus Christianis, præcipue tamen a monachis seu clericis indigna et inhonesta familiaritas fugienda est: quia sine ulla dubitatione qui familiaritatem vitare non vult mulierum, cito dilabitur in ruinam.

2. *Inter quas valde periclitatur castitas. Frustra jugis victoriæ spes pratenditur. Cum de tam duro hoste sit rara. Et aliis inde pessimum prebeat exemplum.* Sed forte negligens quisque et minus de animæ suæ salute sollicitus respondet et dicit: Ecce ego et familiaritatem habeo mulierum extranearum, et tamen castitatis ornamenta custodio. Infelix iste et nimium periculosa præsumptio. Multi enim dum se putabant vincere, victi sunt. Sed adhuc addit et dicit aliquis: Ego inter mulieres extraneas habito, et continentiam teneo, et volo habere quod vincam. Quid est hoc dicere, Volo habere quod vincam, nisi, Volo habere quomodo peream? Sed ego, inquit, libidinis impetum

¹ Sic ex eodem vs. [*Sicut enim reus ero.*]

² sic emendatur ex codice c. [*quod ita nobis agere inspirabit, ut nobis non solum de nostra Deo placita conversatione.*]

³ In Ms. c. sermonis clausula est, *Quod ipse præstare dignetur.*

⁴ Hæc non habent Mss., *quæ nobis ideo.... avaritia.*

(a) Olim, tomo 9, et post, tomo 10, serm. de Tempore 250.

(b) In Appendice nunc primum collocatur. Lovaniensis dubius, Verliano et Vindingo spurcius est. Locum etiam in tomo 9 habuit, cum hoc titulo, « De Honestate mulierum. » Stilus omnino refert Cæsarium, qui sane de re hic proposita canonem 10 Agathensis concilii edendum curavit. De num. 1 vide infra serm. 224, n. 3; 224, n. 1, Cæsarii epistol. ad quosdam Germanos: de num. 2 vide Cæsarii epistolam citatam: de num. 5, serm. 90, n. 6, et 142, n. 9, 314, n. 3.

tanquam adver-arium meum volo captivum jugiter retinere. Vide ne contra te incipiat ipsa captivitas prevalere, et unde te putabas obtinere triumphum, inde in æternum incurras opprobrium. Inter omnia enim Christianorum certamina sola duriora sunt prælia castitatis; ubi quotidiana est pugna, et rara victoria. Gravem namque castitas sortita est inimicum, qui quotidie vincitur, et timetur. Et ideo, sicut jam dictum est, nemo se falsa securitate decipiat, nemo de suis viribus periculose præsumat; sed audiat Apostolum dicentem, *Fugite fornicationem.* David enim ille sanctissimus in mille passus mulierem nudam vidit; et statim homicidium fecit et adulterium. Et qui cum mulieribus habitantes putant se castitatis obtinere triumphum, ignorant dupliciter se apud Deum reos existere, dum et se ipsos in periculum mittunt, et aliis exemplum perverse familiaritatis ostendunt. Quocumque enim illorum stultitiam imitantes per inhonestam familiaritatem castitatis ornamenta perdiderint, illorum animæ ab illis in die iudicii requirentur, qui eis exemplum perditionis ostendunt.

3. *Qui nunc sint Christi persecutores et martyres. Nulla omnino cum femina familiaritas habenda. Quantum voluptatis momentaneæ damnum.* Et ideo, fratres charissimi, contra mortifera blandimenta, et contra adjutores diaboli, qui familiaritatem suspectam habere nec metuunt nec crubescunt, ne nos exemplo suo decipiant, Dei adiutorium jugiter imploremus, ut nos de laqueo venantium liberare dignetur: scientes quod in malis omnibus, quæ supra diximus, Christianis quotidiana martyria deesse non possunt. Sicut enim castitas et veritas et justitia Christus est; sic et ille qui eis insidiatur, persecutor Christi est: ille autem qui et in aliis ista defendere, et in se custodire voluerit, martyr erit. Et ideo qui hæc tota animi virtute et in se diligit, et ut alii diligant, verbis simul et exemplis ostendit, et ubicumque veritas vel justitia sive castitas laborat, quantum prævaleret se etiam ultro ingerit, et secundum quod vires habuerit, defendere contendit; non unam, sed plures coronas, Deo remunerante, percipiet. Et ut hæc obtinere cum Dei adiutorio mereamur, non solum extranearum mulierum, sed etiam ancillarum nostrarum vel quarumcumque vicinarum, aut filiarum, aut alumnarum, aut ancillarum uniusquique familiaritatem, vel secretam colloquutionem vitare contendat: quia quanto earum vilior conditio, tanto facilius ruina est. De familiaritate enim talium Salomon nos admonet, dicens: *Numquid alligabit quis ignem in sinu suo, et vestimenta ejus non ardebunt? aut ambulabit quis super prunas, et non comburentur plantæ ejus* (Prov. vi, 27, 28)? et illud, *Pretium meretricis viz dimidium est panis; mulier autem pretiosam viri animam capit* (Ibid., 26). Et quanta iniquitas et quam lugenda perversitas, ut animam, quam Christus sanguine suo redemit, luxuriosus quisque propter unius momenti delectationem libidinis diabolo vendat ac tradat? Vere enim nimium plangenda et miseranda conditio est, ubi cito præterit quod delectat, et permanet sine fine quod cruciat. Sub momento enim libidinis impetus transit, et permanet sine fine infelicis animæ opprobrium.

4. *An facile resarciatur. Libido, malleus universæ terræ.* Sed dicit aliquis: Juvenis homo sum, facio quod me delectat modo, et postea penitentiam ago. Quomodo si dicat, Perentio me crudeli gladio, et postea vado ad medicum; et nescit quod unius horæ puncto vulnus accipitur, et vix longo tempore ad sanitatem pristinam revocatur. Qui enim adulterans dicit se postea penitentiam acturum, quare non timet ne eum subitanea febricula superveniens rapiat; et pereat dilatio, et succedat æterna damnatio? Et quia de infelici libidine, unde supra diximus, credendum est illud dictum esse quod ait propheta, *Quomodo contractus est malleus universæ terræ* (Jerem. l, 25)? quamvis post adventum Domini nostri Jesu Christi per universa monasteria, et per clericos vel etiam laicos castitatem servantes quasi contractus esse malleus ille

videatur; adhuc tamen, quod pejus est, multo plures sunt, qui ab illo mallo quotidie confringuntur, quam illi qui de ruina vel collisione ipsius liberantur. Unde iterum atque iterum rogo, ut diligentius consideremus, et quantum possumus timeamus illud quod Dominus in Evangelio dixit: *Qui viderit mulierem ad concupiscendum eam, jam mœchatus est eam in corde suo* (Matth. v, 28).

5. *Quomodo mors intret per fenestras.* Pro qua re, sicut jam dictum est non solum ab extraneis mulieribus, sed etiam ab ancillis propriis refrenanda est et secreta familiaritas, et oculorum incauta fragilitas; ne illud eveniat nobis quod Dominus per prophetam terribiliter clamat dicens, *Mors intravit in animas vestras per fenestras vestras* (Jerem. ix, 21). Per quas enim fenestras mors intrat ad animas nostras, nisi per visum oculorum, et auditum aurium? Si per linguam amico aut servo tuo jusseris ut ad te meretrix adducatur; per os tuum ad animam tuam gladius æternæ mortis ingreditur. Si autem consilium malum libenter audieris, si detrahentem, vel aliquid luxuriose loquentem, aut cantica turpia proferentem non respicis; per aurium tuarum fenestras mors intravit ad animam tuam. Et quia Dominus dixit, *Qui viderit mulierem ad concupiscendum eam, jam mœchatus est eam in corde suo*; intelligitur quod voluntas perfecta¹ faciendi reputabitur pro opere facti. Ac sic dum aliquis mulierem libidinoso animo considerat, per fenestram corporis sui ad secretum cordis venenum mortis instillat. Talis enim cogitatio, etiamsi aliquo impediatur casu, ut non impleat voluntatem suam; nihilominus actionis crimine condemnatur a Domino: ac sic et illa casta est cum qua libidinis malum voluit exercere, et ille jam adulter tenetur in corde. Et ideo audiamus Scripturam dicentem, *Omni custodia serva cor tuum* (Prov. iv, 23); et illud, *Averte oculos meos, ne videam vanitatem* (Psal. cxviii, 37). Quomodo enim si aliquis carbonem ignis apprehendat, si eos cito projecerit, nihil ei nocet; si vero diutius tenere voluerit, sine vulnere eos jactare non poterit: ita et ille qui ad concupiscendum oculorum defixerit aspectum, et libidinis malum in corde suscipiens moras in cogitationibus suis habere permiserit, excutere eas a se sine animæ plaga non poterit. Et ideo jugiter cum propheta clamemus, *Oculi mei super Dominum; quoniam ipse evellit de laqueo pedes meos* (Psal. xxiv, 15); præstante Domino nostro Jesu Christo, etc.

SERMO CCXCIV (a).

Admonitio ut ebrietatis malum totis viribus caveatur (b).

1. *Ebrietas nec peccatum putatur. Inimica ebriosorum amicitia.* Licet proptio Christo, fratres charissimi, credam vos ebrietatis malum velut inferni foveam expavescere, et non solum ipsi non velitis amplius bibere, sed nec alios adjurare vel cogere plus quam oportet accipere: tamen quia non potest fieri ut non sint aliqui negligentes, qui sobrii esse non velint, vos qui semper convivia sobria exhibetis, nolite ad vestram injuriam revocare, quia nobis necesse est alios ebriosos arguere. Cum enim, fratres charissimi, ebrietatis malum nimium sit grave vitium et Deo odibile; ita per universum mundum a pluribus in consuetudinem missum est, ut ab illis qui Dei præcepta cognoscere nolunt, jam nec putetur aut credatur esse peccatum: in tantum ut in conviviis suis irrideant eos qui minus bibere possunt et per inimicam amicitiam adjurare homines non erubescant, ut potum

¹ Mss., *prona*.

(a) Alias, de Tempore 231.

(b) In Appendice nunc primum collocatur. Dubium Lovanienses, Verlinus autem et Vitdingus supposititium esse voluerunt. Ipsa est Cæsarii homilia inter editas a Baluzio quia: quæ in nostris etiam aliquot manuscriptis Cæsario assignatur. De num. 4 vide Appendicis serm. 205, n. 1; 206, n. 5; 207, n. 4; de num. 5, serm. 206, n. 5; de num. 6, serm. 206, n. 6; de num. 8, serm. 272, n. 8; 205, n. 6; 277, n. 4; 205, n. 5.

amplius quam oportet accipiant. Qui enim alterum cogit ut se, plus quam opus est bibendo, inebriet; minus malum ei erat si carniem ejus vulneret gladio, quam animam ejus per ebrietatem occideret.

2. *Ebriosi paludibus comparantur.* Et quia corpora nostra terrena sunt, quomodo quando pluvia nimium grandis et diuturna fuerit, ita terra infunditur et in lutum resolvitur, ut nulla in ea cultura possit fieri: sic et caro nostra, quando nimio potu fuerit inebriata, nec spiritualem culturam accipere, nec fructus animæ necessarios poterit exhibere. Et ideo quomodo omnes homines ita sufficientem pluviam in agris suis accipere desiderant, ut et culturam valeant exercere, et de fractuum ubertate gaudere: ita et in agro corporis hoc tantum debent bibere quod oportet; ne per nimiam ebrietatem ipsa corporis terra velut in paludem conversa, magis vermes et serpentes vitiorum generare, quam fructus honorum operum possit afferre. Omnes enim ebriosi tales sunt, quales paludes esse videntur. Quid enim in paludibus nascatur, non ignorat Charitas vestra: totum enim quod ibi nascitur, nullum fructum habere cognoscitur. Nascuntur ibi serpentes sanguisugæ: nascuntur ibi ranæ et diversa genera vermium, quæ magis horrorem possunt generare, quam aliquid quod ad victum proficiat exhibere. Istæ enim herbæ vel arbores, quæ aut in ipsis paludibus aut circa ripas earum nasci solent, nihil utilitatis habere videntur, in tantum ut annis singulis incendio concrementur. Videte quia quod de ebrietate nascitur, igni præparatur.

3. *Depinguntur.* Tales enim sunt, sicut jam dixi, omnes ebriosi, quorum prandia ducuntur usque ad noctem, quorum cœnas lucifer videt; qui stare non possunt etiam cum videntur esse jejuni; quorum sensus tardi, graves, obtusi, et quodam modo jam sepulti. Denique frequenter in ipsa ebrietate nec se ipsos nec alios recognoscunt, nec ambulare valent nec stare; dicere aliquid vel audire quod ad rationem pertineat, omnino non possunt. Frequenter etiam usque ad vomitum ingurgitare se non erubescunt, et ad mensuram sine mensura bibere. Majora enim pocula providuntur, certa bibendi lege contenditur¹; qui poterit vincere, laudem meretur ex crimine. Inde lites et rixæ nascuntur, inde diversis et horrendis saltationibus membra torquentur, inde adulteria et nonnunquam homicidia perpetrantur. Et quoties nimium potum accipiunt, tanquam in paralytim resoluti, dum suis pedibus ambulare non possunt, foedissima latura aliorum manibus portantur ad lectos. Et est in illis oculorum caligo, vertigo, fatigatio et dolor capitis, suffusio vultus, membrorum omnium tremor, animæ ac mentis stupor. In talibus impletur illud quod scriptum est, *Cui vœ? cuius patri vœ? cui rixæ? cui sine causa vulnera? cui suffusio oculorum? Nonne his qui morantur in vino, et student calicibus epotandis* (Prov. xxiii, 29 et 30)?

4. *Excusant se de amicitia. Conviva ad bibendum recogatur. Ebriosi in sui similes prodigi, in pauperes parci. Animalibus deteriores sunt. Et se et sua perduunt.* Sed illi qui tales esse volunt, miserabiliter se excusare conantur, dicentes: Ingratum habeo amicum meum, si quoties illum ad convivium vocavero, potum ei quantum voluerit ipse non dederit. Et non sit tibi amicus, qui te Deo vult facere inimicum, qui et tuus et suus est inimicus. Si et te et alium inebriaveris, hominem amicum habebis, et Deum inimicum: et ideo sapienter considera, si justum sit ut te a Deo separes, dum te ebrioso conjungis. Ad extremum tu cum noli adjurare, noli cogere; sed in potestate illius dimitte ut quantum ipsi placuerit bibat: ut si se inebriare voluerit, vel solum pereat, et non ambo percat². O infelicitas generis humani! Quam multi inveniuntur qui ebriosos et luxuriosos amplius quam oportet cogunt bibere: et ante ostium pauperibus petentibus vel unum calicem dissimulant dare; uoc

¹ Ms. r., *lex conditur*. Ms. vero l., *lege comitita*.

² Mss., *peccetis*.

attendunt quia illud quod luxuriosis videntur ingerere, Christus in pauperibus deberet accipere, qui dixit: *Quamdiu fecistis uni ex minimis meis, mihi fecistis (Math. xxv, 40)*! Sed quia tales sunt qui quando alios in nimio potu sepeliunt, pauperi eleemosynam petenti dicunt. Vade, vade in ante, dat tibi Deus: et utique cum ambulaverit homo, ei daturus est. Quid est ergo quod dicit, Vade in ante, et dat tibi Deus; nisi Vade ad illum hominem qui habet Deum, quia ipse tibi daturus est? Ac sic ore suo ipse constetur, apud se Deum non esse, quo inspirante possit aliquid pauperibus erogare. Rogo, fratres charissimi, diligenter attendite et videte, quia quando equi vel reliqua animalia ducuntur ad aquam, ubi satiaverint sitim suam, etiamsi super ipsam aquam diutius teneantur, repleta siti bibere nolunt omnino nec possunt. Considerent ebriosi, si non peiores animalibus iudicandi sunt. Cum enim animalia amplius quam eis opus est bibere nolint, illi et duplum et triplum quam eis oportet potum accipiunt. Et unde tribus aut quatuor diebus refectionem rationabilem potuerant habere, uno die cum grandi peccato suo contendunt perdere potius, quam expendere: atque utinam vel potum tantummodo perderent, et non etiam ipsi perirent!

5. *Ebrietatis mala exemplis et verbis Scripturæ declarantur.* Quantum mali in se habeat ebrietas, etiam in Loth et filiabus ejus evidenter ostensum est. Nam vino inebriatus cum ipsis filiabus suis nesciens concubuit (*Gen. xix, 33, 35*). Pharaon quoque inebriatus magistrum pistorum in cruce appendi fecit (*Id. xl, 20, 22*). Populus autem Judæorum, de quo scriptum est, *Sedit populus manducare et bibere, et surrexerunt ludere (Exod. xxxii, 6)*; posteaquam vinum plus quam oportebat accepit, idola sibi fabricari petiit, et in honore ipsorum idolorum cœpit choros ducere, et more phœnetico diversis saltationibus membra torquere. Herodes quoque, ubi nimio vino concauit, ad unius puellæ saltationem sanctum Joannem Baptistam interfici jussit (*Math. xiv*). Quid adhuc de ebrietatis malo nascatur, Spiritus sanctus per Salomonem testatur, dicens, *Vinum, inquit, et mulieres apostatate faciunt sapientes, et argunt sensatos (Eccli. xix, 2)*; et iterum, *Ne inluearis vinum quando flavescit, cum splenderit in vitro color ejus. Ingressus enim blande: sed in novissimo mordebit ut coluber, et quasi regulus venena suffundet. Oculi tui videbunt extraneas, et cor tuum loquetur perversa (Prov. xxiii, 31-33)*. Paulus etiam apostolus contra ebrietatis malum nos admonet, dicens, *Nolite inebriari vino in quo est luxuria (Ephes. v, 18)*. Iterum atque iterum quid mali in se ebrietas habeat, eis qui illam diligunt sanctarum Scripturarum testimoniiis evidenter ostendimus. In Salomone scriptum est, *Qui amat vinum et pinguis, non ditabitur (Prov. xxi, 17)*; et iterum, *Noli regibus dare vinum, quia nullum secretum est ubi regnat ebrietas; ne forte bibant, et obliviscantur iudiciorum Dei, et mutent causam filiorum pauperum (Id. xxxi, 4, 5)*. Item illic ait, *Operarius ebriosus non locupletabitur (Eccli. xix, 4)*; et iterum, *Vinum si bibas moderate, eris sobrius (Id. xxxi, 32)*; item illic, *Vinum in jucunditatem creatum est, non in ebrietatem ab initio. Exultatio animæ et cordis, vinum moderate potatum: infirmitas animæ et corporis vinum multum potatum, irritationem, et iram, et ruinas multas facit. Amaritudo animæ vinum multum potatum, ebrietatis animositas, imprudentis offensio, minorans virtutem et faciens vulnera (Ibid., 35-40)*.

6. *Ebriositas non est pars in regno Dei.* Sed quando ista suggerimus, forte irascuntur contra nos et murmurant ebriosi. Et quamvis non desint qui irascuntur, Deo tamen propitio multi erunt qui libenter salubre consilium audientes, de isto tam gravi peccato per Dei misericordiam liberabuntur. Ipsi tamen qui contra columnam et amicam suam ebrietatem loquentibus irascuntur, libera a nobis voce audiant: quia quicumque ebriosus pœnitentiam pro ipsa ebrietate non egerit, sed usque ad mortem suam in ipsa ebrietate

permanserit, in æternum profecto peribit; quia non mentitur Spiritus sanctus per Apostolum dicens, *Neque ebriosi regnum Dei possidebunt (1 Cor. vi, 10)*. Et ideo quicumque sunt ebriosi, melius faciunt, ut non nobis sed sibi potius irascantur, et cum Dei adjutorio de luto facis se excutere, vel de cloaca ebrietatis, dum adhuc tempus pœnitentiæ est, festinent quanta possunt celeritate, Deo auxiliante, consurgere: et totis animæ viribus cum propheta supplicantes Domino dicant, *Eripe me de luto, ut non inhaream (Psal. lxxviii, 15)*; et illud, *Non me demergat tempestas aquæ, neque absorbeat me profundum, neque urgeat super me puteus os suum (Psal. lxxviii, 16)*. Ebrietas enim quasi inferni puteus, quoscumque susceperit, nisi digna subvenerit pœnitentia, et emendatio fuerit subsequuta, ita fortiter sibi vindicat, ut eosdem ipsos de tenebroso inferni puteo ad castitatis vel sobrietatis lucem redire penitus non permittat.

7. *Qua ratione ab ebriositate desuefiant.* Sed hoc ante omnia intelligere et scire debemus, quia non una die efficiuntur homines ebriosi: sed dum paulatim adjurantibus et cogentibus crudelissimis inimicis potius quam amicis, per singulos dies, singulos sibi aut binos calices ad potum consuetudinarium addunt. At ubi hoc in usum miserint, ita eos ipsius ardor ebrietatis occupat, ut illos semper sitiire compellat. Sed qui ab hoc malo desiderat liberari, quomodo sibi per intervalla dierum potum addendo ad ebrietatis tenebras pervenit; ita paulatim subtrahendo ad sobrietatis lucem redeat: quia si semel totum quod amplius accipiebat subtraxerit, ubi nimia siti coeperit exardescere, cum grandi amaritudine clamat et dicit, malle se mori, quam sibi bibendi vel inebriandi consuetudinem tollere; nec attendit quod tolerabilis erat illi in carne mori, quam animam per ebrietatem interficere. Et ideo ut nec ardorem nimium patiat, et de tam gravi peccato liberetur; sicut jam dictum est, per intervalla dierum sibi aliquid de nimietate potus subtrahat, quousque ad rationabilem bibendi consuetudinem redeat. Qui hoc ita, ut diximus, per partes subducere voluerit, et de ebrietate liberabitur, et illum intolerabilem ardorem non patietur.

8. *Clerici ab hoc vitio non sunt immunes. Ethnica superstitio.* Ego, fratres charissimi, dum hæc suggero, me absolvo apud Deum. Quicumque me audire contempserit, et ad bibendum aut ipse pronus fuerit, aut convivas suos adjurare vel cogere voluerit; et pro se et pro illis in Dei iudicii reus erit. Et quia, quod pejus est, aliqui etiam clerici, qui hoc deberent prohibere, ipsi cogunt aliquos plus quam expedit bibere, amodo incipiant et se ipsos corrigere, et alios castigare: ut cum ante tribunal Christi venerint, nec de sua nec de aliorum ebrietate incurrant supplicium; sed magis dum et ipsi se emendant, et alios castigare non cessant, pervenire ad æternum præmium mereantur. Et illud ante omnia rogo, et per tremendum diem iudicii vos adjuro, ut quotiescumque vobis invicem convivia exhibetis, illam sædam consuetudinem, per quam grandi mensura sine mensura tres homines aut volentes aut invitati solebant bibere, tanquam venenum diaboli de vestris conviviis respuatis: quia ista infelix consuetudo adhuc de Paganorum observatione remansit. Et quicumque hoc in suo convivio aut alieno fieri acieverit, diabolo se sacrificasse non dubitaverit. De qua bibitorum non solum anima occiditur, sed etiam corpus debilitatur. Sed credo de Dei misericordia, quod ita vobis inspirare dignabitur, ut tam lugendum et etiam erubescendum malum ita vobis in horrorem veniat, ut illud nunquam fieri permittatis; sed quod in illa ebrietate perituro erat, in pauperum refectionem proficiat: præstante Domino Jesu Christo, qui cum Patre et Spiritu sancto vivit et regnat Deus in sæcula sæculorum. Amen.

SERMO CCXCV (a).

Admonitio contra ebrietatis malum (b).

1. *Ebriosi velut naufragæ naves. Irrident sobrios quasi non viros.* Frequenter Charitatem vestram, fratres charissimi, paterna pietate admonui, ut ebrietatis malum tanquam inferni foveam vitare vel fugere deberetis. Et licet apud plures præserceat castigatio nostra; multi tamen sunt qui nec Deum timent, nec eos qui honesti sunt vel sobrii reverentur; et tantum bibunt, ut interdum necesse habeant viscera nimis potu plena per vomitum relaxare; et tanquam fractæ naufragæ naves, ita ipsius ebrietatis horrendis fluctibus fatigantur, ut nec ubi sint recognoscant, et dicere aliquid vel audire quod ad rationem pertinet, omnino non valeant. Illud vero quale est quod ipsi infelices ebriosi, quando se nimio vino ingurgitant, rident et vituperant eos qui rationabiliter hoc tantum quod sufficit bibere volunt, dicentes eis: Erubescite et verecundum sit vobis, quare non potestis bibere quantum nos. Dicunt enim eos non esse viros. Et videte miseriam ebriosorum. Se dicunt esse viros, qui in ebrietatis cloaca jacent: et illos dicunt non esse viros, qui honeste et sobrie stant. Jacent prostrati, et virisunt: stant erecti, et viri non sunt? Victor ebrietatis vituperatur, et victus ebrietate laudatur. Irridetur sobrius, qui et se et alios potest regere: et non iridetur, imo non plangitur ebriosus, qui nec se nec alios potest agnoscere.

2. *Excusationis ergo dicunt se actos. Sed vel morte resistendum fuisse. Martyrium quid sit, et quomodo nunc subeat.* Solent tamen ebriosi ita se excusare velle ut dicant: Persona potens me cogit ut amplius biberem, et in convivio regis non potui aliud facere. Ad excusandas excusationes in peccatis ista prætextimus; et quod implere nolumus, non potuisse nos dicimus. Nolle in culpa est nostra; et non posse prætextitur. Etiamsi usque ad hoc veniretur, ut tibi diceretur, Aut bibes aut morieris; melius erat ut caro tua sobria occideretur, quam per ebrietatem anima moreretur. Sed excusatio ista falso obijcitur. Ipsi enim reges et quicumque alii sunt potentes, quia Deo propitio et christiani sunt et prudentes, et sobrii, et toto corde Deum timentes, si te viderint delinisse ut eis non acquiescas pro timore Dei inebriari; forte sub hora videntur irasci, postea vero te in grandi admiratione suscipiunt, dicentes: Quantum cum illo egimus, quantis cum minis et terroribus fatigavimus; et tamen nunquam cum a sobrietate separare potuimus! Nam et Deus, qui te videt pro suo amore inebriari non velle, ipse tibi gratiam etiam illorum dabit, qui te ut amplius biberes videbantur hortari et cogere. Nemo dicat, fratres charissimi, quod in istis temporibus martyres non sint; quotidie martyres sunt. Martyr enim, Testis interpretatur. Quicumque ergo pro veritate testimonium dederit, et omnes causas cum iustitia judicaverit, quidquid pro testimonio veritatis vel iustitiæ pertulerit, totum ei Deus pro martyrio computabit. Ac sic et ille

(a) Alias, de Tempore 253.

(b) In Appendice nunc primum collocatur. De hoc sermone, quem etiam dubium reliquerunt Lovanienses, atque post Verlinum Vindingus statuit, quod de superiore; idem ad alterum ex istis duobus haud immerito vult id pertinere, quod in Testamento Evaradi comitis, scripto ætate Ludovici Pii, anno Christi 857, expressum legitur (Spicilegii tomo 12, pag. 494), « Judith volumus ut habeat missale unum, et et librum unum qui incipit a sermone S. Augustini de « Ebrietate. » Casarius quosdam sermones jam olim fuisse Augustini nomine citatos observatum est supra ad Sermonem 278. Nunc vero auctoritate Regii codicis, cui nostri aliquot manuscripti consentiunt, Casario restituit Baluzius, et inter quatuordecim recens vulgatos postit ordine sextum. De num. 1 vide Appendicis serm. 264, nn. 1, 3; Augustini serm. 9, n. 12; de num. 2, serm. 261, n. 1; de num. 3, serm. 257, n. 3; 263, n. 2; et 264, n. 5; de num. 4, serm. 277, n. 4; de num. 5, serm. 264, n. 8; de num. 6, serm. 260, n. 8; 261, n. 3; 150, n. 2; 206, n. 3; 223, n. 3; de num. 7, 272, n. 8.

qui ebrietati resistit, si cum Dei adjutorio perseverare voluerit, et pro ipsa re aliquas pertulerit tribulationes; omnia ei Deus ad martyrii gloriam reputabit.

3. *Ebriosi injustitiæ in Deum convincuntur.* Velim tamen scire, fratres charissimi, quicumque dominus habet plures servos, si vel unum ex illis velit fieri ebriosum? Sine dubio nullus est qui hoc voluerit aliquando aut velit. Et qua fronte, qua conscientia qui servum non vult habere ebriosum, ipse vult ebriosus fieri? Ecce de donis Dei tu habes servum, et te habet Deus servum: qualiter vis ut tibi serviat servus tuus, taliter et tu servire Domino tuo debes. Dic mihi, rogo te, si justum tibi videtur, ut tu habeas servum sobrium, et Deus habeat te ebriosum. Ac sic te dignum judicas, cui servus sobrius serviat; et Deum indignum putas cui tu sobrius servire debeas. Hæc ergo, fratres charissimi, diligenter attendite et considerate, quia non est justum ut faciamus Deo quod nolumus nobis fieri. Forte dices: Quomodo Deo facio quod mihi fieri nolo? Audi quomodo. Tibi non placet servum ebriosum habere; et tu non vis sobrius Deo servire.

4. *Ebrietatem vix putant peccatum. Pœna æterna plectetur. Nec in præsentem impune committitur. Clerici etiam majoris ordinis vitio huic obnoxii.* Ideo enim, charissimi, tanta facilitate se inebriant homines, quia putant ebrietatem aut parvum aut nullum peccatum esse. Sed pro ista ignorantia maxime sacerdotes in die iudicii reddaturi sunt rationem, si commissis sibi populis, quæ vel quanta mala de ebrietate nascantur, assidue noluerint prædicare. Qui ergo credit ebrietatem parvum esse peccatum, si se non emendaverit, et pro ipsa ebrietate poenitentiam non egerit; cum adulteris et homicidis æterna illum sine remedio pœna cruciabit, secundum illud quod ipsi bene nostis beatum Apostolum prædicasse, *Neque, inquit, fornicarii, neque idolis servientes, neque molles, neque masculorum concubitores, neque avari, neque adulteri, neque ebriosi regnum Dei possidebunt* (1 Cor. vi, 9 et 10). Videte quia ebriosos cum fornicatoribus, et idolis servientibus, et masculorum concubitoribus et adulteris junxit. Et illud: *Nolite inebriari vino, in quo est luxuria* (Ephes. v, 18). Et ideo delinuit ac delibet unusquisque apud se, ebrietatem grave peccatum esse: et tunc aut nunquam aut difficile enim ebrietas poterit superare. Cum enim non solum in futuro sæculo propter ebrietatem torquendi sint homines, sed etiam in præsentem per ipsam ebrietatem multis frequenter infirmitatibus fatigentur, vel morbum corporis timeant, qui de anime suæ salute non cogitant, oculorum suffusionem atque caliginem, capitis vertiginem et membrorum tremorem expavecant, qui inferni supplicia non formidant. Et hoc quidem non solum laici, sed etiam clericis dicimus: quia quod pejus est, multi sunt etiam majoris ordinis clerici, qui cum aliis sobrietatis bonum deberent jurgiter prædicare, non solum hoc non faciunt, sed etiam et se et alios inebriare non erubescunt nec metunt. Sed agnoscant et doleant quicumque tales sunt, quia si se noluerint emendare, et pro se et pro aliis necesse eis erit æterna supplicia sustinere.

5. *Computationes post convivia diversis nominibus. Sitis irritamenta. Duo tantum post hanc vitam loca.* Illud vero quale est, quod jam transacto convivio et expleta siti, cum amplius bibere nec possint nec debeant; tunc quasi novelli, quasi et qui ipsa hora supervenerint, diversis nominibus incipiunt bibere, non solum vivorum hominum, sed etiam Angelorum et reliquorum antiquorum sanctorum, æstimantes quod maximum illis honorem impendant, si se in illorum nominibus nimia ebrietate sepeliant; ignorantes quod nullus tam gravem injuriam sanctis Angelis vel sanctis hominibus agnoscitur irrogare, quam illi qui in eorum nominibus bibendo per ebrietatem suas animas probantur occidere. Sunt enim aliqui qui sola ex causa

aliqua salsa cibaria sibi ordinant fieri, ut per ipsam caliditudo nimia se possint ebrietate obruere. Hæc enim si Paganæ qui Deum ignorant faciant, nec mirandum est, nec nimis dolendum; quia et in Deo spes non habent, et antiquam parentum suorum consuetudinem servant. Christiani vero (quos Deus de tenebris reduxit ad lucem, de morte vocavit ad vitam, quibus omnes Scripturæ clamant, ebrietatem fugere, sobrietatem diligere) quare turpissimas illorum ebrietates imitantur, de quorum perfidia liberari per Dei gratiam meruerunt? Et ideo rogo, et per tremendum diem iudicii vos adjuvo, ut et quantum potestis, ebrietatis malum auxiliante Domino fugiatis, et jam vobis incipiat verendum esse, quod huc usque Gentibus et Paganis in ebrietatis turpitudine vos voluistis similes exhibere. Et ideo quia Deo propitio illis dissimiles estis in fide, similes esse in ebrietate prorsus non debetis: quia etiamsi reliqua peccata Christiani non admittant, sola eos, si frequens fuerit, ebrietas, et emendatio ac penitentia non subvenerit, in inferni profunda precipitat, secundum illud quod jam dictum est, *Neque ebriosi regnum Dei possidebunt*. Sed dicit aliquis: Ego regnum Dei nolo, æternam tantum requiem obtinere desidero. Nemo se decipiat, fratres: duo enim loca sunt, et tertius non est ullus. Qui cum Christo regnare non meruerit, cum diabolo absque dubitatione ulla peribit (a).

6. *Castigandi ebriosi*. Ad extremum qui amico suo nimium propinando in anima efficit inimicum, et corpus ejus debilitare, et animam probatur occidere. Melius erat ut ex illo quod una die plus cum accipere coegit quam expedit, per duos aut tres dies ipsum amicum ad suum convivium revocaret; et uide eum una die nimium bibendo debilitat, ipsum in aliis diebus sufficiente potu reficeret; ut nec ille potum perderet, nec amicum deciperet: aut certe, quod est melius, quidquid nimio potu perditura erat gula, pauperibus daretur in eleemosynam; ut et caro rationabiliter bibendo reficeretur, et per misericordiam pauperum animæ redemptio præpararetur. Et nos quidem istam castigationem non propter eos qui sunt honesti et sobrii diximus: quia Deo propitio multos novimus parca et sobria convivia præparare. Et ideo vos qui pro Dei amore hoc tantum bibitis quod oportet, satagate ut quod ab ebriosis in terra perditur, a vobis per eleemosynam in cælo reponatur. Non vobis sufficiat quod vos honesti et sobrii estis; sed quantum potestis, ita castigate et corripite ebriosos, ut eis nunquam liceat vobis præsentibus amplius bibere quam oportet: ut dum et ipsi sobrietatem diligitis, et alios per vestram admonitionem ab ebrietatis perditione revocatis, non solum pro vestra, sed etiam pro aliorum salute duplicia vobis præmia in æterna beatitudine præparetis¹.

7. *Rusticorum quorundam consuetudo et prodignitas*. Et illud quam lugendum et erubescendum est, fratres charissimi, quod dicuntur aliqui rustici, quando aut vinum habuerint, aut alia sibi pocula fecerint, quasi ad nuptiale convivium, ita ad bibendum vicinos vel proximos suos invitare, ut eos per quatuor aut quinque dies teneant, et nimia ebrietate sepeliant; et tandem ad domos suas de illa lugenda potatione non redeant, donec omnem potum, quem ille qui eos invitaverat habuit perexpendat; et unde se vel per duos aut tres menses cum omni familia sua rationabiliter reficere potuit, quatuor aut quinque diebus dolenda aut erubescenda hæbitione consumat. Ego, fratres charissimi, dum hæc humiliter et cum grandi charitate pro sollicitudine paterna commoneo, absolvo apud Deum conscientiam meam. Qui vero me libenter audierit, et fideliter quod ei prædicatum est, implere

voluerit, habebit præmium æternum: qui autem contempserit, timeat ne ei æternum necesse sit sine ulla fine sustinere supplicium. Sed credimus de misericordia Dei, quod ita omnes ebriosi de ebrietatis malo ad bonum sobrietatis sunt per Dei gratiam redituri, ut et nobis gaudium faciant, et ipsi feliciter ad æternum pervenire mereantur præmium. Amen.

SERMO CCXCVI (a).

Admonitio quæ ostendit quod ab initio sæculi omnes Scripturæ humiles benedixerint, et eos qui perseverant in superbia maledixerint (b).

1. *Scripturæ passim pauperes benedicunt, et maledicunt peccatores*. In Scripturis sanctis, fratres charissimi, incessabiliter pauperes benedicuntur, et peccatores maledici videntur. Primum ergo, sicut ipsi frequenter et legendo et psallendo cognoscitis, qualiter Scripturæ divinæ pauperes benedicunt, paucis sententiis Charitati vestre suggero; et postea quid de peccatoribus legitur insinuo. De pauperibus enim dicitur, *Iste pauper clamavit, et Dominus exaudivit eum* (Psal. xxxiii, 7); et iterum, *Vidua ejus benedicens benedicam, pauperes ejus saturabo panibus* (Psal. cxxxi, 15); et iterum, *Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum cælorum* (Matth. v, 3); et iterum, *Tibi derelictus est pauper, pupillo tu eris adjutor* (Psal. x, 14, sec. Hebr.); et iterum, *Quoniam exaudivit pauperes Dominus* (Psal. lxxviii, 34). De peccatoribus vero dicitur, *Convertantur peccatores in infernum, omnes gentes* (Psal. ix, 18); et iterum, *Quoniam peccatores peribunt* (Psal. xxxvi, 20); et iterum, *Conteres brachium peccatoris et maligni* (Psal. x, 15, sec. Hebr.); et illud, *Calix in manu Domini vini meri plenus mixto, bibent ex eo omnes peccatores terræ* (Psal. lxxiv, 9); et iterum, *Omnia cornua peccatorum confringam* (Ibid., 11). In omnibus enim Scripturis hujuscemodi sententiæ abundanter inveniuntur, quibus pauperes collaudantur, et e contrario in peccatoribus dura sententiæ diriguntur.

2. *Quo animo maledicatur in Scripturis*. Sed cum hæc ita sint, forte aliquis intra se cogitat et dicit: Quomodo nobis in Scripturis divinis præcipitur, *Benedicite, et nolite maledicere* (Rom. xii, 14); et illud, *Neque maledici regnum Dei possidebunt* (I Cor. vi, 10); et, *Benedicite persequentibus vos* (Rom. xii, 14)? quomodo ipsæ Scripturæ divinæ, quæ nobis hoc prohibent, toties maledicunt? Maledictiones istæ, fratres charissimi, non optantis, sed prædicantis animo proferuntur. Non enim volunt ut hoc peccatoribus veniat: sed quia sine dubio venturæ sunt, ipsæ maledictiones prophetiæ esse probantur. Et ideo quicumque peccatores se esse cognoscunt, et per Scripturæ sacras magis benedici quam maledici desiderant, cito ad penitentiam medicamenta confugiant; ne forte si illos in peccatis suis perseverantes mors repentina prævenierit, omnes maledictiones quæ ab initio mundi in Scripturis sanctis leguntur, ita in ipsos veniant, ut eos liberari de pœ a perpetua non permittant.

3. *Per peccatores superbi, per pauperes humiles designati*. Et tamen, fratres, quando pauperes in Scripturis divinis benedicuntur, et peccatores maledicuntur, qui sensus divinæ Scripturæ diligenter attendit, non hoc de omnibus peccatoribus, nec de universis pannosis pauperibus dictum intelligit. In peccatoribus enim quos Scripturæ divinæ maledicere videntur, non omnes peccatores, sed tantummodo superbi intelliguntur; qui non solum mala faciunt, verum etiam mala ipsa fronte impudentissima defensare non eru-

(a) Alias ex Vignerianis 39.

¹ Quod superest desideratur in manuscriptis.
(a) Et Cæsarius die nocteque animo sic revolvebat, ut etiam inter dormiendum erupisse dicitur in hanc vocem: « Duo sunt, non est quidquam medium; aut in infernum, et aut in cælos itur. » In Vita Cæsarii lib. 2, n. 4.

(b) In Appendice nunc primum collocatur. Cæsario asserit nostrorum aliquot manuscriptorum auctoritas, præter codicem illum Regium, unde a Baluzio vulgatus est inter Cæsarianos quatuordecim undecimus. De num. 3 vide Appendicis serm. 68, n. 4; de num. 4, serm. 17, n. 2; de num. 5, Cæsarii homil. 18; Appendicis serm. 269, n. 1; de num. 6, Augustini enarr. in Psal. 128, n. 9.

beſcunt. Ipsi enim ſunt de quibus ſcriptum eſt, *Confundantur ſuperbi, quia iniuſte iniquitatem fecerunt in me* (Pſal. cxviii, 78); et illud, *Tu, inquit, oculos ſuperborum humiliabis* (Pſal. xvii, 28); et illud, *Superbi inique agebant uſquequaque* (Pſal. cxviii, 51); et illud, *Deus ſuperbis reſiſtit* (Iacobi iv, 6). Innumerabilia ſunt huiuscemodi teſtimonia, quibus ſuperborum arrogantia denotatur. Et ideo quoties auditis in Scripturis peccatores maledicti, ſicut jam dixi, de ſuperbis, hoc eſt, peccata ſua defendentibus intelligite. Et quoties auditis pauperes collaudari, nolite hoc de omnibus pauperibus accipere, ſed de bonis tantummodo chriſtianiſ, qui mites ſunt et humiles corde; de quibus ſcriptum eſt, *Super quem requieſcit ſpiritus meus, niſi ſuper humilem et quietum et trementem verba mea* (Iſai. lxxvi, 2)?

4. *Pauperes multos nil iuvat inopia. Divitibus quibusdam nil nocent opes. Paupertas vana, ſi ſuperba. Si humilis, benedictionibus eſt cumulanda.* Multi enim ſunt pauperes iracundi, cupidii, ſuperbi, luxurioſi; quibus nihil prodeſt quod facultatibus ſunt indigentes, cum vitiis et malis moribus ſint lecupletes. Et multi ſunt divites humiles et manuſti; de quibus dictum eſt, *Beatus vir qui poſt aurum non abiit, nec ſperavit in pecuniæ theſauris* (Eccli. xxxi, 8); et illud, *Diſperſit, dedit pauperibus, juſtitia eius manet in ſæculum ſæculi* (Pſal. cxi, 9). Quid enim prodeſt pauperi divitias non habere, ſi voluntatem habuerit poſſidendi; cum Apoſtolus non habentem divitias ſed cupientem condemnaverit, dicens, *Qui volunt divites fieri, incidunt in tentationes et in laqueum diaboli* (I Tim. vi, 9)? Aut quid ei prodeſt non habere facultatem, ſi ardet cupiditate? Quid, inquam, prodeſt pauperi quia pauper eſt, ſi magis ſuperbus quam humilis eſſe voluerit? Aut quid nocet diviti copioſa facultas, ſi in eo fuerit perfecta humilitas; ſi de divitiis ſuis non luxuriæ ſervire, ſed elemoſynas erogare, et humilitatem ac manſuetudinem toto corde, toto animo voluerit cuſtodire? Denique, ſicut jam dixi, omnes Scripturæ humiles pauperes laudant, et divites ſuperbos vituperant; pauperibus æternum prouident premium, divitibus ſuperbis perenne minantur ſupplicium, ſecundum illud, *Redde retributionem ſuperbis* (Pſal. xciii, 2); et, *Perdet Deus memorium ſuperborum* (Pſal. xxxiii, 17); et, *Odibilis eſt coram Deo ſuperbia* (Eccli. x, 7). Per ſuperbiam angeli ceciderunt de cælo in terram, et facti ſunt diaboli in inferno, et qui ſunt ſuperbi, ſimiles ejus¹. Sed ſi forte eſt aliquis qui ſine humilitate de religione vel quibuſcumque bonis operibus gloriatur, diligenter attendat et contemſcat, quia ipſum archangelum ſuperbia de cælo depoſuit. Et ſi tantum ac talem deiecit, tu cum ſis terra et cinis, ſperas te cum ſuperbia in cælum poſſe conſcendere? Et ideo conſideret unuſquiſque conſcientiam ſuam; et ſi in ſe ſuperbiæ malum dominari cognoſcit, ad humilitatis medicamenta confugiat: quia ſi uſque ad exitum vitæ ſuæ in ſuperbia voluerit perdurare, necesse habet cum diabolo, cuius imitator eſt, inferni ſupplicia ſuſtinere, ſecundum illud, *Qui confidunt in ſuperbia, illuc cadunt* (Prov. xi, 28). Qui vero facultates minores habent, et pauperes ſunt, ſi volunt ut ad ipſos reſpiciat omnium Scripturarum benedictio, veram humilitatem teneant, et audiant ſibi Dominum dicentem, *Diſcite a me quia mitis ſum et humilis corde* (Math. xi, 29); et timeant illud quod ſcriptum eſt, *Ante Dominum immundus eſt omnis qui exaltat cor ſuum*. Secundum hæc quæ ſupra ſuggessi, euidenter agnoſcite quia nec pauperes iuvat quod pauperes ſunt, ſi humiles eſſe noluerint; et divitibus nihil noceat quia divites ſunt, ſi humilitatem et miſericordiam vel juſtitiã tenere contenderint.

5. *Civitates duæ ex humilibus et ſuperbis.* Et quia duæ partes hominum et quaſi duo populi, humilium ſcilicet et ſuperborum, ab initio mundi in duabus ci-

¹ Hæc non habet Ms. Reg. per ſuperbiam angeli ceciderunt.... ſimiles ejus.

vitatibus conſtruntur, et una earum dicitur Jeruſalem, quod interpretatur Viſio pacis; altera Babylo- nia, quod interpretatur Confuſio; unam ædificat Chriſtus, aliam diabolus: omnes qui perſeveraverunt ſunt in ſuperbia, ad Babylo-nem pertinent; ad Jeruſalem vero, qui in humilitate ſunt permannſori. Omnes ſancti et omnes Scripturæ eos qui ſunt humiles benedixerunt et jugiter benedicunt, ſecundum illud, *Beneſac, Domine, bonis et rectis corde* (Pſal. cxxiv, 4), et eos qui ſunt ſuperbi maledixerunt et aſſidue maledicunt. Unde, ſicut jam dixi, unuſquiſque recurat ad conſcientiam ſtam; et ſi in ſe radicem ſuperbiæ dominari cognoſcit, dum ei licet, et tempus bene faciendi in ſua poteſtate conſiſtit; quanta poteſt velocitate cum Dei adiutorio extirpet ſuperbiam, et plantet humilitatem, certiffime ſciens quod ei, quælibet bona opera fecerit, prodeſſe non poterunt, quamdiu in ſuperbiæ tumore permannſerit. Nec contentus ſit quaſi per ſictam et ſimulatam humilitatem velut ramos ejus tantummodo tollere: ſed radicem ex corde conetur evellere, ſi vult illi placere qui cor dignatur inſpicere. Quam rem qui implere noluerit, maledictis Scripturarum omnium ſubjacebit; et impletur in eo illud quod ſcriptum eſt, *Dominus juſtus concidet cervices peccatorum* (Pſal. cxxviii, 4); et illud, *Pluet ſuper peccatores laqueos ignis* (Pſal. x, 7).

6. *Quorum peccatorum Deus cervices concidet. Superbi cervicati ſunt.* Iſtam ſententiam quando audimus peccatores, contremiſcunt et dicunt: Si Dominus juſtus omnium peccatorum cervices concidet, nos qui peccatores ſumus quomodo evadere poterimus? Abiit ut de pietate Domini deſpiciatur. Cito enim nos ſuſcipit divina miſericordia, ſi penitentia et emendatio fuerit ſubſecuta. Et tamen hoc loco, peccatores ſuperbos intelligi voluit, pro eo quod et ipſi peccatum ſuum defendunt, et a ſuis ſimilibus collaudantur, et dicitur eis, Bene et prudenter egitiſtis. Sic reſpondere, ſic te defendere gratulari, quia viciffe videris hominem; et non plangis quia vitio ſuperbiæ victus eſ. Quanto melius tibi erat Chriſtum humilem ſequi, quam per ſuperbiam diaboli pedibus conculcari. *Dominus, inquit, concidet cervices peccatorum.* Quod autem hoc non de omnibus peccatoribus, ſed tantummodo de ſuperbis et debeat et poſſit intelligi, ex illo membro ubi percutiuntur agnoſcite. Non dixit, *Dominus juſtus concidet manus vel pedes peccatorum; ſed, cervices peccatorum.* Quare hoc? Quia omnes ſuperbi cervicati ſunt. Et ideo ſolos ſuperbos iſta plaga percutiendos eſſe cognoſcite. Qui ergo humiles ſunt, Deo gratias agant, et uſque in finem vitæ ſuæ in humilitate permaneat: ut Angelorum, et Patriarcharum, et Prophetarum, et Apoſtolorum, et omnium Scripturarum benedictio, quæ omnibus in humilitate perſeverantibus datur, ſuper ipſos veniat, et cum ipſis benedictionibus ad præmia æterna perveniant, et impletur in illis illud quod ſcriptum eſt *Benedictio Domini ſuper caput juſti* (Prov. x, 6). Illi vero qui ſuperbiæ tyrannidem in ſe dominari cognoſcunt, ſicut jam ſupra ſuggessi, repudiata elatione arrogantie, per quam in ſe ipſis Domini templa deſtruxerant, fundamentum veræ humilitatis in ſe collocare feſtinent; ut per humilitatem surgere mereantur ad gloriam, qui per ſuperbiam ceciderant in ruinam.

7. *Nec cupiditas ſine ſuperbia, nec charitas ſine humilitate.* Sed dum de execrando ſuperbiæ malo et appetendo humilitatis bono loquimur, forte aliquis intra ſe cogitat, et dicit: Quid eſt quod in hoc ſermone de iſtis duabus tantummodo loquitur, et de fundamento honorum charitate, et radice malorum omnium cupiditate nihil dicit? Hoc ideo interdum facimus, fratres chariffimi, quia illæ duæ ſine iſtis duabus eſſe non poſſunt. Nunquam enim vel cupiditas ſine ſuperbia, vel charitas ſine humilitate aut poſſit eſſe aliquando aut poterit. Ac ſic quicumque humilitatem laudat, cum illa et charitatem, de qua naſcitur, prædicat: et e contrario qui ſuperbiam accuſat,

simul et cupiditatem, sine qua esse non potest, damnat. Quomodo enim charitas et humilitas velut duæ alæ sunt, quibus humiles animæ elevantur ad cælum; et si una defuerit, alia prodesse nihil poterit: ita et e contrario cupiditas et superbia velut duæ compedes esse probantur, cum quibus infelices superbiorum animæ, dum se per elationem in altum erigunt, justo Dei iudicio in inferni profunda descendunt. Et ideo quoties in Scripturis divinis aut in quibuscunque prædicationibus audieritis laudes humilitatis, ibi etiam præconia charitatis agnoscite; sicut e diverso vituperationem superbæ, cupiditatis execrationem intelligite. Et quia de cupiditate superbia nascitur, et de charitate humilitas generatur; ita sibi invicem copulantur, ut unaquæque mater sine filia sua esse non possit. Quicumque ergo se desiderat de malo superbæ liberari, prius in se cupiditatem, de qua nascitur, conetur extinguere; sicut e contrario qui veram humilitatem concupiscit jugiter obtinere, charitatem matrem ipsius contendant fideliter custodire. Unde totis viribus Dei misericordiam deprecemur, ut nos de malo superbæ vel cupiditatis liberare, et bonum humilitatis et charitatis per suam misericordiam largiri dignetur: ut non superbæ principem diabolum imitando descendamus in infernum; sed sequendo magistrum humilitatis Christum, ascendere mereamur in cælum. Quod ipse præstare dignetur, qui cum Patre et Spiritu sancto vivit et regnat in sæcula sæculorum. Amen.

SERMO CCXCVII (a).

De Humilitate et Timore Domini (b).

1. *Humilitatem a suis exigit Deus. Hac virtute cælum conscenditur. Sine hac nec Spiritus sancti gratia, nec veritatis lux: nulla bona. Quid præstet coram Deo.* David propheta et psalmista, qui teste Scriptura secundum cor Dei electus fecit omnes voluntates ejus, ipse, fratres charissimi, quid Creator noster in his appetat et diligat, quodam loco ostendit, ita dicens: *Quis sicut Dominus Deus noster, qui in altis habitat, et humilia respicit in cælo et in terra (Psal. cxii, 5 et 6)?* Si ergo Dominus altissimus, cujus excellentiæ et magnitudinis non est finis, in omni creatura sua, et ea quæ in supernis, et ea quæ in infimis est constituta, in Angelis videlicet et in hominibus humilitatem considerat et probat; quantum necesse est nobis humilitati semper studere, ipsamque in omnibus conservare, ut sic placeamus Conditori nostro? Quanta autem sit veræ humilitatis virtus, facile ex verbi Domini agnoscitur, qui, ut superbiam Phariseorum damnaret, dixit: *Omnis qui se exultat, humiliabitur; et qui se humiliat, exaltabitur (Luc. xiv, 11).* Humilitatis quippe passibus ad cæli culmina ascenditur; quia Deus excelsus non superbia, sed humilitate attingitur, de quo dictum est, *Deus superbis resistit, humilibus autem dat gratiam (Jacob i, 6):* unde et in Psalmis dicitur, *Excelsus Dominus, et humilia respicit, et alta a longe cognoscit (Psal. cxxxvii, 6).* Alta posuit pro superbis. Humilia vero respicit ut attollat; alta, id est, superba cognoscit ut dejiciat. Discamus humilitatem, per quam Deo propinquare poterimus, sicut ipse in Evangelio ait: *Discite a me quia mitis sum et humilis corde, et invenietis requiem animabus vestris (Matth. xi, 29).* Per superbiam mirabilis angelorum creatura cecidit de cælo, per humilitatem Dei fragilitas humanæ naturæ ascendit in cælum. Honestæ est enim inter homines humilitatis consuetudo, sicut Salomon ait: *Ubi fuerit superbia, ibi erit et contumelia; ubi autem humilitas, ibi et sapientia (Prov. xi, 2).* Item alius Sapiens: *Quanto, inquit, major es, tanto humilia te in omnibus; et coram Deo invenies gratiam (Eccli. iii, 20).* Item

(a) Alias, de Tempore 213.

(b) In Appendice nunc primum collocatur. Erat dubius Lovaniensibus, falsus Verlino et Vindingo. Conflatus est ex cap. 40 et 13 operis Alcuini de virtutibus et vitiis: et eadem ex Benedictinæ Regulæ capite 7 verbis prope itidem refert in conclusione.

Deus per prophetam ait: *Ad quem autem respiciam, nisi ad humilem et quietum et trementem verba mea (Isai. lxxvi, 2)?* Quicumque humilis et quietus non fuerit, non potest in eo habitare gratia Spiritus sancti. Deus humilis factus est nostræ salutis causa: erubescat homo superbus esse. Quantum humilitate inclinatur cor ad ima, tantum proficit in excelsis. Qui enim humilis erit, exaltabitur in gloria. Primus humilitatis gradus est, veritatis sermonem humiliter audire, memoriter retinere, voluntarie perficere. Eam quippe quam non invenerit humilem, veritas fugit mentem. Quanto quisque humilior erit de se ipso, tanto major erit in conspectu Dei. Superbus vero quanto gloriosior apparet inter homines, tanto dejectior erit ante Deum. Qui enim sine humilitate bona opera agit, in ventum pulverem portat. Item Scriptura dicit, *Quid superbit terra et civis (Eccli. x, 9),* dum vento superbæ dispergitur, quod jejuniis vel eleemosynis congregari videtur? Noli, o homo, in virtutibus tuis gloriari; quia alterum habiturus eris iudicem, non te ipsum: in cujus conspectu te ipsum in corde tuo studeas humiliare, quatenus ille te exaltet in tempore retributionis suæ. Descende ut ascendas, humiliare ut exalteris; ne exaltatus humiliaris. Qui enim sibi vilis est, ante Deum pulcher est; et qui sibi displicent, Deo placent. Esto igitur parvus in oculis tuis, ut sis magnus in oculis Dei. Tanto enim eris apud Deum pretiosior, quanto fueris ante oculos tuos despectior. In summo honore summa tibi sit humilitas. Honoris laus est, humilitatis virtus.

2. *Nulla est sine timore Dei. Timor alius filiorum, alius servorum. Timor Dei expellit peccata. Ideo et gehennæ metum.* Sed hanc veræ humilitatis virtutem nemo sine timore Dei habere potest; quia eorum neuter sine altero esse potest. Quid autem timor Dei efficiat, fratres, audite. *Initium sapientiæ timor Domini (Psal. cx, 10).* Magna est cautela peccati, Dei semper præsentiam timere. Qui perfecte Deum timet, diligenter se a peccatis custodit. *Timentem Deum in novissimo die bene erit (Eccli. i, 13),* et merces ejus in æternum permanet. Qui erubescit in conspectu hominis peccare, quanto magis dignum est quod erubescat in conspectu Dei iniquitatem agere, qui non solum opera, sed et corda considerat? Qui timore sancto Deum metuunt, inquirunt quæ beneplacita sunt illi. Alius est timor filiorum, alius est timor servorum. Servi enim propter tormenta dominos timent; filii vero propter amorem patris timent. Si filii Dei sumus, timeamus eum ex charitatis dulcedine, non de timoris amaritudine. Homo sapiens in omnibus operibus suis Deum timet, sciens se nunquam ejus præsentiam effugere posse, sicut Psalmista Deo dicit: *Quo ibo a spiritu tuo? et quo a facie tua fugiam (Psal. cxxxviii, 7)?* Item, *Quia nequus ab oriente nequus ab occidente (Psal. lxxiv, 7):* subauditur, patet locus fugienti Deum. *Qui timet Dominum, accipiet doctrinam ejus; et qui vigilaverit in mandatis ejus, inveniet benedictionem (Eccli. xxxii, 18)* sempiternam. *Timentis Deum beata est anima (Id. xxxiv, 17),* et a tentatione diabolica tuta remanet. *Beatus homo qui semper est pacificus (Prov. xxviii, 14),* et cui donatum est Dei timorem semper ante oculos habere. Qui timet Dominum, recedit ab itinere prævo, et ad virtutum semitam vias suas dirigit. Timor Dei repellit peccata, et adjicit virtutes. Timor cautum facit hominem, et sollicitum ne peccet. Ubi vero timor Dei non est, ibi dissolutio vitæ est. Qui Deum in prosperis non timet, timeat vel in adversis; refugiat ad illum qui flagellat et sanat. *Beatus vir qui timet Dominum, in mandatis ejus cupit nimis (Psal. cxi, 1).* Timor Dei timorem expellit gehennæ; quia facit hominem peccatum cavere, et justitiæ opera argere. Post hæc ad illum perveniet timorem, qui dicitur sanctus, et permanet in sæculum sæculi (Psal. xviii, 10); quia est in dilectione.

3. *Inde pax et omnia bona.* Sic ergo, fratres, timeamus Deum, ut diligamus eum; quia perfecta charitas foras mittit timorem (1 Joan. iv, 18) servilem:

atque ita abundantiam habere possumus securitatis et plenitudinem omnium honorum. Unde et propheta ait : *Timeate Dominum, omnes sancti ejus; quoniam nihil deest timentibus eum. Divites egerunt et esurierunt; inquirentes autem Dominum non minuentur omni bono* (Psal. xxxiii, 10 et 11). Quapropter obsecro vos, dilectissimi, ut timorem Dei semper ante mentis vestrae oculos habeatis, et oblivionem praeceptorum Dei omnino fugiatis, illudque sedulo cogitatis, qualiter timentes Deum et mandatis ejus obediētes ad vitam vadunt perpetuam; contemnentes vero et praecepta ejus spernentes, in poenam ibunt aeternam: humilitatemque veram in corde vestro intus habeatis, sicque eam non ficto moribus coram proximis insinuetis, ut et ipi i bonis exemplis vestris instructi glorificent Deum, et vobiscum aeternam in caelis student percipere remunerationem: praesente Domino nostro, etc.

SERMO CCXCVIII (a).

De Adversitate temporali (b).

4. *Calamitates nostris peccatis imputandæ. Quid in bonis et malis efficiant. Mundana spes amara.* Quoties, fratres charissimi, aliqua adversitates veniunt, quoties aut hostilitas aut siccitas aut mortalitas justo Dei judicio nobis fuerit irrogata, non ejus injustitiæ, sed nostris hoc peccatis imputare debemus: quia, sicut dicit Apostolus, *Non iniquus est Deus, qui infert iram* (Rom. iii, 5). Multorum enim malis moribus atque clamoribus exagitatus est mundus. Et ut hoc omnem intelligere possint, apertius Charitati vestrae insinuo. Sic sunt boni et mali, quomodo si duo vasa sint plena, et unum habeat putredinem, et aliud aromata pretiosa: cum uno ventilabro ventilata fuerint, illud vas ubi aromata, odorem desiderabilem, aliud autem fetorem intolerabilem reddit. Ita simul boni atque mali indiceret quidem turbati, sed alto Dei judicio separati. Quoties aliqua tribulatio in mundum venerit, qui boni sunt, velut sancta vasa, gratias agunt Deo, qui eos castigare dignatur: illi vero qui sunt superbi, luxuriosi, cupidi, blasphemant et murmurant contra Deum, dicentes: O Deus! quid tanti mali facimus, ut talia patiamur? Unde saepe fit ut infelices isti amore hujus vite obligati, nec istam tenere possint, et illam sempiternam de qua fugiet dolor et gemitus, amittant: et, quod pejus est, nec ista mala praesentia possunt evadere, et ad illa quæ æterna sunt, eorum crimina eos faciunt pervenire. Non insultans, sed gemens et dolens hæc dico. Ecce sicut in eo qui superbo et rebelli spiritu emendare se noluerit, impletur illud quod scriptum est, *Qui in sordibus est, sordescat adhuc; justus autem justiora faciet, et sanctus sanctiora* (Apo. xxii, 11). Non enim spes honorum in isto est mundo posita. *Spes enim quæ videtur*, ait Apostolus, *non est spes* (Rom. viii, 24): quoniam et ipsa spes mundana quæ videtur, in amaritudine vera est. Amaram enim potionem mundus suis dilectoribus propinat. O infelicitas generis humani! Amarum est mundus, et diligitur; putas, si dulcis esset, qualiter amaretur?

2. *Fœdæ depopulationis descriptio.* Vos alloquitur veritas, dilectores mundi: ubi est quod amastis?

(a) Alias, de Tempore 111.

(b) In Appendice nunc primum collocatur. Ithuerunt dum Lovanienses, supposititium Verlinus et Vindingus. Baroniis vero genuinum ratus, ad tempus Vandalice obsidionis retulit, atque ut novissimum omnium sermonum, qui ex tunc Augustini, totum suis Annalibus inseruit ad annum 450. Verum dicendi genus laquei Casarianum posuit ut alio referatur: nec dubitandum videtur quia de tempore erat Arelatenis obsidionis a Francorum exercitu contra Gothos. Cujus temporis calamitates descriptas habemus in Puro de Vita Cesarii primo, n. 15, etc., necnon a; ud Castaldorum in Variar. lib. 3, epist. 52 et 40, unde excerpta quaedam dedit Baroniis ad annum 508. De num. 1 vide Augustini serm. 311, n. 14: de num. 3, Appendicis a. n. 20, n. 2; 17, n. 3; 214, n. 3; 209, n. 5; 274, n. 2.

ubi est quod pro magno tenebatis? ubi est quod dimittere volebatis? ubi sunt tot regiones, ubi tantæ splendidissimæ et civitates? Lugendo potius ista dicere sunt quam insultando. Magno affectu ista deputantur, si tantummodo audirentur. At cum oculos nostros dira calamitas et obsidionis percussisset, et nunc tempore mortalitatis affligit, mortuorum hominum sepeliendis corporibus vix illi qui remanere videbantur, occurrerint. Considerantes etiam illa mala quæ justo Dei judicio illata sunt, quando tote provincie in captivitate ductæ sunt, sustinimus matres familias abductas, prægnantes abscissas: et nutrices avulsas e manibus parvulis, atque in vias projectas, nec vivos ipsos filios retinere, nec mortuos permisissent sepelire. Cruciatu magnus et dolor, timor et horror tortores cordis pariter insistebant, maxime cum a talibus feminis hoc impia barbarica exagebat potentia, ut quæ se sciebat multorum mancipiorum fuisse dominam, barbarorum se subito sine ullo pretio lugeret ancillam. Sic impetum est in nobis illud quod dictum est per prophetam David: *Vendidisti populum tuum sine pretio, et non fuit multitudo in commutationibus eorum* (Psal. xliii, 15). Dura a delicatis, et a nobilibus mulieribus servitia sine ulla miseratione humanitatis a barbaris exacta sunt. Strepitus clamoris hujus in auribus nostris urget, dum talia audimus atque videmus. Numquid ferreæ sunt carnes hominum, etiamsi servus ferreus (a) in aliquibus invenitur? Quis ista audiens vidensque non doleat? Unde cum propheta dicere possumus: *Quis dabit capiti meo aquam, aut oculis meis fontem lacrymarum; et plorabo die ac nocte interfectos filiarum populi mei* (Jerem. ix, 4)? Non solum mortem corporum, verum etiam animarum, Christianis loquimur. Multos cognovimus in ista visitatione sine sacramento Baptismi ex ipsa vita fuisse ereptos, atque inter vasa iræ relictos. Quis luctus idoneior, quis planetus celsior inveniri potest, quando sic exarsit ira Omnipotentis, ut repelleret etiam tabernaculum suum, in quo habitavit in hominibus: et ille etiam qui unico Filio suo non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit illum (Rom. viii, 32), nec pretium tanti sanguinis attenderit, nulli ecclesie, nulli clero, nulli sacratæ virginis, nulli parcercivitat?

3. *Jugum Christi leve. Hinc multi præserunt jugum avaritiæ.* Nos vero, fratres charissimi, quibus Dominus non pro nostris meritis parere, sed ad hunc ad poenitentiam reservare dignatur, non sine grandi timore debemus considerare, quod hæc omnibus nobis præbentur exempla. Et ideo illorum mors proficiat ad nostram salutem, eorum tribulatio sit nostra correptio, de aliorum plagis faciamus medicamenta vulneribus nostris: et semper timeamus quod Dominus in Evangelio dicit, *Putatis quod hi Galilæi præ omnibus peccatoribus fuerint, quoniam talia passi sunt? Non dico vobis: sed nisi poenitentiam egeritis, omnes similiter peribitis* (Luc. xiii, 2 et 5). Et ideo qui solebat esse luxuriosus, sit castus; qui superbus, sit humilis; qui erat invidus, sit benignus; qui per fraudes vel calumnias solebat res alienas rapere, incipiat de suis largiores elemosynas dare. Nimis delicatum est quod a nobis requirit Dominus noster, fratres charissimi. Non dixit nobis, Jejunate plus quam potestis, et plus quam vires vestrae sufferunt vigilate; non nobis dicit, A vino vel a carnibus abstinete; non a nobis requiruntur: sed hoc dignatur injungere, quod omnes homines possunt cum ipsius gratia sine grandi labore complere. Sed, quod pessimum est, multi sunt qui durissimum et amarissimum avaritiæ jugum cum multis laboribus volunt ferre, et dulce jugum Christi et onus ejus leve dissimulat humeris suis imponere: malunt cum multis peccatis sub sarcina gravi succumbere, quam jugum Christi, quod

¹ Forte, *permissæ sint*.

(a) In B. notatur ad marginem, forte, « animus » Morel, E'lem. Critic., pag. 153, censet hic legendum, *sensus, pro, servus; rectius. M.*

es potest in cœlum elevare, suscipero. Vos vero, fratres, nobiscum sapienter et fideliter cogitantes, disrumpatis a cervicibus vestris durum et asperum avaritiæ jugum, et jugum Christi suavissimum vestris humeris imponite, secundum Apostolum conversationem vestram levantes in cœlum (*Philipp. III, 20*); ut, cum Christus apparuerit vita vestra, tunc et vos cum ipso appareatis in gloria (*Coloss. III, 4*) Quod ipse præstabit, etc.

SEIRMO CCXCIX (a).

De esuriendo et sitiendo Dei verbo.

1. *Justitiam esurire quid sit. Jus populi ut exigit a sacerdote verbum Dei.* Inter reliquas beatitudines, quas in Evangelio Dominus ac Salvator noster enumerare dignatus est, etiam hoc addidit, dicens: *Beati qui esuriunt et sitiunt justitiam, quoniam ipsi saturabuntur* (*Matth. v, 6*). Felices sunt quibus istam præclaram famem, et desiderabilem sitim Deus donare dignatur. Quomodo autem esuritur justitia, fratres? Justitiam esuris, si verbum Dei patienter et libenter audire volueris: de tali enim cibo dictum est, *Qui edunt me, adhuc esurient; et qui bibunt me, adhuc sicient* (*Eccli. xxiv, 29*). Quamvis enim melius sit facere quam nosse; prius est tamen nosse, quam facere: debet enim discere, qui optat implere. Denique auli Scripturam dicentem, *Omnia qui non didicerit justitiam super terram, veritatem non faciet*: et iterum, *Zelus apprehendet populum ineruditum; et ignis adversarios consumet*. Et in hoc loco ideo dicitur ignis adversarius; quia non de parte Christi, sed de parte diaboli esse cognoscitur. Et iterum, *Justitiam discite, qui habitatis terram* (*Sap. I, 1*). Manifestum est ergo quod ipse esurit justitiam, qui discere optat justitiam. Prius ergo debemus discere, ut postea mereamur implere. Ut ergo ista beatitudo per Dei gratiam impleatur in vobis, si in veritate, ut credimus, et esuritis et sititis justitiam, quoties vobis verbum Dei fuerit tardius prædicatum, nolite expectare ut vobis ultro illud debeamus ingerere; sed etiam vos ipsi, quasi rem vobis jure debitam, fideliter a nobis ac sitienter exigit.

2. *Sacerdotum obligatio ut illud tradant. Verbum Dei pecunia duplicanda.* Nam si nos semper ultro velimus offerre, et vos aliquoties tardantibus nobis nolueritis exigere; possumus ab illis qui periculum nostrum nesciunt, importuni forsitan judicari. Sed qui bene novit quam grave pondus imminet cervicibus sacerdotum, intelligit quod quamvis assidue verbum Dei prædicemus, minus tamen reddimus quam debemus. Testificatur enim sacerdotibus Spiritus sanctus per prophetam, *Clama, ne cesses*: non dicit, *Clama post multos dies*; sed, *Clama, ne cesses*; quasi *tuba exalta vocem tuam, et annuntia populo meo peccata eorum* (*Isai. lvm, 1*). Et iterum: *Si non annuntiaveris iniquo iniquitatem suam, sanguinem ejus de manu tua requiram* (*Ezech. III, 18*). Et Apostolus: *Memoriam mei retinete, quoniam per triennium non cessavi die ac nocte, cum lacrynis monens unumquemque vestrum* (*Act. xx, 31*). Si Apostolus, ut se apud Deum absolveret, die noctuque verbum Dei prædicabat; quid de nobis fiet, qui vix vel post multos dies commissio nobis gregi spiritualia pascua providemus? Et propterea contestatur Timotheum idem apostolus, dicens: *Testificor coram Deo, et Christo Jesu, qui judicaturus est vivos et mortuos, et adventum ipsius, et regnum ejus* (*II Tim. iv, 1*). Et quasi interrogaretur quare tam metuendam contestationem præmitteret, seculus adjunxit: *Prædica verbum, in ista opportune, importune; argue, obsecra, increpa* (*Ibid., 2*). Quid est *opportune, importune*; nisi *opportune* volentibus, *importune* nolentibus? Volentibus

audire verbum Dei offerendum est; fastidientibus, ingerendum: ne forte contra nos ante tribunal Christi stantes dicant se a nobis admonitos non fuisse, et animarum illorum sanguis de nostris manibus requiratur. Unde cum grandi tremore pensare debemus, ne ad nos etiam illa terribilis sententia dirigatur, quam servus ille meruit audire, qui acceptum talentum duplicare noluit: *Serve, inquit, male et piger, quare non dedisti pecuniam meam nummulariis ad mensam; et ego veniens cum usuris exegissem illam* (*Matth. xxv, 26, 27*)? Et quid post hæc? Avertat Deus hoc a nobis: *Inutile, inquit, servum projecit in tenebras exteriores; ibi erit fletus et stridor dentium* (*Ibid., 30*). *Quare, inquit, non dedisti pecuniam meam nummulariis?* Pecunia, dilectissimi, non aliud intelligitur, nisi id quod in ecclesia prædicatur. Nummularii qui pecuniam accipere debent, non sunt alii nisi populi christiani. Sicut enim nobis grave peccatum erit ad mensam cordis vestri non dedisse pecuniam Domini nostri; ita e contrario et unicuique vestrum non parvum periculum imminet, si id quod verbis acceperit, bonis operibus duplicare noluerit.

3. *Cibus est animæ.* Quia ergo et nostrum et vestrum periculum agnovistis; quoties evenierit ut vobis tardius verbum Dei ministraretur, sic hoc molestè accipite, quomodo si corpori vestro quotidiani victus substantia subtrahatur. Non enim apud nos major debet esse corporis fames quam animæ. Nam quantum animam digniorem esse novimus, tantum de ejus victu majorem sollicitudinem habere debemus. Si enim caro nostra bis in die reficitur; quare molestum et ineptum judicet aliquis, si vel post septem dies anima Dei verbo pascatur. Quomodo enim caro reficitur cibo isto terreno; sic et anima pascitur Dei verbo. Et ideo quoties vobis tardius oblatum fuerit, per sanctam importunitatem vestram excitate pigritiam nostram, et quod vobis jure debetur exigite.

4. *Sacerdotes velut vaccæ lac verbi Dei præparent, Id populi velut vituli sollicitè requirant. De hac re amat Cæsarius inquietari,* Sacerdotes enim in Ecclesia similitudinem videntur habere vaccarum; christiani vero populi typum præferunt vitulorum. Quomodo enim vaccæ per campos et prata discurrunt, vineta et oliveta circumeunt, unde pastis herbis ac frondibus cibum lactis præparent vitulis suis: ita sacerdotes in diversis sanctarum Scripturarum montibus assidue legendo verbum Dei, debent flores decerpere, ex quibus spirituale lac valeant filiis ministrare: ut possint partem habere cum apostolo Paulo, qui dixit, *Lac vobis potum dedi, non escam* (*I Cor. III, 2*). Non incongrue, fratres charissimi, sacerdotes vaccarum similitudinem habere videntur. Sicut enim vaccæ duo ubera habet, ex quibus nutrit vitulum suum; ita et sacerdotes duobus uberibus, Veteris scilicet et Novi Testamenti, debent pascere populum christianum. Considerate tamen, fratres, et videte quia iste carnalis vaccæ non solum ipsæ ad suos vitulos veniunt, sed etiam sui vituli eis obviam currunt, et ita ubera matrum suarum capite frequenter percutiunt, ut aliquoties, si majores vituli sint, ipsarum matrum corpora de terra sublevare videantur; attamen injuriam ipsam vaccæ libenter suscipiunt, dum vitulorum suorum cupiunt videre profectum. Hoc etiam boni sacerdotes debent fideliter desiderare vel cupere, ut filii eorum pro salute animarum assiduis eos interrogationibus inquietent; ut dum filiis pulsantibus gratia divina tribuitur, sacerdotibus sanctarum Scripturarum secreta revelantibus æternum præmium præparetur. Hoc ideo dico, ut et in nobis et in vobis ista similitudo servetur. Cupimus enim a vobis istam desiderabilem inquietudinem sustinere, dummodo animas vestras videre mereamur in Christi amore proficere. Unde sicut nobis expedit, collectis Scripturarum floribus, spirituales cibum conficere; ita et vos oportet cum

¹ Ms. l., *judicatis*.

(a) Cæsarii nomen in manuscriptis præfert, estque in Bibliotheca Patrum homilia ipsius vigesima sexta. De num. 3 vide serm. 141, nn. 4 et 5: de num. 4 vide Cæsarii vitam, lib. I, n. 30.

grandi aviditate requirere. Nam quomodo solent vituli matrum ubera cum grandi impetu inquietare, ut de interioribus earum necessarium sibi possint extrahere cibum; ita et populi christiani sacerdotes suos, velut sanctæ Ecclesiæ ubera, assidua debent interrogatione provocare, ut cibum possint sibi salutis acquirere, et victum animæ suæ necessarium providere: ne forte si et sacerdotes tardius voluerint offerre, et populi nimis impedimentis mundi istius occupati dedignentur inquirere, impleatur illud quod scriptum est, *Mittam, inquit, famem in terram; non famem panis, neque sitim aquæ, sed audiendi verbum Dei* (Amos. viii, 11). Credimus tamen de Dei misericordia, quod ita et nobis studium legendi vel prædicandi, et vobis audiendi desiderium præstare dignabitur, ut ante tribunal æterni Judicis et nos de prædicationibus nostris bonam possimus reddere rationem, et vos pro benigna obedientia et honorum operum perseverantia, ad æterna valeatis præmia pervenire: præstante Domino nostro Jesu Christo, cui est honor et gloria in sæcula sæculorum. Amen.

SERMO CCC. (a).

Qualiter excipiendum Dei verbum¹ (b).

1. *Paterna ipsius sollicitudo erga debiles. Arguit feminas in terra velut in lectis jacentes.* Ante aliquot dies propter eos qui aut pedes dolent, aut aliqua corporis inequalitate laborant, paterna pietate sollicitus consilium dedi et quodam modo supplicavi, ut quando aut Passiones proluxe aut certe aliquæ lectiones longiores leguntur, qui stare non possunt, humiliter et cum silentio sedentes, attentis auribus audiant quæ leguntur. Nunc vero aliquæ de filiabus nostris putant quod hoc aut omnes, aut certe plures quæ sanæ sunt corpore, frequenter debeant facere. Nam ubi verbum Dei cæperit recitari, quasi in lectulis suis ita jacere volunt: atque utinam vel jacerent tantummodo, et tacentes verbum Dei silenti corde suscipiant; non etiam se ita otiosis fabulis occupant, ut quod prædicatur nec ipsæ audiant, nec alios audire permittant. Unde vos, venerabiles filix, et sollicitudine paterna commoneo, ut quando aut lectiones leguntur, aut verbum Dei prædicatur, nulla se in terram projiciat: nisi forte quam nimium gravis infirmitas cogit, sic tamen ut non jaceat, sed magis sedeat, et attentis auribus quæ prædicantur avido corde suscipiat.

2. *Verbum Dei nil minus quam corpus Christi. Nec indignius percipiendum.* Interrogo vos, fratres vel sorores, dicite mihi, Quid vobis plus esse videtur, verbum Dei, an corpus Christi? Si verum vultis respondere, hoc utique dicere debetis, quod non sit minus verbum Dei quam corpus Christi. Et ideo quanta sollicitudine observamus, quando nobis corpus Christi ministratur, ut nihil ex ipso de nostris manibus in terram cadat; tanta sollicitudine observemus, ne verbum Dei quod nobis erogatur, dum aliud aut cogitamus aut loquimur, de corde nostro deperat: quia non minus reus erit qui verbum Dei negligenter audierit, quam ille qui corpus Christi in terram cadere negligentia sua permisit.

3. *Prædicator gemmarum spiritualium erogator.* Velim tamen scire, si ab illa hora qua verbum Dei prædicari cæperit, semper pretiosissimas gemmas et inares vel annulos aureos erogare velimus, utrum stare aut accipere vellent filix nostræ. Sine ulla dubitatione, cum grandi ambitione quæ illis offeruntur

¹ In manuscriptis titulus est, *Admonitio ut silentium in ecclesia præbeat.* In editis autem: *De permissione ac prolixiōne sedendi in ecclesia, quando vel lectiones leguntur, vel verbum Dei prædicatur.*

(a) Alias, 28 ex Homiliis 50.

(b) In Appendice nunc primum collocatur. In editione Lovaniensium dubius est, Verlim autem et Viudngi censura suppositus. Augustino stilus et res minime convenient, sed ppime Casario. De num. 4 vide Appendicis serm. 263, n. 3: de num. 4, sermum. 285, n. 3; 301, n. 3: de num. 3, serm. 240, n. 2; 281, n. 3; 282, n. 4.

acciperent. Nos vero quia ornamenta corporalia offerre nec possumus nec debemus, ideo non libenter audimur. Sed non est justum ut spiritualia ministrantes superflui judicemur. Qui enim verbum Dei libenter audit, inanes animæ de patria paradisi transmissas se suscepisse non dubitet. Qui admonetur ut pauperi tribuat aliquid, dum manus ad eleemosynas expandit, dextralia a Christo transmissa percipiet. Quomodo enim terrenis ornamentis caro luxuriosa parvo tempore ornatur, ut carnalibus oculis aut ad suam aut ad aliorum male concupiscentium ruinam placere possit; sic anima sancta divinis sermonibus tanquam spiritualibus et æternis honorum operum margaritis componitur, ut ad illius cœlestis sponsi consortium et nuptiale convivium feliciter ornata perveniat: ut non ei dicatur illud quod scriptum est in Evangelio, *Amice, quomodo huc intrasti non habens vestem nuptialem* (Matth. xxii, 12)? ne honorum ornamentis exspoliatus ac nudus audire mereatur, *Ligate illi manus et pedes, et projicite in tenebras exteriores, ubi est fletus et stridor dentium* (Ibid., 15); sed magis pro ornamentis honorum operum, illa vox ad eum desiderabilis dirigatur, *Euge, serve bone et fidelis, intra in gaudium Domini tui* (Id. xxv, 21).

4. *Et veluti mater ornandæ filix studiosa. Quam mercedem de suo labore exigit.* Rogo vos, filix, diligenter ea quæ a nobis dicuntur audite. Si aliqua mater propriis manibus ornare velit filiam suam, et illa despiciens ornamenta quæ accipit, frequenter se inclinet ad terram, et huc atque illic ita per inquietudinem moveatur, ut illam mater sua secundum suam voluntatem ornare non possit; numquid non justè aut oburgatur, aut exditur? Et me ergo putate matrem esse animarum vestrarum, et ita vos velle componere, ut in vobis nec macula nec ruga possit ante tribunal æterni Judicis apparere. Animabus enim vestris non solum ornamenta, sed etiam medicamenta desiderans providere, studeo disscuta consuere, conscissa sarcire, vulnerata curare, abluere sordida, reparare perdita, et ea quæ sunt integra, spiritualibus margaritis ornare. Si me non piget; quare aliquis fastidiose velit accipere? Cum enim terrena et temporalia ornamenta corporis, si non invenitur qui donare velit, carissimo pretio comparantur: quanto magis æterna animarum ornamenta, quæ absque ullo pretio a nobis non cum parvo labore quesita, vestris spiritualibus offeruntur, justum est ut a vobis cum perfecta charitate suscipiantur? Nos enim margaritas vobis de paradisi patria providentes, nullam aliam in hoc sacculo mercedem optamus accipere, nisi ut vos patienter et libenter, quæ vobis insinuamur, videamus audire, et cum Dei adjutorio secundum vires vestras operibus adimplere.

5. *Conclusio.* Fratres clarissimi, et venerabiles filix, non ideo dicimus quod vos agnovimus verbum Dei non libenter accipere; proptio enim Deo, plus quam cogitari vel dici potest, de vestra obedientia gaudet et exultat anima nostra: sed dum vos volumus ad meliora semper ascendere, etiam ea quæ vos perfecte cognoscimus agere, paterna sollicitudine præsumimus admonere. Et quia non toti viri vel mulieres voluerunt hodie ad vigilias convenire; rogo vos, filii et filix, ut ea quæ vobis dicta sunt, illis qui absentes fuerunt fidelissime referatis: ut non solum de vestra, sed et de aliorum correctione mercedem habere possitis.

SERMO CCCI. (a).

Admonitio ut pro salute animæ, aspera prædicatio non solum non respuatur, sed ardenti desiderio requiratur (b).

1. *Sacerdos ne sit remissior. Timeat pœnas Heli.*

(a) Alias, ex Vignerianis 58.

(b) In Appendice nunc primum collocatur. Augustino in quibusdam manuscriptis et in Viguierii Supplemento male tributus. Casarii est in Bibliotheca Patrum homilia decima quinta: et certe modos loquenti Casarianos, qui aliis genuinis ejus sermonibus, ac orationi quam in causa Constantini

Phinees ob severitatem laudatur. Quotiescumque, fratres clarissimi, tam pro vestra quam pro mea salute mihi necesse est aliqua dura vel aspera prædicare, considerantes periculum meum, debetis hoc æquanimitè ac patienter accipere; quia prædicatio aspera, ægrotis medicamenta providet, sanis ornamenta componit. Non est enim leve quod per prophetam Spiritus sanctus sacerdotibus Domini comminatur. Si, inquit, non annuntiaveris iniquo iniquitatem suam, sanguinem ejus de manu tua requiram (Ezech. iii, 18); et iterum, Clama, ne cesses; quasi tuba exalta vocem tuam, et annuntia populo meo peccata eorum (Isai. lvi, 1); et illud quod negligenti sacerdoti nimium terribiliter in Evangelio dicitur, *Serve male, quare non dedisti pecuniam meam nummulariis, et ego veniens cum usuris exegissem?* Et quid post hæc? *Inutilem,* inquit, *serrum projecit in tenebras exteriores; ibi erit fetus et stridor dentium* (Matth. xxv, 26, 27, 30). Ecce qualem sententiam sacerdos negligens sustinebit, qui verbum Dei assidue prædicare noluerit. Et ideo, fratres charissimi, quoties vobis aliqua aspera pro salute animæ vestræ humiliter suggero, absolve apud Deum conscientiam meam. Timeo enim et nimium expavescere Heli sacerdotis exemplum, qui pro eo quod audiens filios suos adulteria committere, dissimulavit eos aut credere, aut de communione suspendere; sed tantummodo leviter admonuit, dicens: *Filii, non est bonum quod de vobis audio. Si homo in hominem peccaverit, rogabit pro eo sacerdos; si autem ipse sacerdos deliquerit, quis exorabit pro eo* (1 Reg. ii, 23-25)? et tamen licet hoc dixerit, quia eos non cum grandi severitate distrinxerit, et ipse retro cadens de sella, fractis cervicibus mortuus est, et nomen ejus de libro vitæ deletum est, et uno die triginta millia de populo interfecta sunt, et duo filii ejus occisi sunt, et arca Testamenti ab iniuriis capta est (Id., iv). Ecce quam grave malum factum est per negligentiam sacerdotis, qui noluit timere illud quod supra dictum est, *Si non annuntiaveris iniquo iniquitatem suam, sanguinem ejus de manu tua requiram.* Ista enim tam terribilis sententia mihi intolerabilè metum facit; et ideo me vobis importunum existere, et frequenter clamare compellit. Et quia negligens sacerdos quem gravi fuerit plaga perousus audistis, Phinees sacerdos, qui sanctam severitatem tenuit, videte quid a Domino audire meruit. Cum enim duos adulteros simul uno ictu percussus occidisset, Domino dicente, audire promeruit, *Phinees sacerdos zelo meo commotus, revocavit iram meam, ne disperderem populum* (Num. xxv, 11); et ideo in ipso Psalmo scriptum est, *Stetit Phinees, et exoravit, et cessavit quassatio; et reputatum est illi ad justitiam, a generatione in generationem usque in sempiternum* (Psal. cv, 30 et 31).

2. *Peccatores correpti reponunt se non esse solos. Et hoc quam stulte.* Sed quando peccatores pro suis criminibus castigantur, quod pejus est, non toti humiliter et obedienter accipiunt; sed plures sunt qui impudentissima fronte respondere non erubescunt, dicentes: Numquid ego hoc solus feci? Numquid non illi et illi aut similia aut pejora fecerunt? Numquid non talia clericis etiam majoris ordinis faciunt? Infelix! solatium tibi est turba peccatorum? Numquid ideo unusquisque peccator poterit minus torqueri, si cum ipso infinitæ peccatorum multitudines æterno supplicio cœperint cruciari? Quanto melius erat unicumque, ut peccatorum suorum mala fugiens, humili confessione clamaret, *Ego dixi, Domine, miserere mei;*

¹ Sic ex Ms. collegii Claronontani addita particula, non. [Numquid illi et illi aut similia aut pejora fecerunt? numquid talia clericis etiam majoris ordinis faciunt?]

² Idem Ms. miserorum.

Hos episcopi habuit, inpersi sunt, plurimos continet. De num. 1 vide Appendicem serm. 249, n. 1; 203, n. 7: de num. 2 vide eundem serm. 203, n. 4, et serm. 68, n. 3; de num. 3, serm. 34, n. 6; 22, n. 4: de num. 5, serm. 219, n.

sama anima meam, quia peccari tibi (Psal. xl, 5); et illud, *Iniquitatem meam ego agnosco, et peccatum meum contra me est semper* (Psal. l, 5); et magis exempla illorum, qui post multa peccata bene conversi sunt, pro remedio animæ suæ sequeretur; et non sibi illos proponeret imitandos, quibus post breve gaudium succedit sine fine supplicium.

3. *Addunt malorum res non esse minus secundas. Cur id ita fiat. Afflictionis necessitas.* Solent etiam et hoc profana temeritate desperantes de Dei justitia criminosi vel negligentes dicere; quod multi talia aut forte pejora crimina committentes, nihil mali in hoc sæculo patientur, sed et sani et divites in omni prosperitate permanent. O infelix et nimium legenda præsumptio! Ergo capitalia crimina committentes superbi et impii ideo tibi videntur esse beati, quia nihil mali in hoc sæculo patientur? Audi de talibus Scripturam dicentem, *In laboribus hominum non sunt, et cum hominibus non flagellabuntur; ideo tenuit eos superbia eorum, operi sunt iniquitate et impietate sua, prodit quasi ex adipe iniquitas eorum* (Psal. lxxii, 5-7). Ideo enim in hoc sæculo minime flagellantur, quia pre nimietate acclerum suorum æterno supplicio reservantur. Non enim brevi tempore castigari poterunt, quibus necesse erit sine fine torqueri. Nam Dominus ac Deus noster, qui istos pro sua justitia castigare dissimulat, filios suos diversis tribulationibus exercere non cessat; secundum illud quod scriptum est, *Flagellat Dominus omnem filium quem recipit* (Hebr. xii, 6); et illud, *Ego quos amo, arguo et castigo* (Apoc. iii, 19). Si omnem filium flagellat quem recipit, ergo quem non flagellat, non recipit: et si omnem quem amat castigat, ergo quem non castigat non amat. Et hoc ut ita fiat non Dei potentia operatur¹, sed illorum nequitia sustinere meretur; secundum illud quod scriptum est, *Ut sordens sordescat adhuc, et justus justificetur adhuc* (Id. xxii, 11).

4. *Remedia in æternum mansura nobis hic providere debemus.* Hæc ergo diligentius et attentius cogitet, qui se in comparatione pejorum minus peccare putat: et dum adhuc anima ista peccatrix in isto fragili corporeculo continetur, remedia sibi in æternum mansura provideat; ne forte si eum delectat brevi tempore purpura indutum et bysso, inter opes et delicias voluptati vel luxurie infeliciter deservire², necesse sit illi postmodum inter inferni flammæ sine ullo jam remedio guttam refrigerii postulare. Sed quando hæc luxuriosi audiunt, velut phrenetici, amisso sanitatis sensu irridere et subsannare solent eos, a quibus talia cum grandi labore prædicantur. Rideant quantum volunt, habent pro nobis Dominum respondentem, *Beati qui lugent, quoniam ipsi consolabuntur* (Matth. v, 5): habent et illi Dominum dicentem, *Vobis qui ridetis nunc, quia lugebitis et flebitis: vae, qui saturati estis, quia esurietis* (Luc. vi, 25). Derideant ergo nos superbi; nos tamen pro eorum salute, licet minus digni, die noctuque cum rugitu et gemitu Dei misericordiam supplicemus, confidentes de illius ineffabili pietate, quod eos cito inter filios suos ita dignabitur castigare, ut per ipsam castigationem ab omnium peccatorum præceptio revocentur, et dignam poenitentiam agentes cum sanctis mereantur æterna præmia percipere: quod tantum³ tunc in veritate fieri poterit, quando sine aliqua mora peccator ad poenitentiam medicamenta conligerit.

5. *Sacerdotes, medici spirituales: corporum medicos in quo præcellunt.* Vos vero, fratres charissimi, agnoscentes quam gravis sarcina cervicibus imminet sacerdotum, a quibus omnium animæ requirendæ sunt, sicut jam supra suggestimus, videntes quæ mala negligens Heli sacerdos incurrit, et quam gloriam Phinees, qui zelo Dei commotus est,

¹ Ms. rm., per injustitiam operatur.

² Sic ex codice collegii Claronontani. [luxurie infeliter deservire.]

³ Mss., tamen.

Humano remanente perciperit; secundum vestram consuetudinem ea quae vobis praedicantur, etiamsi aliquoties vobis amara videantur et aspera, libenter excipite. Et vos enim bene nostis quod non semper medici dulces potiones porrigunt aegrotantibus, sed frequenter amaras et asperas; nonnunquam etiam instrumenta aliqua membra secare, et cauteriis exurere solent; et totum illi qui infirmi sunt patienter excipiunt, dum post brevem tribulationem longam sanitatem recipere cupiunt. Et nos ergo, qui licet minus digni, tamen qualescumque medici spirituales esse videmur; necesse nobis est non semper blanda et mollia, sed aliquoties aspera vel dura, illis qui in anima aegrotare videntur ingerere. Quomodo enim per amarissimam potionem digeruntur humores mali; sic per asperam castigationem mores pessimi minuitur. Nam illud quale est, fratres charissimi, quod medici corporum, quando ad aegrotos venire dissimulant, cum grandi humilitate rogantur, praemia et munera eis promittuntur, et tamen dubium est utrum aliquid illorum medicamenta proficiant: nos vero qui de medicamento spirituali in nullo petitis desperamus, et nec terrenum praemium nec aliqua temporalia lucra requirimus, ideo fastidiri debemus, quia nos ultra ingerimus, et nihil aliud quam poenitentiam¹ et correctionem in aegrotantibus invenire desideramus? Carnalis enim medicus, utrum relevare possit aegrotum, incertum est: spiritualis vero medicina si libenter accipitur, absque ulla dubitatione, etiamsi multis peccatis vulnerata sit, etiamsi mortua sit anima, suscitatur. Quare ergo cum tam grandi expensa et cum multis doloribus requiritur sanitas corporum; et cum sine ulla expensa tribuatur, ab aliquibus non libenter accipitur sanitas animarum? Quare hoc, fratres charissimi? Quia multi sunt qui majorem curam habent in carne sua, quam in anima. Sed oportebat illis ut erga animam, ubi imago Dei est, sollicitudinem majorem semper impenderent: quia quando caro, quae modo tantum diligitur, verbis coeperit devorari in sepulcro, anima Deo ab Angelis praesentatur in caelo; et ibi jam, si bona fuerit, coronatur, aut si mala, in tenebris projicitur. De quibus tenebris attentius supplicemus, ut nos Dei misericordia liberare dignetur, qui vivit et regnat Deus in unitate Spiritus sancti, per omnia saecula saeculorum. Amen.

SERMO CCII (a).

De studio sapientiae, lectione et meditatione legis Dei (b).

1. *Cognitione Dei nihil melius. Scientia vera. Sapientia perfecta. Vita beata.* Oportet, fratres charissimi, ut mundo corde et casto corpore sapientiam divinam discere diligatis, et intelligere appetatis; quia ipsa cognitio Dei fideliter se querentibus² et instanti meditantibus tribuit (c). Cognitione autem Dei nihil melius est; quia nihil beatius est, et ipsa vera beatitudo est. Unde et Salvator ad Patrem ait: *Haec est autem vita aeterna, ut cognoscant te unum verum Deum, et quem misisti Jesum Christum (Joan. xvii, 3).* Hujus ergo sapientiae notitia qualiter adipiscatur, audite. Primo omnium querendum est homini quae sit vera scientia, veraque sapientia: quae sapientia hujus saeculi, stultitia est apud Deum (1 Cor. iii, 19). Scientia vera est, a diaboli servitio, quod sunt peccata, recedere; et sapientia perfecta est, Deum colere secundum mandatorum illius veritatem: quia in his duobus vita beata acquiritur, sicut Psalmista ait, *Diverte a malo, et fac bonum (Psal. xxxiii, 15).* Nec etiam sufficit cuiquam mala non facere, nisi etiam et bona faciat; nec bona facere, nisi etiam mala omittat. Omnis ergo qui sic sapiens est,

procul dubio beatus erit in aeternum. Beata siquidem vita est cognitio divinitatis; cognitio divinitatis, virtus boni operis est; virtus boni operis, fructus est aeternae beatitudinis.

2. *Quanta conferat bona lectio Scripturarum. Hujus et orationis discrimen.* Adhuc ergo bonum habemus solatium, divinarum lectionem Scripturarum: quia sacrarum lectio Scripturarum, divina est praecognitio non parva beatitudinis. In his enim quasi in quodam speculo homo se ipsum considerare potest, qualis sit, vel quo tendat. Lectio assidua purificat omnia³, timorem inenitit gebennae, ad gaudia superna cor instigat legentis. Qui vult cum Deo semper esse, frequenter debet orare et legere. Nam cum oramus, ipse cum Deo loquimur; cum vero legimus, Deus nobiscum loquitur. Geminum confert donum lectio sanctarum Scripturarum; sive quia intellectum mentis erudit, seu quia a mundi vanitatibus abstractum hominem ad amorem Dei perducit. Labor honestus est lectionis, et multum ad emundationem animae proficit. Sicut enim ex carnalibus escis alitur caro, ita ex divinis coquois interior homo nutritur et pascitur, sicut Psalmista ait: *Quam dulcia faucibus meis eloquia tua, Domine! super mel et favum ori meo (Psal. cxviii, 105).* Sed illo beatissimus est, qui divinas Scripturas veritas in opera. Omnes plane Scripturae sanctae ad nostram salutem scriptae sunt, et proficiamus in eis in veritatis agnitione. Scripsit caecus offendit quam videns: sic ignorans legem Dei sapiens ignoranter peccat, quam ille qui scit. Sicut caecus sine ductore, sic homo sine doctore rectam viam vix graditur.

3. *Quid post lectiones sacras praestandum.* Et ideo, fratres charissimi, quicumque ex vobis lectiones sacras legere et intelligere possunt, in his studium impendant, ut earum frequenter meditatione utantur: qui vero sensum locutionis sacrae ex lectione non possunt percipere, attentius audiant interpretantem, ut recipiant saltem inede adificationem. Cum vero magisterio caelesti instructi, quid faciendum quid vitandum sit, dilectissimi, accipiat; non sit mora in faciendo, quod intus sapiatis intelligendo: quia, ut beatus Paulus apostolus ait, *Non audiores legis justi sunt apud Deum, sed factores legis (Rom. ii, 13).* Et ipsa Veritas ait, *Servus qui scit voluntatem domini sui et non facit, vapulabit multis (Luc. xii, 47).* Item alibi scriptum est, *Scienti bonum, et non facienti, peccatum est illi (Jacobi iv, 17).* Itaque omni diligentia studete ut cognoscatis voluntatem Dei: postquam autem cognoveritis voluntatem ejus, summo nisu contendite, ut hanc faciatis impletes mandata illius, et instanti deposite, ut in hoc perseverantes perveniatis ad promissa illius. Ad quod nos adjuvare dignetur ipse qui per suam bonitatem nos vocaverat, et per suam gratiam liberaverat, quique bene certantibus caelestia regna promiserat, Jesus Christus Dominus noster, qui vivit et regnat cum Deo Patre et Spiritu sancto per omnia saecula saeculorum. Amen.

SERMO CCCIII (a).

Admonitio populi ut lectiones divinas audire studeant, etc.

1. *A lectione sacra nullus excusatur. Non inopia temporis.* Gratias Deo agimus, fratres charissimi, quia nos, etsi inter multas occupationes, sanctae Charitatis vestrae representare dignatus est. Novit enim divina clementia, quia etiamsi secundo aut tertio per singulos annos vobis possumus occurrere, nec sic quidem poteramus nostra desideria satiare. Quis enim pater est, qui filios suos, et praecipue fideles et bonos, non frequenter videre desideret? Concedat Deus vobis orantibus, ut et in nobis, quos tanta charitate suscepistis,

¹ *Ms. nonnulli, patientiam.*

² *Er., se fideliter querentibus. M.*

(a) Alias, de Tempore 112.

(b) In Appendice quae primum collocatur. Dubitavit de eo Lovanionenses: sed rejecto post Verlium Vindoburgum, a quo observatum est descriptum fuisse ex Aleuini libro de Virtutibus et Vitiis, cap. 1 et 5.

(c) Velius legeretur, *tribuitur*, pro, *tribuit*. M.

³ *Aleuinus, animam.*

(a) *Caesari est homilia in Bibliotheca Patrum ordine vigesima. De num. 1 vide Appendixis serm. 88, n. 1; 107, n. 1; 112, n. 1; 208, n. 1: de num. 2, serm. 94, n. 6; 204, n. 1; 205, n. 1; 111, aa. 4 et 5; 209, n. 3.*

aliquid boni invenire possitis; et nos hoc semper in vobis videamus, unde plenius gaudere possimus. Quia ergo, quantum dignum est, de Charitatis vestrae presentia gratulamur, de salute communi, quantum Dominus dederit, colloquamur. Quando aliquid de utilitate animæ proferimus, fratres clarissimi, nemo se excusare conetur, ut dicat: Non mihi vacat legere; et ideo non possum Dei præcepta vel agnoscere vel implere. Nec dicat aliquis vestrum: Non novi litteras; ideo mihi non imputabitur quidquid minus de Dei præceptis implevero. Inanis est et inutilis excusatio ista, fratres clarissimi. Primum est, quod lectionem divinam, etiamsi aliquis nesciens litteras non potest legere, potest tamen legentem libenter audire. Qui vero litteras novit, numquid potest fieri quod non inveniat libros, quibus possit Scripturam divinam legere? Tolanus a nobis fabulas vanas, mordaces jocos; sermones otiosos ac luxuriosos, quantum possumus, respiciamus: et videamus si nobis non remaneat tempus, in quo lectioni divinæ vacare possimus. Fugiamus prandia luxuriosa, quæ nos occupant usque ad vesperam; contemnamus cœnas, quæ nos aliquoties etiam in vitis usque ad noctem mediam trahunt, in quibus et caro nostra per ebrietatem debilitatur, et anima per turpiloquia et scurrilitates aut vulneratur, forte aut etiam moritur; istas malas occupationes, quæ et animam et corpus debilitant, fugiamus: et videbimus quod nobis remanet tempus, in quo aliquid de salute animæ cogitemus.

2. Non legendi imperitia. Verbum Dei lumen et cibus animæ. Quando noctes longiores sunt, quis erit qui tantum possit dormire, ut lectionem divinam vel tribus horis non possit aut ipse legere, aut alios legentes audire? Illi enim lectionem divinam legere non possunt, qui se, sicuti jam dictum est, usque ad mediam noctem inebriare contendunt. Nos vero si Deo volumus placere et de salute animæ attentius cogitare, sobrietatem debemus diligere, et ebrietatem quasi foveam inferni longe refugere. Attendite, rogo vos, fratres: hoc dico quod non ignoratis. Novimus enim aliquos negotiatores qui cum litteras non noverint, requirunt sibi mercenarios litteratos, et cum ipsi litteras nesciant, aliis scribentibus rationes suas ingentia lucra conquirunt. Et si illi qui litteras nesciunt, conducunt sibi mercenarios litteratos, ut acquirant terrenam pecuniam; tu, quicumque es qui litteras non nosti quare etiam non cum pretio et mercede rogas, qui tibi debeant Scripturas divinas legere, ut ex illis possis præmia æterna conquirere? Pro certo, fratres, qui hoc studiose requirit, credit quod illi in æternum prodesse possit. Qui vero lectionem nec ipse vult legere, nec legentem libenter audire, omnino non credit quod inde aliquid boni possit acquirere. Vos ergo, fratres, rogo et admoneo, ut quicumque litteras scitis, Scripturam divinam frequentius relegatis: qui vero non scitis, quando alii legunt, intentis auribus audiat. Lumen enim animæ et cibus æternus non est aliud nisi verbum Dei, sine quo anima nec videre potest nec vivere: quia quomodo caro nostra moritur si non capiat cibum, ita et anima nostra exstinguitur si non accipiat Dei verbum.

3. Rusticus id potest et audire et retinere. Cum discat cantica turpia. Sed dicit aliquis: Ego homo rusticus sum, et terrenis operibus jugiter occupatus sum, lectionem divinam nec legere possum nec audire. Quam multi rustici et quam multe mulieres rusticæ cantica diabolica, amatoria et turpia memoriter retinent et ore decantant? Ista possunt tenere atque parare quæ diabolus docet; et non possunt tenere quod Christus ostendit? Quanto celerius et melius quicumque rusticus vel quacumque mulier rusticana, quanto utilius poterat et Symbolum discere, et orationem Dominicam et aliquas antiphonas et psalmos quinquagesimum vel nonagesimum et parare et tenere et fre-

quentius dicere, unde animam suam et Deo conjungere, et a diabolo liberare possent? Nam quomodo cantica turpia in tenebras diaboli mittunt; sic cantica sancta Christi lumen ostendunt. Nemo ergo dicat: Non possum aliquid de hoc quod in ecclesia legitur retinere. Sine dubio enim, si velis, poteris. Incipe velle, et statim poteris. Et ut de operibus bonis nullus homo se valeat excusare, donante Deo volo vobis qualemcumque rationem suggerere.

4. Et ea quæ ad agriculturam spectant. Animæ nostre cura, fratres clarissimi, maxime terræ culturae similis est. Sicut enim in terra quæ colitur, alia extirpantur, alia radicitus evelluntur, ut quæ bona sunt seminentur: ita et in anima nostra fieri debet. Eradicentur mala, et bona plantentur; extirpentur noxia, et utilia inserantur: superbia evellatur, et humilitas plantetur; projiciatur avaritia, et misericordia teneatur; contemnatur luxuria, et castitas diligatur. Nam quomodo in terra tua, nisi mala projeceris, bona plantare non poteris; sic et de anima tua nisi spinas et tribulos vitiorum eradicaveris, virtutum germina sancta plantare non poteris. Dic mihi, rogo te, quicumque es ille qui jam paulo ante dicebas quod pro eo quod non nosset legere, ideo non possis Dei præcepta complere; dic mihi, quis tibi monstravit quomodo putares vineam tuam, quo tempore plantares novellam? Quis tibi hoc ostendit? Quia aut vidisti, aut audisti, aut interrogasti cultores optimos qualiter deberes colere vineam tuam. Quomodo ergo sollicitus es de vinea tua; quare non sic es sollicitus de anima tua?

5. Villa Dei et villa hominis: quæ utrique cura exhibenda. Attendite, rogo vos, fratres, duo genera agrorum sunt: unus ager est Dei, alter est hominis. Habes tu villam tuam; habet et Deus suam. Villa tua est terra tua; villa Dei est anima tua. Numquid justum est ut villam tuam colas, et Dei villam desertam dimittas? Si colis terram tuam, cole et animam tuam. Villam tuam vis componere, et Dei villam desertam dimittere? Numquid hoc justum est, fratres? Numquid a nobis hoc meretur Deus, ut animam nostram quam satis ille diligit negligamus? Quomodo attendis villam tuam cultam, et gaudes; cur non attendis animam tuam desertam, et plangis? De agro ville nostræ paucis diebus victuri sumus in mundo: ibi ergo, id est, in anima nostra majus studium debemus semper impendere. Animam nostram quasi villam suam nobis dignatus est committere Deus, ut illam omni studio debeamus excolere. Totis ergo viribus cum Dei adjutorio laboremus, ut cum Deus ad agrum suum, hoc est, ad animam nostram venire voluerit, totum cultum, totum compositum, totum ordinatum inveniat, messem inveniat, non spinas; vinum inveniat, non acetum; triticum magis quam lolium. Si omnia quæ placeant oculis suis invenerit, æterna nobis præmia repensabit. Si vero totum desertum et spinis repletum aspexerit, cum ipsis spinis operum nostrorum æterno nos incendio deputabit.

6. Emulatio Dei de cultu animæ, et tribulationum origo. Nihil in hoc durum exigit Deus. Iude est, fratres, quod frequenter tribulationes et angustias sustinemus; quia Deus vicem nobis quodam modo reddit. Nolumus nos amare animam nostram, quam ille amat; et ille villam, quam nos amamus, dimittit ut pereat. Nam ut deserta remaneret ab hostibus terra nostra longo tempore, multis vitis et criminibus deserta remanserat anima nostra. Quia ergo animam nostram quam Deus diligit non amavimus, totum quod in hoc mundo amabamus perdidimus. Et ideo, fratres clarissimi, vel sic discamus plus animam amare quam carnem, æterna potius diligere quam caduca. Quidquid enim pro carne laboramus, totum peribit: hoc solum perire non poterit, quod unusquisque pro salute animæ suæ in cælo reposuit. Nemo ergo se excuset et dicat se litteras nescire; ideo non posse Dei præcepta complere. Non est grande quod a nobis re-

¹ Ms. collegii Claromontani, et qui cum ipsi litteras.

¹ Mss., perit.

quirit Deus, non durum, non asperum. Clamat tibi in conscientia tua aeterna iustitia: Quomodo gubernas agrum tuum, gubernas et cor tuum; quomodo colis villam tuam, cole et animam tuam; quomodo superfluos palmites tollis de vite tua, sic malos affectus tolle de anima tua. Præcidis de vite tua quod malum est; incide de anima tua quod iniquum est. Quomodo qui vitem suam uno anno putare noluerit, ipso anno abundantius exhibet, et postea sine fructu sterilis remanebit: sic et qui malas cogitationes et mala desideria non tollit de anima sua, videtur asferre fructum de rapinis et fraudibus in anno vite suæ quo vivit in hoc mundo; sed postea sterilis remanebit in aeternum. Et quia fructus legitimos non exhibuit, quasi sarmen-ta luxuriosa et infructuosa, aeternam illum flamma sine misericordia cruciabit; sicut ipse Dominus dixit, *Paleas autem comburet igni inextinguibili (Matth. iii. 12)*. Quomodo in vite tua totos oculos¹ superfluos amputas, et duos aut tres qui sunt legitimi derelinquis: sic et in anima tua omnia desideria, quæ res alienas male respiciunt, et pessime concupiscunt, Spiritus sancti gladio et crucis falce debes incidere, et hoc tantum unde iustitia vel misericordia cernitur reser-vantur.

7. *Id in anima colenda servetur quod in agricultura. Fructus triplex et tres professiones. Bonæ virgines. Viduæ. Conjugatæ.* Nam terra quando colitur, fratres dilectissimi, natis quæ consuetudo servetur. Primum evelluntur spinæ, lapides projiciuntur; postea terra ipsa proscinditur, combinatur, tertiatur: deinde quarto aut quinto sulco ordine legitimo seminatur. Hoc ergo fiat, fratres charissimi, in anima nostra. Primum eradicentur spinæ, id est, cogitationes malæ. Postea lapides auferantur, hoc est, omnis malitiæ vel duritia expurgetur. Deinde cor nostrum evangelico aratro et crucis vomere proscindatur et aretur, et confringatur per pœnitentiam, molliatur per eleemosynam, per charitatem semini dominico præparetur: ut et tunc purgata et bene culta cordis nostri terra cum gaudio semen verbi Dei possit excipere, et non solum trigessimum, sed etiam sexagesimum et centesimum fructum reddere. Tres enim professiones sunt in sancta Ecclesia catholica. Sunt virgines, sunt viduæ, sunt etiam conjugati. Virgines exhibent centesimum, viduæ sexagesimum, conjugati vero trigessimum. Alius quidem exhibet amplius², alius minus; sed omnes in cœlesti herreo reconduunt, et aeterna beatitudine felicitate perferrunt. Virgines ergo cogitantes Mariam, viduæ Annam, mariatæ vero Sannam, imitentur illarum castitatem in hoc sæculo, ut illis sociari mereantur in aeternum. Bonæ enim virgines, quæ non solum corpore, sed etiam corde et lingua virgines esse voluerint, sanctæ Mariæ cum reliquo exercitu virginum sociantur. Bonæ viduæ, non delicias, non linguosæ³, non curiosæ, non invidiosæ, non superbiæ, quæ jejuniis, eleemosynis et orationibus, sicut beata Anna faciebat, serviunt Deo, cum ipsa Anna sancta sociantur multis millibus viduarum. Conjugati vero qui sibi invicem fidem servaverint, et extra se nihil agnoverint, se ipsos tantum non nisi pro desiderio filiorum agnoverint, assidue eleemosynas fecerint, et in quantum possunt Dei præcepta servaverint, sancto Job, sanctæ Saræ, vel sanctæ Sannæ cum sanctis Patriarchis et Prophetis merebuntur feliciter sociari.

8. *Qualiter audita in concione invicem repetenda.* Rogo vos, fratres charissimi, semper recolite, semper retinete quod vobis pro anime vestræ salute suggerimus. Nolite hoc transitorie accipere. Debet enim sermo noster in corde vestro radicis figere; ut in tempore retributionis possit aeternæ vitæ fructus fe-

liciter exhibere. Qui potest totum retinere quod dicimus, Deo gratias agat, et aliis quod retinet semper ostendat. Qui totum non potest retinere, vel partem aliquam recordetur. Et si totum unus non potest, singuli ternas vel quaternas sententias retinete: et dum unus alteri insinuat quod audivit, totum vobis invicem referendo non solum memoriter retinere, sed etiam bonis operibus Christo adjuvante poteritis implere. Dicat unus alteri: Ego audivi episcopum meum de castitate dicentem. Alius dicat: Ego in mente habeo illum et de eleemosynis prædicasse. Alius dicat: Remansit in memoria mea, quod dixit ut sic colamus animam nostram, quomodo colimus terram nostram. Alius referat: Ego retinere dixisse episcopum meum, ut qui novit litteras, Scripturam divinam studeat legere, qui vero non novit, quærat sibi et roget qui illi debeat Dei præcepta relegere, ut quod legerit possit Deo adjuvante complere. Dicat etiam alius: Ego audivi episcopum meum dicentem, quod quomodo negotiatores qui non noverunt litteras, conducunt sibi mercenarios litteratos ut acquirant pecuniam; sic Christiani debent sibi requirere et rogare, et si necesse est, etiam et mercedem dare, ut illis debeat aliquis Scripturam divinam relegere; ut quomodo negotiator alio legente acquirit pecuniam, sic illi acquirant vitam aeternam. Hæc si agitis, si vos invicem admonetis; et in hoc sæculo fideliter potestis vivere, et postea ad aeternæ vitæ beatitudinem pervenire. Nam si statim ubi de ecclesia recesseris, totum quod ab episcopo audisti oblitus fueris, sine fructu venisti ad ecclesiam, sine fructu inanis redis ad domum tuam. Sed absit hoc a vobis, fratres: magis in vobis impleatur illud quod scriptum est, *Beati qui custodiunt iudicium, et faciunt iustitiam in omni tempore (Psal. cv. 3)*; et illud, *Misericordia autem Domini a sæculo et usque in sæculum super timentes eum: et iustitia eius super filios filiorum custodientibus mandata eius, et memoria retinentibus ut faciant ea (Psal. cxii. 17 et 18)*. Ad quam vos misericordiam Dominus pro sua pietate perducat, qui vivit et regnat in sæcula sæculorum. Amen.

SERMO CCCIV (a).

De Misericordia, et Indulgentia (b).

1. *Misericordia homini pernecessaria. Hanc aliis exhibendo promeretur. In iudice misericordia et disciplina ne dissocientur. Misericordia primo in se servanda.* Inter omnia quibus humana indiget fragilitas, maxime necessaria est misericordia; quia quanto fragilior est corrupta natura, tanto majore indiget providentiæ beneficii. Et ideo, fratres, quia sine hac vita nostra subsistere non potest, discamus quomodo in nos primum divinam provocemus clementiam, ut secundum multitudinem miserationum suarum nostre miseriæ subvenire dignetur; quatenus in præsentis vitæ cursu vitemus nostræ salutis damnum, et in futuro interitum possimus evadere perpetuum. Ad hoc enim impetrandum, dilectissimi, sicut nobis Scriptura sacra ostendit, præcipuum est misericordiæ bonum; de qua ipse Salvator ait, *Beati misericordes, quoniam ipsi misericordiam consequentur (Matth. v. 7)*. Non potest peccator misericordiam a Deo sperare, qui misericordiam non facit peccantibus in se. Ergo dimittat homo temporale debitum, ut mereatur recipere aeternale bonum. Si animas nostras cupimus peccatorum sordibus emundari, misericordia in nos peccantibus non negemus; ut in die retributionis ad promerendam Dei misericordiam, misericordiæ operibus adjuvemur. Quomodo misericordiam a Deo expectat vel sperat, qui crudelis est in conservos suos? Si quis cupiat Deum sibi misereri, ita et miseretur debitoribus suis. Certissime indulgentiam expectare

(a) Alias, de Tempore 205.

(b) In Appendice nunc in romam collocatur. Dubium inter Augustinianos reliquerunt Romanienses: observantur modum alii compositum esse ex capite 7 et 8 operis Alcuini de virtutibus et vitiis.

¹ Sic Ms., Portarum. At Colbertinus *surculos*.

² Sic ex Ms. collegii Claromontani. [*Alius quidem habet amplius.*]

³ Ms. Portarum, *litigiosæ*.

poterit, qui aliis indulgere novit. Ad misericordiæ opas optime nos in Evangelio Dominus exemplo roboravit, ubi ait: *Estote ergo misericordes, sicut Pater vester cælestis misericors est* (Luc. vi, 36); *qui solem suum oriri facit super bonos et malos, et pluit super justos et injustos* (Matth. v, 45). Omnis misericordia facit locum unicuique secundum meritum operum suorum. Qui facit misericordiam, Deo off-rt sacrificium satis placabile. In iudice misericordia et disciplina debet esse; quia una sine altera bene esse non poterit. Misericordia sola si fuerit, securitatem faciet peccandi subjectis: iterum, si disciplina sola semper aderit, vertitur animus delinquentis in desperationem, et iudex non merebitur a Deo misericordiam. Sed hanc misericordiam a se ipso debet homo incipere. Quomodo in aliis est misericors, qui in se ipso crudelis est? In se ipso crudelis est, qui sibi perpetuas peccatis suis preparat flammam. Bene misericors est, qui a se ipso incipit, et se diligenter custodit, ne puniatur cum diabolo; et sic aliis præstet, quod sibi bonum esse prospicit.

2. *Aliis indulgendo conciliatur.* Per indulgentiam autem docuit nos Dominus, quomodo possimus impetrare misericordiam ab illo, cum in Evangelio ait, *Dimittite, et dimittetur vobis* (Luc. vi, 37): item, *Si dimiseritis hominibus peccata eorum, dimittet et vobis Pater cælestis peccata vestra; si non dimiseritis hominibus, nec Pater vester cælestis dimittet vobis peccata vestra* (Matth. vi, 14 et 15). Hæc quoque vera scientia magnam per nos misericordiam sonat¹ his qui eam recte intelligere possunt. Igitur ex nostro iudicio iudicat nos Deus, et quodam modo in potestate nostra est quomodo iudicemur a iudice Deo. Si misericorditer iudicemus in nos delinquentibus, misericorditer iudicat Deus de nobis in se peccantibus. Intendamus ergo in exemplum illius, sicut Doctor Gentium nos ammonens ait, *Donate vobismetipsis si quis adversus aliquem habet querelam: sicut Deus in Christo donavit vobis, ita et vos facite* (Coloss. iii, 13): hoc est, quomodo Deus in Christo nobis peccata donavit, sic etiam nos qui in nos peccant dimittamus. Item alibi idem apostolus ait, *Nulli malum pro malo reddentes* (Rom. xii, 17): et alio loco, *Noli vinci a malo, sed vince in bono malum* (Ibid., 21). Sciendum est certissime quod unusquisque talem indulgentiam accepturus est a Deo, qualem et ipse dederit proximo suo. Tunc oratio nostra pro peccatis nostris ad aures omnipotentis Dei cito pervenit, si delinquentium preces in nostris auribus acceptabiles erunt. Qui clementer peccantibus ignoscere novit, clementiam divinam pietatis certissime accipiet. Unde et scriptum est, *Qui pronus est ad misericordiam, benedictus a Domino* (Prov. xxii, 9). Sic enim remittitur nobis, ut nos remiserimus eis qui nobis quacumque malignitatenocuerunt.

3. *Miserationum nulla genera.* Multa itaque genera sunt miserationum, quæ cum facimus, adjuvamus ut dimittantur nobis nostra peccata. Sed ea nihil est majus, quæ ex corde dimittimus quod quisque peccavit. Non solum enim qui dat esurienti cibum, sitiienti potum, nudo vestimentum, peregrinantibus hospitium, et cetera huiusmodi, verum etiam qui dat veniam peccanti, eleemosynam dat. Et qui emendat verbere in quem potestas datur, vel coerct aliqua disciplina, et tamen peccatum ejus qui ab illo² læsus aut offensus est, dimittit ex corde, vel orat ut ei dimittatur; non solum in eo quod dimittit atque orat, verum etiam in eo quod corripit et aliqua emendatoria pœna plectit, eleemosynam dat; quia misericordiam præstat. Proinde, fratres, obsecro ut ante omnia misericordiæ operam detis, et in quibuscumque possitis proximos vestros adjuvetis. Ad indulgendum quoque proximis vestris, delicta eorum prompti sitis; ut peccatorum vestrorum veniam pro hoc ab omnipotente Iudice

adipisci valeatis, et vitam æternam cum sanctis omnibus in cælesti regno perpetualiter habere mereamini: præstante Domino nostro Jesu Christo, qui cum Patre et Spiritu sancto vivit et regnat Deus, per omnia sæcula sæculorum. Amen.

SERMO CCCV (a).

De Misericordia divina et humana. Quod ideo Deus pauperes in hoc mundo esse permiserit, ut divites haberent quomodo peccata sua redimerent.

1. *Misericordia terrena ad cælestem venit.* *Misericordia divina et humana.* Modo, fratres, cum Evangelium legeretur, audivimus dicentem Dominum Salvatorem nostrum, *Beati misericordes, quoniam ipsi misericordiam consequentur* (Matth. v, 7). Dulce est nomen misericordie; fratres charissimi; et si nomen, quanto magis res ipsa? Et cum eam omnes homines habere velint, quod pejus est, non toti sic agunt; et cum omnes misericordiam velint accipere, pauci sunt qui velint misericordiam dare. O homo, qua fronte vis petere quod dissimulas dare? Debet ergo in hoc mundo misericordiam dare, qui illam optat in cælo recipere. Et ideo, fratres charissimi, quia omnes misericordiam volumus, faciamus nobis illam patronam in hoc sæculo, ut nos ipsa liberet in futuro. Est enim in cælo misericordia, ad quam per terrenas misericordias pervenitur. Sic enim Scriptura dicit: *Domine, in cælo misericordia tua* (Psal. xxxv, 6). Est ergo et terrena et cælestis misericordia, humana scilicet et divina. Qualis est misericordia humana? Ipsa utique, ut respicias miseras pauperum. Qualis vero est misericordia divina? Illa sine dubio quæ tibi tribuit indulgentiam peccatorum. Quidquid enim misericordia humana largitur in via, misericordia divina reddit in patria. Deus enim in hoc mundo in omnibus pauperibus et alitur et esurit¹, sicut ipse dixit, *Quandiu fecistis uni ex minimis istis, mihi fecistis* (Matth. xxv, 40). Deus ergo qui de cælo dignatur dare, vult in terra recipere. Quales sumus nos, qui quando donat Deus volumus accipere, quando petit nolumus dare? Quando enim pauper esurit, Christus indiget, sicut ipse dixit, *Esurit enim, et non dedistis mihi manducare* (Ibid., 42). Noli ergo despiciere miseriam pauperum, si vis securus sperare indulgentiam peccatorum. Esurit modo Christus, fratres, in omnibus pauperibus ipse esurire et sitire dignatur; et quod in terra accipit, in cælo reddit. Rogo vos, fratres, quid vultis aut quid queritis, quando ad ecclesiam venitis? Quid utique nisi misericordiam? Date ergo terrenam et accipietis cælestem. Petit a te pauper, et tu petis a Deo; ille buccellam, tu vitam æternam: da mendico, quod accipere merearis a Christo; auli ipsum dicentem, *Date, et dabitur vobis* (Luc. vi, 38). Nescio qua fronte velis accipere quod non vis dare. Et ideo quando ad ecclesiam venitis, secundum vires vestras, qualescumque eleemosynas pauperibus exhibete. Qui potest, afferat argentum; qui non potest, exhibeat vinum. Si nec hoc habuerit, exhibeat esurienti buccellam; si non habet integram, vel qualemcumque particulam: ut impleat illud quod Dominus admonuit per prophetam, *Frange esurienti panem tuum* (Isai. lviii, 7). Non dixit, Da totum: ne forte pauper sis, et amplius habere non possis.

2. *Eleemosyna nobis proficit.* *Cur pauperes permisit Deus.* Et si diligenter attendimus, fratres, hoc ipsum quod Christus in pauperibus esurit, nobis proficit. Ideo enim in hoc mundo Deus pauperes esse permisit, ut omnis homo haberet quomodo peccata sua redimeret. Si enim pauper nullus esset; eleemosynam nemo daret, indulgentiam nemo reciperet. Potuit enim Deus omnes homines divites facere; sed nobis per pauperum miseriam voluit subvenire: ut et pau-

¹ Alcuinus *Hæc vero Domini promissio magnam super nos misericordiam sonat.*

² Melius sane legeretur, a quo pro, qui ab illo. M.

¹ Sic ex Mss. [in omnibus pauperibus et alget et esurit.] (a) Erat in Bibliotheca Patrum Casarii homilia vigesima secunda. De num. 1 vide Appendicis serm. 107, n. 3; 78, n. 5, et 142, n. 3; de num. 2, serm. 306, n. 1; 78, n. 6; 225, n. 4; 245, n. 2, et 270, n. 3; de num. 3, serm. 78, u. 6.

per per patientiam, et dives per eleemosynam possit Dei gratiam promereri. Nobis enim militat inopia pauperum. Denique si sapienter intelligis, et statera cordis tui diligenter appendis; incomparabiliter plus est quod pro paupere recipis, quam id quod pauperi largiris. Attende et vide nummum, et regnum. Quid simile, frater, das pauperi? Das nummum, et a Christo recipis regnum; das buccellam, et a Christo recipis vitam aeternam; das vestimentum, et a Christo recipis remissionem peccatorum. Non ergo despiciamus pauperes, fratres: sed magis eos desideremus, et ultro nos eis ingerere festinemus; quia miseria pauperum medicamentum est divinum, sicut et ipse Dominus dixit: *Veruntamen date eleemosynam, et ecce omnia munda sunt vobis* (Luc. xi, 41); et iterum, *Vendite quae possidetis, et date eleemosynam* (Id. xii, 35). Et per prophetam clamat Spiritus sanctus, *Sicut aqua extinguit ignem; sic eleemosyna extinguit peccatum* (Eccli. iii, 35); et iterum, *Conclude eleemosynam in corde pauperis, et haec liberabit te ab omni malo* (Id. xxix, 15). Faciamus ergo misericordiam, fratres, et Christo adjuvante cautionis suae vinculum teneamus. Illam utique quam supra memoravi, ubi ait, *Date, et dabitur vobis*; et iterum, *Beati misericordes, quoniam ipsi misericordiam consequentur*. Unusquisque secundum vires studeat ne ad ecclesiam vacuus veniat: debet enim aliquid exhibere, qui optat accipere. Qui potest, novo vestimento tegat pauperem: qui non potest, vel vetus porrigat. Qui vero ad ista se non sentit idoneum, porrigat buccellam, suscipiat peregrinum, lectulum faciat, pedes abluat: ut audire mereatur a Christo, *Venite, benedicti Patris mei, percipite regnum: quia esurivi, et dedistis mihi manducare; hospes fui, et suscepistis me* (Matth. xxv, 34, 35). Nemo se, fratres charissimi, de dandis eleemosynis excusare poterit; quando pro calice aquae frigidae mercedem se Christus redditurum esse promisit (Id. x, 42).

5. *Eleemosynarum duo genera*. Et quia, sicut frequenter admonui, duo sunt eleemosynarum genera, unum bonum, aliud melius; unum ut pauperibus buccellam porrigas, alterum ut peccanti in te fratri cito indulgas: ambo eleemosynarum genera implere auxiliante Domino festinemus; ut ad aeternam indulgentiam, et ad Christi veram misericordiam pervenire possimus. Sic enim ipse dixit: *Si dimiseritis, dimittet et vobis Pater vester peccata vestra; si non dimiseritis, nec Pater vester dimittet vobis peccata vestra* (Id. vi, 14 et 15). Et alibi clamat Spiritus sanctus, *Homo homini seruat iram, et a Deo quaerit medelam? in hominem similem sibi non habet misericordiam, et misericordiam petit a Deo* (Eccli. xxviii, 3, 4)? Dicit enim beatus Joannes, *Qui fratrem suum odit, homicida est* (I Joan. iii, 15); et iterum, *Qui odit fratrem suum, in tenebris est, et in tenebris ambulat, et nescit quo vadat; quoniam tenebrae obcaecaverunt oculos ejus* (Id. ii, 11). Et ideo, fratres charissimi, ut aeterna mala possimus evadere, et ad bona perpetua pervenire, duo quae supra dixi eleemosynarum genera, quantum possumus et quamdiu vivimus, et ipsi habere et aliis impondere festinemus; ut securi possimus in die iudicii dicere, *Da, Domine, quia dedimus: nos fecimus quod iussisti; tu imple quod promisisti*. Quod ipse prestare dignetur, qui cum Patre et Spiritu sancto vivit et regnat in saecula saeculorum. Amen.

SERMO CCCVI (a).

De Eleemosyna (b).

1. Qui a stipe largienda dispensentur. Faciendis

¹ Ms. Portarum, *exorabit pro te*. Hic consentit Ms. Claromontanus cum Ms. Portarum.

² Velut Ms. Claromontani collegii: *sicut etiam beatus Joannes*.

(1) Alias, de Tempore 227.

(2) In Appendice hunc primum collocatur. Dubium reliquerant Lovanienses, rejicit post Verhium Viadingus, qui

eleemosynis, fratres charissimi, Charitatem ve tran admonui, et consilium dare praesumpsi. Et licet apud plures, Deo inspirante, profecerit admonitio nostra, timeo tamen ne sint aliqui qui aut minus faciant quam possint, aut nec forte faciant. Sed dicit aliquis: Pauper sum; ideo eleemosynam dare non possum. Ut nullus se pauper excusare posset, Dominus et Salvator noster pro calice aquae frigidae mercedem se redditurum esse promisit (Matth. x, 42). Dicis ergo, Pauper sum. Si nihil amplius habes in substantia tua, quam tibi aut in victu aut vestitu rationali aut mediocri sufficiat, sola tibi potest bona voluntas sufficere. Sed rogo te, diligenter conscientiam tuam interroga, ne forte aliquoties per ebrietatem perdas quod per eleemosynam dare poteras; ne forte per gulam studeas in terra consumere, quod per eleemosynam debueras in caelum recondere; ne forte delicias praeparando, ornamenta ad luxuriam comparando, non habeas quod pro remedio anime tuae possis pauperibus erogare; et cum pretiosas vestes nostrae a tenebris soleant devorari, pauperes nec vilia vestimenta mereantur accipere. Si ergo ista omnia impedimenta non aggravant animam nostram, et hoc solum habemus quod nobis vel nostris sufficere possit; non apparebimus rei, si eleemosynam pauperibus non erogamus. Si vero, ut jam dictum est, frequenter luxuria devorat quod misericordia in caelo thesaurizare poterat; corrigamur dum tempus est, et quod huc usque aut non fecimus, aut forte minus quam oportuit fecimus, implere totis viribus studeamus.

2. *Eleemosynae necessitas et efficacia*. Et ideo, o anima christiana, quae necum audis et legis, adjuva te consilio sanctissimi Danielis: sic enim ait, *Consilium meum accipe, et peccata tua eleemosynis redime* (Dan. iv, 24). Quod consilium si non libenter audieris, ad caelum sine causa pulsabis. O anima, quae intra carneos et fragiles parietes habitas, vigila, ora, pete, quaere, pulsa. Vigila, inquam, petendo, ora quaerendo, pulsa operando. Vigilanti tibi et potenti respondet Dominus, Ecce adsum. Si transieris per ignem, tecum est Dominus tuus, et flamma non ardebit in te: quia *sicut aqua extinguit ignem, sic extinguit eleemosyna peccatum* (Eccli. iii, 33). Si ergo aperueris pauperibus manus tuas, Christus tibi aperiet januas suas, ut paradisi possessor introcas. Si forte putas quod finis mundi tardius veniat, vel tuum considera finem. Ecce paulatim deficit mundus, subtrahuntur omnia bona quae fuerant, et accedunt mala quae non erant. Quotidie quod praedixit Dei sermo, completur; et nec sic homo mutatur. Accipe ergo consilium, dum in manibus tuis habes pretium tuum. Dona tibi de tuo dum tuum est: quia fragile est quod tenes, et caeterorum est quod attendis. Considera quale pro te pretium dederit Dominus tuus: sanguinem fudit. Charum te habuit, quem tam caro pretio comparavit.

3. *Divitis et Lazari pauperis mutatae vices*. Divitis purpurati fuge, frater, exemplum, cujus canes pauper Lazarus suis vulneribus pavit, et micas cadentes temensa divitis non accepit. Sed post non longum temporis intervallum mutatae sunt vices. Pauper beatitudinem emit mendicitate, et dives supplicium facultate. Ille in Abraham gremio ab Angelis elevatur, dives vero ad inferni profunda perducitur; de quo loco vidit dives pauperem, imo jam pauper divitem. Desiderat guttam, qui negaverat micam. Haec ergo cogitent divites, qui facultatibus suis se redimere volunt; ne similia patiantur. Dives fuit ille, de quo nunc loquimur: sunt et hic divites, ad quos nunc lo-

praeter caetera ab Augustino aliena, observat concionatorem epuloni illi de quo Lucae cap. 16 agitur, verba isthaec facere: « clamavit tibi Scriba, et non audisti; propterea non tacuit, apostolus; radieavit, Evangelium tonitruum, etc. Quod quam absurdum sit, nemo non videt. Habet quaedam a Caesario forsita, et a Fausto usurpata. De num. 1 vide Appendixis serm. 113, n. 5; de num. 5, serm. 507, n. 2; de num. 5, serm. 276, n. 5; 78, n. 2.

quimur. Unius sunt nominis; caveant ne sint unius conditionis. Ergo inter divitem purpuratum et Lazarum ulcerosum mutatae sunt vices. Dives perdidit quod habebat; pauper cepit esse quod non erat. Dives ille in saeculo apothecas plenas reliquerat; et in inferno guttam ardens petebat, et impetrare non poterat.

4. *Dives in lingua magis cruciatur. Pro se apud Deum dicit. Ob duritiae culpam causa cadit.* Attendite, fratres. Totum divitis corpus flammis gehennae consumitur, et sola lingua amplius cruciatur. Ideo sine dubio in lingua majorem sentit ardorem, quia per eam superbe loquendo contempserat pauperem. Ipsa enim lingua quae noluerat dicere ut eleemosyna pauperi donaretur, gravius gehennae flammis exurit. Clamavit enim et dixit: *Pater Abraham, mitte Lazarum ut intingat digitum suum, et refrigeret linguam meam (Luc. xvi, 24)*. O dives, quae fronte quaeris guttam, qui noluit porrigere micam? Juste nunc exigeres, si dedisses. O mundi bona, apud inferos mala! Accesserunt ad servitium divitis ignes, et ad obsequium servi tortores. Patitur duros tartarorum ministros. Torquetur, et clamat: O juste et integer iudex, vel secundum peccata mea compensetur supplicia ista, vel contra spatia annorum meorum, quibus habui bona, mala recipiam, aut certe in duplum vel quadruplum! Cur per tot millia annorum me teneri jubes in flamma? Peccatorum meorum sum nexibus alligatus, ne fugiam. Per momenta compungor, ut doleam. Saevit in me ignis, et non parcat; cruciat, et reservat: nec totum est quod punit, cui saevum est quod ignoscit. Post illas lamentabiles voces, potuit ei sine dubio responderi: Quid faciam tibi? Eleemosynas non fecisti, quae peccatorum tuorum poenas exstingerent. Clamavit tibi Scriptura, et non audisti; propheta non tacuit, apostolus praedicavit, Evangelium tonuit; annuntiatum est supplicium impiorum, justorum praemium est repromissum: tu umbras et nebulas saeculi hujus tenere te credens, divina praeccepta velut inanes fabulas respicisti. Interveniunt pro te pauperes, et quidquid petieris, dono. Sed justo iudicio vicem tibi reddo: *Quia iudicium sine misericordia ei qui non fecit misericordiam (Jacobi. ii, 13)*. Non tibi poterit praestare justitia mea, nisi quod mererentur opera tua. Sine causa mortuus in potestate aliena positus clamas, qui in eo tempore quo potuisti, cum me videres in paupere, caecus eras.

5. *Eleemosynae merces proponitur.* Fratres mei, manu Dei formati, magno mecum pretio comparati, audite consilium Domini Dei nostri, implete desiderium pontificis vestri, ut cum ipso accipiatis hereditatem in regno Patris vestri. Ex servo factus es amicus: contemne quod natus es, fac tibi vicem cum Christo. Quare non accipiat partem de substantia tua, qui tibi praemia praeparavit aeterna? Quare non accipiat vel decimum, qui contulit totum? Contra terrenum patrimonium Deus offert caelum: sic enim ait, *Venite, benedicti, percipite regnum; quia esurivi, et dedistis mihi manducare (Ibid., 34, 35)*. Tunc vos, si modo eleemosynas largiter fideliterque fecistis, feliciter dicere poteritis: *Domine, quando te vidimus esurientem, et ministravimus tibi (Math. xxv, 37)*? Quid est hoc, fratres? Convenit fidelis debitor, et creditores excusant? Tunc vobis respondebit Pater, Dominus et amicus, cum quo fecistis caeleste commercium: *Quamdiu fecistis uni ex minimis meis, mihi fecistis (Ibid., 40)*. Nonne ego quae accipi, terrena accepi? Coelestia reddam, dabo aeternum praemium, et ad partem dexteram regnum: non quia non peccastis, sed quia peccata vestra eleemosynis redemistis. Rogo vos, fratres, ut ista recipiantur in animis vestris, et ita proficiant peregrinis; ut ante tribunal aeterni Iudicis, et mihi pro benigna admonitione venia, et vobis pro eleemosynarum largitate aeterna gloria tribuantur: praestante Domino nostro Jesu Christo, cui est honor cum Patre et Spiritu sancto in saecula saeculorum. Amen.

SERMO CCCVII (a).

De similitudine ulmi et vitis, seu, quid sibi invicem conferant dives et pauper

1. *Ulmus divites exhaeret; vitis, pauperes Dei servos. Quid sibi invicem conferant.* Legimus in quodam libro, fratres charissimi, de ulmo et vite propositam nobis similitudinem; quam qui diligenter attenderit, non parvam animae suae aedificationem inveniet. Nam arbor ulmea et vitis satis sibi convenientes esse videntur. Arbor enim ulmea, licet sit amœna et in sublime porrecta, nullum tamen fructum habere probatur. Vitis vero, quamvis sit parva et humilis, fructibus plena esse cognoscitur: qui fructus, nisi qualicumque ligno leventur in altum, in terra putrescunt atque pereunt. Si vero ulmus extendat ramos suos et erigat vitem, et se ornat, et illam de putredine liberat. Quare ista similitudo sit posita, diligenter attendamus. Arbor ulmea significat hominem divitem in hoc mundo. Sicut enim arbor illa sublimis est et amœna et humida, et tamen fructibus vacua: ita et quicumque dives saeculi hujus, quamvis sublimetur honoribus, in multis facultatibus amœnus et jucundus esse videatur; tamen si ad vitem, id est, ad pauperem Christi eleemosynarum suarum brachia quasi ramos piissimos humiliter non expandit, a fructibus aeternae vitae vacuus remanebit. Vitis autem significat servos Dei, abbates, monachos vel clericos spirituales, deo vacantes, et doctrinae jugiter insistentes, et si qui sunt alii similes horum, qui contempto mundo, deo die noctique deserviunt; quo servitio in aeterna beatitudine uberes fructus habere creduntur. Ac sic divites mundi hujus abundant in hoc saeculo, et pauperes Christi in caelo. Quid ergo futurum est, ut nec arbor ulmea sine fructu remaneat, nec vitis in terra putrescat? Hoc enim expedit fieri, ut quomodo arbor ulmea extendit ramos suos, et erigit vel sustinet vitem; sic dives saeculi hujus porrigat ramos suos, id est, manus plenas fructibus agri sui, et sustentet pauperes Christi. Quod si fecerit in hoc mundo, sine dubio ab ipsis pauperibus Christi multipliciter illi repensabitur in futuro.

2. *Quae divitis parci poenae. Qua eum gratia privet tenacitas.* Nec dedignetur dives, aut injuriam sibi aestimet factam, quod arbori comparatus est, si audiat Dominum dicentem, *Arbor bona bonos fructus facit; mala autem arbor malos fructus facit: sed magis timeant illud quod sequitur, Omnis inquit, arbor quae non facit fructum bonum, excidetur et in ignem mittetur (Math. vii, 18, 19)*. Extendat ergo manus suas ad eleemosynas, ut possit evadere aeternas flammis. Omnes ergo divites timeant exemplum illius arboris infructuosae et sterilis, id est, illius qui purpura et bysso induebatur. Arbor enim amœna et sublimis erat in mundo: sed quia ramos misericordiae non expandit ad Lazarum, flammis recipere meruit in inferno, et ab illo petebat guttam, cui negaverat micam (Luc. xvi, 24). Haec ergo cogitavit dives qui se de rebus suis, dum suae sunt, redimere noluit; ut non faciant talia, ne talia patiantur. Dives fuit de quo loquimur; sunt et aliqui divites ad quos nunc loquimur. Unius sunt nominis; caveant ne sint unius conditionis. Cum haec ita sint, si illi qui divites sunt, aridas et contractas manus habuerint ad eleemosynas faciendas, et quibuscumque servis Dei, vigiliis, lectionibus vel orationibus insistentibus quae sunt corpori necessaria dare noluerint; efficiuntur velut ulmus sterilis, quae vitem sustinere dissimulat. Et cum dives pauperibus Christi nihil dederit, necessitate in opere terreno plus quam solebant excreantur. Et dum mun-

¹ Alias, *faciendum?*

² Forte, *necesse est ut.*

(a) Caesario adscribitur in veteri codice Carthusiae Portarum, estque in Bibliotheca Patrum bonilla h. s. v. vigesima quarta. De num. 2 vide Appendixis serm. 200, n. 3: de num. 5, serm. 142, n. 6; 77, n. 1; 77, n. 3; 78, n. 5, et 265, n. 2.

danis actibus occupantur, orationi, lectioni, jejuniis et vigiliis minus insistant; necesse est ut fructus illorum, quomodo vitis, in terra jaceant, et ex parte aliqua minuantur; ac sibi tantum sufficiant, et nihil divitiibus largiantur. Beatus enim apostolus Paulus, dum divites mundi hujus pro sustentandis Christi pauperibus admoneret, quasi de vite loquebatur ad arborem, id est, pro Christi pauperes loquebatur ad divitem: *Vestra*, inquit, *abundantia illorum inopiam suppleat; ut et illorum abundantia vestrae inopiae sit supplementum* (II Cor. viii, 14). Quam rem ut omnes intelligent, apertius insinuare debemus.

3. *Commercium divites inter et pauperes. Domestici fidei.* Divites mundi abundant in hoc saeculo pecunia; pauperes Christi in caelo, vita aeterna: eroga ergo divites in mundo pecuniam, ut recipiant in caelo vitam aeternam. Divites mundi frumentum, vinum et oleum in horreo vel in cellario copiose reponunt; pauperes Christi orando, vigilando, jejunando spiritualia thesauros in caelo recondunt: faciunt ergo sibi quoscumque servos Dei divites hujus mundi de terrena facultate participes; ut illi eos sibi in caelis thesauro faciant coheredes. Divites mundi hujus, dum aliquoties nimium se terrenis actibus obligant, quantum illos oportet vigilare, legere, et orare vel jejunare non possunt (unde timendum est ne forte aut pro peccatis minus offerant, aut non tantum quantum expedit, in thesauro caelesti reponant); pauperes Christi his fructibus Deo jugiter vacando exuberant: non ergo sint pigri divites ad eroganda terrena, si cupiunt habere caelestia. Christus enim qui omnibus hominibus munera sua largitur, in suis pauperibus egere et esurire et algere dignatur. Nemo ergo dubitet dare pauperibus; quia manus pauperis gazophylacium est Christi: quod in terra accipit, in caelo reponit. Sic et ipse Dominus dixit: *Quando fecistis uni ex minimis istis, mihi fecistis* (Matth. xxv, 40). Audiamus Apostolum dicentem, *Qui parce seminat, parce et metet* (II Cor. ix, 6): et post pauca, *Operamini quod bonum est ad omnes, maxime autem ad domesticos fidei* (Galat. vi, 10). Qui sunt domestici fidei, fratres, nisi clerici, boni monachi, et quicumque alii servi Dei impedimenta hujus mundi fugientes. Deo vacantes, lectionibus et orationibus insistentes? Omnibus quidem potentibus, secundum quod possumus, dandum est: servis autem Dei, qui petere a nobis erubescunt, etiam si non petierint ingerendum est. Ita ergo agere studeamus, fratres charissimi; ut ab auditu malo securi esse possimus. Qui erit auditus malus? *Discedite a me, maledicti, in ignem aeternum, qui preparatus est diabolo et angelis ejus; qui esurivi, et non dedistis mihi manducare* (Matth. xxv, 41, 42). Rogo vos, fratres, nolite hoc otiose et negligenter audire: sed totis viribus Deo auxiliante contendite, ut nec aliena rapiatis, et de propriis Christi pauperibus abundantius erogetis; corde compuncto jugiter cogitantes, et vobismetipsis invicem colloquentes, Si in ignem mittitur qui non dedit sua; putas ubi mittendus est qui tulit aliena? Non ergo ad nos propter avaritiam illa vox tremenda et terribilis dirigatur, *Discedite a me, maledicti, in ignem aeternum*: sed magis propter eleemosynam, illam desiderabilem vocem audire mereamur, *Venite, benedicti, percipite regnum quod vobis paratum est ab origine mundi: quia esurivi, et dedistis mihi manducare; sitiivi, et dedistis mihi bibere* (Ibid., 34 et 35): necnon et illa magis mittentis Domini vox ad nos feliciter dirigatur, *Euge, serve bone et fidelis, intra in gaudium Domini tui* (Ibid., 25), praestante Domino nostro Jesu Christo, cui est honor et gloria in saecula saeculorum. Amen.

SERMO CCCVIII (a).

Admonitio per quam ostenduntur tria genera eleemosynarum, quibus peccata absque labore redimi possunt.

1. *Facilia Deus providit peccatorum remedia. Ideo*

(a) In Bibliotheca Patrum homilia est Casarii nona, ipsius domine in nostris etiam manuscriptis praenotata. De nu. n. 1

egent alii, alii abundant. Ut hi misericordiam, illi patientiam sanantur. Pius et misericors Dominus, fratres charissimi, multis modis occasiones vel opportunitates providere dignatur, quibus possimus sine grandi labore ac difficultate peccata nostra redimere. Nam quos videt pro peccatis suis ad jejunandum virtutem non habere, et a carnibus vel a vino abstinere non posse, vendere etiam substantiam suam, et pauperibus erogare. Pauperum inopiam providet, et abundantiores fructus tribuit: ut dum superflua sua pauperibus largiuntur, peccatorum indulgentiam consequantur. Quid tam pium ac delegatum, quid tam facile et in promptu positum potest esse, fratres charissimi, quam de hoc quod amplius quam opus est tibi Deus dignatus fuerit dare, eleemosynam dando studeas peccata tua redimere? Non hoc jubet Deus, ut ea quae tibi vel tuis necessaria sunt debeas erogare: de quibus etiam Apostolus dicit, *Non ut aliis sit refrigerium, vobis autem tribulatio* (II Cor. viii, 13). Superflua non ille tibi indiget expendere, sed tibi vult in aeterna beatitudine conservare. Nam et pauperes ideo esse voluit, ut divites haberent quoniam peccata sua redimerent. Potuit enim Deus omnem hominem divites facere; sed divitiis voluit locum misericordiae providere. Non enim pro suo merito pauci divites plus colligunt quam illis opus est: et multi pauperes non colligunt nec quod ipsis necessarium est. Hoc enim, sicut jam dixi, divinae misericordiae artificium est; ut dum pauperes patienter egestatem tolerant, indulgentiam peccatorum accipiant, similiter et divites dum superflua misericorditer erogant, et a peccatis se redimant, et ad aeterna premia perveniant.

2. *A superfluis erogandis excusatio nulla. Nec inde ditandi filii. Cum nostra non sint.* Considerate, fratres charissimi, et videte quia nulla excusatio nobis potest remanere, per quam dicamus peccata nostra non potuisse redimere. Potes forsitan dicere quod carnem tuam jejuniis ac vigiliis non possis alligere, a vino vel a carnibus non valeas abstinere: numquid potes dicere quod ea quae tibi amplius quam opus erat Deus dedit, non possis pro peccatis tuis pauperibus erogare? Sed tu forte respondes et dicis: Ex eo quod mihi Deus amplius dederit quam opus est, volo filiis vel filiabus meis argentum emere, ornamenta pretiosissima comparare. Cui ego respondeo: Ornamenta quidem emis, sed peccata non redimis. Et quia non solum decimae non sunt nostrae, sed Ecclesiae deputatae; verum quidquid amplius quam nobis opus est a Deo accipimus, pauperibus erogare debemus: si quod eis deputatum est, nostris cupiditatibus vel vanitatibus reservamus, quanti pauperes in locis ubi nos sumus, fame vel nuditate mortui fuerint, noverimus nos rationem de animabus illorum in die iudicii reddituros.

3. *Eleemosyna altera, inimicis indulgere. Haec omnibus facilis.* Est adhuc aliud genus eleemosynarum, de quo possumus sine ullo labore peccata nostra redimere. Si enim ita sit pauper, ut nec aurum habeat, nec frumentum, nec vinum vel oleum, nude corporalem eleemosynam faciat; quia non potest fieri ut ab aliquibus hominibus non patiantur injuriam, tota corde omnibus inimicis suis indulgeat, et nullum peccatum remaneat quod ejus conscientiam mordeat, et securus in oratione dominica dicat, *Dimitte nobis debita nostra, sicut et nos dimittimus debitoribus nostris* (Matth. vi, 12): et implebitur in eo illud quod Christus in Evangelio promittere dignatus est, dicens, *Si dimiseritis hominibus peccata eorum, dimittet vobis Pater caelestis peccata vestra* (Ibid., 14); et illud, *Date, et dabitur vobis, dimittite, et dimittetur vobis*

vide Appendixis serm. 281, n. 1; 303, n. 2: de num. 3, serm. 223, n. 3; 271, n. 3; 270, n. 4; 277, n. 5: de num. 5, serm. 271, n. 5: de num. 4, serm. 78, n. 6; 303, n. 3: de num. 5, serm. 270, n. 5; de num. 6, serm. 270, n. 2; 277, n. 5.

¹ Forte, delicatum.

(Luc. vi, 57 et 58). Videte, fratres charissimi, quia sicut et in illa alia, de qua prius diximus, ita et in hac eleemosyna nullus potest invenire unde se valeat excusare; nec aliquam rationem dare poterit, quod eam adimplere non possit. Ista enim eleemosyna, per quam in nobis peccantibus veniam damus, non de cellario, non de horreo vel de agello¹, sed de cordis thesauro profertur, de quo ipse Dominus dixit: *Bonus homo de bono thesauro cordis profert bona* (Matth. xii, 35). De illis ergo quæ supra diximus, id est, auro, argento, frumento, vino et oleo multi se possunt pauperes excusare: illam vero eleemosynam quæ de corde profertur, qua fronte aut qua conscientia illus homo se dicturus est habere non posse?

4. *Eleemosynam quæ de corde profertur, nemo dicat se habere non posse.* Et ideo quia non habemus unde nos excusare possimus; cui Deus amplius dederit quam illi opus est, de superfluis redimere peccata sua festinet: ille vero qui captivos redimere et pauperes pacere vel vestire non prævalet, contra nullum hominem odium in corde reservet, et inimicis suis non solum malum pro malo non reddat, sed etiam diligat et pro eis orare non desinat. Certus de promissione vel de misericordia Domini sui, libera conscientia ante tribunal Christi dicere poterit, Da, Domine, quia dedi; dimitte, quia dimisi: ea tamen conditione, ut posteaquam talibus eleemosynis cøperit peccata sua redimere, quia nunquam illi deerunt minuta peccata quæ quotidie redimat, erimina capitalia non admittat, propter illud quod scriptum est, *Qui baptizatur a mortuo, et iterum contingit mortuum, quid proficit lavatio ejus* (Eccli. xxxiv, 30)? et illud, *Sicut odibilis fit canis quando revertitur ad vomitum suum, ita peccator est quando revertitur ad peccatum suum* (Prov. xxvi, 11).

5. *Eleemosynarum tertium genus. Bona voluntas charitas.* Sed dum duo ista genera eleemosynarum invenire videmur, forte dicit aliquis: Ecce ego nec terrenam substantiam habeo quam possim pauperibus erogare, nec ab aliquo injuriam patior, cui indulgentiam dando possim peccata mea redimere: quid facturus sum, qui nec ista habeo, nec jejunare a vino, vel a carnibus valeo abstinere? Qui enim ista dicit, poteram ei respondere, falsum esse quod conatur asserere; quia nullus homo in hoc mundo invenitur, qui nunquam ab aliis injuriam patiatur. Tamen acquiescamus ista esse ut asserit (a): sic tamen acquiescamus, ut ei demonstremus esse adhuc tertium eleemosynarum genus, quod ita omnes excusationes possit excludere, ut nullus unquam inveniat quod ei possit opponere. Ecce dixisti te nec abundanter frumenta colligere, unde victum aut vestitum possis pauperibus dare; nec injuriam sustinere, quam inimicis debeas indulgere: et ideo dubitas quod non habeas unde possis peccata tua redimere. Accipe ergo et fideliter tene præclarum ac præcipuum tertium genus eleemosynarum. Sit in te bona voluntas, omnes homines dilige sicut te ipsum, pro omnibus ora, et hoc illis desiderata quod et tibi: et clamatur tibi ab Angelis, *Pax hominibus bonæ voluntatis* (Luc. i, 11). Et quia bona voluntas ipsa est charitas; si illam habere volueris, impletur in te quod scriptum est, *Charitas operit multitudinem peccatorum* (I Petr. iv, 8). Agnosce ergo quia sublata est omnis excusatio vel contradictio tua. Non enim poteris dicere quod bonam voluntatem habere non possis: quia potest fieri quod non velis; nunquam tamen probare poteris quod non possis.

6. *Quæ et quando ob stipem sequestranda.* Et ideo tanta beneficia et tam præclara medicamenta Domini et Salvatoris nostri non negligenter, sed fideliter

accipere et custodire cum ipsius adjutorio laboremus: ut non solum indulgentiam peccatorum accipere, sed etiam ad æterna mereamur præmia pervenire. De illis duabus eleemosynis quæ secundo vel tertio posite sunt, est unum ut in nobis peccantibus dimittamus, ut pro inimicis nostris oremus, ut eos toto corde diligamus; et aliud ut per bonam voluntatem et veram charitatem, quæ operit multitudinem peccatorum, in nobis Deum propitium fieri laboremus: ita aperta est ipsa admonitio, ut expositor omnino non egeat. Illam vero eleemosynam, quam primo loco posuimus, per quam ex eo quod nobis Deus amplius dat quam opus est, et peccata redimere, et præmia æterna nobis possumus inspirante Domino præparare, consilium meum si vultis audire, cum gaudio illam et cum lætitia poteritis, Deo auxiliante, perficere. Quoties aut messes aut vindemias colligitis, et vestras et omnium qui ad vos pertinent computate expensas, simul etiam et illud quod in fisco daturi estis; et id quod vobis superesse cognoscitis, quia non vobis proprie datum est, sed, sicut jam dictum est, dispensandum per vos pauperibus transmissum est, aut totum, aut quantum Deus cordi vestro inspiraverit, sequestrate, et sic sit apud vos, quomodo si hoc jam in manu Dei obtuleritis. Hoc si, secundum quod credimus, fideliter facere volueritis, venientibus captivis et pauperibus non solum non exasperatur aut contristatur animus vester, sed etiam lætificatur et gaudet; dum ea quæ pro amore Dei necessitatibus pauperum deputastis, cum summo desiderio expendere festinatis, et impletur in vobis illud quod scriptum est, *Milarem datorem diligit Deus* (II Cor. ix, 7): et illud, *Qui dat pauperibus, nunquam egebit* (Prov. xxviii, 27): et illud, *Sicut aqua exstinguit ignem, sic eleemosyna exstinguit peccatum* (Eccli. iii, 33): et quod in Evangelio Dominus dixit, *Verumtamen date eleemosynam, et ecce omnia munda sunt vobis* (Luc. xi, 41). Quod ipse præstare dignetur, qui cum Patre et Spiritu sancto vivit et regnat Deus in sæcula sæculorum. Amen.

SERMO CCCIX (n).

Admonitio ad eos qui sic eleemosynas frequentius faciunt, et tamen rapinas exercent et adulteria committunt.

1. *Eleemosyna sola non sufficit ad delenda crimina. Inanis est si non vitentur peccata.* Rogo vos, fratres charissimi, diligentius considerate, et quantum potestis expavescite vel cavete, ne vobis ille crudelis humani generis inimicus ita subrepat, quomodo solet incautos et negligentes iniqua calliditate decipere. Nam aliquibus homicidis, raptoribus et adulteris vanam securitatem ingerit; ut cum crimina quotidie committant, credant quod ea quotidianis eleemosynis redimant, putantes quod Deus corruptorum more judicium pecuniam accipiat, et peccata dimittat. Accipit plane pecuniam, et eleemosynis delectatur; ea tamen ratione, ut unusquisque peccator, quando offert Deo pecuniam suam, simul offerat et animam suam. Nam rogo vos, fratres, quæ justitia est, ut aliquis criminosis pecuniam suam per eleemosynam Deo offerat, et animam suam diabolo per luxuriam tradat? in pecunia imaginem imperatoris offerat Deo, et in se ipso imaginem Dei tradat diabolo? Non ita Dominus præcipit in Evangelio. Cum enim dicit, *Reddite quæ sunt Cæsaris, Cæsari; et quæ sunt Dei, Deo* (Matth. xxii, 21); quid aliud dicere videtur, nisi ut quomodo in solido imaginem Cæsaris Cæsari, sic in vobis ipsis reddatis imaginem Dei Deo. Nam quamlibet largas eleemosynas aliquis tribuat; si

(a) Hujus partem non exiguam reperies in homilia tertia octava. Sed totum Cæsari esse probat stilus et veterum librorum auctoritas. In Bibliotheca Patrum est homilia hujus sexta decima. De num. 1 vide Appendicis serm. 55, n. 2; 157, n. 2; 274, n. 4; 35, n. 2; Augustini serm. 9, n. 18: de num. 5, serm. 257, n. 5; 297, n. 7; 274, n. 4: de num. 4, serm. 289, n. et; 288, n. 3 et 6; 286, n. 3 et 9; 45, n. 5.

¹ Ms. Claromontanus, vel de sacello: lege, saccello.

(a) Morel legendum censet, ita esse ut asserit. Vld. Element. Critic. pag. 305. A.

capitalia crimina non devitat, timeo, et vix timeo ne forte falsa securitate se decipiens, et pecuniam perdat, et peccata non redimat. Nemo ergo putet quod quotidiana adulteria eleemosynæ quotidianæ consumant.

2. *Vitam mutare vel tolerare. Quid efficiat eleemosyna, si vita non mutetur.* Aliud est enim mutare vitam, aliud tolerare vitam. Vitam tolerare¹ est minuta peccata, sine quibus esse non possumus, eleemosyna quotidiana redimere: mutare vitam est a capitalibus criminibus abstinere. Tunc enim, sicut jam supra dixi, largior eleemosyna animam liberat, si criminosis mortifera peccata jam deserat². Si vero, sicut jam supra dictum est, substantiam suam tribuat Deo, et animam suam offerat inimico; impletur in eo quod scriptum est, *Qui baptizatur a mortuo, et iterum contingit mortuum, quid proficit lavatio ejus* (Eccli. xxxiv, 30)? et illud quod Petrus apostolus clamat, dicens, *Si enim effugientes coinquinationes mundi, his rursum impleti superantur, facta sunt eorum posteriora deteriora prioribus* (II Petr. ii, 20). Considerate, fratres, quia beatus Petrus hoc peccatoribus contestatur, quod si posteaquam redimere peccata cœperint, iterum ad criminum volubra redierint, efficiunt eorum posteriora pejora prioribus: et continget eis illud quod idem apostolus Petrus adjungit et dicit, *Canis reversus ad vomitum suum, et sus lota in volubro luti* (Ibid., 22). Quam rem terribilius et apertius etiam Salomon admonet, dicens: *Sicut canis odibilis est quando revertitur ad vomitum suum; sic peccator quando revertitur ad peccatum suum* (Prov. xxvi, 11). Quod et ipse Dominus in Evangelio confirmat: *Ecce, inquit, jam sanus factus es: noli peccare, ne quid tibi deterius contingat* (Joan. v, 14). Quod denuo Salomon contestatur et clamat: *Fili, peccasti, ne adjicias iterum; sed et de pristinis deprecare ut tibi remittantur* (Eccli. xvi, 1). Quam rem non de minutis peccatis, sine quibus esse non possumus, sed de capitalibus criminibus dixisse manifestum est. Unde etiam in Evangelio scriptum est: *Cum exierit spiritus immundus ab homine, vadit per loca arida, et quærit requiem, et non invenit. Post hæc revertitur, et invenit domum suam unde exierat mundatam; et ducit secum septem spiritus nequiores se, et erunt novissima hominis illius pejora prioribus* (Matth. xii, 43-45). Hoc enim illis contingit, qui per eleemosynam crimina capitalia redimere conantur, sed iterum per luxuriam coinquinantur³: quomodo eleemosyna mundat, sic luxuria sordidat. Nam si aliquis stolam suam frequenter abluat, et iterum atque iterum in lutum demergat; nescio qua fronte illam induere in aliqua festivitate præsumat: præcipue cum de Christo Apostolus clamet, *Aptavit sibi Ecclesiam non habentem maculam aut rugam* (Ephes. v, 27). Si cum macula et ruga intrare in vitam æternam nemo poterit; qua conscientia capitalibus criminibus oppressus aliquis intraturum se esse in eam confidit, nisi se emendando et eleemosynas dando mundaverit?

3. *Si mutetur, multum prodest.* Et hoc quod suggero, fratres charissimi, diligenter attendite, ne forte aliquis male intelligens, credat me dicere quod eleemosyna non possit prodesse peccatis. Absit hoc a nobis, fratres. Non solum prodesse credimus, sed et multum prodesse fatemur: ea tamen conditione, ut qui eleemosynas pro peccatis suis erogat, crimina capitalia exercere jam desinat; sic eleemosynam faciat jubente Domino⁴, ut dedignetur servire peccato. De qua re aliquam similitudinem Charitati vestre insinuare volo. Rogo vos, fratres, numquid aliquis

nostrum vult ut servus suis sic illi pro opere suo mercedem reddat, ut tamen inimicis suis jugiter serviat, et nunquam de illorum societate discedat? Certum est quod hoc nescio si ullus homo sustinere prævaleat. Quod ergo non vis pati a servo tuo, non est justum ut facias Domino tuo. Et ideo, sicut sæpe jam diximus, quando pauperibus erogamus pecuniam, Deo offeramus animam nostram⁵, ubi est et cor nostrum. Propterea Deus nos hortatur, ut per eleemosynam pauperum thesaurizemus in cælo; ut ibi sequatur cor nostrum, quo præmittimus thesaurum nostrum (Matth. vi, 20, 21); et sacerdos dicente, *Sursum corda, cum secure conscientia respondeamus, nos habere ad Dominum.*

4. *Incontinentia reprehenditur. Quam frequens putatur vis licere, non feminis.* Sed dicit aliquis: *Juvenis sum; et ideo voluptatem vinocæ et libidinem superare non possum. Si te non potes continere, audi Apostolum dicentem, Melius est nudere quam iri* (I Cor. vii, 9). Cum enim uxorem ducere liceat, et concubinas habere vel adulterium perpetrare non liceat; quare vis exercere quod non licet, et non vis habere quod licet? Nullus magis illicita vitare debet, quam qui respuit quod licet. Vere dico, fratres, quia hoc secundum Dominum nulli licuit aliquando, nec licet, nec unquam licebit. Sed, quod pejus est, ita peccata ista in consuetudinem missa sunt, et tanti sunt qui illa faciunt, ut jam quasi ex licito fieri credantur. Si enim nullus est vir qui sponsam suam velit ante nuptias adulterinum habere concubitum, sed omnes homines virgines uxores accipere volunt; qua fronte, qua conscientia ante nuptias concubinas habere non erubescunt? Qua fronte uxorem integram vult invenire, cum ipse sit corruptus? Si enim secundum Scripturam divinam, *Anima quæ peccaverit, ipsa morietur* (Ezech. xviii, 20); quomodo aliquis vivam conjugem vult accipere, cum ipse sit mortuus? Sed sicut jam dixi, mala et pessima ista consuetudo ita a pluribus sine aliquo Dei timore committitur, ut hoc nec peccatum esse credatur. Sed forsitan aliquis putat licere hoc visis, et feminis non licere: ut enim visis liceat, sicut jam dixi, peccantium obtinuit multitudo. Nam in populo christiano, quidquid feminis non licet, nec visis unquam aut licuit aut licebit. Unde quicumque hoc se fecisse cognoscunt, rogo ut non mihi sed sibi potius irascantur, et magis de sua correctione, quam de nostra obloquutione vel persecutione studeant cogitare: ut cum dies judicii venerit, etsi coronam non merentur accipere, vel peccatorum indulgentiam consequantur, Amen.

SERMO CCCX (a).

De Eleemosynis (b)

1. *Eleemosynæ efficacia. Si tamen de alieno non fiat. Hunc de rapinis largientes ad judicium sistuntur.* Remedia peccatorum, fratres, medicina est eleemosynarum. *Eleemosyna enim a morte liberat, et non patitur hominem ire in tenebras* (Tobiae iv, 11). Patrociniatur in die judicii homini, ut flammam æternam non timeat, sicut Jacobus in Epistola sua dicit, *Superexaltat misericordia judicium; et Judicium sine misericordia illi qui non fecit misericordiam* (Jacobi ii, 13). Sed talis debet esse ipsa misericordia, fratres, quæ suscipiatur, non quæ repellatur; quæ peccata purget, non quæ animam gravet; de bono, de justo labore, de propria facultate, et non de pauperis egestate. Fratres, non

¹ Post verba, *offeramus animam nostram*, additur in eodem manuscripto, a secunda manu, sed antiqua, *ut ubi est thesaurus noster, ibi esse possit et cor nostrum. Quare enim Deus a nobis pecuniam quaerit? Ideo utique, quia acui quod illam a tua diligimus, et de ipsa jugiter cogitamus, et ubi est pecunia nostra. Quæ verba nec superflua videntur, nec a Cæsario aliena.*

(a) Alias, 47 ex Homiliis 50.

(b) In Appendice nuac primam collocatur. Erat Lovaniensis ambiguis, Verlino autem et Vindingo falsus. Falsitas certe ex stilo satis manifestæ est.

¹ Ms. collegii Claromontani et Colbertinus Ms., hic et supra, colorare.

² Ms. l., largior eleemosyna erit (forte proderit), si cum oblata pecunia animam Deo obtulerit. Si vero, etc.

³ Ms. collegii Claromontani, et iterum ad eadem crimina revertuntur: quomodo, etc.

⁴ Idem Ms., jam desinat; et sic eleemosynam faciat jubente Domino.

vult Deus hominem a misericordia cessare, nec libenter aspicit Deus quemquam de fraudibus dantem: sicut Salomon propheta dicit, *Honora Dominum Deum tuum de justis laboribus tuis* (Prov. iii, 9). De justis laboribus jussit dari; de injustis vero rapinis prohibuit dari. Sed cum judicare cœperit Deus, dicturi sunt hi qui de fraudibus vivunt, et de spoliis miserorum elemosynas faciunt: Domine præcepta tua servavimus, et in nomine tuo misericordias fecimus; pauperes pavimus, nudos operuimus, et peregrinos hospitio recepimus. Quibus dicitur est Deus: Quod dedistis dicitis; quod rapuistis quare non dicitis? Quos pavistis memoramini; quare non recordamini quos necastis? Quos operuistis, gaudent; et quos exspoliastis, plangunt. Quos hospitio recepistis, retinetis; et oblitus estis quantos de suis habitaculis exclusistis? Ego, ego misericordiam fieri jussi; fraudes et rapinas exrecari non mandavi. Unus repletur panibus, quem de rapinis satiasti, et benedixit Deum¹; non te, sed Deum. Quem necasti, ille miser necatus ingemuit, et exaudivit gemitum ejus qui vidit quod feceris ei. De malo acquiris, et gaudes; rapis et lataris: pauper rogat, et contristaris; prandium paras, et des ad tuum prandium vocas, qui tibi vicem rependant. Ornas convivium, ne quid desit, et cum amicis tuis epularis; et ante januam tuam rogantiem pauperem non audis. Tu diversis bonis reperis; et egentem non miseris. Multis opulis ditentus, et multo vino sopitus, pauperem rogantem contemnis. Oblitus es dictum prophete dicentis, *Qui, inquit, averterit aurem suam ab egno, et ipse invocabit Dominum: et non exaudivit eum* (Prov. xxi, 15)? Inclina aurem tuam, audi egentis vocem et fame percutis; ut et tuam vocem Deus exaudiat tribulantis. Da de quo tibi donare dignatus est Christus. Ipse te divitem fecit; ideo redde illi quod suum est. Ipse se dicit accipere quod pauperibus datur, sibi collatum elamat quod in corde pauperis fuerit seminatum; sicut in Evangelio dicit, *Facite vobis amicos de mammona iniquitatis, qui recipiant vos in æterna tabernacula* (Luc. xvi, 9). Ecce habes, christiane, æternum tabernaculum, si dederis pauperibus victum. Si quid das, illic transmittis, tibi in futuro reponis: non unde carnaliter satureris, sed unde spiritualiter glorieris; non unde ventrem repleas, sed unde flammam extinguas: quia scriptum est, *Elemosyna a morte liberat, et non patitur hominem ire in tenebras*.

2. *Iram Dei avertit misericordia. Omnia sunt Dei dona. Cur aliis plus, aliis minus dedit.* Misericordia est enim, fratres, quæ iram Dei avertit, a peccatis redimit, ignes futuros extinguit; sicut Salomon propheta dicit, *Sicut aqua extinguunt ignem, sic elemosyna resistit peccatis* (Eccli. iii, 35). Da ergo egenti, confer non habenti, succurre fame percuti. Crudele est ut de quo habes, non des ei quem scis non habere. Grave est ut de tua abundantia non sustententes egentis inopiam. Unde semper flagellamur in fructibus: quia bene egentibus non facimus. Revera si consideres, homo; unde damna, unde calumnia; nisi hinc de sterilitate vestra? Tu non das indigentem quod potes, quod te non gravat; venit una calumnia, perdis et quod non habes. Ventre pleno ambulas; et vacuum pauperis ventrem non consideras. Bene est tibi de bonis Dei, nihil indiges, honestis vestibus uteris; et nudum et trementem frigore non vestis. Si tibi dicat Deus: Te ipsum ego feci, quod vivis meum est, quod habes ego dedi; et ingratus es. Aufero quæ dedi, nego quod donavi, dimitto te quem feci; et sine me vive, si potes. Plus tibi dedi, ut haberes unde pauperi dares; pauperi non dedi ob hoc, ut te probarem: non quia ambobus non habui unde darem, sed per pauperem te volui probare. Ego sum qui divitem et pauperem feci, prærogatorem te constitui in bonis meis. Fac misericordiam; quia nihil perdes, et me qui tibi dedi, non offendes. Da, quid dubitas? quia si dederis, ego plura dabo. Quid tibi soli vindicas, quod ambo-

bus dedi? quare tu solus comedis, quod ambobus creavi? Quasi tuo labori hoc assignas, aut tuum esse putas? Aufero auxilium meum, habe laborem tuum; aufero misericordiam meam, et tunc apparebit miseria tua.

3. *Inanis est ararorum providentia. Nulli deest divina. Nostra non sunt quæ habentur.* Ad hæc quid diciturus es, miser? Miser es, qui miserum non vides, uteris solus bestiis, pecoribus, animalibus, avibus, serpentibus. Communis est cibus; et tu homini denegas victum? Sed, credo, ideo non das, ne dando finias, ne prærogando delicias. Qui hæc consideras, finem vite tue non consideras? Etsi pecunia non finitur, vita tamen finitur; et quando non speras, ad te venit. Sic non consideravit ille dives, qui in abundantia torquebatur, et quasi de inopia quærebatur. *Quid faciam*, inquit, *quomodo habeo ubi fructus meos congregem?* Et audivit vocem Domini dicentis, *Stulte, anima tua hac nocte auferetur a te; quæ præparasti, cujus erunt* (Luc. xii, 17, 20)? O vanitas hujus divitis! Nescit si vivat, et de fructibus cogitat; nocte moriturus, fabricare disponit. Ecce audisti et tu, christiane, quid timeas. Fac misericordiam. Quid dubitas? Non te deserit, qui te prærogatorem constituit. Ipsius est enim vox in Evangelio arguentis incredulos et dicentis, *Considerate volatilia cæli, quoniam non seminant neque metunt, quibus non sunt cellaria; et Pater vester cælestis pascit illa* (Matth. vi, 26). Si quæcumque habes, tua esse dicis; si potes, constitue propter fures in domo tua vigiles, fode foveas, absconde divitias, fac tibi loculos et arceas ubi reponas, contra Dei voluntatem tene, habe, vive, si potes. Ergo, fratres, faciamus misericordiam, pascamus esurientes, nudos operiamus, et peregrinos hospitio recipiamus. Bene ergo facientes non deficiamus, et tempore suo metemus vitam æternam in sæcula sæculorum. Amen.

SERMO CCCXI (a).

De Elemosyna (b).

4. *In judicio nullam incurrit perniciem, qui comparaverit elemosynis pietatem.* Felix operarius cultor elemosynarum, eo quod ex horreo suo comparaverit cælum, et panem esurientibus dans, delictorum suorum presserit incendium: cui propheta tale exhibet testimonium, et patronum habet Spiritum sanctum in causa. Talis operarius felix vivit, et securus jam moritur, cum quo ambulat patrimonium immortale. Horrem, in quo debitorem fecerit Dominum, dum pascit alterum, dando accipit ipse. Modico panis comparavit vitam cælestem, se faciens hæredem. In die judicii nullam poterit incurere perniciem, qui comparaverit elemosynis pietatem. Cui propheta tale exhibet testimonium, *Salva eum et vivifica eum, Domine* (Psal. xl, 3), O duplex propheta: beneficium! Salvat pariter, et commendat ut salvetur, quia et ipse salvavit; ut vivificetur, quia et ipse vitam poscenti donavit in terra. Beatus est iste, dum usque sic currit in cælum¹. Sed ne aliquando vacet in illo vite beneficium, festinet ad premium magnum, dimittat et in sæculo testimonium, quo dicit, *Beatus qui intelligit super egenum et pauperem, in die mala liberabit eum. Dominus* (Ibid., 2). Et iterum Isaias dicit, et sic testatur: *Solve, inquit, omnem nodum injustitiæ. Solve suffocationes impotentium commerciorum, dimitte quasatas in requiem, et omnem consummationem injustam dissipa. Frange esurienti panem tuum, et egenum sine tecto induc in domum tuam. Si videris nudum, vesti; et domesticos seminis tui ne despicias. Tunc erumpet temporaneum lumen tuum, et vestimenta tua cito orientur², et præbit ante te justi-*

¹ Mss., *Beatus est iste dominus qui sic currit in cælum.*

² Fr., *et sanitas tua citius orientur.* At Lov., *et sanitates tue cito orientur.* M.

(a) Alias, 30 ex Homiliis 50.

(b) In Appendice nuac primum collocatur. Ex illis est qui Lovaniensibus dilii manserunt, et postea Verliani et Vindoburg sententia rejecti sunt.

¹ Sic Mss. At editi, *benedictet Dominus.*

tia, et claritus Dei circumdabit te. Tunc exclamabis, et Dominus exaudiet te; dum adhuc loqueris, dicit, Ecce adsum (Isai. LVIII, 6-9).

2. Misericordia perfecta est, non exspectare rogantem. Sic erga nos agit Deus. Sic egit et Christus. Perfecta ergo est misericordia, fratres charissimi, ut ante occurratur esurientibus, quam roget aliquando mendicans. Non est enim perfecta pietas quæ precibus extorquetur. Sed si taceat mendicans, loquitur pallor in facie, pene lassus¹, fessus et elisus, nusquam suspectus². Festina pietate succurrere, ne audias rogantem, ne quod debetur Domino vindices tibi. Imitare Deum tuum, qui solem suum oriri facit super bonos et malos, et pluit super justos et injustos (Math. v, 45): et ecce veniet tibi pluvia antequam roges, descendet ubertate nocte, dum stertis; dum adhuc in lecto es, ex præcepto vigilat dies, excubant elementa, fructus te nesciente effunduntur. Jactat cælum, et parturit terra: tot cellaria messium, dum nescimus, sic accipimus, et tantas opes comedimus, antequam rogemus. Et tibi, homo, modicus est ipse panis; et precibus vendis? Non rogaverunt quatuor millia Jesum in deserto septem panes et paucos pisces, ut infinita agmina pranderent, quo prandio vicisset saltem usuram mensura. Qui cum erogarentur, Colligite, inquit, fragmenta, ne quid deperat (Joan. vi, 12): quia sanctum fuerat totum quod ipse confecerat. Replentur septem sportæ buccellarum, saturata sunt tanta millia; et nihil minoratum est, et crevit eis cibus, dum impenditur victus: sic et elemosyna, si indigentibus erogatur.

3. Eleemosyna id agit quod Deus. Est secundum baptismum. A gehenna liberat. Hic et jam eroganda. Magnum opus est eleemosyna, fratres charissimi, ut fiat homo quod fecit Deus: quia hos paucos esurientes in terra dimisit, qui uno vasculo orbem cæli pascat, per quem et nobis lireat erogare. Sed si ubique suis et abundans, perierat misericordia: dedit nobis Deus secundum baptismum. Quis enim sine peccato? Nam sicut aqua extinguit ignem, sic et eleemosyna extinguit peccatum (Eccli. iii, 33). In horreis nostris habemus abundantiam, quæ flammæ nostras oblatione unius panis extinguit: et ante fores gehennæ stat misericordia, et neminem permittit in carcerem mitti. Et quicumque misertus fuerit, miserabitur ei: et si quis non fuerit misertus, non miserabitur ei. Da panem, cum potes: quia nemo esuriet in inferno quem possis pascere. Nec habebis post mortem frumentum, nec invenies illic aliquando mendicum; quia non erit tempus miserendi. Bonorum enim malorumque discretio in suis actibus permanebit, ipso Christo Domino nostro rege ac iudice discernente agnos ab hædis, et per dexteram ac sinistram sequestrante: qui esurisse et sitisse se dicit, et cætera in suis minimis perpessum fuisse se assertit. Date ergo omnibus, dilectissimi fratres, date præcipue domesticis fidei. Date omnibus, ne cui non dederitis, ipse sit Christus; cuive dederitis, ipse sit Christus.

SERMO CCCXII (a).

De Eleemosynâ (b).

1. Eleemosyna suadetur intuitu divini iudicii. Ex ipsius mercede. Quod opes sint pauperibus delegate. Si homo priscam sui originem noscat, aut dignitatem in se cumulatam intelligat, aut iudicium destinatam sollicito timore perpendat; inveniet quid primo protoplastus amiserit, quid postmodum Christi misericordia contulerit, quid futuro iudicio destinavit: ut hæc primo sollicita cura pertractans primordia recenscat, presentia teneat, futura sollicito timore pertimescat. Claude, inquit Sapientia, eleemosynam in sinu paupe-

¹ Ms. rm., pœna lassus; gr., pane lassus.

² Ms. uterque, fessus, et collisque suspectus.

(a) Alias, de Tempore 76.

(b) In Appendice nunc primum collocatur. Dubium reliquunt Lovanienses, rejiciunt ut spurium Verlius ac Vindanus. Pigeat in re tam certa probationes adducere.

ris, et in sa pro te orabit (Eccli. xxix, 15). Facile enim curatur vulneribus peccatorum, qui necessitatem curaverit pauperum; et misericordiam accipiet, qui proximo pietatis non denegat officia. Denique cui dare præcipitur, gaudeat quod non ea sorte natus sit, ut indignat. Sufficit ad gloriam dantis, quod alterius miseria in paupere locuples donando existat, quod misericordia feneret Deum, quod pascat in paupere Christum, quod per alterius inopiam peccatorum accipiat indulgentiam. Objurgantis Domini vox est, Si in alieno mammona fideles non fuistis, quod vestrum est quis dabit vobis (Luc. xvi, 12)? Tale enim se exhibere quis pauperi debet, qualem sibi alium exhiberi vellet, si pauper ipse fuisset. Cæterum dispendium magnum est, si Deum de Dei dono promereri noluieris, aut cum tibi Dominus ad hoc dederit ut dispenses, ejus delegata non serves. Semper enim sua Dominus tibi dispensanda interim commendavit, de re sua pauperibus te dare præcepit. Cur dantis jussa contemnis? cur pactum destituis? cur Dominum jubentem dare non audis? Facile enim poterit pecuniam acceptam amittere, qui quod accepit in lucrum noluierit erogare.

2. Ut hinc nos Dei filios ostendamus. Pecunia tuto reservetur. Quæ ingrato forsitan servaretur.—Estote misericordes, sicut et Pater vester celestis misertus est vestri (Math. xviii, 33). Similitudinem patris, actus indicent sobolis. Similitudo operis, similitudinem indicet generis. Actus nomen confirmet, ut nomen genus demonstret. Quod contulit pater, filius servet; ut et filio pater promissa præmia repræsentet. Patrimonium quod habes, si operaris, tuum est; si cessas, alienum est. Pecunia quæ servatur, casibus servit: quæ in misericordia reservatur, præmium futurum acquirit. Quid vereris Christo committere, quod a latronibus vix poteris reservare? Qui dat, inquit, pauperi, non egebit (Prov. xxviii, 2). Davidis patrimonium tuum hæredi; et Christus est indignus de tuo aliquid tecum tollere, aliqua tecum in futura sæcula deportare? Quid hæredi servas, quo si utatur ignoras? Quid substantiam cumulas, quam fortassis ingrato relinquis? Forsitan illi præstabis, quidquid misericordie causa de ejus portione detraxeris. Quare fac primo quod jubetur, ut possis accipere quod promittitur. Non potest usuras accipere, qui Dominum noluierit fenerare. Qui dat, inquit, pauperibus, Deum fenerat (Id. xix, 17). Nec enim potest divina promissa percipere, qui præcepta cælestia noluierit observare.

SERMO CCCXIII (a).

Admonitio per quam docemur, ut cogitationes turpes debeamus iugere, et eas jugiter quæ sanctæ sunt in corde tenere.

1. Cogitatio sancta custodit, non sancta perdit. Cogitatio de victu et vestitu quandoque sit sancta. Quæ a malarum cogitationum consuetudine desineat. In Scripturis sanctis, fratres charissimi, legitimus quia eos qui de animæ suæ salute solliciti sunt, cogitatio sancta custodit: sic enim ait sermo divinus, Cogitatio sancta custodiet te (Prov. ii, 11). Si cogitatio sancta custodit, illa quæ non est sancta non solum non custodit, sed etiam perdit. Sed dicit forte aliquis: Et quis est qui possit semper de Deo et æterna beatitudine cogitare; cum omnibus hominibus necesse sit de victu atque vestitu et domus suæ ordinatione sollicitudinem gerere? Nec Deus hoc jubet, ut sollicitudo de præsentia vita esse non debeat, præcipiens per Apostolum suum, Qui non operatur, non manducet (II Thess. iii, 10): et illud quod de se ipso idem apostolus dixit, Nocte et die operantes, ne quem vestrum gravemus:

(a) Veteres codices attribunt Cæsario, ejusque est in Bibliotheca Patrum homilia decima. De num. 1 vide ejus homil. 34, n. 3: de num. 3, coufer Appendicis serm. 295, n. 5: de num. 4, serm. 229, n. 5; 285, n. 3: de num. 5, serm. 101, n. 7; 89, n. 3; 22, n. 6; 29, n. 4; 69, n. 8; 116, n. 2.

(*Ibid.*, 8). Ist enim cogitationi, per quam de victu et vestitu rationabiliter cogitatur, quia hoc specialiter Deus præcepit, si avaritia et cupiditas, quæ luxuriæ servire solent, junctæ non fuerint, quidquid agitur, quidquid cogitatur, sanctum esse iustissime creditur. Tantum est ut, non sint ita nimis ipsæ occupationes, ut nos Deo vacare non sinant; propter illud quod scriptum est, *Impedimenta mundi fecerunt eos miseros*. Et quia necessitas corporis parvis rebus expletur, et cupiditas nullis unquam, etiamsi totum mundum acquirat, satiatur, respiciamus cogitationes impias, quæ de venenosa cupiditatis radice nascuntur; et illas tantummodo diligamus, quibus ad æternum præmium pervenitur: ut impleatur in nobis illud quod prius dictum est, *Cogitatio sancta custodiet te*. Et quia duo genera cogitationum, bonarum et malarum, cordibus nostris se jugiter conantur inserere; cum Dei adiutorio toto corde et toto animo illas quæ sanctæ sunt festinemus recipere; ut libidinosas et improbas possimus excludere. Sed forte dicit aliquis: Ita fixæ sunt malæ consuetudines et turpes cogitationes in corde meo, ut eas a me nulla possim ratione repellere. Omnibus enim notum est quia amor amore vincitur. Incipiamus ergo bonas cogitationes diligere; et statim nos ab illis quæ malæ sunt dignabitur Deus liberare. Locum quem in corde libidinosæ et sordidæ cogitatione tenebat, castitas occupet; quem avaritia vastabat, misericordia reparet; quem superbia destruebat, humilitas reædificet; quem malitia vel invidia tanquam vipereo veneno percusserat, charitatis vel benignitatis dulcedo componat.

2. *Cogitationes luxuriæ non magis admittendæ quam sputa in veste: canes, porci, aut stercora in templis; meretricis osculum in publico*. Quod autem luxuriosas cogitationes non debeamus in corde suscipere, evidentibus exemplis possumus approbare. Attende, quæso te, quomodo si aliquis in vestimentis nostris flegmata vel sputa projiciat, ita nobis horrorem faciunt, ut nec oculis aspicere, nec summis saltem digitis velimus attingere. Et si nobis sputa, quæ sine peccato projiciuntur, horrorem faciunt in vestibus nostris; putas cogitationes libidinosas, quas diabolus ingerit, qualem horrorem faciunt Deo in animabus nostris? Et si sputa vel flegmata sic perhorrescimus, quæ utique inviti excipimus; quanto magis cogitationes sordidas, quas cum nostra voluntate in corde nostro moras habere permittimus, opus est ut cum Dei adiutorio celerius respiciamus? Et hoc considera quod si in templo Dei de lignis et lapidibus factis quisque porcos vel canes introducat, aut lutum mittat, aut stercora spargat; ita offenditur animus noster, ut illum per quem negligentia ipsa facta est flagellari velimus. Et cum hæc ita sint, quid de nobis cogitamus, si in animabus nostris, ubi sunt templa Dei viventia, multo pejora, quam stercora sint, id est, cogitationes luxuriosas vel malignas suscipientes, Deo qui in nobis habitare dignatur, injurias irrogenus? Et ideo licet multo plus oportebat, tamen vel sic ab immunditia peccatorum studeamus animas nostras custodire, quomodo nec templum Dei, nec vestes nostras volumus aliquibus sordibus inquinari. Et illud dico tibi, rogo: si te in conventu populi aliqua famosa meretrix expansis manibus amplexi aut osculari conetur, utrum hoc patienter aut libenter excipias; et non magis eam et manibus repellis, et in faciem conspicias, timens ne forte quicumque viderint, ex consuetudine hoc eam fecisse dijudicent? Certum est enim quod non solum qui honesti vel casti sunt hoc erga se fieri non permittunt; sed etiam et illi qui in secreto luxuriæ serviunt, meretricum amplexum in conventu hominum perhorrescunt; plus timentes opprobria hominum in publico, quam Dei præsentiam in occulto. Si ergo propter iudicium hominum nullus est qui velit publice a meretricibus osculari; quare in secreto conscientia: nostræ immundissimas meretrices, id est, cogitationes luxuriosas et impias, non solum frequenter suscipere, sed etiam non parvas moras habere permittimus?

PATROL. XXXIX.

3. *Carboni ignito etiam comparantur, necnon cloacis*. Est alia similitudo, quam prudenter considerare debemus. Et hoc attendite, fratres, quia si aliquis carbonem vivum, quamvis grandem, apprehendat in manu sua, et cum statim projiciat, nec combustum habere poterit nec dolorem: si vero eum vel unius horæ momento tenuerit, sine vulnere jacitare non poterit. Hoc ergo quod de carbonibus vivis observamus in corpore, quare de cogitationibus malis non timentus in corde? Est et aliud, unde hoc quæ diximus probare possumus. Dic mihi, quæso te, numquid est ullus homo, qui super secessum vel cloacam vermibus plenam velit stare, et eorum putredinem ventilare? Compara nunc fetorem cloacæ, et cogitationes luxuriæ: et vide quæ pars majorem possit exhalare fetorem. Si bene et juste judicas, incomparabiliter graviolem fetorem reddunt cogitationes luxuriosæ, quam cloacæ: quia ille fetores animarum sunt, istæ corporum. Et sine dubio quanto melior est anima quam corpus, tanto majorem fetorem reddunt sordidæ cogitationes in anima, quam in carne secessus aut cloacæ. Quomodo ergo in loco fetoribus pleno diu stare volumus corpora nostra; sic cogitationes luxuriosas et sordidas ne ad momentum quidem moras habere permittamus in animabus vel in sensibus nostris.

4. *Quæ maxime nos infestent cogitationes. Lectio sacra contra ipsas remedium. Multi plus amant vestes quam animam*. Et quia inter reliquas cogitationes maxime iracundia, cupiditas et luxuria cordibus nostris jugiter conantur obrepere; si eas volumus Christo auxiliante repellere, sanctis cogitationibus studeamus nostros animos occupare. Habemus enim multa in Scripturis sanctis, per quæ nobis Dominus noster et sanctorum præmia pollicetur, et peccatorum supplicia comminatur, misericorditer admonens, ut et justi perseverent in bonis, et impii revocentur a malis. Quod si frequentius aut ipsi legere, aut alios legentes voluerimus libenter audire; nunquam nobis poterunt cogitationes malæ subrepere. Quæ cum ita sint, fratres charissimi, sine grandi verecundia et possumus et debemus cogitare, quod cum in arca ubi sunt vestimenta nostra, qualemcumque scintillam ignis intrare nolumus; per iniquas tamen cogitationes intus in arca conscientia: nostræ flammam iracundia: non solum intrare permittimus, sed etiam falsis suspicionibus ad majus incendium provocamus atque succendimus. Et quam excusationem apud Deum habere poterimus, qui plus amamus vestem nostram quam animam nostram? Nec grave, nec durum, nec impossibile est quod a nobis requiritur, fratres charissimi. Nam licet incomparabiliter amplius debeamus custodire animas nostras, quam vestes nostras; tamen non parvum profectum habet, qui vel sic custodit animam suam, ut nec a malis turpibusque cogitationibus sordidetur, quomodo custodit vestem suam, ne a tineis aut a muribus corrumpatur. Rogo vos, fratres, quid a nobis tantum mali meruit anima nostra ad Dei imaginem facta, ut vel tantam custodiam ei nolumus impendere, quantum videmur de nostris vestibus cogitare? Et cum corpora nostra videant oculi hominum, et animas nostras inspiciant oculi Angelorum, nescio qua conscientia ornatus et componimus pretiosis rebus carnem nostram, quæ post dies paucos aut annos a vermibus devoranda est in sepulcro, et animam nostram non ornatus bonis operibus, quæ Deo et Angelis presentanda erit in cælo.

5. *Conclusio*. Et ideo mulata in melius vice, corporibus nostris mediocrem ac sufficientem victum et vestitum provideamus; ut totum quod melius habere possumus, animæ nostræ in æterna beatitudine per eleemosynam pauperum reponamus: ne forte si plus de carne quam de anima cogitemus, cum ad illud nuptiale convivium non bonis operibus ornati, sed magis vitiorum pannis sordentibus involuti venerimus; dicatur nobis, *Amice, quomodo huc intrasti non habens vestem nuptialem* (Math. xxii, 12)? Avertat

(*Soixante-quatorze.*)

Deus a nobis illud quod sequitur : *Ligate, inquit, illi manus et pedes, et projicite in tenebras exteriores; ibi erit fletus et stridor dentium* (*Ibid.*, 13). Ecce qualem sententiam audire merebitur, qui per vanitatem et luxuriam ornat carnem suam, et propter vitam æternam bonis operibus dissimulat ornare animam suam. Sed credimus de Dei misericordia, quod ita nobis inspirare dignabitur, ut et cor nostrum a malis cogitationibus, ipso auxiliante, custodiamus illæsum, et corpus nostrum in omni castitate et sobrietate nitidum conservemus; ut cum ante tribunal æterni Judicis venire meruerimus, non pro malis actibus pœnam mereamur excipere, sed pro bonis operibus ad æterna præmia pervenire : præstante Domino nostro Jesu Christo, qui cum Patre et Spiritu sancto vivit et regnat in sæcula sæculorum. Amen.

SERMO CCCXIV (a).

De erepto energumeno.

1. *Unde nec dæmoniaco timeatur nec dæmon. Christum quisque pascit aut diabolum. Actibus proditur quis sit conviva. Quot quis vitia, tot habet dæmones.* Superiori Dominica, fratres charissimi, dum Missæ celebrarentur, non parvum metum omni populo insaniens ille energumenus generavit. Certum est, fratres charissimi, quia vix inveniatur homo, qui cum infelicem personam taliter vexari a diabolo viderit, non expavescat et metuat. Et tamen, fratres charissimi, si vultis, Deo auxiliante, possumus vobis ostendere, unde positis energumenum non timere. Nunquam timebis dæmonem qui est in carne aliena, si eum non habueris in anima tua. Denique sancti et perfecti viri non solum dæmoniacos non timent, sed etiam a dæmoniacis, imo ab ipsis dæmonibus, cum grandi tremore timentur. Sed si in alieno corpore dæmonem sic timemus, quantum timere debemus, ne per malos actus eum in nostris cordibus nutriamus? Omnis homo, charissimi fratres, in convivio cordis sui aut Christum aut diabolum pascit. Si justitiam, si pacem, si castitatem, si misericordiam et charitatem sectari voluerit; Christum in se sine dubio pascit et reficit, secundum illud quod scriptum est, *Ecce sto ad ostium et pulso; si quis aperuerit mihi, intrabo ad illum et cenabo cum illo* (*Apoc.* III, 20). Ecce probatum vobis est quomodo aut quali cibo anima sancta Christum pascit et reficit. E contrario autem qui superbiam, malitiam, invidiam, luxuriam et cætera his similia amare voluerit; diabolum se reficere, et desiderabiles illi talibus malis delicias non dubitet præparare. De suis actibus potest unusquisque cognoscere, qualem convivam mereatur in suo corde recipere. Certum est quod quale convivium paraveris, tales et convivas habere mereberis. Multi enim dæmonem in corpore alieno formidant, in corde suo timere dissimulant. Omnis enim qui superbiam diligit, diabolo plenus est. Et si cum superbia etiam invidiam habere voluerit, duobus dæmonibus subditus erit. Et si cum invidia etiam adulterium fecerit, a tribus dæmonibus possidetur. Et si cum his malis mendacium amare voluerit, ab integra quadriga dæmonum subjugatur et premitur. Nam quot vitia habuerit homo, tot habet dæmones. Denique et in Evangelio ille a quo immundus spiritus exierat, cum per gratiam Dei ab uno idololatricæ dæmone meruit liberari, pro eo quod in loco vitiorum virtutes noluit intrmittere, reversus ille immundus spiritus adduxit secum septem alios spiritus nequiores se (*Luc.* XI, 24); et impletum est in eo illud quod scriptum est, *A quo enim quis superatur, ejus*

et servus est (*II Petr.* II, 19), et iterum, *Qui facti peccatum, servus est peccati* (*Joan.* VIII, 34).

2. *Superbus non est sine dæmone, nec invidus, nec adulter, nec mendax.* Sed forsitan dicit aliquis: Quomodo potest fieri ut qui per luxuriam peccaverit in carne sua, diabolum habeat in anima sua? Nos, fratres dilectissimi, quod diximus, sanctarum Scripturarum testimoniis approbamus. Nam quod qui superbus est, dæmone plenus est, audi Scripturam dicentem, *Immundus est ante Deum omnis qui exaltat cor suum; et iterum, Initium, apostatare a Deo omnis superbia* (*Eccli.* X, 14). Quid est, apostatare, nisi a Deo discedere? Et utique qui a Deo disjungitur, diabolo sociatur. Quod autem qui invidus est, sine dæmone esse non possit; Scriptura dicit, *Invidia diaboli mors intravit in orbem terrarum; imitantur autem illum qui sunt ex parte ipsius* (*Sap.* II, 24 et 25). Nam quod et illo qui fornicatur, a diabolo possidetur, canonica nihilominus Scriptura testatur; sic enim dicit propheta: *Spiritu fornicationis decepti estis* (*Osee* IV, 12). Quod vero et omnis mendax sine maligno spiritu esse non possit, Scriptura testis est: *Perdes, inquit, omnes qui loquuntur mendacium* (*Psal.* V, 7); et iterum, *Os quod mentitur occidit animam* (*Sap.* I, 11). Et in libro Regum legimus spiritum malignum dixisse Domino: *Ego, inquit, decipiam Achab. Cui dixit Dominus, In quo decipies? Et ille respondit: Egrediar, et ero spiritus mendax in ore prophetarum ejus. Dixit autem Dominus, Decipies et prævalebis* (*III Reg.* XXI, 21, 22). Similiter et de cæteris capitalibus peccatis atque criminibus credere nos oportet; quia nemo illa nisi diabolo instigante committit.

3. *Ut peccatis cito medicina curetur.* Quid ergo, fratres? Cum nos multis peccatis et criminibus sentiamus obnoxios, numquid desperandum est? Absit hoc a populo christiano. Non quidem desperandum est, sed nec in ipsis peccatis inimica securitate perseverandum. Qui enim dixit, *Cum conversus ingemueris, salvus eris* (*Ezech.* XXXIII, 12); ipse dixit, *Notite tardare converti ad Dominum, nec differatis de die in diem* (*Eccli.* V, 8). Optime enim malagma vel fibula calidis adhuc vulneribus adhibetur; et cito vulnus sanatur, quod diu putrescere non sinitur. Et ideo ubi aliquis ex nobis cujuslibet peccati vulnus acceperit, antequam longa consuetudine putrescat et feseat, omni celeritate ad pœnitentiæ medicamenta confugiat. Peccatum si diu dominari permittitur, omnibus sanctis et Deum timentibus putorem teterrimum exhalare cognoscitur. Et ideo cum Dei adjutorio laborandum est ut, expurgatis vel mortificatis omnibus peccatis, in possessionem vitiorum virtutes introeant: locumque quem tenebat superbia, humilitas occupet; quem vastabat avaritia, obtineat eleemosyna; quem luxuria sordidabat, castitas mundet atque recipiat; quem tenebat invidia, possideat benevolentia; ubi mendacium esse videbatur, veritas dominetur. Hæc enim, fratres, si Christo auxiliante agere studeamus, non solum in aliorum corporibus dæmones non timemus, sed etiam de nostris cordibus per Dei gratiam effugamus: præstante Domino nostro Jesu Christo, cui est honor et gloria in sæcula sæculorum. Amen.

SERMO CCCXV (a).

De eo quod Christianorum tempora prædicta sunt, et quod Ecclesia a tentationibus non vacet (b).

1. *Ecclesiæ de adversariis suis ultio. Quid in persequente attendendum.* In omnibus Scripturis divinis, fratres charissimi, Christianorum tempora prædicta sunt. Hoc ideo, quia futurum erat ut reges terræ, qui

(a) Alias, 33 ex Homiliis 50.

(b) In Appendice nunc primum collocatur. Dubium habuerunt Lovanienses, Verlius autem et Vindingus suppositum. Consarcinatus est ex pannis variis Augustini, Fausti et aliorum. De num. 1 vide Appendicis serm. 58, n. 1: de num. 3, serm. 258, n. 2; Fausti epist. 1, ad Felicem, et 6, ad Turicum; serm. Append. 228, n. 1: de num. 4, serm. 70, n. 1.

(a) Ms. codices ex Carthusia Portarum et Colbertinus Caesario tribuunt, ejusque est in Bibliotheca Patrum homilia vigesima tertia. De num. 1 vide Appendicis serm. 16, n. 4: de num. 3, serm. 256, n. 4; 22, n. 6; 20, n. 4; 2, n. 4; 513, n. 1.

propter idola persequebantur Christianos, propter Christum idola delerent, et subjugaretur omnis potestas iugo Christi; ut impleretur quod dictum est. *Ultus sum in eos* (Psal. cxvii, 10). Quid est enim, *Ultus sum in eos*? Vindicavi me de ipsis. Corpus Christi loquitur, Vindicavi me de inimicis meis. Quomodo se vindicavit? Occidendo in eis errorem, suscitando fidem. Quidquid enim erat, quod in omnibus malis et perversis persequebatur Christianos, deletum est. Homo enim quando te persequitur, noli attendere illam figuram quam fecit Deus, aut animam illam quam spiravit Deus: non te persequitur quod fecit Deus, sed malitia quam fecit homo. Omnia quæ fecit Deus, laudant Deum. Audistis in benedictionibus, et audistis in omni solemnitate quando leguntur, quomodo omnia laudant Deum, cœlestia et terrestria, Angeli, homines, luminaria cœli, arbores terræ, flumina, maria; quidquid Deus creavit, sive in cœlo, sive in terra, sive in mari, laudant Deum. Numquid aliquando ibi audistis quia laudat Deum avaritia? Numquid aliquando ibi audistis quia laudat Deum ebriositas? Numquid ibi aliquando audistis quia laudat Deum luxuria? Numquid aliquando audistis quia laudat Deum hæresis? Omnia ista quare non laudant Deum? Quia non sunt creata a Deo. Et arbor servavit quod creata est; homo delevit quod erectus est. Si enim servaret in se bonum quod in illo creavit Deus, id est, imaginem suam, semper laudaret Deum, non solum lingua, sed et vita. Ergo prædicta sunt et tempora nostra: sed in temporibus nostris prædicta sunt futura schismata. Quomodo ergo pugnavit illa Ecclesia contra diabolum, sic et ista pugnavit.

2. *Diabolus Ecclesiam primo infestavit ut leo, nunc ut draco. Quomodo vincatur. Mortis Christi necessitas. Eam volens subit. Numquid cessatur pugnare adversus diabolum? Sed dicitur diabolus leo et draco; leo propter impetum, draco propter insidias: leo aperte irascitur, draco occulte insidiatur. Pugnavit Ecclesia prioribus temporibus adversus leonem; pugnat modo adversus draconem. Sed quomodo victus est leo, vincitur et draco. Quæ fortitudo leonis contra illum leonem, de quo scriptum est, *Vicit Leo de tribu Juda* (Apoc. v, 5)? Et quæ fortitudo draconis contra mortem Domini, qui serpentem suspendit in ligno? Triumphavit enim de morte, quam diabolus homini propinaverat per astutias suas. Et cum exaltaret Moyses serpentem in eremo in ligno, populus qui mordebatur a serpente, attendebat serpentem, et sanabatur: sic et modo quemcumque momorderit astutia satanæ, intendat in Christum in ligno pendentem, ibi enim mors occisa est. Dominus semper vivit: sed ut occideret mortem, vestitus est morte; non enim potuit mors mori, nisi in vita. Non moritur amaritudo, nisi in dulcedine; non moritur frigus, nisi in calore: non est mortua mors, nisi in vita. Quid est vita? Christus noster. Sed vita induta erat morte. Crucifixus est, occisus est, mortuus est, et resurrexit; ut diceret de illo Apostolus, *Scimus quia Christus non moritur, et mors ei ultra non dominabitur* (Rom. vi, 9). Quia autem dominata est primo mors, volenti dominata est. Inflavit se adversus eum satelles leonis: tunc iudex a quo iudicabatur erexit cervicem, et ait, *Non mihi respondes* (Joan. xix, 10)? Rugitus sævit leonis, tument colla serpentis; sed audi responsionem Agni, qui novit occidere leonem; audi quia volenti dominata est mors. Cum enim hæc ab illo audivit, respondit, *Non haberes in me potestatem, nisi data tibi esset de cœlo* (Ibid. 11). Quis dedit hanc desuper potestatem? Deus. Quis est Deus? Pater et Filius et Spiritus sanctus. Ut ergo esset homini potestas in Deum, ab ipso Deo accepit potestatem homo ut iudicaret Deum; Deum occultum, hominem manifestum.*

3. *Diabolus leo cum vexat, draco cum blanditur. Contra blandimenta opus est vigilantia. Ut ergo leonem et draconem, de quo supra dictum est, possimus cum Dei adjutorio vincere, cum grandi timore ac tremore*

¹ Ms. German., *erectum*. Remig., *rectum*.

ante oculos habeamus illud quod ait apostolus Petrus, *Adversarius vester diabolus tanquam leo rugiens aliquid devorare querens circum* (I Petr. v, 8): et illud quod de dracone Apostolus nos admonet, ut eum omni solitudine caveamus, *Aptavi vos, inquit, uni viro virginem castam exhibere Christo: sed timeo ne sicut serpens seduxit Evam astutia sua, ita et sensus vestri corrumpantur a simplicitate, quæ est in Christo Jesu* (I Cor. xi, 2 et 3). Quando ergo tibi aliqua publica tribulatio nata fuerit, rabiem ac sævitiam leonis intellige: quando te malæ concupiscentiæ ad avaritiam vel luxuriam calida seductione sollicitant, draconis blandimenta cognosce. Si ergo fidem rectam cupis fideliter custodire, in adversis fortis esto contra leonis sævitiam: si vero virginitatem animæ integram servare desideras, quantum potes observa blandimenta draconis; ne forte si incautus fueris, quinque sensus, qui in te sunt quasi quinque virgines, permittas a serpente corrumpi. Quidquid enim pulchrescit visu, quidquid dulcescit gustu, quidquid blanditur auditu, quidquid lenocinatur odoratu, quidquid mollescit tactu; in his omnibus, si incauti fuerimus, subrepentibus concupiscentiis malis, animæ virginitatem corrumpi permittimus: et impletur in nobis illud quod per prophetam dictum est, *Intravit mors per fenestras vestras* (Jerem. ix, 21). Per hos enim quinque sensus quasi per quasdam januas aut mors aut vita ad animam nostram ingreditur.

4. *Laus et vituperatio parvi duenda. Simus ergo, auxiliante Domino, de illis quinque virginibus sapientibus, quæ, sicut in Evangelio legimus, portaverunt oleum in lampadibus suis: et quantum possumus, observemus, ne inter illas stultas inveniamur, quæ sibi de sola corporis integritate plaudentes, virginitatem animæ per corruptionem quinque sensuum perdidērunt, quæ non portaverunt oleum secum; quibus dictum est, *Ite, emite vobis a vendentibus oleum*. Oleum enim hoc loco adulatio est et laus humana: vendunt oleum omnes adulatores. Ergo stultæ illæ dicte sunt, quæ forinsecus quærebant laudem, non intus in conscientia habebant. Ideo non portabant oleum secum; quia laudem in aliena lingua, non in conscientia sua volebant habere. Tamen quid responderunt illis stultis? *Ne forte non sufficiat nobis* (Matth. xxv, 4, 9): quomodo Apostolus dixit, *Sed neque ego me ipsum diiudico* (I Cor. iv, 3). Si ergo conscientia nostra sub examine iudicii Dei trepidat, et quamvis sibi recta videatur, timet ne exeat iustitiæ regula de thesauro illius, et inveniat tortum quod rectum videbatur: quanto minus curare debemus aliena iudicia de nobis, charissimi, sive mala sive bona? Nec valde gaudere debemus, quando laudamur; nec contristari, quando vituperamur. Nec coronare nos potest laus falsa, nec damnare vituperatio falsa. Quamdiu autem vivimus hic, de nobis ipsis nos ipsi iudicare non possumus, non dico quid cras erimus, sed quid hodie simus: quanto minus debemus moveri iudiciis alienis, quam de conscientia nostra quæ nobis perhibet testimonium? Nam gloria nostra debet esse conscientia.*

5. *Audita ruminentur. Itaque, fratres, paululum advertat Charitas vestra, ut dicam quod volo (etsi non sicut volo, sicut Dominus dederit et voluerit), quod maxime necessarium est quotidianis tentationibus Ecclesiæ catholice; quia inter tentationes vivit, et inter tentationes crescit, et inter tentationes perdurat, et inter tentationes pervenit. Sed cum pervenerit, succedet quies labori; recedit tentatio, manet benedictio. Sed rogo vos, fratres, ne sine causa audiat: ista tene, ruminat, pascimini inde; non recedat de ore vestro quod modo memoriæ commendatur. Memoria hominis sic est, quomodo venter pecoris. Nostis quia in Lege immunda dicta sunt animalia quæ non ruminant; quæ autem ruminant, munda sunt; et quæcumque habent unguam fissam, pertinent ad discernendum verum et falsum. Fissa unguia pertinet ad discernendum quid dextrum, quid sinistrum. Rumi-*

¹ Ms., *noquities*.

natio enim pertinet ad eos qui cogitant postea quod audierint et tenerint. Nam modo manducamus, et in memoriam tanquam in ventrem mittitur. Sed quid facit pecus quando ruminat? Illud quod in præsepe jactatum erat et in ventre repositum, revocat ad os, et in ipsa dulcedine conquiescit. Hoc dixi, ut commendarem vobis, ne sitis tanquam pecora immunda. Accipit illud in ventre, postea non ruminat, et transit tota dulcedo. Et nihil vobis prodest quod reconditum est, si non redit ad os dulcedo. Audite illud expresse et aperte dictum alia sententia; quod obscure et mystice de ruminantibus animalibus dictum, alio loco aperte expositum est, ut intelligamus quid sit, *Thesaurus desiderabilis requiescit in ore sapientis, stultus autem gluit illud* (Prov. xxi, 20).

SERMO CCCXVI (a).

De sancto Laurentio (b).

1. *Sancti spe ad tolerantiam accensi.* Quando natalitia sanctorum martyrum celebramus, et in eorum laudibus admiramur, ita vivere debemus, ut eos in omnibus imitemur. Nam cum martyres amamus, causas nobis eligimus, unde Domino placeamus. Videte beatissimum Laurentium martyrem, cujus natalem hodie in Ecclesia celebramus, qui talem confessionis causam elegit, quod coronam martyrii a Christo percipere meruit. Quam magna constantia martyrum, quam bona fides sanctorum qui pro nomine Christi multa tormenta libenter suscipiebant, et tamen eadem tormenta contemnendo in suis persecutoribus diabolum superabant! De ipsis enim Salomon dicit: *Etsi coram hominibus tormenta passi sunt, spes illorum immortalitate plena est* (Sap. iii, 4). Magnam igitur spem sancti habuerunt; ut crederent accipere se posse in resurrectione quod sperabant, tolerantes temporalem passionem. Et quid sperabant, quando talia tolerabant? Facillime dici potest quod tolerabant: nam quis explicare poterit quod sperabant? Audi apostolum Paulum: *Non sunt condignæ passionis hujus temporis ad futuram gloriam, quæ revelabitur in nobis* (Rom. viii, 18).

2. *Agni sanguine candidantur.* Ergo magnam habuerunt spem resurrectionis: et ideo tolerabant tormenta passionis. Sperabant magnam claritatem, gloriosam requiem; sperabant coelestem Jerusalem, sperabant paradysum: et unde Adam transgressionis causa foris projectus est, illuc sancti, prostrato eo qui Adam deceperat, tropæa victricia reportarunt. Laverunt sancti stolas suas in sanguine passionis, et candidas eas fecerunt in sanguine Redemptoris. Nam notum est, fratres, quia si cujus vestimentum sanguinem tetigerit, inquinabitur. Sed sanguis Agni immaculati candidare novit, cruentare non novit. Itaque beatus Laurentius habitu, vultu et sanctitate decorus, candidam ante passionem habuit conscientiam, et per passionem candidiorem dealbavit stolam corporis et mentis. O sancte Laurenti, candidus in mente, candidus et corporea veste, non valeo condigne laudare meritum tuum; quia magnum adverte consilium tuum. Magnum consilium cogitasti, cœleste negotium egisti, thesauros Ecclesiæ suscipiens, christianis pauperibus erogasti; et thesauros cœlestes accipere meruisti. Sic enim monet Dominus in Evangelio, dicens: *Vende omnia quæ habes, et da pauperibus; et habebis thesaurum in cœlo* (Matth. xix, 21). Implesti præceptum Domini; et dedit tibi præmium regni sui. Qualiter te honorem, quo te laudem præconio; qui in ipso prælio confessionis positus, cum adhuc sub custodia Hippolyti ageres, virtutem Domini semper ostendens, crucem Christi super cæcorum oculos faciebas, cæcos illuminabas, et Hippolytum ad fidem Christi mirabiliter convertebas.

(a) Alias, de Diversis 38.

(b) In Appendice nunc primum collocatur. Nihil in eo reprehensione dignum, nisi quod stultus, ait Vindigius, indicat non esse Augustinum.

3. *Laurentius cum Stephano comparatur.* Quem tibi similem comparabo? quem honori tuo coequabo? Inveniam tibi similem, et quodam modo priorem et in honore et in confessione: in honore primum Christi diaconum, in confessione beatum Stephanum. Qui post Christi ascensionem primus in septem diaconis ab Apostolis ordinatus, martyrio præcedente ante Apostolos est coronatus. Attendite, fratres, istorum duorum principum victoris exercitus martyrum parem operationem et confessionem. Lapidabatur Stephanus, et orabat: assabat Laurentius, et hilari facie congaudebat. Orabat Stephanus pro Saulo lapidatore suo: et Laurentius christianum fecit Hippolytum custodem suum. Magna mirabilia fecerunt archidiaconi isti: a quibus patiebantur supplicia, ipsis prærogabant divina beneficia. Hoc enim fecerunt, quod et Christum Dominum in passione facientem audierunt, qui pro inimicis in cruce orabat, dicens: *Pater, ignosce illis; quia nesciunt quid faciunt* (Luc. xxiii, 34). Hoc ipsum et eos Dominus docuit, ubi ait: *Si quis mihi ministrat, me sequatur; et ubi ego sum, illic et minister meus erit* (Joan. xii, 26). Meruerunt quippe esse cum Christo, qui magna constantia confitentes Christum, vicerunt Antichristum. Ergo et nos, fratres, tota mentis nostræ intentione Dominum Jesum Christum confiteamur, ipsum omni virtute timeamus ac diligamus: ut cum omnibus sanctis ad præmia regni cœlestis pervenire mereamur. Amen.

SERMO CCCXVII (a).

In Natali Martyrum Massæ Candidæ (b).

Massa candida unde sic dicta. Ex quibus collecta. Dilectissimi fratres, natalem martyrum celebramus, quorum multitudo massam, splendor candidam fecit. Massa enim dicta est propter numerum, Candida propter meritum. Nam quid aliud Massa Candida, nisi multitudo intelligenda est martyrio candidata? Sicuti modo, cum Apocalypsis legeretur, audivimus, quia vidit beatus discipulus, et apostolus, qui Christi solebat discumbere super pectus, martyrum turbas candida veste fulgentes et palmis virentibus triumphantes; et quod feliciter vidit, nobis fideliter indicavit. Ait enim, sicut modo audivimus: *Vidi, et ecce multitudo quam numerare nemo poterat, ex omni populo, et tribubus, et linguis, vestiti omnes candidas vestes, et palmæ in manibus eorum* (Apoc. vii, 9). Vestis candida significat innocentiam, palmæ victoriam. Et ait quidam de senioribus ad Joannem: *Isti qui sunt, et unde venerunt* (Ibid., 13)? Joannes autem: *Domine, tu scis.* Ille autem, qui ideo interrogaverat, ut doceret: *Illi sunt, inquit, qui venerunt ex magna tribulatione, et laverunt stolas suas, et candidas eas fecerunt in sanguine Agni* (Ibid., 14). Qualis sanguis, fratres? Laval sanguis iste, non maculat: habet quidem ruborem, sed tamen non potest maculare candorem. Mirum est hoc, dilectissimi: illius enim sanguis est, de quo dicit sponsa ejus in Canticis canticorum, *Fratres meus candidus et rubens* (Cant. v, 10). Si candidus, quare rubens? Si enim candorem innocentiam Christi nullus peccati nævus offudit, quare sanguinem fudit? Si candidus, quare rubens? Si candidus ille nulla se iniquitatis nocte fuscavit, quare crucem immaculatus ascendit? Quæris quare? audi Evangelium: *Nisi granum frumenti cadens in terram mortuum fuerit, ipsum*

(a) Alias 17 ex Vignerianis, Supplementi part. 1.

(b) In Appendice nunc primum collocatur. Augustinum non sapit affectata illa qualiscumque orationis elegantia, et videtur nimium apparatus verbis sermo contextus, ex illo præsertim loco, « Non senex annis jam vergentibus fractus, « marcescente jugulo, » etc. Deinde Massam Candidam Augustino et Africanis celebratam, non gladio, ut isthic dicitur, sed igne in fornace calcaria martyrum consumuisse, eamque virorum certo numero, non autem ex omni ætate et sexu collectam, post Pontium in Actis S. Cypriani, prædunt Martyrologia et Prudentius in Peristeph. 13. Hunc tamen sermonem Augustino tribuunt Romani duo manuscriptorum, ejusque nomine a Baronio laudatur in Notis ad Martyrolog. 24 aug. et 1 novembr.

solum manet; si autem mortuum fuerit, multum fructum affert (Joan. xii, 24, 25). Vide Massam, et intellige seminis causam. Massa hæc, fratres (sicut audistis, ex omni populo, et tribubus et linguis), ex utroque sexu et ex omni ætate collecta est. Non senex annis jam vergentibus fractus, marcescente jugulo, tremulam cervicem subtraxit: non anus sexu, ætate confecta, dextram cruenti percussoris effugit: non juvenes a corona vitæ hujus dulcedo revocavit: non expirantium membra palpitantium parvulorum cruentus percussor perhorruit: sed si qui forsitan infantum maternis uberibus inhiantes ferrum potuerunt persecuentis evadere, oppressi ruina cadaverum, maternos inter dulces obiere complexus. Omnes in illo certamine coronavit, qui omnem redemit ætatem. Qualis tunc rerum species, dilectissimi, quam cruenta ætas, per quam videbatur miseranda et horrenda cernentibus (a), sed pretiosa in conspectu Domini mors sancto-

(a) Hunc locum sic restituendum existimat Morel: *Qualis tunc rerum species, dilectissimi! Quam cruenta et aspera! quam videbatur miseranda et horrenda cernentibus!* vide Eloquent. Critic. p. 359. — Fortasse tamen posteriora sola distin-

rum ejus (Psal. cxv, 15). Vultis nosse quam pretiosa sit? Recolite quomodo nobis in apostolica Epistola legebatur: *Propterea, inquit, non confunditur de his Deus vocari Deus eorum; præparavit enim illis civitatem* (Heb. xi, 16). O si videre possemus, quando erat de eorum trucidatione in terris tanta tristitia, quanta fuerit in illa cælesti civitate lætitia; cum, istis martyribus ad cælum uno agmine tendentibus, cives illius beatæ civitatis, hoc est, millia occurrerunt angelorum! O si videre possemus martyres istos, corpora relinquentes, tanquam lutearum domorum tecta calcantes! Et nos ergo, dilectissimi, faciamus in cælo gaudium Angelis sanctis. Sancti etiam martyres debent gaudere de nobis; quia non cessant orare pro nobis. Sed quando de nobis gaudent? Quando eos, quos veneramus, imitamus. Sic enim volunt solemnitates suas celebrari conventibus nostris, ut eorum pietatem lætificemus moribus nostris.

ctione hunc in modum sananda sunt: *Quam cruenta ætas! per quam videbatur miseranda et horrenda cernentibus, sed, etc.* (M.)

INDEX RERUM

QUÆ IN HOC QUINTO VOLUMINE CONTINENTUR.

- IN QUINTUM TOMUM PRÆFATIO. 9-10
 SYLLABUS codicum ad quos recogniti sunt sermones tomus hujus quinti, et notæ quibus codices indicantur. 21-22
 S. AURELIJ AUGUSTINI, HIPPONENSIS EPISCOPI, SERMONES AD POPULUM OMNES, CLASSIBUS QUATUOR NUNC PRIMUM COMPREHENSIS. 23-24
 CLASSIS PRIMA. SERMONES DE SCRIPTURIS. *ibid.*
 SERMO PRIMUS. De eo quod scriptum est, Gen. 1, 1, *In principio fecit Deus cælum et terram;* et Joan. 1, 1, *In principio erat Verbum:* contra Manichæos. — Manichæorum in veterem legem calumniæ. *ibid.*
 SERMO II. De tentatione Abrahamæ a Deo. — 1. Abrahamæ fides et pietas. 2. Deus tentans Abraham Manichæis immerito displicet. 3. Tentare Dei quos spectat. 4. Deo non præponendum quod dedit. 5. Deus discere dicitur, cum facit ut discamus. 6. Expectatio ad Deum. 7. Scripturarum figuræ rebus vere gestis inhaerent. 8. Isaac historia et vera est et figurativa. 9. Justificatio ex fide sine operibus. 26-31
 SERMO III. De Agar et Ismaele. — Quomodo ad Agar et Ismael pertineant hæretici et schismatici. 32
 SERMO IV. De Jacob et Esau. — 1. Spiritualiter sapere datur a spiritu sancto. 2. Petrus carnaliter sapiens iustus. Ipsi et omnium martyrum fortitudo ex spiritu sancto. 3. Esau carnales, Jacob spirituales figurat. 4. Vita Angelorum beata ex visione Dei. 5. Deus non est quid corporeum, nec quale formari nostra cogitatione possit. 6. Quid cogitandum cum dicitur Deus. Manichæorum errorem perstringit. 7. Lumen quod Deus est quale cogitandum. 8. Felicitas in futuro sæculo qualis speranda. Duo Testamenta. 9. Testamenti Veteris et Novi discrimen et consonantia. Eremus est christiano hic mundus. 10. Figuræ nostræ ea quæ Israelitico populo contigerunt. 11. Isaac et Rebecca in benedictione Jacob, quid figurabant. Ad Ecclesiam pertinent omnes sancti. 12. Carnales de ecclesia in sorte sunt Esau. 13. Benedictio minoris sub specie majoris. 14. Peccata aliena patienter portanda. 15. Quomodo Jacob sine dolo et cum dolo. 16-17. Hædinas pelles habere quid. 18. Duo hædi, duo populi. 19. Hædi cur populi. 20. Aliena peccata sic portanda sunt, ut corrigantur. Charitas. 21. Isaac in dolo Jacob figuram intellexit. 22. Dolus non dolus. 23. Dolus in Jacob quid. Jacob a mendacio defenditur. 24. Benedictio Jacob. 25. Una res multis modis significata. 26. Ecclesia ager. 27. Benedictio Esau. 28-29. Jacob supplantatio. 30. In benedictione quid proprium, quid commune Jacob et Esau. 31. Scripturæ et Sacramenta bonis et malis communia. 32. Omnes gentes spiritualibus subjectæ. 33. Carnalibus cur non sub-
- jectæ gentes. 34. Contra schismaticos. 35. Extorta benedictio. 36. Epilogus de pugna contra diabolum exemplo martyrum suscipienda. Vincentii martyris natalitia. 37. Martyres imitandi. 33-32
 SERMO V. De luctatione Jacob cum angelo. — 1. Boni imitandi, mali vero, donec ultimo judicio discretio fiat, tolerandi. 2. Debita remittenda inimicis. Inimicus sic diligendus, ut tamen corripatur. 3. Luctandum, ut Christi charitatem et patientiam imitatione prosequamur. 4. Jacob et Esau figuræ populi Christiani et Judaici. 5. Judæi Christianorum servi. 6. Lucta Jacob cum angelo. 7. Angeli teneri nolens quid significet. 52-58
 SERMO VI. De eo quod apparuit Dominus Moysi in rubo. — 1. Quomodo Deus Moysi apparuit. 2. Moysi Deus per angelum apparuit. 3. Dei apparitio quare in rubo facta. 4. Nomen Dei. 5. Aliud nomen Dei. 6. Signa data Moysi. 7. Quid significet virga; quid serpens. 8. Quid manus et sinus Moysi; quid aqua. 59-63
 SERMO VII. De lectione Exodi, de rubo in quo flamma erat, et rubus non comburebatur. — 1. Quæ advertenda in apparitione de rubo. 2. Rubus flamma inhaerente non crematus quid significat. 3. Qui Moysi loquebatur, Christum fuisse, quorundam opinio. 4. In ea opinione cavendum Arianorum argumentum. 5. Aliorum sententia, angelum Moysi apparuisse, non Christum. 63-66
 SERMO VIII. De decem plagis et decem præceptis. 67
 SERMO IX. De decem chordis. 75
 SERMO X. De judicio Salomonis inter duas mulieres meretrices. — 1. Rei gestæ narratio. 2. Mulieres duæ coram Salomone litigantes de filio, Synagoga et Ecclesia. Sacramentorum vita, Christus. 3. Judæi gratiam christianam sibi debitam falso jactantes. 4. Adversus hypocritam sic certandum, ut caveatur periculum schismatis. 5. Altera duarum mulierum significatio. 6. Simulatores in Ecclesia bonis operariis posteriores. 7. Simulatorum fraus in bonos operarios. 8. Honor proprius contemnatur ut Ecclesie unitas servetur. 61-66
 SERMO XI. De Elia et vidua Sareptana. — 1. Opera pietatis nunc temporis exercenda. 2. Elias ad pauperem viduam pascendus cur mittitur. Mandare Deus quomodo intelligitur. 3. Bonorum operum merces non isto tempore speranda. 99
 SERMO XII. De eo quod scriptum est in Job, cap. 1, 6, *Et ecce venerunt angeli in conspectum Dei, et diabolus in medio eorum,* etc. et de eo quod in Evangelio dicitur, Matth. v, 8, *Beati qui puro sunt corde, quoniam ipsi Deum videbunt;* contra Manichæos. — 1. Manichæorum in librum Job calumnia. 2. Calumniosa objectio Adimanti ex Apostolo. Principes hujus sæculi. sæculum peccatorum. Diabolus in